

วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม
ในจังหวัดเชียงราย
AN ANALYSIS OF THE CULTURAL TOURISM MANAGEMENT
OF NINE PAGODAS IN CHIANG RAI

พระมหาณรงค์ วิจิตตธมฺโม (เพิ่มกลาง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม
ในจังหวัดเชียงราย

พระมหาณรงค์ วิจิตตธมฺโม (เพิ่มกลาง)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๐

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

An Analysis of the Cultural Tourism Management
of Nine Pagodas in Chiang Rai

Phramaha Narong Vijittadhammo (Phoemklang)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2017

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย เรื่อง
“วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย” เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบรูณ์ วุฑฺฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสุรศักดิ์ ปัจจนตเสโน, ดร.)

กรรมการ

(รศ.วันชัย พลเมืองดี)

กรรมการ

(พระครูศรีวรพินิจ, ดร.)

กรรมการ

(ดร.พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์)

กรรมการ

(ผศ.ดร.ประยงค์ จันทรแดง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

รศ.วันชัย พลเมืองดี

ประธานกรรมการ

พระครูศรีวรพินิจ, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาณรงค์ วิจิตตธมฺโม (เพิ่มกลาง))

ชื่อวิทยานิพนธ์	: วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย
ผู้วิจัย	: พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: รองศาสตราจารย์ วันชัย พลเมืองดี พธ.บ. (ศาสนา), M.A. (Buddhist studies) : พระครูศรีวรพินิจ, ดร., ป.ธ.๖, พธ.บ. (บริหารรัฐกิจ) M.A. (Philosophy), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๘ มกราคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมใน จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คุณลักษณะและความสำคัญ พระธาตุ ๙ จอม เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พระธาตุ ๙ จอม และวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม โดย ศึกษาข้อมูลเอกสารและสัมภาษณ์ เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชนท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิ นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย และร้านค้า บริการ ผลการศึกษาวิจัย พบว่า

พระธาตุ ๙ จอม เป็นโบราณสถานที่มีประวัติความเป็นมาหลายยุคสมัย ซึ่งคุณลักษณะตามตำนานเชื่อว่าเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีระธาตุ และมีความโดดเด่นด้านพุทธศิลป์ไม่ซ้ำแบบกัน มีความสำคัญในฐานะเป็นปูชนียวัตถุที่ทรงคุณค่าต่อจิตใจ เป็นศูนย์รวมแห่งความรักความสามัคคีของคนในท้องถิ่น ควรค่าแก่การศึกษา การนำทรัพยากร คือ พระธาตุทั้ง ๙ แห่งมาจัดการในรูปแบบส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อเป็นการประกาศคุณค่ามรดกวัฒนธรรมและเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน สังคม เศรษฐกิจ จากวิเคราะห์ ส่วนใหญ่การบริหารจัดการจะมีลักษณะที่เป็นปัจเจกชนซึ่งสั่งการดำเนินงานตามทักษะ ความรู้ ความสามารถของเจ้าอาวาส ซึ่งการจัดการลักษณะนี้ มีข้อดีคือสามารถขับเคลื่อนกิจการงานได้อย่างรวดเร็วตามความประสงค์ แต่ข้อด้อยคือ ขาดการบูรณาการการทำงานร่วมกับชุมชน ภาครัฐ เอกชน ในจัดทำแผนการจัดการและพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ชุมชน ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น อาจไม่เท่าทันต่อสถานการณ์การท่องเที่ยวหรือไม่สอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวของทางภาครัฐ ทำให้ขาดประสิทธิภาพในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอันจะอำนวยประโยชน์มาสู่ประชาชนในท้องถิ่น สังคม ประเทศชาติ

Thesis Title : An Analysis of the Cultural Tourism Management of Nine Pagodas in Chiang Rai

Researcher : Phramaha Narong Vijittadhammo (Phoemklang)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Assoc. Prof. Wanchai Pholmaungdee
B.A. (Religions), M.A. (Buddhist Studies)

: Phrakrusriworapinij, Dr., B.A. (Public Administration)
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : 18 January 2018

Abstract

Research on "An Analysis of the Cultural Tourism Management of Nine Pagodas in Chiang Rai" with the objectives to study the history, attribute and importance of the nine pagodas, to study the cultural tourism management of the nine pagodas, and to analyze the cultural tourism management of the nine pagodas. The study method was through documentation and interview with the abbots, community leaders, professionals, tourists, Chiang Rai tourist officer and shop owners.

The research result found that the nine pagodas are archeological sites with long history. They are believed to enshrine relics of the Buddha. The pagodas are very outstanding with regards to Buddhist arts. They are valued as sacred objects for their spiritual significance. They are regarded as the centers of love and unity of local people. Therefore they are worthy studying and promoting for tourism. The utilization of the nine pagodas for the purpose of tourism by the ways of promotion management will bring into light the value of their cultural heritage and will benefit to the development of local communities both in terms of society and economics. Analytically, most of their management was through the skill, knowledge and capability of individuals, i.e. abbots of the temples. Such individuals' management is positively beneficial as it moves fast according to their needs. However, its weakness is the lack of working integration and co-operation with communities, government and private sectors. Management and development plans are needed to fit well with the contexts of local areas, traditions and cultures. In addition, it needs to keep pace with tourism situation and government's policy in order to create greater benefit for local people, society and the country.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยดี เพราะ ความอนุเคราะห์จากคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออนุโมทนาขอบคุณรองศาสตราจารย์ วันชัย พลเมืองดี และขอกราบขอบพระคุณ พระครูศรีวรพินิจ, ดร. ที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำข้อคิดเห็น ช่วยเอาใจใส่ ในการจัดทำข้อมูลในส่วนต่างๆ และช่วยตรวจสอบความถูกต้องในการทำวิจัยครั้งนี้จนแล้วเสร็จสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ศูนย์บัณฑิตศึกษา มจร. วิทยาเขตพะเยาทุกรูป/คน และขอกราบ ขอบคุณ พระคุณพระครูวิมลศิลป์กิจ ผศ. และขอ อนุโมทนา ดร.ฤทธิชัย แกมนาค รวมถึงคณาจารย์วิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ที่ช่วยให้คำปรึกษาในการเขียนวิทยานิพนธ์ตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณพระมหาเถระในเขตปกครองจังหวัดเชียงราย และขออนุโมทนา ผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้เมตตาแนะนำและเป็นผู้เชี่ยวชาญและให้ข้อมูลเชิงลึกแก่ผู้วิจัย รวมถึง เพื่อนนิสิตปริญญาโท มจร.วิทยาเขตพะเยา ทุกรูป/คน ที่ได้เมตตาให้ความ ช่วยเหลือแนะนำในการเขียนวิทยานิพนธ์และให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา

กระผม/อาตมาภาพ ขอขอบพระคุณโยมพ่อ โยมแม่ และผู้มีอุปการคุณ ตลอดถึงบุคคลอันเป็นที่รักทุกท่าน ที่คอยสนับสนุนเป็นกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนด้วยดีตลอดมา และ กราบขอบพระคุณ/อนุโมทนา พระคุณเจ้า พุทธศาสนิกชนที่ได้เมตตาตอบแบบสอบถามสัมภาษณ์เชิงลึก

คุณประโยชน์อันเกิดจากการทำวิจัยฉบับนี้ ขอน้อมถวายบูชาพระรัตนตรัย และอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพชนที่เคยสร้างบ้านแปงเมืองทำนุบำรุงบวรพระพุทธศาสนาสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมให้ดำรงคงอยู่มาจวบถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยฉบับนี้ จักเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยและเป็นข้อมูลสะท้อนให้เห็นคุณค่าและความสำคัญในการสืบสานอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ให้ดำรงคงอยู่คู่กับชาวล้านนาตลอดไป และ ขอให้ผู้มีอุปการคุณทุกๆ ท่าน จงมีแต่ความสุขสวัสดิ์และประสบความสำเร็จเจริญก้าวหน้าในการประกอบสัมมาการกิจใหญ่น้อยยิ่ง ๆ ขึ้นไปเทอญ.

พระมหาณรงค์ วิจิตรธมโม (เพิ่มกลาง)

๑๘ มกราคม ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพและตาราง	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ซ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๕
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๖
บทที่ ๒ ประวัติความเป็นมา คุณลักษณะ และความสำคัญของพระธาตุ ๙ จอม ๑๗	
๒.๑ ความเป็นมา ความหมายและคุณลักษณะของพระธาตุในพระพุทธศาสนา	๑๗
๒.๑.๑ ความเป็นมาของพระธาตุ	๑๗
๒.๑.๑.๑ ความหมายของพระธาตุ	๒๑
๒.๑.๑.๒ คุณลักษณะของพระธาตุ	๒๓
๒.๒ การสร้างพระธาตุเจดีย์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา	๒๔
๒.๓ วิวัฒนาการของการสร้างพระธาตุในดินแดนสุวรรณภูมิ	๒๙
๒.๔ พระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย	๓๓
๒.๔.๑ ประวัติ และตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย	๓๓
๒.๔.๒ ลักษณะโดยรวมของพระธาตุทั้ง ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย	๕๑
๒.๔.๓ ความสำคัญของพระธาตุทั้ง ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย	๕๒
บทที่ ๓ การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	๕๔
๓.๑ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๕๔

สารบัญ (ต่อ)

๓.๒	แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	๕๕
๓.๒.๑	ความหมายของการท่องเที่ยว	๕๕
๓.๒.๒	องค์ประกอบของการท่องเที่ยว	๕๖
๓.๓	แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยว	๕๗
๓.๓.๑	ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว ๕๗	
๓.๓.๒	องค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยว	๕๘
๓.๓.๓	ความสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยว	๖๐
๓.๔	แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๖๑
๓.๔.๑	ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๖๓
๓.๔.๒	รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๖๕
๓.๔.๓	ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๖๗	
๓.๔.๔	หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๔ ประการ	๖๘
๓.๔.๕	ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๖๙
๓.๔.๖	องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๗๑
๓.๔.๗	วัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๗๓
๓.๔.๘	แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๗๔
๓.๔.๙	เกณฑ์คุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๗๕	
๓.๔.๑๐	การประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๗๕
	๓.๔.๑๑ การรักษาคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม	๗๗
	๓.๔.๑๒ กฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	๗๘
บทที่ ๔	วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย ๘๓	
๔.๑	พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย ๘๓	
๔.๑.๑	ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุและพิธีกรรมเกี่ยวกับ	
	ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม	๙๑
๔.๑.๒	อิทธิพลพระธาตุที่มีผลต่อจิตใจและการดำเนินชีวิต ๙๒	
๔.๑.๓	รูปแบบลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ๙๒	
๔.๑.๔	ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ๙๓	
๔.๒	วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม	
	ในจังหวัดเชียงราย ๙๔	

สารบัญ (ต่อ)

๔.๒.๑ แผนนโยบายการบริหารจัดการ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วม	
ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย ๙๕	
๔.๒.๒ ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม	
ในจังหวัดเชียงราย ๑๐๐	
๔.๒.๓ จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคปัญหา ๑๐๔	
๔.๒.๔ แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและทิศทางการพัฒนาในอนาคต	๑๐๖
๔.๒.๕ ข้อเสนอแนะการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม	
ในจังหวัดเชียงราย ๑๐๗	
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๑๑
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๑๑
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๑๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ ๑๒๕	
บรรณานุกรม	๑๒๖
ภาคผนวก	๑๓๙
ภาคผนวก (ก) ว่าด้วยแบบสัมภาษณ์ ๑๔๐	
ภาคผนวก (ข) ว่าด้วยภาพประกอบการเก็บข้อมูล ๑๔๗	
ประวัติผู้วิจัย	๒๐๐

สารบัญภาพและตาราง

แผนภาพที่	หน้า	
แผนภาพที่ ๑	องค์ประกอบของการท่องเที่ยว	๕๙
แผนภาพที่ ๒	ความสำคัญของการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว	๖๐
แผนภาพที่ ๓	องค์ประกอบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม	๙๕
แผนภาพที่ ๔	ตัวอย่างป้ายบอกนำทาง	๑๐๘
ตารางที่		
ตาราง	ภาพที่ ๑ ประเภทและพฤติกรรมนักท่องเที่ยว	๗๑
ตารางภาพที่ ๒	จุดเด่นและจุดด้อยแหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุ ๙ จอม	๑๐๔
ตารางภาพที่ ๓	โอกาสและอุปสรรคปัญหาแหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุ ๙ จอม	๑๐๕

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การอ้างอิงคัมภีร์ได้ ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙ ส่วนอรรถกถา
ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทยพร้อมอรรถกถาแปลของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕
อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ได้กล่าวถึงแหล่งอ้างอิง เล่ม ข้อ หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์
ดังตัวอย่างเช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๖/๑๗๗. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๓๖ หน้าที่ ๑๗๗ เรียงตามคัมภีร์ ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.สี. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.ม.อ. (ไทย) =	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรมัตถโชติกา	ขุททกปาฐอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	ปรมัตถทีปนี	เถรคาถาอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.อรรถก.อ. (ไทย) =	ขุททกนิกาย	อรรถกถานิบาตชาดก	อรรถกถา	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แดนดินถิ่นล้านนาได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน ซึ่งมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ให้เห็นอย่างมากมาย เช่น นครโยนกไชยบุรีศรีเชียงแสน นครหริภุญไชย เป็นต้น ซึ่งอาณาจักรสถานที่เหล่านี้มีความเจริญรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนามาก่อน มีวัดวาอารามอยู่อย่างมากมาย และหลักฐานที่เห็นได้อย่างชัดประจักษ์สายตาศาสนิกในปัจจุบันนี้อย่างหนึ่ง คือ พระธาตุหรือพระสถูปนั่นเอง จากหลักฐานทำให้ได้ทราบว่า แดนดินถิ่นนี้มีการสร้างพระธาตุสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุต่างๆ เกือบทั่วตัวเมืองสำคัญๆ บางแห่งอยู่ใกล้ๆ กันด้วยซ้ำ บางแห่งก็เหลือเพียงซากปรักหักพัง แต่พระธาตุที่ได้รับการเคารพสักการบูชาจากชาวบ้านและพุทธศาสนิกชนทั่วไปจะได้รับการรักษาบูรณซ่อมแซมสืบมาเป็นลำดับ และดำรงอยู่มาได้ถึงปัจจุบันนี้ เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้สักการบูชา ทั้งยังเป็นต้นแบบการสร้างพระธาตุในยุคสมัยต่อๆ มาอีกด้วย นี่แสดงให้เห็นพลังศรัทธาอันยิ่งใหญ่ที่เกิดจากความเชื่อต่อองค์พระธาตุนั้นๆ

นับจากกาลเป็นที่เสด็จดับขันธปรินิพพานแห่งองค์พระศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าล่วงแล้ว สิ่งที่ยังดำรงอยู่ในฐานะเป็นตัวแทนแห่งองค์พระศาสดาที่ไ้บรรดาศาสนิกจะได้น้อมระลึกถึง นอกจากหลักธรรมคำสอนแล้ว ก็ยังมีศาสนสถานต่างๆ ที่พอจะเป็นตัวแทนของศาสดาที่บรรดาศาสนิกชนคนรุ่นหลังให้ความสำคัญ เช่น สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล เป็นต้น ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีความสำคัญยิ่งต่อความรู้สึกทางด้านจิตใจของชาวพุทธมาถึงปัจจุบัน เพราะแต่ก่อนกาลเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนทว่า

“ ดูกอรานนท สังเวชนียสถาน ๔ แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ ด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรธรรมสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ และด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้ ฯ” “ดูกรอานนท ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จักมาด้วยความเชื่อว่าพระตถาคตประสูติในที่นี้ก็ดี พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรธรรมสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ก็ดี พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ก็ดี พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้ก็ดี ก็ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เทียวจาริกไปยังเจดีย์ มีจิตเลื่อมใสแล้ว จักทำกาละลง ชนเหล่านั้นทั้งหมดเบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ”^๑ และพระองค์ทรงตรัสเกี่ยวกับการสร้างสถูปและการบูชาไว้ในมหาปรินิพพานสูตรไว้ว่า พวกภิกษุทั้งหลายผู้เป็นบัณฑิต เป็นต้น พึงปฏิบัติในสรีระตถาคตเหมือนที่เขาปฏิบัติพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ชนเหล่าใดจัก

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๒/๑๕๐-๑๕๑.

ยกขึ้นซึ่งมาลัยของหอมหรือจันทน์กัณฐะ หรือจกยังจิตให้เลื่อมใสในสัจพจน์ การกระทำเช่นนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน และทรงตรัสถึงบุคคลที่ควรสร้างสัจเจตีย์ไว้ ๔ จำพวก คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าเป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง สาวกของพระตถาคต เป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง^๒

หลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานถวายพระเพลิงพระสรีระแล้ว ได้มีการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุยังเมืองต่างๆ พระราชาแห่งเมืองนั้นๆ ที่ได้รับเอาแล้ว ทรงโปรดให้มีการสร้างพระสัจเจตีย์สำหรับบรรจุ พระธาตุไว้เพื่อให้ศาสนิกชนได้ สักการบูชาตามแคว้น แคว้น ของตนๆ เช่น พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่า อชาตศัตรู เวเทหิบุตรทรงสร้างพระสัจเจตีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงราชคฤห์ พวกเจ้าลิจฉวีผู้ครองกรุงเวสาลี ทรงสร้างพระสัจเจตีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในเวสาลี พวกเจ้าศากยะชาวกบิลพัสดุ์ ก็ทรงสร้างพระสัจเจตีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลองในกรุงกบิลพัสดุ์^๓ เป็นต้น

เบื้องต้นการสร้างเจตีย์อุปารหบุคคล คง เริ่มจากกองมูลดิน ที่นำมาก่อกองทับถมกันไว้ หรือจากการนำอิฐดินเผามาเรียงเป็นเชิงซ้อนกันขึ้นไปตามลำดับ ซึ่งมีลักษณะคล้ายลอมฟาง โดยมีจุดมุ่งหมายแสดงสัญลักษณ์อันเกิดจากพลังศรัทธาของผู้คน เพื่อต้องการจะปกป้องสิ่งที่ตนเคารพศรัทธาไม่ให้เกิดความเสียหายจากสภาพอากาศทางธรรมชาติให้ดำรงคงอยู่ได้ยาวนานเท่านั้น เพื่อป้องกันการลักขโมยสิ่งของที่บรรจุอยู่ในหีบภายในอีกชั้นหรือบรรจุอยู่ใต้กองดินกองอิฐนั้น การสร้างพระธาตุเจตีย์ในแต่ละยุคสมัยมีความแตกต่างกันไป ซึ่งบางแห่งใช้ศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของตัวเอง มีการประดับตกแต่งลวดลายย่อมุมต่างๆ มีการประดับด้วย ฉัตร และลักษณะรูปแบบมีการประกอบองค์ธรรมเข้าไปด้วยตามคติชาวพุทธ

จากหลักฐานจึงทราบได้ว่า การสร้างเจตีย์ อุปารหบุคคล หรือพระธาตุสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชา เมื่อสร้างเสร็จ มีการเฉลิมฉลองพระธาตุจนกลายมาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามในการบูชาพระธาตุสำหรับชาวพุทธ และ มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนานจนถึงปัจจุบันนี้

สำหรับประเทศไทยปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี ทางประวัติศาสตร์ มีการสร้างพระธาตุไว้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุในทุกภูมิภาคของประเทศ เช่น ทางภาคเหนือ มีพระธาตุดอยตุง จังหวัดเชียงราย พระธาตุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น ภาคกลาง มีพระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เป็นต้น ภาคใต้ มีพระบรมธาตุเจดีย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น พระธาตุหรือสัจเจตีย์เหล่านี้ล้วนทรงคุณค่าและมีความสำคัญ ทั้งยังเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน

พระธาตุที่ประดิษฐานอยู่ ณ ภาคต่างๆ มีทั้งตำนานที่สร้างขึ้นมาตั้งแต่โบราณกาลตามยุคสมัย ทั้งที่มีการขุดพบและจัดสร้างขึ้นใหม่อย่างมากมาย จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการสร้างพระธาตุหลาย แห่งกระจายอยู่ทั่วจังหวัด มีทั้งเก่าและใหม่ และปัจจุบัน มีพระธาตุ ๙ แห่งที่เรียกว่าพระธาตุ ๙ จอม เป็นสถานที่ที่พุทธศาสนิกชนทั่วไปนิยมเดินทางมากราบไหว้สักการบูชา จนกลายมา

^๒ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕/๑๕๒.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕.

เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และมีประเพณีวัฒนธรรมการบูชาพระธาตุในแต่ละแห่งประจำปี โดยมีประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อจนกลายมาเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแห่ง

ผู้วิจัยคิดว่า จากการเดินทางท่องเที่ยวแสวงบุญ บูชาพระธาตุ ๙ จอม ซึ่งเกิดจากการกำลังศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชนทั่วทุกสารทิศ ทำให้เกิดคุณค่าหลายอย่างทางสังคม เช่น เกิดความรักสามัคคี สร้างวิถีชุมชนให้มีความเข้มแข็งมั่นคงทั้งในเรื่อง สังคม เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การศึกษา ศิลปวัฒนธรรม ทำให้เกิดการหลอมรวมจิตใจชาวพุทธให้เป็นอันเดียวกันได้ด้วยอาศัยกำลังศรัทธา ความเชื่อที่มีต่อพระพุทธรูปอย่างมั่นคง อันจะเป็นฐานแห่งจิตใจให้ผู้แสดงความเคารพสักการบูชา นั้น ใช้เป็นทิวทัศน์ในการปฏิบัติธรรม เพื่อการเข้าถึงพระรัตนตรัยอย่างมั่นคงต่อไป

แต่ด้วยปัจจุบันพุทธศาสนิกชนที่ศรัทธาเดินทางมาเคารพกราบไหว้พระธาตุ โดยมากยังไม่ทราบประวัติความเป็นมาหรือตำนานความเชื่อต่างๆ ที่มีมาแต่เดิมบางครั้งยังขาดการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแหล่งปูชนียสถานทางศาสนาและข้อปฏิบัติตามหลักประเพณีวัฒนธรรมที่เหมาะสมอย่างแท้จริง โดยมากเพียงสักการะกราบไหว้ตามประเพณีความเชื่อเท่านั้น ซึ่งขาดองค์ความรู้อันจะเป็นส่วนเสริมกำลังศรัทธาให้มีมากยิ่งขึ้นไป ที่สำคัญคือศักยภาพภาพด้านการจัดการทรัพยากรบุคคล งบประมาณ และมรดกทางวัฒนธรรมพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมพื้นที่ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น และสอดคล้องกับแผนนโยบายด้านการท่องเที่ยวของทางภาครัฐที่มุ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นและการกระจายรายได้สู่ชุมชน แบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน โดยบูรณาการการทำงานร่วมกันทุกภาคส่วนตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ปลุกจิตสำนึกให้คนในสังคมได้ตระหนักรู้คุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ร่วมกันอนุรักษ์พลิกฟื้นพื้นที่ให้กลับมามีชีวิตและเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณของชาวพุทธ และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา คุณลักษณะ และความสำคัญของ พระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ ต้องการทราบประวัติความเป็นมา และความสำคัญของ พระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย

๑.๓.๒ ต้องการทราบการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ต้องการวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยดำเนินการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษา ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา : งานวิจัยนี้ มุ่งศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุ ๙ จอม ที่มีคุณค่าก่อให้เกิดศรัทธาต่อพุทธศาสนิกชน เป็นเหตุให้เกิดการเดินทางนมัสการพระธาตุ ๙ จอม จนเกิดเป็นรูปแบบการปฏิบัติ เป็นประเพณี วิถีวัฒนธรรม และกลายมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จวบถึงปัจจุบัน

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร : ศึกษาค้นคว้า ข้อมูลเอกสารจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ เอกสาร ตำรา หนังสือ บทความ วิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่ : ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย ได้แก่ ๑) พระธาตุจอมทอง ๒) พระธาตุจอมหมอกแก้ว ๓) พระธาตุจอมฝ่อ ๔) พระธาตุจอมแจ้ง ๕) พระธาตุจอมแว่ ๖) พระธาตุจอมจ้อ ๗) พระธาตุจอมกิตติ ๘) พระธาตุจอมจันทร์ และ ๙) พระธาตุจอมสั๊ก

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากรผู้ให้ข้อมูล : ในพื้นที่เป้าหมาย โดยเก็บ ข้อมูลเชิงลึกแบบ สัมภาษณ์ และสนทนากับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง โดยแบ่งเป็น ๖ กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ เจ้าอาวาสหรือผู้รับผิดชอบวัด ๙ รูป

กลุ่มที่ ๒ ผู้นำชุมชนท้องถิ่น ๙ คน

กลุ่มที่ ๓ ประชาชนท้องถิ่น ๗ รูป/คน

กลุ่มที่ ๔ นักท่องเที่ยว ๒๗ รูป/คน

กลุ่มที่ ๕ เจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ๓ คน

กลุ่มที่ ๖ผู้ประกอบการร้านค้าบริการภายใน ๕ คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ธาตุ หมายถึง กระดูกของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ต่างๆ ไปเรียกรวมๆ ว่า พระธาตุ^๔

คุณลักษณะ หมายถึง ลักษณะแห่ง “ธาตุ” อันเป็นส่วนเหลือหลังจากฉาปนสรีระร่างของบุคคลผู้บรรลุธรรมขั้นสูงในทางพระพุทธศาสนา และอีกอย่างหนึ่ง หมายถึง ลักษณะรูปแบบ โครงสร้างทางศิลปกรรมขององค์พระธาตุที่บรรจุ “สรีระธาตุ” นั้น

การจัดการ หมายถึง กระบวนการการทำงานที่ใช้เป็นแบบแผนหรือแนวทางในการดำเนิน กิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย

^๔ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน , (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๕๖.

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในลักษณะการแสวงบุญทางศาสนา ชมพุทธศิลปกรรม ศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ณ แหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย

พระธาตุ ๙ จอม หมายถึง พระธาตุเจดีย์ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ได้แก่ ๑) พระธาตุจอมทอง ๒) พระธาตุจอมหมอกแก้ว ๓) พระธาตุจอมฝ่อ ๔) พระธาตุจอมแจ้ง ๕) พระธาตุจอมเว่ ๖) พระธาตุจอมจ้อ ๗) พระธาตุจอมกิตติ ๘) พระธาตุจอมจันทร์ และ ๙) พระธาตุจอมสั๊ก

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ หนังสือ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ในมหาปริณิพพานสูตรตอนหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับการสร้างสถูปและการบูชา ไว้ว่า พวกกษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิต เป็นต้น พึงปฏิบัติในสรีระตถาคตเหมือนที่เขาปฏิบัติพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ชนเหล่าใดจักยกขึ้นซึ่งมาลัยของหอมหรือจุกอภิวาท หรือจักยังจิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น การกระทำเช่นนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข แก่ชนเหล่านั้นสิ้นกาลนาน และทรงตรัสถึงบุคคลที่ควรสร้างสถูปเจดีย์ไว้ ๔ จำพวก คือ พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง พระปัจเจก สัมพุทธเจ้า เป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง สาวกของพระตถาคตเป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง^๕

คัมภีร์อรรถกถา กล่าวตอนหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายทรงดำริว่า เราจักมีชีวิตอยู่ไม่นานก็จักปรินิพพาน ศาสนาของเราจะไม่แพร่หลายไปในที่ทั้งปวง เพราะฉะนั้น แม้เราปรินิพพานแล้ว ประชาชนที่เอาธาตุของเรามีแต่เพียงเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดไปก่อเจดีย์ไว้บูชาในที่อยู่ของตนๆ แล้วก็จะไปเกิดในสวรรค์ในภพหน้าได้ ครั้นแล้วจึงทรงอธิษฐานให้พระบรมธาตุกระจัดกระจายไปในที่ต่างๆ ก็พระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าที่ไม่แตกกระจายมีอยู่ ๗ คือ พระเขี้ยวแก้วทั้ง ๔ พระรากขวัญทั้ง ๒ พระอุณห์ ๑ นอกจากนี้แตกเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยหมด อย่างเล็กที่สุดเท่ากับเมล็ดพันธุ์ฝักกาดอย่างใหญ่เท่ากับเมล็ดข้าวสารหัก ที่ใหญ่กว่านั้นก็เท่ากับเมล็ดถั่วเขียวหัก^๖ ครั้นพระพุทธองค์ทรงปรินิพพาน มีการถวายพระเพลิงพระบรมสรีระแล้ว โทณพราหมณ์ได้แบ่งพระสรีระธาตุมอบแด่กษัตริย์เมืองต่างๆ เพื่อสร้างสถูปบรรจุในที่อยู่ของตนๆ คือ กรุงราชคฤห์ ๑ แห่ง เมืองเวสาลี ๑ แห่ง กรุงกบิลพัสดุ์ ๑ แห่ง เมืองอัลลกะปัสะ ๓ แห่ง รามคาม ๑ แห่ง เวฐฐิติปุภะ ๑ แห่ง เมืองปาวา ๑ แห่ง เมืองกุสินาราแห่งมัลลกษัตริย์ ๑ แห่ง พระสถูปที่บรรจุพระบรมธาตุเหล่านี้ รวมทั้งพระอังคารสถูปของพวกโมรียกษัตริย์และตุ้มพสถูปของโทณพราหมณ์ด้วยจึงเป็น ๑๐ องค์ด้วยกัน^๗

กาลต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างพระสถูป ๘๔,๐๐๐ องค์ วันหนึ่งพระองค์ทรงประทับยืนอยู่ที่ช่องพระแกล (หน้าต่าง) ได้ทอดพระเนตรเห็นสามเณรนิโครธซึ่งเป็นผู้ได้รับการฝึกหัดอบรมมาดีแล้ว มีอาภักปิริยาอาการเรียบร้อย มีความสงบเสียมทุกอิริยาบถ เดินทางมาถึงพระลาน

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๕/๑๕๒.

^๖ พระคัมภีร์อรรถกถา, ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด นนทชัย, ๒๕๑๑), หน้า ๒๙.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗.

หลวง ครั้นทอดพระเนตรเห็น จึงทรงมีพระหฤทัยเลื่อมใสและโปรดปรานนิโครธสามเณร จึงตรัสสั่งให้อำมาตย์นิมนต์เข้าวังเพื่อถวายภัตตาหารและสนทนาธรรมด้วย ต่อมาพระองค์ทรงสร้างวิหารถึง ๘๔,๐๐๐ หลัง พร้อมกับพระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ ใน ๘๔,๐๐๐ เมือง ทั่วชมพูทวีป^๘

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวไว้ว่า "ธาตุ" หมายถึง กระดูกของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั่วๆ ไป เรียกรวมๆ ว่า พระธาตุ ถ้าเป็นกระดูกของพระพุทธเจ้า เรียกว่าพระบรมธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ ถ้าเป็นกระดูกของพระอรหันต์ เรียกว่าพระธาตุ ถ้าเป็นกระดูกส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้า ก็เรียกตามความหมายของคำนั้นๆ ว่า เช่น พระอุรังคธาตุ พระทันตธาตุ ถ้าเป็นผมของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระเกศธาตุ^๙

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่า “ธาตุ” หมายถึง กระดูกของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย เรียกรวมๆ ว่าพระธาตุ ถ้ากล่าวถึงกระดูกของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะเรียกว่า พระบรมธาตุ พระบรมสารีริกธาตุ พระสรีริกธาตุ หรือระบุชื่อกระดูกส่วนนั้นๆ เช่น พระทาสุธาตุ^{๑๐}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ให้ความหมาย “เจดีย์” ไว้ว่า เป็นสิ่งที่พึงบูชา ซึ่งใช้ได้ ๒ ความหมาย คือ ๑. หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีรูปทรงคล้ายลอมฟาง หรือโอคว่ำ ภายในบรรจุสิ่งที่มีค่า เช่น พระธาตุ ส่วนใหญ่สร้างด้วยอิฐหรือคอนกรีต เพื่อความแข็งแรงทนทาน ซึ่งมีหลายรูปแบบ ๒. หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เพราะเป็นสิ่งที่พึงบูชา หรือสิ่งที่พึงเคารพในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นของสูงเรียกว่า พุทธเจดีย์ หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า หรือเจดีย์ของพระพุทธเจ้า มี ๔ ประเภท ประกอบด้วย ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุทเทสิกเจดีย์^{๑๑}

พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก กล่าวว่า เมื่อสมเด็จพระสัมมาสมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ภิกษุสงฆ์กับทั้งพระอรหันต์ มนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย ก็พร้อมกันถวายฉาปนกิจพระสรีระศพของพระองค์ เมื่อสรีระส่งสัการฉาปนกิจแล้ว พระอรหันต์ พระสงฆ์ เทวดา และท้าวพระยาทั้งหลายก็ได้คัดเลือกพระธาตุของพระพุทธเจ้า ได้ดังนี้ พระธาตุที่ไม่แตกไม่บิ่นไม่มีรอยตำหนิเลย มี ๗ องค์ คือ พระธาตุขม่อม พระธาตุดุจด้ามมีด ๒ องค์ พระธาตุเขี้ยวผาง ๔ องค์ พระธาตุที่เหลืออยู่นั้นเป็นพระธาตุย่อย แบ่งเป็น ๓ ประเภทคือ ขนาดใหญ่เท่าเมล็ดถั่วเขียวหักครึ่ง ขนาดกลางเท่าเมล็ดข้าวสารหักครึ่ง ขนาดเล็กเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด รวมถึงพระเกศาธาตุและโลมาธาตุทั้งหมด^{๑๒}

^๘ ดูรายละเอียดใน **พระคัมภีร์อุปัฏฐาก**, ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์, หน้า ๔๔-๔๖.

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๕๖.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสถาน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๓.

^{๑๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๔, ๖๘๑.

^{๑๒} สิงขะ วรรณสัย, **พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๗๒.

กาลล่วงมามีมหาเถรทั้ง ๔ คือ พระมหาโสมเถร พระอุตตรเถร พระรัตนเถร พระมหา
อานนทเถร และพระเจ้าอโศกราชกับทั้งพระอินทร์ ก็อันเชิญพระธาตุของพระพุทธเจ้าไปประดิษฐาน
ไว้ตามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้เมื่อครั้งเสด็จจาริกโปรดไวเนยสัตว์ในบ้านน้อยเมืองใหญ่ต่างๆ ซึ่งใน
จังหวัดเชียงราย อัญเชิญพระธาตุกระดูกฝ่ามือข้างซ้ายและพระเกศาธาตุไปประดิษฐานไว้ในดอยทอง
เมืองพรวนฯ อัญเชิญพระธาตุกระดูกแขนข้างขวาและพระเกศาธาตุไปประดิษฐานไว้ในดอยจอมกิตติ
และดอยทุ่งในเมืองเชียงแสนฯ อัญเชิญพระธาตุนี้วมือข้างซ้ายทั้ง ๕ นิ้ว กับพระเกศาธาตุไปไว้ในดอย
จอมทองเมืองเชียงราย^{๑๓}

ทองสืบ ศุภมรรค หนังสือเรื่อง “ตำนานพระธาตุของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ” กล่าว
ว่า ประเทศต่างๆ ในแหลมทอง เช่น มอญ พม่า ไทย และลาว นิยมสร้างสถูปบรรจุพระธาตุ
เช่นเดียวกับอินเดียและลังกา

บรรดาสถูปที่มอญ และพม่าสร้างไว้บนยอดภูเขาหรือเชิงเขานั้นเข้าใจกันว่าเป็นพระธาตุ
เจดีย์ที่ได้รับพระธาตุมาจากลังกา ส่วนพระธาตุที่ได้รับจากอินเดียเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ ได้ประดิษฐานไว้
ที่พระเจดีย์ในวัดแห่งหนึ่ง ณ กรุงมณฑล

ส่วนไทยและลาว นิยมสร้างสถูปบรรจุพระธาตุประเภทธาตุเจดีย์ แต่แยกคำเรียกว่า
พระธาตุบ้าง พระมหาธาตุบ้าง พระศรีมหาธาตุบ้าง พระศรีรัตนมหาธาตุบ้าง พระบรมธาตุบ้าง หรือ
พระเจดีย์บ้าง และมักมีคำบอกลักษณะหรือสถานที่กำกับด้วย เช่น พระธาตุหลวง พระธาตุพนม
พระธาตุเชิงชุม พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุช่อแฮ พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุไชยา พระเจดีย์เจ็ดยอด
และพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น^{๑๔}

สุธี แก้วเขียว ดร. กล่าวว่า “พระบรมสารีริกธาตุ” คือ พระธาตุส่วนย่อยที่บังเกิดแต่องค์
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเฉพาะ มิได้เป็น คำที่ใช้เรียกพระธาตุของพระอรหันตสาวก หรือ
พระธาตุเจดีย์ต่างๆ (บางที่อาจใช้คำว่า “พระบรมธาตุ” หรือ “พระสารีริกธาตุ”แทนได้)

“พระธาตุ” คือ กระดูก หรือ ส่วนของร่างกายต่าง ๆ เช่น ฦก ขน เล็บ ฟัน หนัง โลหิต
 ฯลฯ ที่มีคุณลักษณะเป็นที่แตกต่างจากสามัญชนทั่วไป โดยมีลักษณะคล้าย “ธาตุ” ซึ่งหากมองโดย
ไม่สังเกตให้ดีแล้ว ก็คล้าย กรวด หิน แก้ว เพชร ฯลฯ คำว่า พระบรมธาตุ และพระธาตุ ยังอาจใช้
หมายถึง พระสถูปเจดีย์ต่างๆ ได้อีกด้วย เช่น พระบรมธาตุไชยา พระธาตุดอยสุเทพ ฯลฯ

เนื่องจากพระบรมสารีริกธาตุที่พบเกือบทั้งหมดในปัจจุบัน มีความแตกต่างจากอัฐิของ
บุคคลธรรมดาทั่วไปอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามยังพบลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุที่มีลักษณะ
เหมือนกระดูกคนเช่นกัน เท่าที่พบเห็นได้ตามพระธาตุเจดีย์ทั่วไป หรือตามพิพิธภัณฑสถานต่างๆ ทั่ว
โลก สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

พระบรมสารีริกธาตุ ลักษณะ “พระธาตุ ”พระบรมสารีริกธาตุลักษณะนี้ พบมากใน
ประเทศศรีลังกา ไทย จีน พม่า ฯลฯ มีลักษณะตรงหรือใกล้เคียงตามลักษณะที่ปรากฏใน อรรถกถา
สมุณฺณคลวิลาสินี ในประเทศไทยมีประดิษฐานอยู่ที่พระธาตุเจดีย์ตามวัดต่าง ๆ ทั่วไป

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๔-๒๗๕.

^{๑๔} ทองสืบ ศุภมรรค, ตำนานพระธาตุของพระพุทธเจ้าและพระสาวก , (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๙.

พระบรมสารีริกธาตุ ลักษณะ “กระดูกคน” พระบรมสารีริกธาตุลักษณะนี้ พบเฉพาะเขตโบราณสถานในประเทศอินเดีย สำหรับในประเทศไทย รัฐบาลอังกฤษได้มอบให้แก่ประเทศไทย ๒ ครั้ง ครั้งแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานอยู่ ณ เจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และครั้งที่ ๒ รัฐบาลได้อัญเชิญไปประดิษฐาน ณ เจดีย์วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร^{๑๕}

ปัญญา เทพลิงห์ ได้กล่าวไว้ว่า สถูป มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “เจดีย์” ทั้งสถูปและเจดีย์หากมองในแง่รูปแบบโครงสร้างไม่แตกต่างกัน แต่หากมองในแง่ความหมายจะต่างกัน ความหมายเดิมของสถูปนั้น เป็นสถานที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุกระดูกหรืออัฐิของผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ผู้เคารพนับถือได้สักการบูชา ดังเช่น เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าปรินิพพาน มีกษัตริย์เมืองต่างๆ เข้าร่วมพิธีถวายพระเพลิงและขอรับพระบรมสารีริกธาตุ (อัฐิ) ไปสักการบูชาประจำเมือง จึงได้สร้างสถูปไว้สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนเจดีย์หรือเจดีย์ยะ หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงหรือเพื่อเคารพบูชา^{๑๖}

๑.๖.๒ งานวิจัย/วิทยานิพนธ์

พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง) ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย” สรุปได้ว่า พื้นฐานความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน มีสาเหตุมาจากความเชื่อเดิมที่สืบทอดกันมา พุทธศาสนิกชนในสังคมไทยมีความเชื่อเรื่อง พระบรมสารีริกธาตุอย่างสูงยิ่ง และส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ และมีความเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นวัตถุพิเศษสามารถแสดงปรากฏการณ์เหนือธรรมชาติได้ และผู้ที่มีพระบรมสารีริกธาตุไว้สักการบูชาจะมีความสุขความเจริญในชีวิต^{๑๗}

พระมหาคำสิงห์ สีหนนโท (กองเกิด) ศึกษาเรื่อง “เจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” กล่าวว่า เจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น หมายถึง สิ่งก่อสร้างสำหรับบรรจุสิ่งที่ควรเคารพ เช่น เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า พระธาตุของพระอริยสาวก ปุชนิยวัตถุทางศาสนาหรืออัฐิของบรรพบุรุษ ที่มีประเพณีปฏิบัติแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น เช่น เป็นสถานที่สำหรับกราบไหว้บูชาพระเจดีย์ จัดให้มีการเวียนเทียนรอบพระเจดีย์ในวันสำคัญ และจัดให้มีประเพณีนมัสการพระเจดีย์เป็นงานประจำปี เป็นต้น และอิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทย ประกอบด้วย อิทธิพลต่อความเชื่อ อิทธิพลต่อประเพณี อิทธิพลต่อวิถีชุมชน อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต อิทธิพลต่อสถาปัตยกรรม อิทธิพลต่อวรรณกรรม และอิทธิพลต่อการบูชา

^{๑๕} สุธี แก้วเขียว ดร., พระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุพุทธสาวก และสารัตถธรรมสำหรับชีวิต . (สมุทรสาคร : โรงพิมพ์บริษัท ยูไนเต็ด โปรดักชั่น เพลส จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔-๕.

^{๑๖} ปัญญา เทพลิงห์ , ศิลปะเอเชีย , (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอคทีฟ พริ้นท์ จำกัด , ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

^{๑๗} พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

พระรัตนตรัย ซึ่งเป็นการผสมผสานแนวความคิดของนักปราชญ์ที่จะหล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนได้มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมต่อไป^{๑๘}

พระปลัดวิชา สิริภทโท (เที่ยงธรรม) ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนองของประชาชนจังหวัดหนองคาย ” พบว่าประชาชนจังหวัดหนองคายมีความเชื่อว่า พระธาตุหล้าหนอง เป็นเจดีย์ที่พระอรหันต์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจริง และองค์พระธาตุมีความศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ดลบันดาลให้ผู้ศรัทธาแคล้วคลาดปลอดภัย และเป็นสิริมงคลต่อตัวเอง จึงเกิดพิธีกรรมการบูชาพระธาตุ คือ การบวงสรวง จุดบั้งไฟถวาย แข่งเรือยาวถวาย ถวายปราสาทผึ้ง การลอยอังคาร และการไหลเรือไฟ พิธีกรรมดังกล่าวเมื่อได้สืบทอดกันมาจนกลายเป็นประเพณีที่จะต้องปฏิบัติทุกปี แต่ในปัจจุบันมีรูปแบบและวิธีการที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย^{๑๙}

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา ” เกิดผลจากการศึกษา ได้ข้อสรุปว่า “การบูชาเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด พื้นฐานของการบูชา เกิดจากมนุษย์เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่ไม่เห็น จึงเกิดกลัวภัย หวังความปลอดภัยในชีวิตจึงทำการอ้อนวอนบูชา แต่คำว่าศรัทธา คือความเชื่อ ความเลื่อมใส เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้มีการบูชา แต่ความเชื่อ ความเลื่อมใสนั้นต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องกำกับ”^{๒๐}

สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ ศึกษาเรื่อง “พระเจดีย์ในลานนาไทย” สรุปความว่า การสร้างเจดีย์หรือสถูปนั้น ได้วิวัฒนาการมาจากเรื่องการจัดศพของผู้ตาย ซึ่งเดิมมีการฝังอย่างเดียว ส่วนการเผาศพนั้นเพิ่งจะมีขึ้นภายหลัง เมื่อมนุษย์มีความเชื่อว่าคนที่ตายไปแล้วจะไม่กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาในร่างเดิม จึงได้มีการเผาศพขึ้น แต่คงเก็บเถ้าถ่านและอัฐิบรรจุไว้ในเนินดินหรือสถูปเพื่อสักการบูชา ถ้าหากเป็นคนที่มียศมีอำนาจ เช่น กษัตริย์ วีรบุรุษ นักบุญ และศาสดา ก็จะสร้างสถูปหรือเจดีย์บรรจุอย่างสมเกียรติ^{๒๑}

อุทัย ภัทรสุข ศึกษาเรื่อง “อิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง” พบว่า พระธาตุพนมมีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ด้วยมูลเหตุที่สำคัญ หลายอย่าง คือ เป็นพระธาตุเจดีย์ ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า เป็นความเชื่อในตำนานอูรังคราตุหรืออูรังคินิทาน และเป็นเรื่องเล่าประสบการณ์บันทึกจากอดีต

^{๑๘} พระมหาคำสิงห์ สีหนนโท (กองเกิด), “ศึกษาเรื่องเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๑๙} พระปลัดวิชา สิริภทโท (เที่ยงธรรม). “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ: กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

^{๒๐} พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๒๑} สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ , **พระเจดีย์ในลานนาไทย : งานวิเคราะห์และอนุรักษ์ศิลปะและสถาปัตยกรรมลานนาไทย** , (โครงการศึกษาวิจัยศิลปะสถาปัตยกรรมลานนา สถาบันวิจัยสังคม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔), หน้า ๑๗.

สืบเนื่องถึงปัจจุบัน อิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องผี โดยมีผีเจ้าเฮือนสามพระองค์ หรือเจ้ามเหศักดิ์สามตน ได้รับมอบหมายจากพระอินทร์ให้เป็นผู้ดูแลรักษาองค์พระธาตุพนม มีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องนาคนหรือพญานาค และบั้งไฟพญานาค โดยเกิดปรากฏการณ์ว่า มีพญานาค ๗ องค์ มาจากสระโนดาคในเทือกเขาหิมาลัย พระอินทร์มีบัญชาให้มารักษาพระบรมธาตุ มีอิทธิพลต่อความเชื่อเรื่องกรรม บุญบาป นรก สวรรค์ และมีอิทธิพลต่อความเชื่อจำเพาะองค์พระธาตุพนม ได้แก่ ความเชื่อเรื่องข้าโอกาสเรื่องลูกพระธาตุ และเรื่องการฟ้อนบูชา งานนมัสการพระธาตุพนมประจำปี หรือประเพณีงานบุญเดือนสาม^{๒๒}

รัฐธา ฤทธิศร ศึกษาเรื่อง “การศึกษาพัฒนาการของเจดีย์ล้านนา” ผลการศึกษาเจดีย์ล้านนาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๓๔ สามารถสรุปพัฒนาการของเจดีย์ล้านนา โดยแบ่งออกได้เป็น ๓ ช่วงเวลา ที่กำหนดจากความเปลี่ยนแปลง ของศาสนาพุทธในอาณาจักรล้านนาที่เจริญอยู่ในสมัยราชวงศ์เม็งราย ช่วงที่ ๑) สมัยสร้างอาณาจักร (พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐) เจดีย์ที่สร้างขึ้นในช่วงเวลานี้มีรูปแบบที่มีอิทธิพลจากเจดีย์ทรงปราสาทที่สร้างเนื่องในศาสนาพุทธที่รับอิทธิพลจากสมัยศรีวิชัยต่อเนื่องสู่สมัยล้านนาในเมืองเชียงใหม่ และเชียงแสน กระทั่งการรับศาสนาพุทธนิกายเถรวาทที่นิยมสร้างเจดีย์ทรงระฆัง การสร้างเจดีย์ทรงปราสาทจึงลดบทบาทลง ช่วงที่ ๒) สมัยอาณาจักรรุ่งเรือง (พุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑) เมื่ออาณาจักรล้านนารับศาสนาพุทธนิกายเถรวาทเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเจดีย์สู่ทรงระฆังแบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑. เจดีย์ทรงระฆังมีฐานสามชั้นชุกบัวลูกแก้วทรงสูงรับองค์ระฆังใหญ่ไม่มีบัวปากกระฆัง ๒. เจดีย์ทรงระฆังมาลัยเถาเตี้ยชุกบัวฝาละมี องค์ระฆังเล็กมีบัวปากกระฆัง ช่วงที่ ๓) ก่อนเสียแก่พม่า (พุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒) เป็นช่วงเวลาที่รูปแบบเจดีย์ สร้างต่อเนื่องจากยุคทองที่มีการคลี่คลาย โดยเพิ่มชุดฐานเพื่อความสูง เพิ่มจำนวนชั้นเก็จ เพิ่มเหลี่ยมและผสมผสานรูปแบบเจดีย์ต่างนิกาย ที่ยังสร้างเจดีย์ในรูปแบบของเจดีย์ทรงระฆัง ๒ ลักษณะ และทรงปราสาทผสมทรงระฆัง จากการศึกษาเห็นว่าชาวล้านนาให้ความสำคัญกับการสร้าง และการออกแบบเจดีย์ให้มีรูปแบบลักษณะเป็นแบบอย่างของตนเอง ที่ถ่ายทอดผ่านการก่อสร้างสถาปัตยกรรมทางศาสนาอย่างยิ่งใหญ่และสวยงาม สะท้อนถึงความเจริญในทุกด้านของอาณาจักรล้านนา โดยเฉพาะความเจริญของวัฒนธรรมพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านนา กระทั่งในปัจจุบันชาวล้านนายังคงให้ความสำคัญกับประเพณีเกี่ยวกับพุทธเจดีย์เสมอมา^{๒๓}

ธนพร แต่งขาว ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา” โดยเป็นการศึกษาวิเคราะห์วิถีชีวิต สังคม ความเชื่อของชาวล้านนาในทุกชนชั้น จากข้อมูลในจารึกล้านนาที่มีการจารึก ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๒๒-๒๔๗๘ ใน ๘ จังหวัดภาคเหนือ ได้แก่ พะเยา เชียงราย เชียงใหม่ น่าน ลำปาง ลำพูน แพร่และแม่ฮ่องสอน เน้นในเรื่องวิถีชีวิตด้านกิจกรรมทางศาสนาของสังคมอาณาจักรอันได้แก่กษัตริย์ เจ้าเมือง ชาวบ้าน และสังคมพุทธจักรที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อในคำสอนของศาสนาพุทธ ได้แก่ ความเชื่อในกฎแห่งกรรม

^{๒๒} อุทัย ภัทรสุข , “การศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต* , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕ ๔), บทคัดย่อ.

^{๒๓} รัฐธา ฤทธิศร, “การศึกษาพัฒนาการของเจดีย์ล้านนา”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม)*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑), บทคัดย่อ.

ชาวล้านนาเชื่อว่าการทำดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน เช่น การทำบุญทำนุบำรุงพุทธศาสนา ก็จะทำให้ผู้ทำบุญพบแต่สิ่งที่ดีงาม คิดสิ่งใดก็สมปรารถนา เชื่อในเรื่องนิพพาน เชื่อว่าหากตนได้บรรลุนิพพานก็จะหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ดังนั้น จึงมุ่งทำบุญให้ตนเองหลุดพ้นจากการเกิด แก่ เจ็บ ตาย นอกจากนี้ชาวล้านนายังเชื่อและศรัทธาในเรื่องพระธาตุ โดยเชื่อว่าผู้ที่ได้สักการะพระธาตุนั้นเป็นกระดุกของพระพุทธเจ้าจะเกิดสิริมงคลแก่ตน^{๒๔}

เชษฐะ ธีรทินรัตน์ ได้ศึกษาพระบรมสารีริกธาตุมหาสถาน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา และทำการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์โดยผสมผสานรูปแบบของพุทธสถานอินเดียโบราณ กับสถาปัตยกรรมไทย พร้อมทั้งคำนึงถึงการใช้พื้นที่การจัดแสดงที่สอดคล้องกับสำคัญของพระบรมสารีริกธาตุ และการร่วมกันของกิจกรรมสันตนาการ และพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้ใช้โครงการได้เกิดความรู้ ความเข้าใจไปพร้อม ๆ กับการสืบทอดพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคง วิธีดำเนินการออกแบบประกอบด้วย ๑) การศึกษาพิธีกรรม และประเพณีปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนต่อพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งมีผลต่อการวางตำแหน่งของประโยชน์ใช้สอยของโครงการ ๒) การศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพุทธสถานในอินเดีย และไทยเพื่อหาแนวทางนำมาประยุกต์ร่วมกัน ๓) การศึกษาผลของแสงธรรมชาติที่มีต่อความรู้สึกในการชมวัตถุจัดแสดง และการนำมาประยุกต์ใช้ในงานสถาปัตยกรรมไทย และข้อเสนอแนะในการออกแบบ ๑) การศึกษาและออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์ นอกจากจะศึกษารูปแบบเดิมให้เข้าใจอย่างดีแล้ว ต้องศึกษาให้เข้าใจถึงที่มาขององค์ประกอบต่าง ๆ จึงจะทำให้สามารถพัฒนาการออกแบบงานไปได้อย่างไม่มีขีดจำกัด ๒) ในการออกแบบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการใช้งานจริง ผู้ออกแบบควรทำการออกแบบควบคู่ไปกับผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการ^{๒๕}

พระครูภาวนาวชิรคุณ (วชิรินทร์ วชิรมโน) รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า

๑) องค์ประกอบของการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) ด้านการพัฒนาศาสนสถาน ๒) ด้านการพัฒนาบุคคลหรือบุคลากรภายในวัด ๓) ด้านการพัฒนากิจกรรมภายในวัด และ ๔) ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อม จากการสอบถามพระสงฆ์และประชาชนทั่วไป พบว่า มีความคิดเห็นต่อทั้ง ๔ องค์ประกอบในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายองค์ประกอบ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกองค์ประกอบ คือ ด้านการพัฒนาศาสนสถาน อยู่ในระดับสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการพัฒนากิจกรรมภายในวัด ถัดมาคือ ด้านการพัฒนาบุคคลหรือบุคลากรภายในวัด และด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอยู่ในระดับสุดท้ายตามลำดับ

๒) สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถาน โบราณวัตถุจำนวนมาก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอนุรักษ์โบราณสถานและ

^{๒๔} ธนพร แดงขาว, “การศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

^{๒๕} เชษฐะ ธีรทินรัตน์, “พระบรมสารีริกธาตุมหาสถาน”, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๔๘), บทคัดย่อ.

โบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่ดี มีการพัฒนาบุคลากรและบุคคลภายในวัดให้สอดคล้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุก มีการแต่งตั้งพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการวัดและมีการพัฒนาวัดไปแนวทางเดียวกัน โดยมีหน่วยงานราชการคอยให้ความรู้ผ่านโครงการต่างๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุแก่พระสงฆ์ และได้รับงบประมาณจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์การบริหารส่วนจังหวัด กรมศิลปากร และอื่นๆ ในการสนับสนุนกิจกรรมและการปรับปรุงภูมิทัศน์วัดให้สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ และส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเน้นการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม เชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และประวัติศาสตร์

๓) รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัด

พระนครศรีอยุธยา ได้แก่ รูปแบบที่ ๑ การอนุรักษ์โบราณสถาน และโบราณวัตถุให้มีความมั่นคงแข็งแรง และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ความเป็นไทยอย่างแท้จริง รูปแบบที่ ๒ การพัฒนาทักษะทางด้านภาษาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ รูปแบบที่ ๓ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวลักษณะเชิงปฏิบัติธรรม บูรณาการกับการอนุรักษ์โบราณสถาน และศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา รูปแบบที่ ๔ บูรณาการวิถีชีวิตความเป็นไทย ร่วมกับศาสนาอย่างสันติสุข ด้วยกลยุทธ์ ๙ ประการ ๓๔ กิจกรรม ทั้งหมดนี้จะช่วยให้การพัฒนาวัดจะมีความเจริญรุ่งเรือง และกลายเป็นแหล่งการเรียนรู้ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้นแบบที่ดีด้วย^{๒๖}

สมประสงค์ อ่อนแสง ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า วัดจังหวัดมุกดาหารมีศักยภาพในการท่องเที่ยวที่หลากหลายเพียงพอ สภาพภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ และกิจกรรมเด่นที่มีลักษณะเฉพาะที่เน้นการปฏิบัติทางด้านจิตใจ การศึกษาประวัติความเป็นมา ศิลปกรรมเอกลักษณ์ของท้องถิ่น การพักผ่อนหย่อนใจ และการชมทัศนียภาพที่สวยงาม ร่มรื่น รวมทั้งการรักษาสืบทอดประเพณีท้องถิ่น การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เช่น สภาพเส้นทาง ลักษณะการเดินทาง ระยะทางจากตัวเมือง ไปยังแหล่งท่องเที่ยว และสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ที่พักบริการสาธารณูปโภค ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ร้านอาหาร เครื่องดื่ม ระบบไฟฟ้าประปา โทรศัพท์ การประชาสัมพันธ์ และความพร้อมของบุคลากร ที่มีขีดความสามารถในการรองรับเพียงพอเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนของนักท่องเที่ยว เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวยังมีปริมาณน้อยจึงไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมแต่อย่างใด ชาวบ้านในชุมชนก็ยังมีความรู้สึกว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวนั้นไม่ได้สร้างความรำคาญแต่อย่างใด^{๒๗}

พูนทรัพย์ สอนเมืองตุลาพันธ์ ทำการศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีทัศนคติที่ไม่ดีกับการท่องเที่ยวที่ผ่านมาเนื่องจากชุมชนเชื่อว่า การท่องเที่ยวที่ผ่านมาทำลายความเข้มแข็งและวัฒนธรรมของชุมชน

^{๒๖} พระครูภาวนาวชิรคุณ (วชิรินทร์ วชิรมโม), “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนดุขบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), บทคัดย่อ.

^{๒๗} สมประสงค์ อ่อนแสง, *แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม*, *วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑) บทคัดย่อ.

นอกจากนี้รัฐยังเข้ามามีบทบาทในการจัดการการท่องเที่ยวแทนประชาชน ชุมชนโดยส่วนใหญ่ ไม่รู้จักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แต่ก็คาดหวังการท่องเที่ยวที่จัดโดยชุมชนจะช่วยอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมดั้งเดิมเอาไว้ ถ้าชุมชนจะจัดการท่องเที่ยวด้วยตัวเอง วัตถุประสงค์อันดับแรกที่ชุมชนต้องการคือ การสร้างรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน อันดับที่สองคือ การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีของท้องถิ่น ส่วนการเผยแพร่ของดีของชุมชนและการศึกษาร่วมกันของชุมชนเป้าหมายกับนักท่องเที่ยวเป็นวัตถุประสงค์อันดับรองลงมา^{๒๘}

มาฆะ ชิตตะสังคะ และคณะ ได้ทำการศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน ด้านความพร้อมของชุมชน การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และผลกระทบจากปัจจัยภายนอก ผลของการศึกษาสรุปได้ว่าชุมชนหมู่บ้านชาติพันธุ์ทั้ง ๑๒ หมู่บ้านแสดงศักยภาพความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมไม่กลืนกลายตามความทันสมัยตามข้อค้นพบ ดังนี้ (๑) ความพร้อมของชุมชนกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (๒) การศึกษาผลกระทบระหว่างปัจจัยภายนอกต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนพบมีความสัมพันธ์ทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญ (๓) แนวทางการบริหารจัดการการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน การจัดการการบริการด้านที่พักแรม และการจัดการบริการด้านอาหาร มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (๔) การพัฒนาโครงสร้างคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวและระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ความพร้อมของชุมชนในการแสดงศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ยังคงพึงพิงปัจจัยภายนอกที่เป็นองค์การเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในการแนะนำการให้การศึกษาและฝึกอบรม การสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว^{๒๙}

๑.๖.๒ รายงานวิจัย/โครงการวิจัย

วันชัย พลเมืองดี และคณะ รายงานวิจัยเรื่อง “พระธาตุพระจำปีเกิด : แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” กล่าวว่า กระดูกที่เหลือจากการเผาพระสรีระของพระพุทธเจ้าเรียกว่าพระบรมสารีริกธาตุ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ชาวพุทธได้ให้การเคารพสักการบูชา มาครั้งหลังสมัยพุทธกาลมาตราบจนถึงบัดนี้ ซึ่งพระบรมสารีริกธาตุเหล่านั้น พุทธศาสนิกชนพุทธบริษัทได้บรรจุเก็บรักษาไว้ให้ผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสมากราบไหว้เคารพบูชา จึงเก็บไว้ในสถูปหรือเจดีย์^{๓๐}

^{๒๘} พูนทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์ และคณะ, รูปแบบในการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด, รายงานวิจัย (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ๒๕๕๖), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://elibrary.trf.or.th/project_content/TRFN.asp [๓๐ มกราคม ๒๕๖๐].

^{๒๙} มาฆะ ชิตตะสังคะ และคณะ, โครงการวิจัยการศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://icmr.crru.ac.th/.pdf> [๓๐ มกราคม ๒๕๖๐].

^{๓๐} วันชัย พลเมืองดี รศ.ดร. และคณะ, “พระธาตุพระจำปีเกิด : แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑.

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษารูปแบบ และสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย พบว่า แนวทางพัฒนาแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ควรปรับปรุงค่าให้พระธาตุ/พระพุทธรูป ลงลงมา ได้แก่ ประวัติวัด/ประวัติพระธาตุ ภาพจิตรกรรม พิพิธภัณฑ และคติคำคม ตามลำดับด้านการแก้ไขเพื่อให้เกิดประโยชน์มาก ๆ ต่อผู้เข้าไปเที่ยว ส่วนใหญ่อยากให้เพิ่มแหล่งเรียนรู้ที่เป็นศิลปะล้านนาให้มากขึ้น รองลงมา ได้แก่ จัดทำสื่อเป็นตู้ระบบมัลติมีเดียอธิบายถึงบริเวณวัดหรือสิ่งสำคัญของวัด และให้มีพระเป็นผู้นำในการศึกษาเรียนรู้ในวัดนั้นๆ ด้านข้อเสนอแนะอื่นๆ ได้แก่ควรมีศาลาที่พักเพิ่มขึ้น มีน้ำดื่มสะอาดไว้บริการ ปลุกไม้ในวรรณคดีหรือพุทธประวัติให้ศึกษาเรียนรู้^{๓๑}

รองศาสตราจารย์นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ วิจัยเรื่อง “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ศาสนสถานที่สำคัญของวัดที่เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมีองค์ประกอบสำคัญ คือ วัดทั้ง ๔๐ แห่ง มีศาสนสถานสำคัญ คือ พระพุทธรูป พระอุโบสถ เจดีย์ พระปรางค์ พระวิหารหลวง ความสำคัญของศาสนสถานคือ เป็นวัตถุธรรมที่แสดงสัญลักษณ์ทางศาสนาและพระรัตนตรัย เช่น พระพุทธรูปแสดงสัญลักษณ์ถึงพระพุทธเจ้า พระอุโบสถเป็นที่ประกอบกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ เจดีย์ พระปรางค์เป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธเจ้า พระวิหาร มักเป็น สถาปัตยกรรมและภาพจิตรกรรมอันแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญของศาสนสถานสิ่งแรก คือ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากแรงศรัทธาทงพระพุทธศาสนาและเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนิกชนยึดถือทางด้านจิตใจและยึดถือเพื่อประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

๒. ประวัติและความสำคัญของศาสนสถานมีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ ศาสนสถาน ดังกล่าวยังมีความสำคัญในแง่เป็นสิ่งแสดงถึงความศรัทธา แสดงประวัติศาสตร์และบริบทความเชื่อของคนในช่วงเวลาของการสร้างศาสนสถาน ด้วยนักท่องเที่ยวชาวไทยจะเข้ามาทัศนศึกษาเพื่อเป้าหมายทางศาสนา ส่วนนักท่องเที่ยวต่างประเทศจะเข้ามาทัศนศึกษาเพื่อแสวงหาความรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและความเชื่อของคนไทยในอดีตและคนไทยในปัจจุบัน ซึ่งศาสนสถานจะสะท้อนมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของคนไทยได้อย่างดี จะเห็นได้ว่าศาสนสถานที่กำลังข้างต้น แต่ละประเภทก็จะมีองค์ประกอบที่แสดงให้เห็นมิติทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมได้อย่างดี เช่น พระอุโบสถและพระวิหารหลวงจะแสดงสถาปัตยกรรม การออกแบบตามแบบแผนสกุลช่างของแต่ละยุค และยังเป็นທີ່ประดิษฐานพระพุทธรูป แสดงภาพจิตรกรรม ภาพจิตรกรรมที่ปรากฏในพระอุโบสถ และพระวิหารหลวงจะแสดงอดีตพุทธประวัติ พระพุทธเจ้าและชาดก ซึ่งแสดงหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ใช้เป็นหลักยึดถือร่วมกัน ภาพจิตรกรรมนี้ในแต่ละสมัยจะมีภาพที่แสดงแตกต่างกัน ภาพเดียวกันในแต่ละยุคก็จะวาดต่างกัน สิ่ง

^{๓๑} พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ, การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ห้องเรียนวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

เหล่านี้จะสะท้อนมิติทางความเชื่อและวัฒนธรรมของผู้สร้างได้ นักท่องเที่ยวเข้ามาทัศนศึกษาจะเข้าใจสังคมไทยได้ดี

๓. การบริหารการอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว มีความสำคัญอย่างน้อย ๒ ประการข้างต้น การให้ศาสนสถานดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานขึ้นอยู่กับบริหารจัดการของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ จากการศึกษาผู้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งการบริหารจัดการของผู้รับผิดชอบจะแตกต่างกันตามลักษณะความสำคัญของวัด และจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปทัศนศึกษาจำนวนมากที่สุดคือ วัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จะมีการบริหารการจัดการสมัยใหม่ กล่าวคือ มีจำนวนผู้ดูแลที่เป็นฆราวาสจำนวนมากโดยแบ่งหน้าที่กันทำ ในด้านกา รักษาความสะอาด ความปลอดภัยในทรัพย์สิน และวัดยังเกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐเข้ามาดูแลบูรณะร่วมกัน ส่วนวัดที่มีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยยังมีการบริหารจัดการโดยเจ้าอาวาสผู้ช่วยเจ้าอาวาสและมอบหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งดูแล อย่างไรก็ตามภาพรวมของการศึกษาชุมชนมีส่วนเข้ามาดูแลค่อนข้างน้อย

ข้อเสนอแนะควรจัดรักษาวัดให้สะอาดร่มรื่น เป็นที่ร่มเย็นแห่งจิตใจและเป็นที่พักศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับศาสนสถาน และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของชาติแก่ประชาชนทั่วไป และสิ่งสำคัญควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาศาสนสถานที่สำคัญ^{๓๒}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จึงได้กำหนดวิธีการวิจัยดังนี้

๑.๗.๑ ประชากรเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๖ กลุ่ม จำนวนทั้งสิ้น ๖๐ รูป/คน ได้แก่

๑. กลุ่มพระสงฆ์ในพื้นที่ ได้แก่ เจ้าอาวาสหรือผู้รับผิดชอบวัด ๙ รูป
๒. กลุ่มผู้นำชุมชนในพื้นที่ ได้แก่ เจ้าหน้าทีเทศบาล, อบต., กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน ๙ คน

๓. กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ พระสงฆ์และนักปราชญ์ท้องถิ่น ๗ รูป/คน

๔. กลุ่มนักท่องเที่ยว ๒๗ คน

๕. กลุ่มเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวประจำจังหวัดเชียงราย ๓ คน

๖. กลุ่มผู้ประกอบการร้านค้าบริการภายในบริเวณวัด ๕ คน

๑.๗.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยจึงใช้เครื่องมือสำหรับงานวิจัยดังนี้

^{๓๒} นิรัตน์ กลิ่นจันทร์ รศ. และคณะ, “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๓, บทคัดย่อ.

๑. แบบสัมภาษณ์ (Interview) คือ การ สัมภาษณ์เชิงลึกแบบ ไม่มีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย

๒. แบบสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งใช้เป็นเครื่องมือในภาคสนามของผู้วิจัย

๓. แบบบันทึกการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) สำหรับใช้เก็บข้อมูลในการประชุมกลุ่มย่อย

๔. อุปกรณ์บันทึกภาพและบันทึกเสียง

๑.๗.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ศึกษาได้ ดำเนินการด้วยตนเอง โดยดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ เก็บข้อมูลพื้นฐานที่เป็นปฐมภูมิ ทดทุยภูมิ จาก หนังสือ เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และลงพื้นที่ภาคสนาม โดยลงสัมภาษณ์เชิงลึกกับ กลุ่มเป้าหมาย ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ และดำเนินการดังนี้

๑. ขอหนังสือจาก ผู้อำนวยการศูนย์บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

๒. ส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงกลุ่ม ตัวอย่างเป้าหมาย โดยกำหนดนัดหมายวันและเวลาที่จะไปสัมภาษณ์ ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวันเวลาที่นัดหมาย โดยผู้วิจัย ทำการบันทึกเสียงการสัมภาษณ์ ถ่ายภาพ และจดบันทึกรายละเอียดประเด็นสำคัญ เพื่อจะได้นำไปวิเคราะห์ต่อไป

๑.๗.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

๑. ข้อมูลที่ได้จากหนังสือ บทความ เอกสาร หลักการ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และ จากการ สัมภาษณ์เชิงลึก แล้วนำมารวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนาแล้วนำเสนอแบบความเรียง

๒. ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตการณ์มีส่วนร่วมของชุมชน วิเคราะห์โดยการจัดเป็นหมวดหมู่ และอธิบายพรรณนาแบบความเรียง

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ได้ทราบประวัติความเป็นมา คุณลักษณะ และความสำคัญของ พระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและเกิดคุณค่าทางจิตใจอย่างแท้จริง

๑.๘.๒ ทำให้ได้ทราบ การจัดการการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมและการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวตามวิถีวัฒนธรรมเชิงพุทธที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา

๑.๘.๓ ทำให้ได้ทราบรูปแบบในการอนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย ให้อยู่เคียงคู่กับบรรพบุรุษพระพุทธศาสนาสืบต่อไป และสามารถนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้หรือเป็นแนวทางในการพัฒนาต่อยอดในการบริหารจัดการวิถีวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธเพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีในแต่ละท้องถิ่นต่อไป

บทที่ ๒

ประวัติความเป็นมา คุณลักษณะ และความสำคัญของพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงรายครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาใช้ในการอธิบายองค์ในการศึกษาดังนี้

พระบรมสารีริกธาตุ พระบรมธาตุ หรือพระธาตุ (คำนิยม) นั้นมีคุณค่าและมีความสำคัญอย่างยิ่งในทางคุณลักษณะ เอกลักษณะ ปรากฏเด่นชัดเป็นหลักฐานเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมในทางพระพุทธศาสนาผู้ที่เป้นพุทธศาสนิกชนควรให้ความสำคัญและตระหนักถึงข้อมูลตามความเป็นจริงที่ปรากฏตามหลักฐานต่างๆ เพื่อจะได้เกิดองค์ความรู้ความเข้าใจและรู้คุณค่า สามารถนำไปปฏิบัติอันแสดงออกถึงความเคารพต่อพระธาตุได้อย่างถูกต้องดังตามความเหมาะสมแก่ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมนิยมในแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ และใช้เป็นรูปแบบหรือแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนด้วย ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอข้อมูลประวัติความเป็นมา คุณลักษณะ และความสำคัญของพระธาตุ ในทางพระพุทธศาสนาตามหลักฐานคัมภีร์และหนังสือ เอกสารลำดับชั้นต่างๆ รวมถึงเรื่องราวปรากฏการณ์ที่มีความสอดคล้องกับเนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

๒.๑ ความเป็นมา ความหมาย และคุณลักษณะของพระธาตุในพระพุทธศาสนา

๒.๑.๑ ความเป็นมาของพระธาตุ

สิ่งก่อสร้างที่เรียกว่า “พระธาตุ เจดีย์” นั้น เกิดขึ้นในสังคมอินเดียโบราณก่อนที่พระพุทธศาสนาอุบัติ เชื่อกันว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวอารยัน พวกอารยันรุ่นแรกๆ ที่อพยพเข้าไปอยู่ในอินเดีย เมื่อเสียชีวิตก็จะมี การเผาศพก่อนแล้วนำอัฐิมาฝัง และทำเครื่องหมายไว้บนหลุมเพื่อ เป็นแท่นเคารพบูชา ต่อมาก็ได้พัฒนาที่ฝังศพออกเป็นสถูป เป็นเนินดินอยู่เหนือพื้นดิน แล้วใช้อิฐก่อรอบกันดินทลาย การฝังแต่อัฐินั้น เพื่อเป็นการรักษาความสะอาดของพื้นดินในบริเวณที่มีภูมิอากาศร้อนชื้น ถ้าฝังศพโดยไม่เผาแล้วอาจเกิดโรคระบาดได้^๑ ความนิยมนี้นับต่อมาจนถึงสมัยพุทธกาลจึงได้นำเอาคติเรื่องเจดีย์มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่ธรรม บางอย่างเป็นคติที่สืบเนื่องมาจาก

^๑ พิบูลย์ ลี้มพานิชย์, อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๔-๑๒.

ลัทธิพราหมณ์ บางอย่างเป็นคติที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา^๒ ดังนั้น คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาทั้งในพระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณวิเสส รวมถึงตำนานในชั้นหลังๆ ต่างก็รวบรวมเรื่องราวของ “พระธาตุ” ไว้หลากหลาย ผ่านบริบทแห่งสังคมในแต่ละยุคสมัย ทั้งอดีตพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ พระปัจเจกพุทธเจ้า มาจนถึงยุคพระพุทธเจ้าของเรา^๓ รวมถึงพระอรหันตสาวก เรื่องราวแห่งพระธาตุก็ยังคงมีให้ได้ศึกษาประวัติความเป็นมา เช่น

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน กล่าวถึงประวัติในอดีตชาติของพระปิลินทวัจจนเถระ ที่ประกาศประวัติในอดีตชาติของตนว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคพระนามว่าสุเมธะผู้ทรงเป็นที่พึ่งของสัตว์โลก ทรงเป็นบุคคลผู้เลิศ เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ข้าพเจ้ามีจิตเลื่อมใส มีใจยินดีได้ทำการบูชาพระสกุ^๔ และพระอุพพณเถระได้กล่าวถึงประวัติในอดีตชาติของตนว่า พระสัมพุทธชินเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ ทรงถึงความสำเร็จแห่งธรรมทั้งปวงรุ่งเรืองดังกองไฟ เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว มหาชนมาประชุมกันบูชาพระตถาคต สร้างจิตกาธานอย่างงดงาม แล้วช่วยกันยกสรีระขึ้นวางไว้ชนเหล่านั้นทั้งหมดพร้อมทั้งเทวดาและมนุษย์ ทำพระสรีระกิจแล้วได้รวบรวมพระธาตุ พวกเขาส่งสร้างพระพุทธรูปไว้ ณ ที่นั้น สกุปชั้นที่ ๑ ทำด้วยทองคำ ชั้นที่ ๒ ทำด้วยแก้วมณี ชั้นที่ ๓ ทำด้วยเงิน ชั้นที่ ๔ ทำด้วยแก้วผลึก ชั้นที่ ๕ ทำด้วยแก้วทับทิม ชั้นที่ ๖ ทำด้วยแก้วลาย ชั้นบนทำด้วยรัตนะทุกอย่าง ร้างร้านทำด้วยแก้วมณี แทนไฟที่ด้วยรัตนะ พระสกุ^๕ทำด้วยทองคำล้วนสูง ๑ โยชน์ ครั้นนั้นหมู่เทวดาได้มาร่วมประชุมปรึกษากัน ณ ที่นั้นว่า แม้พวกเราจักสร้างพระสกุ^๖ถวายพระโลกนาถผู้คงที่บ้าง พระสารีริกธาตุ ไม่แยกกัน คือรวมเป็นกลุ่มเดียวกัน พวกเรจักสร้างพระสกุ^๗ครอบไว้ที่พระพุทธรูปนี้^๘

คัมภีร์อุปวงค์ กล่าวว่า พระทีปังกรพระพุทธเจ้านั้น ทรงโปรดสัตว์โลกทั้งหลายให้พ้นจากเครื่องพันธนาการ ทรงมีพระชนมายุอยู่ได้แสนปีแล้วเสด็จปรินิพพานที่นันทาราม พระอัฐิธาตุของพระองค์ไม่แตกกระจาย ได้รวมเป็นแท่งเดียวกันเหมือนกับแท่งทองคำ คนทั้งหลายได้สร้างพระมหาสกุ^๙สูง ๓๖ โยชน์ ด้วยอิฐทองคำที่หลอมเป็นแท่งบรรจุพระอัฐิธาตุไว้ พระโกณฑัญญะพุทธเจ้าทรงพระชนมายุอยู่แสนปีแล้วปรินิพพานที่จันทาราม พระอัฐิของพระองค์ก็ไม่แตกกระจาย ได้รวมเป็นแท่งเดียวกัน ชาวชมพูทวีปทั้งสี่ได้ประชุมกันสร้างพระสกุ^{๑๐}เจดีย์สำเร็จด้วยแก้ว ๗ ประการ โดยใช้หรรดาสและมโนศิลาแทนดินเหนียว ใช้น้ำมันและเนยใสแทนน้ำ สูง ๗ โยชน์^{๑๑}

ครั้งที่พระภัททสีเถระได้กล่าวประวัติในอดีตชาติของตนว่า สมัยหนึ่งเมื่อโลกว่างจากพระพุทธเจ้า ท่านก็ได้บำรุงพระปัจเจกพุทธเจ้า และเมื่อพระปัจเจกพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ท่านก็ได้เก็บพระธาตุของพระปัจเจกพุทธเจ้านั้นมาก่อพระเจดีย์และบูชา^{๑๒}

^๒ พระมหาคำสิงห์ สีหนนโท (กองเกิด), เจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^๓ ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๕๕/๑๑๐.

^๔ ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๕๒-๕๙/๑๒๙-๑๓๐.

^๕ คัมภีร์อุปวงค์, ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสกุ^๖เจดีย์, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด นนทชัย, ๒๕๑๑), หน้า ๘.

^๖ ขุ.เถร.อ. (ไทย) ๕๑/๒/๓/๑๐๔.

สมัยที่พระสารีบุตรนิพพาน พระจุณทะผู้เป็นน้องชายได้เก็บรักษาพระธาตุของท่านใส่ไว้ในบาตร แล้วน้อมนำเข้าไปถวายแก่พระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงประครองพระธาตุนั้นขึ้นแล้วประกาศว่า นี่เป็นพระธาตุของอัครสาวก^๗

สำหรับพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนั้น เริ่มต้นมีปรากฏในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค ในมหาปริณิพพานสูตรว่า สมัยที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ สาละวันทยาน ใกล้กรุงกุสินารา แคว้นมัลละ พระอานนท์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าเกี่ยวกับการปฏิบัติและการบูชาพระสรีระของพระองค์อย่างไร พระพุทธองค์ตรัสตอบพระอานนท์ให้คลายความกังวลว่า กษัตริย์ผู้เป็นบัณฑิต พราหมณ์ผู้เป็นบัณฑิต คหบดีผู้เป็นบัณฑิต ผู้เลื่อมใสในพระตถาคต จะทำการปฏิบัติบูชาสรีระของพระองค์เองโดยชนเหล่านั้นจะ ปฏิบัติ ต่อสรีระ ของพระองค์ เหมือนที่เขาปฏิบัติ ต่อพระ บรมศพของ พระเจ้าจักรพรรดิ คือ ใช้ผ้าใหม่ห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิเสร็จแล้วจึงห่อด้วยผ้าสีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าใหม่อีกชั้นหนึ่งทำโดยวิธีนี้ จนห่อพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิด้วยผ้าและสำลีได้ ๑,๐๐๐ ชั้นแล้วอัญเชิญพระบรมศพลงในรางเหล็กเต็มด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้วทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วถวายพระเพลิง ...จากนั้นให้สร้างสถูปของ พระองค์ไว้ที่หนทางใหญ่สี่แพร่ง เพื่อที่ เหล่าชน จักได้ยกขึ้นซึ่งมาลัยดอกไม้ ของหอมหรือจุนอภิวาท กราบไหว้บูชา และทำ จิตให้เลื่อมใสในสถูปนั้น ซึ่งผลแห่งการกระทำเช่นนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้น ตลอดกาลนาน และทรงตรัสถึงบุคคลที่ควรสร้างสถูปถวาย เรียกว่า “อุปารหุบุคคล” ไว้ ๔ จำพวก คือ ๑. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ๒. พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า ๓. พระสาวกของพระตถาคต ๔. พระเจ้าจักรพรรดิ^๘

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราก็ได้อาศัยวิธีการ ปฏิบัติดังกล่าวแล้วนั้น ปฏิบัติต่อพระสรีระของพระพุทธองค์ซึ่งในมหาปริณิพพานสูตรได้กล่าวถึงเหตุการณ์ขณะถวายพระเพลิงพระพุทธรูปของพระพุทธองค์ไว้ว่า

ครั้งเมื่อพระมหากัสสปะพร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป เข้าไปสู่มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละในกรุงกุสินารา พอถึงจิตกาธานของพระผู้มีพระภาคเจ้า ทั้งหมดก็ห่มผ้าเฉวียงบ่าประนมมือกระทำประทักษิณจิตกาธานครบ ๓ รอบ แล้วเปิดผ้าคลุมทางพระบาทถวายอภิวาทพระยุคลบาทของพระพุทธองค์ จิตกาธานของพระพุทธองค์ก็ได้ติดไฟลุกโผลงขึ้นเอง เมื่อพระเพลิงไหม้พระสรีระของพระผู้มีพระภาค พระอวยวะ คือพระฉวี (ผิวนอก) พระจัมมะ(หนัง) พระมังสา(เนื้อ) พระนหารู (เอ็น) หรือพระลลิกา (ไขข้อหรือไขกระดูก) ไม่ปรากฏเผา ไม่ปรากฏเขม่าเลย คงเหลืออยู่แต่ “พระสรีระ”^๙ เท่านั้นเปรียบเหมือนเมื่อไฟไหม้เนยใสและน้ำมัน ก็ไม่ปรากฏเผา ไม่ปรากฏเขม่า ฉนั้นเมื่อพระเพลิงไหม้พระสรีระของพระผู้มีพระภาค พระอวยวะ คือ พระฉวี พระจัมมะพระมังสา พระนหารู หรือพระลลิกา ไม่ปรากฏเผา ไม่ปรากฏเขม่า คงเหลืออยู่แต่พระสรีระเท่านั้น ฉนั้นเหมือนกัน และบรรดาผ้า ๕๐๐ คู่ นั้น มีเพียง ๒ ผืนเท่านั้นที่ถูกไฟไหม้ คือ ผืนในสุดกับผืนนอกสุด ก็เมื่อพระเพลิง

^๗ ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๑๔๐-๑๔๒/๑๘๖.

^๘ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๔-๒๐๖/๑๕๒-๑๕๓.

^๙ พระสรีระ ในที่นี้ หมายถึง พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ; ที.ม.อ. (ไทย) ๑๓/๒/๑/๔๕๕.

ไหม้พระสรีระของพระผู้มีพระภาคแล้วแล ท่อน้ำไหลหลั่งมาจากอากาศดับจิตกาธานของพระผู้มีพระภาคน้ำพุ่งขึ้นจากไม้สาละดับจิตกาธานของพระผู้มีพระภาค พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราดับจิตกาธานของพระผู้มีพระภาคด้วยน้ำหอมล้วน ๆ ต่อจากนั้น เจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราได้จัดกำลังพลหอกไว้รอบสันฐาคารล้อมด้วยกำแพงธนู (ป้องกันพระบรมสารีริกธาตุของพระผู้มีพระภาค) แล้วสักการะ เคารพ นบนอบ บูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้และของหอมตลอด ๗ วัน^{๑๐}

ดังนั้นจึงทำให้ทราบว่ เรื่องของพระบรมสารีริกธาตุหรือพระธาตุนั้น ได้มีเกิดขึ้นในสมัยที่ได้มีการถวายพระเพลิงพระสรีระของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วเสร็จ ต่อจากนั้นข่าวการเสด็จปรินิพพานของพระพุทธองค์ก็ได้แพร่กระจายไปยังเมืองต่างๆในดินแดนชมพูทวีป บรรดากษัตริย์และพราหมณ์ในแคว้นต่างๆ น้อยใหญ่ อันได้แก่

๑. พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร พระราชาแห่งแคว้นมคธ
๒. พวกเจ้าลิฉวั ผู้ครองกรุงเวสาลี
๓. พวกเจ้าศากยะ ผู้ครองกบิลพัสดุ์
๔. พวกเจ้าอุลลิส ผู้ครองกรุงอัลลกะปิยะ
๕. พวกเจ้าโกลิยะ ผู้ครองกรุงรามคาม
๖. พวกพราหมณ์ ผู้ครองกรุงเวณฐทีปกะ
๗. พวกเจ้ามัลละ ผู้ครองกรุงปาวา

กษัตริย์และพราหมณ์เหล่านั้น พอทราบข่าวการถวายพระเพลิงพุทธสรีระแล้ว จึงได้ส่งทูตไปถึงพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราด้วยคำว่า “แม้พระผู้มีพระภาคเจ้าก็เป็นกษัตริย์ แม้พวกตนก็เป็นกษัตริย์เช่นกัน ฉะนั้นจึงควรได้ส่วนแบ่งแห่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง จะได้สร้างพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและทำการฉลอง” แรกเริ่มเดิมทีพวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินาราไม่ยินยอมที่จะแบ่งพระบรมสารีริกธาตุแก่คณะทูตเหล่านั้น ด้วยอ้างว่าพระพุทธองค์เสด็จมาปรินิพพานในเขตบ้านเมืองของพวกตน

โทณพราหมณ์ซึ่งอยู่ในที่นั้น สังเกตเห็นสถานการณ์เริ่มไม่เข้าที่ขึ้นพล่อยไปเช่นนั้นมิหวังได้รบพุ่งประหัตประหารกันเป็นแน่ จึงได้กล่าวชี้แจงกับคณะทูตทั้ง ๗ เมื่อนั้นว่า “พระพุทธเจ้าของเราทรงถือหลักขันติธรรม ไม่ควรที่จะประหัตประหารกันเพราะส่วนแบ่งพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าผู้เป็นอุดมมงคล ขอให้ทุกฝ่ายพร้อมใจกันแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน พระสถูปจะได้แพร่กระจายไปยังทิศต่างๆ มีประชาชนจำนวนมากเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มีจักขุ” หลังจากเจรจาตกลงกันได้แล้ว โทณพราหมณ์ก็ได้รับฉันทามติจากคณะทูตให้เป็นผู้จัดการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วนดังกล่าวแล้ว ส่วนโทณพราหมณ์เองขอรับเอาทะนาน (ตุมพะ) ที่ใช้ทำการตวงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุนั้น ด้วยหวังจะได้นำไปสร้างพระสถูปบรรจุและทำการฉลองเช่นกันภายหลังต่อมาพวกเจ้าโมริยะผู้ครองกรุงปีปปลิวทรวงทราบข่าวเช่นเดียวกัน จึงส่งทูตมาเพื่อขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุบ้าง แต่มาถึงในภายหลังไม่ทันการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุในครั้งแรก

^{๑๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๔-๒๓๕/๑๗๕-๑๗๖.

พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงกุสินารา จึงได้ให้พระอังการ (เถา) ไปแทนพระบรมสารีริกธาตุพวกทูตนั้น จึงรับเอาพระอังการไปจากที่นั้น

กาลต่อจากนั้น พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าชาตศัตรู เวเทหิบุตร พวกเจ้าลิจฉวี ผู้ครองกรุงเวสาลี พวกเจ้าศากยะชาวกบิลพัสดุ์ พวกเจ้าอุลลิสผู้ครองกรุงอัลลกะปปะ พวกเจ้าโกเลีย ผู้ครองกรุงรามคาม พราหมณ์ผู้ครองกรุงเวณฐทีปกะ พวกเจ้ามัลละผู้ครองกรุงปาวา พวกเจ้ามัลละ ผู้ครองกรุงกุสินารา โทณพราหมณ์ และพวกเจ้าโมริยะผู้ครองกรุงปิณฑลวัน ก็ได้สร้างพระสถูปบรรจุ พระบรมสารีริกธาตุ และสิ่งที่ตนได้รับไปนั้น เสร็จแล้วก็ ทำการฉลองในกรุง ของตนๆ ซึ่งการสร้าง พระสถูปครั้งแรกเริ่มนี้มีทั้งหมด ๑๐ แห่งด้วยกัน คือ พระสถูปที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ ๘ แห่ง พระสถูปที่บรรจุพระนิมิต ๑ แห่ง และพระสถูปที่บรรจุพระอังการ ๑ แห่ง ดังนั้นการแบ่งพระบรม สารีริกธาตุ และการสร้างพระสถูปเคยมีมาแล้วอย่างนี้^{๑๑}

๒.๑.๒ ความหมายของพระธาตุ

เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ภิกษุสงฆ์กับทั้ง พระอรหันต์ มนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย ก็พร้อมกันถวายฉาปนกิจพระสรีระศพของพระองค์ เมื่อ สรีระส่งสัการฉาปนกิจแล้ว พระอรหันต์ พระสงฆ์ เทวดา และท้าวพระยาทั้งหลายก็ได้คัดเลือก พระธาตุของพระพุทธเจ้าได้ดังนี้ พระธาตุที่ไม่แตกไม่บิ่นไม่มีรอยตำหนิเลย มี ๗ องค์ คือ พระธาตุ ขม่อม พระธาตุคูกอด้ามมีด ๒ องค์ พระธาตุเขี้ยวผาง ๔ องค์ พระธาตุที่เหลือนอกนั้นเป็นพระธาตุย่อย แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ ขนาดใหญ่เท่าเมล็ดถั่วเขียวหักครึ่ง ขนาดกลางเท่าเมล็ดข้าวสารหักครึ่ง ขนาดเล็กเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาด รวมถึงพระเกศาธาตุและโลมาธาตุทั้งหมด^{๑๒}

พระธาตุนับเป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธ เป็นสถานที่บรรจุพระบรม สารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเปรียบเสมือนหนึ่งว่าเป็นตัวแทนพระองค์ ซึ่ง ประดิษฐานไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไหว้บูชา ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ทรงบำเพ็ญ เพียรเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อการหลุดพ้นจากบ่วงกรรมความทุกข์ทั้งปวง อันจะ เป็นบ่อเกิดนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลของผู้ได้กราบไหว้สักการบูชา^{๑๓}

คัมภีร์ที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาทั้งในพระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์วิเสสต่างๆ หรือ จะเป็นการรวบรวมไว้ในชั้นหลังๆ นี้ ต่างก็แสดงความหมายแห่งคำว่า “พระธาตุ” ไว้หลากหลายทั้งใน ส่วนที่เป็นบุคลาธิษฐานและธัมมาธิษฐาน ผ่านบริบทแห่งสังคมในแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกัน ทั้งที่เป็น

^{๑๑} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๖-๒๓๙/๑๗๗-๑๘๐.

^{๑๒} สิงฆะ วรรณสัย, พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก , พิมพ์ครั้งที่ ๒, (เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๗๒.

^{๑๓} ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูอดุลสีหวัตร (เมือง ปกสโร/จันทะมา) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมแจ้ง อดีตเจ้าคณะอำเภอแม่สรวย, เชียงรายไพศาลกร พิมพ์, ๒๕๕๘, หน้า ๗๖.

อดีตพระพุทธเจ้าองค์ก่อนๆ พระพุทธเจ้าของเรา หรือแม้แต่ในยุคแห่งพระปัจเจกพุทธเจ้า เรื่องราวแห่งพระธาตุก็ยังคงมีอยู่ให้ได้ศึกษาเช่นกัน

สำหรับความหมาย “พระธาตุ” ในส่วนบุคลาธิษฐานนั้นเป็นอุบายธรรมระดับพื้นฐานสำหรับบุคคลที่ยังไม่มีใจเลื่อมใสให้มีใจเลื่อมใส ผู้ยังไม่รู้ธรรมให้เข้าถึงธรรม เป็นต้น จึงได้สมมุติเอาบุคคลหรือสถานที่ต่างๆ แล้วประกอบให้มีเรื่องราวหรือตำนาน โดยให้มีหลักธรรมสอดแทรกผสมกับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์อยู่ด้วยกันผ่านบริบทการปฏิบัติของบุคคลที่มีต่อพระธาตุในแต่ละยุคสมัย แต่ถ้าถือเอาความหมายโดยปรมาตมธรรมที่เป็นธัมมาธิษฐานแล้ว เหมาะสำหรับบุคคลที่ศึกษาธรรมมาดีหรือพอเข้าใจธรรมแล้วซึ่งใช้เป็นอุบายธรรมให้คนเข้าใจธรรมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นได้ ดังที่นักวิชาการได้นำเสนอและอธิบายว่า

ในพระพุทธศาสนาคำว่า “ธาตุ” ตามตัวอักษรแปลว่า ผู้ทรงไว้/ทรงอยู่ สิ่งที่ทรงไว้/ทรงอยู่ หมายถึง สิ่งที่เป็นอยู่คู่โลกทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ^{๑๔} อันเป็นสิ่งที่ เป็นต้นเดิม เป็นมูลเดิมของมนุษย์ และความหมายแคบๆ ลงมาหมายถึงส่วนต่างๆ ของร่างกายคน ^{๑๕} ตามหลักพระพุทธศาสนานิยมมักหมายถึง ธาตุ ๔ หรือมหาภูตรูป อันประกอบด้วย ธาตุดินธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ นั้นเอง ^{๑๖} ซึ่งเป็นเอกเทศอันหนึ่งๆ ที่คูกันเป็นวัตถุอันหนึ่งๆ คูกันเป็นร่างกาย ^{๑๗} คือเป็นสิ่งที่ทรงสภาวะของตนอยู่เอง มีอยู่โดยธรรมดา เป็นไปตามเหตุปัจจัย ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีอัตรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ชีวะ เป็นสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมดาคะแยกออกไปอีกไม่ได้ ^{๑๘}

คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องด้วยพระบรมสารีริกธาตุที่ชาวพุทธรู้จักกันทั่วไป คือ คำว่า “พระธาตุ” ^{๑๙} ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายว่า “ธาตุ” หมายถึง กระดูกของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ โดยทั่วไป เรียกรวม ๆ ว่า พระธาตุ ถ้าเป็นกระดูกของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระบรมธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ ถ้าเป็นกระดูกของพระอรหันต์

^{๑๔} ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), **พระพุทธศาสนา ปรัชญา-สังคม**, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๕๙-๒๖๑

^{๑๕} พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), **พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๐.

^{๑๖} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๗๑/๕๗.

^{๑๗} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, ประมวลโดย สุเขวัน พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑๖.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๗, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๑๗.

^{๑๙} พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนธรรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔.

เรียกว่า พระธาตุ ถ้าเป็นกระดูกส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้า ก็เรียกตามความหมายของคำนั้นๆ ว่า เช่น พระอัฐมธาตุ พระทันตธาตุ ถ้าเป็นผมของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระเกศธาตุ^{๒๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายคำว่า “ธาตุ” หมายถึง กระดูกของพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลายเรียกรวมๆ ว่า พระธาตุ ถ้ากล่าวถึงกระดูกของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะเรียกว่า พระบรมธาตุ พระบรมสารีริกธาตุ พระสรีริกธาตุ หรือระบุชื่อกระดูกส่วนนั้นๆ เช่น พระทนต์ธาตุ^{๒๑}

คำว่า “พระธาตุ” มีความหมายเหมือนกับคำว่า “ธาตุ” แต่มีข้อพิเศษออกไปก็คือ เป็นส่วนต่าง ๆ ของร่างกายคนที่บรรลุธรรม มีจิตใจบริสุทธิ์ หมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ซึ่งเหลือจากการถูกเผา บางทีเรียกว่า “พระอรหันตธาตุ” พระสาวก สาวิกของพระพุทธเจ้า (หมายรวมถึงพระปัจเจกพุทธเจ้า และอุบาสก อุบาสิกาผู้เป็นอรหันต์ด้วย)^{๒๒}

อนิต อยู่โพธิ์ กล่าวว่า เพื่อให้ความหมายแน่นอน จึงเรียกย่องย่องพระสรีระของพระพุทธเจ้าว่า “พระบรมธาตุ” ดังนั้น พระบรมธาตุ จึงหมายถึง พระธาตุที่นับเนื่อง หรือเป็นส่วนทางกายหรือพระวรกายขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเฉพาะ ไม่เกี่ยวกับธาตุของอริยสาวก และไม่ได้หมายถึงพระธาตุเจดีย์หรือสถูป^{๒๓} ในส่วนของพระสารีริกธาตุทั้ง ๘ ส่วน ซึ่งโศภนพราหมณ์ได้แบ่งปันแล้ว เชิญไปประดิษฐานพระสถูปบรรจุไว้เป็นที่นั้สการกราบไหว้ทำสักการบูชา นั้นเป็น “ธาตุเจดีย์”^{๒๔}

๒.๑.๓ คุณลักษณะของพระธาตุ

“พระธาตุ” คือ กระดูก หรือ ส่วนของร่างกายต่างๆ เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง โลหิต ฯลฯ ที่มีคุณลักษณะเป็นที่แตกต่างจากสามัญชนทั่วไป โดยมีลักษณะคล้าย “ธาตุ” ซึ่งหากมองโดยไม่สังเกตให้ดีแล้ว ก็คล้าย กรวด หิน แก้ว เพชร ฯลฯ คำว่า พระบรมธาตุ และพระธาตุ ยังอาจใช้หมายถึง พระสถูปเจดีย์ต่างๆ ได้อีกด้วย เช่น พระบรมธาตุไชยา พระธาตุดอยสุเทพ ฯลฯ เนื่องจากพระบรมสารีริกธาตุที่พบเกือบทั้งหมดในปัจจุบัน มีความแตกต่างจากอัฐิของบุคคลธรรมดาทั่วไปอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามยังพบลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุที่มีลักษณะเหมือนกระดูกคนเช่นกัน เท่าที่พบเห็นได้ตามพระธาตุเจดีย์ทั่วไป หรือตามพิพิธภัณฑสถานต่างๆ ทั่วโลก สามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

^{๒๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน , (กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๒), หน้า ๕๕๖.

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ , (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสถาน, ๒๕๔๐), หน้า ๑๑๓.

^{๒๒} พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย , [ออนไลน์], แหล่งที่มา : [http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id \[๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙\]](http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id [๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙]).

^{๒๓} อนิต อยู่โพธิ์, ตำนานพระบรมสารีริกธาตุ, (กรุงเทพมหานคร : มิตรสยาม, ๒๕๒๔), หน้า ๔๖.

^{๒๔} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, ประมวลโดย สุเชาวน์ พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖๕.

พระบรมสารีริกธาตุลักษณะ “พระธาตุ” พระบรมสารีริกธาตุลักษณะนี้ พบมากในประเทศศรีลังกา ไทย จีน พม่า ฯลฯ มีลักษณะตรงหรือใกล้เคียงตามลักษณะที่ปรากฏใน อรรถกถา สุมังคลวิลาสินี ในประเทศไทยมีประดิษฐานอยู่ที่พระธาตุเจดีย์ตามวัดต่าง ๆ ทั่วไป

พระบรมสารีริกธาตุลักษณะ “กระดูกคน” พระบรมสารีริกธาตุลักษณะนี้ พบเฉพาะเขตโบราณสถานในประเทศอินเดีย สำหรับในประเทศไทย รัฐบาลอังกฤษได้มอบให้แก่ประเทศไทย ๒ ครั้ง ครั้งแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานอยู่ ณ เจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และครั้งที่ ๒ รัฐบาลได้อัญเชิญไปประดิษฐาน ณ เจดีย์วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร^{๒๕}

สรุป จากการพิจารณาลักษณะแห่งคำว่า “พระธาตุ” นี้ เห็นว่าเป็นคำที่ใช้เรียก “ธาตุ” อันเป็นส่วนเหลือจากการกระทำมาปนสรีระร่างกายของบุคคลที่สามารถบรรลุอริยสัจธรรมขั้นสูงในทางพระพุทธศาสนาแล้วเท่านั้น เช่น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวกทั้งฝ่ายภิกษุและภิกษุณีหรืออาจหมายถึงธาตุของอุบาสก อุบาสิกาผู้บรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วด้วย ต่อมาเมื่อพุทธสาวกรุ่นหลังเล็งเห็นคุณลักษณะพิเศษที่สำคัญยิ่งแห่งพระธาตุดังกล่าวแล้ว จึงได้มีการสร้างพระสถูปเจดีย์บรรจุพระธาตุไว้ในหลายๆ ครั้ง จากหลักฐานที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งในพระไตรปิฎก อรรถกถา หรือปกรณ์พิเศษต่างๆ เป็นต้น เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงและเป็นทิวทัศน์คติให้อนุชนได้ยึดเป็นรอยทางแห่งความดีตามอารยธรรมสืบต่อไป

เมื่อศึกษาและพิจารณาถึงตรงนี้ย่อมจะทราบความตามนัยแห่งคำศัพท์ว่า “พระธาตุ” จากคำที่พูดกันโดยสามัญทั่วไปก็พอที่จะแยกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) พระธาตุที่เป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายมนุษย์ผู้ที่ได้บรรลุธรรม มีจิตใจบริสุทธิ์หมดกิเลสเป็นพระอรหันต์ซึ่งอาจจะมีลักษณะต่างกันไปในสิ่งที่พบบางครั้งอยู่ในลักษณะส่วนต่างๆ ของร่างกายมนุษย์จริงๆ เช่น เส้นผม กระดูก เป็นต้น หรือมีลักษณะคล้ายกับกรวด หินแก้ว เพชร พลอย หรืออัญมณีสีต่างๆ เป็นต้น ซึ่งก็มีทั้งพระอริยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า อริยของพระปัจเจกพุทธเจ้า อริยของพระอรหันตสาวก นี่เป็นศัพท์ว่า พระธาตุ ประการแรก ๒) พระธาตุในส่วนที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นปูชนียวัตถุ เครื่องระลึกถึง คุณหรือเป็นที่เก็บสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระศาสดาหรือพระอรหันตสาวก ไว้ให้ศาสนิกได้เคารพสักการบูชาซึ่งมีปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป เช่น อินเดีย ศรีลังกา ไทย พม่า มอญ ลาว อินโดนีเซีย เป็นต้น ซึ่งนัยแห่งลักษณะนี้อาจมีความหมายกว้าง เพราะศัพท์ว่า “พระธาตุ” ในลักษณะที่เป็นปูชนียวัตถุนั้น มีคำพูดที่เป็นไวยากรณ์ที่เรียกแทนกันได้ เช่น พระสถูป พระบรมธาตุ พระมหาธาตุ พระศรีมหาธาตุ พระศรีรัตนมหาธาตุ พระธาตุเจดีย์ พระเจดีย์ เป็นต้น

๒.๒ การสร้างพระธาตุเจดีย์ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

ชาวพุทธส่วนใหญ่ยังถือพระบรมสารีริกธาตุเป็นปูชนียวัตถุและวัตถุมงคลที่สำคัญยิ่ง เป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจ โดยยึดเอาวัตถุมงคลที่อยู่ในสิ่งนั้นๆ เช่น พระเจดีย์ พระสถูป พระพุทธรูป พระพิมพ์ และวัตถุอื่นๆ ที่ตนเคารพนับถือ วัตถุมงคลนั้นเกิดมาช้านานคู่กับมนุษยชาติ เพราะเมื่อ

^{๒๕} สุธี แก้วเขียว ดร., พระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุพุทธสาวก และสารัตถธรรมสำหรับชีวิต. (สมุทรสาคร : โรงพิมพ์บริษัท ยูไนเต็ด โปรดักชั่นเพลส จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า ๔-๕.

มนุษย์ไม่เข้าใจในเรื่องของธรรมชาติและเกิดความหวาดกลัวต่อภัยธรรมชาติและอันตรายทั้งหลาย มนุษย์จึงพยายามหาที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวเพื่อป้องกันภัย^{๒๖}

สำหรับพระพุทธศาสนานั้น ศาสนสถานโดยเฉพาะสังเวชนียสถาน ๔ ตำบลมีความสำคัญยิ่งต่อความรู้สึกของพุทธศาสนิกชน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะก่อนที่จะมีพระพุทธรูปองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอานนท์ได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อนภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาในทิศทั้งหลายมาเฝ้าพระตถาคต ข้าพระองค์ทั้งหลาย ย่อมได้พบ ได้ใกล้ชิดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จ ล่วงลับไป ข้าพระองค์ทั้งหลายจะไม่ได้พบ ไม่ได้ใกล้ชิดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ

พระพุทธองค์ ตรัสตอบพระอานนท์ว่า อานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้เป็นสถานที่ที่ กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู คือ

๑) สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ตถาคตประสูติในที่นี้

๒) สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่าตถาคตได้ตรัสรู้อนุตร สัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้

๓) สังเวชนียสถานที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดูด้วยระลึกว่า ตถาคตทรงประกาศ ธรรมจักรอันยอดเยี่ยมในที่นี้

๔) สังเวชนียสถานที่กุลบุตร ผู้มีศรัทธาควรไปดู ด้วยระลึกว่า ตถาคต ได้เสด็จ ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุในที่นี้

อานนท์ ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งจาริกไปยังเจดีย์จักมีจิตเลื่อมใสตายไป ชนเหล่านั้นทั้งหมด หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๒๗}

พระพุทธองค์ทรงตรัสกับพระอานนท์เกี่ยวกับการ ปฏิบัติบูชาพระสรีระและการสร้างสถูป ไว้ในมหาปรินิพพานสูตรไว้ว่า พวกภิกษุทั้งหลายผู้เป็นบัณฑิต ผู้เลื่อมใสในตถาคต เป็นต้น พึงปฏิบัติในสรีระ ตถาคตเหมือนที่เขาปฏิบัติพระสรีระพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสถูปของตถาคตไว้ที่หนทางใหญ่ สี่แพร่ง ชนเหล่าใดจักยก ระเบียบดอกไม้ ของหอมหรือจันทน์จกอิฐ หรือจกยังจิตให้เลื่อมใสในสถูป นั้น การกระทำเช่นนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ชนเหล่านั้น ตลอดกาลนาน และทรงตรัสถึงบุคคลผู้ที่ควรสร้างสถูปถวาย “อุปารหบุคคล” ไว้ ๔ จำพวก คือ

๑) พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง

๒) พระปัจเจกสัมพุทธเจ้า เป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง

๓) พระสาวกของพระตถาคตเป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง

๔) พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นอุปารหบุคคลจำพวกหนึ่ง^{๒๘}

สำหรับ เผ่าชนทั้งหลายในอดีตถือว่า กระดูกคนเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลัทธิถือผีสางเทวดา

(Shamanism) นิยมเก็บกระดูกคนไว้ ประเพณีนิยมในพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะในยุคของพระพุทธเจ้า

^{๒๖} พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุ ในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๙.

^{๒๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๒/๑๕๐-๑๕๑.

^{๒๘} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๔-๒๐๕/๑๕๒-๑๕๓.

องค์ไหน นับตั้งแต่พระพุทธเจ้าพระนามว่าที่ปึงกรมาจนถึงพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม การเก็บกระดูก (อัฐิ หรือเป็นกระดูกของคนบริสุทธิ์ก็นิยมเรียกว่า พระธาตุบ้าง พระสารีริกธาตุบ้าง พระบรมสารีริกธาตุบ้าง) ไว้บูชาสักการะปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป เพราะฉะนั้น ก็จะมีข้อความในคัมภีร์กล่าวถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้าที่ปรินิพพานไปแล้ว ๔ อย่าง คือ

๑) ธาตุเจดีย์ คือ พระบรมสารีริกธาตุ

๒) บริโภคเจดีย์ คือ สังฆณียสถาน ๔ ตำบล

๓) ธรรมเจดีย์ คือ จารึกข้อพระธรรม

๔) อุเทสิกเจดีย์ คือ พระพุทธรูป ธรรมจักร รอยพระพุทธบาท พระแท่นวัชรอาสน์ หรือสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า^{๒๙}

พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ให้ความหมายของ “เจดีย์” ว่า เมื่อจะรวมเจดีย์ซึ่งแสดงไว้ในพระบาลีและคัมภีร์อรรถกถาและฎีกาเข้ากล่าวโดยสังเคราะห์อันเดียวแล้ว ก็ได้เจดีย์ประเภทเป็น ๔ อย่าง คือ ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ อุเทสิกเจดีย์^{๓๐}

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ให้ความหมาย “เจดีย์” ไว้ว่า เป็นสิ่งที่พึงบูชา ซึ่งใช้ได้ ใน ๒ ความหมาย คือ ๑. หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีรูปทรงคล้ายลอมฟางหรือโอคว่ำ มียอดแหลมภายในบรรจุสิ่งที่เป็นอัฐิ เช่น พระธาตุ ส่วนใหญ่สร้างด้วยอิฐหรือคอนกรีต เพื่อความแข็งแรงทนทาน เช่น เจดีย์ทั่วไปตามวัดต่างๆ ซึ่งมีหลายรูปแบบ ๒. หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า เพราะเป็นสิ่งที่พึงบูชาหรือสิ่งที่พึงเคารพในฐานะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นของสูง เรียกว่า พุทธเจดีย์ หมายถึง สิ่งที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยพระพุทธเจ้า หรือเจดีย์ของพระพุทธเจ้า ซึ่งมี ๔ ประเภท คือ ๑. ธาตุเจดีย์ ได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ๒. บริโภคเจดีย์ ได้แก่ สิ่งหรือสถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยทรงใช้สอย เช่น บาตร ต้นพระศรีมหาโพธิ์ พระแท่นวัชรอาสน์ ๓. ธรรมเจดีย์ ได้แก่ สิ่งที่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น คัมภีร์ไบเบิล พระไตรปิฎก และ ๔. อุเทสิกเจดีย์ ได้แก่ สิ่งสร้างขึ้นเพื่ออุทิศเจาะจงพระพุทธเจ้า เช่น พระพุทธรูป^{๓๑}

ปัญญา เทพสิงห์ ได้กล่าวไว้ว่า สถูปมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า “เจดีย์” ทั้งสถูปและเจดีย์หากมองในแง่รูปแบบโครงสร้างไม่แตกต่างกัน แต่หากมองในแง่ความหมายจะต่างกันความหมายเดิมของสถูปนั้นเป็นสถานที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุกระดูกหรืออัฐิของผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ผู้เคารพนับถือได้สักการบูชา ดังเช่นเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าปรินิพพาน มีกษัตริย์เมืองต่างๆ เข้าร่วมพิธีถวายพระเพลิง

^{๒๙} พระมหาสมณจินต์ สมมาปณโย, พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id [๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙].

^{๓๐} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, ประมวลโดย สุขชวน์ พลอยชุม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖๔-๑๖๕.

^{๓๑} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด , พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๓), หน้า ๑๗๔, ๖๘๑.

และขอรับพระบรมสารีริกธาตุ (อัฐิ) ไปสักการบูชาประจำเมือง จึงได้สร้างสถูปไว้สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนเจดีย์หรือเจดีย์ยะ หมายถึง สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงหรือเพื่อเคารพบูชา^{๓๒}

พระธาตุ พระสถูป หรือพระเจดีย์ เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นและสามารถพบได้ในสังคมพุทธทั่วไป ทั้งศาสนาในอินเดีย ศรีลังกา พม่า จีน กัมพูชา ลาว หรือไทย ทั้งพุทธศาสนิกายมหายานหรือนิกายเถรวาท ล้วนมีตำนานที่เป็นเรื่องเล่าว่าด้วยพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระพุทธเจ้าทั้งสิ้น^{๓๓}

๒.๒.๑ การสร้างพระธาตุเจดีย์ในอดีต

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้มีการกล่าวถึงเรื่องการสร้างพระธาตุเจดีย์และพระสถูปสำหรับบรรจุพระธาตุไว้อย่างมากมายทั้งในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา หรือปกรณ์วิเสสต่างๆ หรือแม้ตำราที่รวบรวมแต่งขึ้นขึ้นหลังๆ จึงทำให้เราชาวพุทธพอทราบว่ พระธาตุ มีความเกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนานทั้งส่วนที่เป็นอดีตของพุทธเจ้าหลายพระองค์ ปัจเจกพุทธเจ้า หรือแม้แต่ของพุทธสาวกแห่งพระพุทธเจ้านี้ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงขอยกข้อความที่เกี่ยวกับพระธาตุในแต่ละยุคสมัยมาแสดงพอสังเขป เช่น

สมัยที่พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระเสด็จดับขันธปรินิพพาน มหาชนก็ได้มาประชุมกันถวายพระเพลิงพระสรีระและได้รวบรวมพระธาตุไว้ แล้วพากันสร้างสถูปไว้เพื่อบูชา^{๓๔}

สมัยหนึ่งท่านพระธาตุปุกเถระได้กล่าวประวัติของท่านในอดีตชาติว่า ท่านได้เก็บและบูชาพระธาตุของพระสิทธัตถะพุทธเจ้าไว้เป็นเวลาถึง ๕ ปี^{๓๕}

สมัยพระสารีบุตรปรินิพพานแล้ว ท่านพระจุนทะถือบาตร จีวร และเอาผ้าห่อพระธาตุไปยังพระเชตวันพาพระอานนท์เถระเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงถือผ้ากรองน้ำห่อพระธาตุกล่าวถึงคุณพระเถระด้วย ๕๐๐ คาถา แล้วทรงโปรดให้สร้างพระธาตุเจดีย์^{๓๖}

สมัยที่พระมหาโมคคัลลานะปรินิพพาน พระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ ทรงโปรดให้สร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุของพระมหาโมคคัลลานะไว้^{๓๗}

เมื่อครั้งที่พระอานนท์จะนิพพาน ท่านได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปกลางอากาศประมาณ ๗ ชั่วโมงแล้วเจริญเตโชธาตุทำให้เปลวเพลิงบังเกิดในร่างกายเผาผลาญสรีระให้แตก

^{๓๒} ปัญญา เทพสิงห์, ศิลปะเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอดทีฟพริ้นท์จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๕.

^{๓๓} วัชรวร วงศ์กัณหา, พระธาตุล้านช้าง : สันเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมของท้องถิ่นอีสาน, วารสารวิถีสังคมมนุษย์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๕๘, หน้า ๑๒๘.

^{๓๔} ชุ.อป. (ไทย) ๓๒/๕๒-๕๔/๑๒๙.

^{๓๕} ชุ.อป. (ไทย) ๓๒/๒๓-๒๔/๔๑๑.

^{๓๖} ที.ม.อ. (ไทย) ๑๓/๒/๑/๓๘๘.

^{๓๗} ที.ม.อ. (ไทย) ๑๓/๒/๑/๓๘๘.

สูญสิ้น คงเหลือแต่พระธาตุที่แตกกระจายออกเป็น ๒ ส่วน ณ ผังแห่งแม่น้ำโรหิณี ตามที่ท่านได้ตั้งจิตอธิษฐาน เพื่อให้ประชาชนทั้งสองฝากฝั่งที่เคยอุปการะได้บูชาพระธาตุของท่าน^{๓๘}

สมัยหนึ่งพระเจ้าพรหมทัตพร้อมด้วยบริวารได้เสด็จไปทรงทำฌาปนกิจพระสรีระของ

พระปัจเจกพุทธเจ้าแล้วจึงทรงเก็บพระธาตุมา ก่อพระเจดีย์บรรจุพระธาตุ และบูชาพระเจดีย์นั้น^{๓๙}

คัมภีร์ภูปวงศ์ได้กล่าวถึงพระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างพระสถูป ๘๔,๐๐๐ องค์ว่า

พระองค์ทอดพระเนตรเห็นสามเณรนิโครธมีอาภักิริยาอาการเรียบร้อย ทรงมีพระหฤทัยเลื่อมใส จึงรับสั่งให้นมิต์เข้าวังเพื่อถวายภัตตาหารและสนทนาธรรมด้วย ต่อมาพระองค์ทรงสร้างพระธาตุเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ ใน ๘๔,๐๐๐ เมืองไว้ทั่วดินแดนชมพูทวีป^{๔๐}

เจดีย์เกิดขึ้นในสังคมอินเดียโบราณ เชื่อกันว่าเป็นภูมิปัญญาของชาวอารยัน เมื่อเสียชีวิตก็จะมี การเผาศพแล้วนำอัฐิมาฝัง และทำเครื่องหมายไว้บนหลุมเพื่อเป็นแทนเคารพบูชา ต่อมาก็ได้พัฒนาที่ฝังศพออกเป็นสถูป เป็นเนินดินอยู่เหนือพื้นดินแล้วใช้อัฐิก่อรอบกันดินทลาย ความนิยมนี้สืบต่อมาจนถึงสมัยพุทธกาลจึงได้นำเอาคติเรื่องเจดีย์มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ในการเผยแผ่ธรรม บางอย่างเป็นคติที่สืบเนื่องมาจากลัทธิพราหมณ์ บางอย่างเป็นคติที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

เจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้น หมายถึง สิ่งก่อสร้างสำหรับบรรจุสิ่งที่ควรเคารพ เช่น เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า พระธาตุของพระอริยสาวก ปุชนียวัตถุทางศาสนา หรือ อัฐิของบรรพบุรุษ ที่มีประเพณีปฏิบัติแตกต่างกันไปตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น เช่น เป็นสถานที่สำหรับกราบไหว้บูชาพระเจดีย์ จัดให้มีการเวียนเทียนรอบพระเจดีย์ในวันสำคัญ และจัดให้มีประเพณีนมัสการพระเจดีย์เป็นประจำปี เป็นต้นอิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทย ประกอบด้วย อิทธิพลต่อความเชื่อ อิทธิพลต่อประเพณี อิทธิพลต่อวิถีชุมชน อิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต อิทธิพลต่อสถาปัตยกรรม อิทธิพลต่อวรรณกรรม และอิทธิพลต่อการบูชาพระรัตนตรัย ซึ่งเป็นการผสมผสานแนวความคิดของนักปราชญ์ที่จะหล่อหลอมให้พุทธศาสนิกชนได้มีแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมต่อไป^{๔๑}

การสร้างเจดีย์หรือสถูปนั้น ได้วิวัฒนาการมาจากรี่องการจัดศพของผู้ตาย ซึ่งเดิมมีการฝังอย่างเดียว ส่วนการเผาศพนั้นเพิ่งจะมีขึ้นภายหลัง เมื่อมนุษย์มีความเชื่อว่าคนที่ตายไปแล้วจะไม่กลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาในร่างเดิม จึงได้มีการเผาศพขึ้น แต่คงเก็บเถ้าถ่านและอัฐิบรรจุไว้ในเนินดินหรือสถูปเพื่อสักการบูชา ถ้าหากเป็นคนที่มียศมีอำนาจ เช่น กษัตริย์ วีรบุรุษ นักบุญ และศาสดา ก็จะสร้างสถูปหรือเจดีย์บรรจุอย่างสมเกียรติ^{๔๒}

^{๓๘} พ.ช.อ. (ไทย) ๔๑/๑/๒/๒๗๗-๒๗๘.

^{๓๙} พ.ช.อ.อ. (ไทย) ๕๙/๓/๕/๕๐๐.

^{๔๐} ดูรายละเอียดใน พระคัมภีร์ภูปวงศ์, ดำเนินว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์, หน้า ๔๔-๔๖.

^{๔๑} พระมหาคำสิงห์ สีนันท (กองเกิด), เจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๔๒} สมหมาย เปรมจิตต์ และคณะ , พระเจดีย์ในลัทธิศาสนาไทย : งานวิเคราะห์และอนุรักษศิลปะและสถาปัตยกรรมลัทธิศาสนาไทย , โครงการศึกษาวิจัยศิลปะสถาปัตยกรรมลัทธิศาสนา (สถาบันวิจัยสังคม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔), หน้า ๑๗.

สรุป จากการศึกษาจึงทราบได้ว่า การสร้างพระธาตุเจดีย์มีวิวัฒนาการมาจากภูมิปัญญาการจัดการศพของผู้วายชน ซึ่งเดิมมีการฝังอย่างเดียว ยุคต่อมา มีการเผาศพแล้วนำอัฐิมาฝัง จากนั้นทำเครื่องหมายเอาไว้เป็นเครื่องระลึกถึงหรือเพื่อเคารพบูชา ภายหลังมีการก่อเป็นเนินดินหรือใช้อิฐก่อเพื่อกันการพังทลาย แล้วสร้างเป็นปูชนียวัตถุที่สร้างขึ้นสำหรับเป็น เครื่องระลึกถึง หรือเป็นที่เก็บสิ่งสำคัญต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับบุคคลนั้นๆ โดยเฉพาะ คนที่มียศ มีอำนาจ ผู้หมตกิเลส เช่น พระศาสดา พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์สาวก กษัตริย์ เป็นต้น ก็จะสร้างสถูปหรือ พระธาตุเจดีย์บรรจุอย่างสมเกียรติไว้ให้ผู้คนได้เคารพสักการบูชา ซึ่งปัจจุบันอาจมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปบ้าง เช่น สถูป เจดีย์ พระธาตุ พระบรมธาตุ เป็นต้น

๒.๓ วิวัฒนาการของการสร้างพระธาตุในดินแดนสุวรรณภูมิ

พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายเข้ามาสู่ภูมิภาคประเทศบริเวณแถบสุวรรณภูมิตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๓ คือ ภายหลังจากการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๓ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระธรรมทูตมีพระโสณะกับพระอุตตระเป็นหัวหน้า มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในแถบสุวรรณภูมิ พระพุทธศาสนาได้พัฒนารุ่งเรืองแพร่หลายทั่วไปในแหลมอินโดจีนนับแต่นั้น

นักประวัติศาสตร์ชาวพม่าเชื่อว่าดินแดนแถบสุวรรณภูมิที่พระโสณะกับพระอุตตระเดินทางไปเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นคือ เมืองสะเทิม (Thaton) หรือสุธัมมาวดีของพม่า ซึ่งในสมัยนั้นเป็นอาณาจักรมอญหรือตะเลง หลักฐานการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในประเทศพม่าที่ชัดเจนคือบันทึกประวัติศาสตร์ประเทศพม่าจารึกว่าพระเจ้าอโนรธามังช่อหรือพระเจ้าอโนรุธะ ผู้ก่อตั้งอาณาจักรแห่งแรกของพม่า ได้ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นศาสนาประจำอาณาจักรตั้งแต่ พ.ศ. ๑๖๐๐ เป็นต้นมา นักประวัติศาสตร์ไทยเชื่อว่า พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทยประมาณ พ.ศ. ๕๔๔ - พ.ศ. ๗๔๓^{๔๓}

พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง) กล่าวว่าพระบรมสารีริกธาตุเข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช โดยการอันเชิญมาของพระโสณะและ พระอุตระ ผู้เป็นสมณะทูตเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ และได้สร้างพระสถูปเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้เป็นหลักฐาน เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง พระบรมสารีริกธาตุก็ได้รับการยอมรับและนับถืออย่างสูงสุด เพราะถือว่าเป็นสิ่งแทนพระองค์^{๔๔}

ประเทศไทยถึงแม้จะมีหลักฐานยืนยันว่ามีการนับถือพุทธศาสนาและสร้างสถูปเจดีย์มาแล้วตั้งแต่ยุคต้นพุทธกาล โดยเฉพาะในสมัยทวารวดี แต่แนวคิดที่นับได้ว่ามีอิทธิพลต่อคติการสร้างพระธาตุสมัยใหม่ เรื่อยมาจนถึงยุคปัจจุบัน คือแนวคิดทางศาสนาที่รับมาจากลังกา ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ เรื่อยมาจนถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ (ธนธร กิตติกานต์. ๒๕๕๔) ซึ่งลักษณะเด่นที่สำคัญที่สุดของคติการสร้างพระธาตุที่รับมาจากลังกา นอกจากด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแล้ว ยัง

^{๔๓} สุชีพ ปุญญานุภาพ, ประวัติศาสตร์ศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๒๐๙-๒๑๑.

^{๔๔} พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง), การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๐.

ปรากฏคตินิยมในการสร้างหรือแต่ง “ตำนานพระธาตุ” ควบคู่กันไปด้วย ส่วนใหญ่จะอธิบายการเกิดขององค์พระธาตุการได้รับพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งเป็นลำดับเหตุการณ์สำคัญของพระพุทธเจ้าบ้าง และสถานที่ตั้งขององค์พระธาตุบ้าง ดังปรากฏในข้อมูลทางวัฒนธรรมของศรีลังกา ตัวอย่างเช่นคัมภีร์มหาวงศ์ หรือคัมภีร์ภูปวงศ์ เป็นต้น^{๔๕}

เรื่อง “ตำนานพระธาตุของพระพุทธเจ้าและพระสาวก” ของทองสืบ ศุภมาร์ค ได้กล่าวว่าประเทศต่างๆ ในแหลมทอง เช่น มอญ พม่า ไทย และลาว นิยมสร้างสถูปบรรจุพระธาตุ เช่นเดียวกับอินเดียและลังกา บรรดาสถูปที่มอญ และพม่าสร้างไว้บนยอดภูเขาหรือเชิงเขานั้นเข้าใจกันว่าเป็นพระธาตุเจดีย์ที่ได้รับพระธาตุมาจากลังกา ส่วนพระธาตุที่ได้รับจากอินเดียเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ ได้ประดิษฐานไว้ที่พระเจดีย์ในวัดแห่งหนึ่ง ณ กรุงมณฑล

ส่วนไทยและลาว นิยมสร้างสถูปบรรจุพระธาตุประเภท “ธาตุเจดีย์” แต่แยกคำเรียกว่า พระธาตุบ้าง พระมหาธาตุบ้าง พระศรีมหาธาตุบ้าง พระศรีรัตนมหาธาตุบ้าง พระบรมธาตุบ้าง หรือพระเจดีย์บ้าง และมักมีคำบอกลักษณะหรือสถานที่กำกับด้วย เช่น พระธาตุหลวง พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุช่อแฮ พระธาตุแช่แห้ง พระธาตุไชยา พระเจดีย์เจ็ดยอด และพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น^{๔๖}

๒.๓.๑ คติความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุเจดีย์ในดินแดนล้านนา

ความเชื่อเรื่องพระธาตุบูชา คติการสร้างพระธาตุเจดีย์ และค่านิยมในการสร้างตำนานประกอบพระธาตุสำคัญ เป็นคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาอย่างเข้มข้นในกลุ่มของชาวล้านนา ความเชื่อเหล่านี้แพร่หลายไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ ทั้งนี้ในบริบทความสัมพันธ์เชิงประวัติศาสตร์ของชาวล้านนากับล้านช้างมีสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดนับแต่เริ่มต้นสร้างอาณาจักร และสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรมด้านพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้นตั้งแต่สมัยพระเจ้ากือนากับพระเจ้าวิสุทราช ในพุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา ในอดีตสองอาณาจักรนี้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมตลอดมา ตั้งแต่สมัยทวารวดีมีหลักฐานให้เห็นว่ามีการสร้างศาสนสถานที่เป็นถาวรวัตถุชัดเจน เกิดการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ที่เป็นหลักของบ้านเมืองและท้องถิ่น ตลอดจนถึงการสร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุคคลที่เคารพขึ้นในดินแดนแถบถิ่นลุ่มน้ำโขง^{๔๗}

เจดีย์ เป็นภาษาบาลี มาจากคำว่า เจติยะ หมายถึงสิ่งของหรือสถานที่อันควรแก่การเคารพ ในวัฒนธรรมล้านนาบางครั้งเรียก พระธาตุ หรือภู สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เก็บพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า สาวก หรือพระอรหันต์ มักสร้างเป็นประธานของวัดควบคู่กับพระวิหาร วางอยู่ในแนวแกนเดียวกับพระวิหาร ชาวล้านนาในอดีตเชื่อว่า นอกจากเจดีย์จะเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าและเป็นศูนย์ของจักรวาลแล้ว ยังเป็นสัญลักษณ์แทนวิถีแห่งการเวียนว่ายตายเกิดอีกด้วย โดยอุปมาว่า

^{๔๕} วัชรพร วงศ์กัณหา, พระธาตุล้านช้าง : สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมของท้องถิ่นอีสาน, วารสารวิถีสังคมมนุษย์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๕๘, หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

^{๔๖} ทองสืบ ศุภมาร์ค, ตำนานพระธาตุของพระพุทธเจ้าและพระสาวก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙.

^{๔๗} วัชรพร วงศ์กัณหา, พระธาตุล้านช้าง : สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมของท้องถิ่นอีสาน, วารสารวิถีสังคมมนุษย์, หน้า ๑๓๓.

ส่วนฐานของเจดีย์เปรียบเสมือนภาวะแห่งกิเลสตัณหาของมนุษย์ เรียกว่า กามภูมิ คือ ภูมิที่จิตใจมนุษย์นั้นยังหยาบกระด้าง ยังคงมีการเวียนว่ายตายเกิด ส่วนองค์ระฆัง เรียกว่า รูปภูมิ หมายถึง จิตมนุษย์ที่บริสุทธิ์ และส่วนยอด คือ อรูปภูมิ ภูมิหรือจิตที่ละเอียดอ่อน ซึ่งไม่ต้องกลับมาเวียนว่ายตายเกิดอันหมายถึง พระนิพพาน ตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนานั้นเอง โดยมีความเชื่อเรื่อง พระธาตุประจำปีเกิด (พระเจดีย์ที่เป็นสัญลักษณ์ของนัก্ষัตร์ มี ๑๒ องค์) ผนวกไว้ด้วยในแนวคิดเดียวกัน^{๔๘}

ความเชื่อของชาวล้านนาแต่โบราณกาลมาถือว่า “พระธาตุ” เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงค่าควรแก่การสักการบูชา เพราะเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าในส่วนต่างๆ ของพระวรกายโดยแท้ ชาวล้านนาจึงยึดถือเอาพระธาตุเป็นที่พึ่งและคุ้มครองตนเอง จึงมีประเพณีการสักการะพระธาตุหรือการไหว้พระธาตุเกิดขึ้น เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระศาสดาและขออำนาจบุญบารมีแห่งองค์พระธาตุมาคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข^{๔๙}

พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่บอกเล่าถึงประวัติการเสด็จมาของพระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสาวก เพื่อมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนล้านนา โดยเนื้อความกล่าวถึงเรื่องการประดิษฐานพระธาตุ รอยพระพุทธรูป รวมทั้งการสร้างบ้านแปงเมือง วัดวาอารามต่างๆ ตามคำพยากรณ์ที่ปรากฏทั้งในอาณาจักรหริภุญชัย เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง พะเยา รวมถึงบริเวณใกล้เคียง เป็นต้น

ตอนหนึ่งในพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลกได้กล่าวถึงการเสด็จมาเชียงรายว่า พระมหาเถรทั้ง ๔ คือ พระมหาโสณเถร พระอุตตรเถร พระรัตนเถร พระมหาอานนทเถร และพระเจ้าอโศกราช กับทั้งพระอินทร์ ก็อันเชิญพระธาตุของพระพุทธเจ้าไปประดิษฐานไว้ตามที่พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ เมื่อครั้งเสด็จจาริกโปรดเวไนยสัตว์ในบ้านน้อยเมืองใหญ่ต่างๆ ซึ่งในจังหวัดเชียงราย อันเชิญพระธาตุกระดูกฝ่ามือข้างซ้ายและพระเกศาธาตุไปประดิษฐานไว้ในดอยทองเมืองพรวนฯ อันเชิญพระธาตุกระดูกแขนข้างขวาและ พระเกศาธาตุไปประดิษฐานไว้ในดอยจอมกิตติและดอยทุ่งในเมืองเชียงแสนฯ อันเชิญพระธาตุนิ้วมือข้างซ้ายทั้ง ๕ นิ้ว กับพระเกศาธาตุไปไว้ในดอยจอมทองเมืองเชียงราย^{๕๐}

สำหรับคติการสร้างพระธาตุเจดีย์ของชาวล้านนาได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัดที่ในบริเวณอาณาเขตอาณาจักรล้านนายังคงปรากฏให้เห็นสถาปัตยกรรมที่สำคัญๆ นอกจากสถูปเจดีย์ที่มีประจำจังหวัดแล้ว ความเชื่อที่เกิดจากเจดีย์พระธาตุผนวกกับปีเกิด หรือนัก্ষัตร์ประจำปีเกิดของชาวล้านนากลับขยายไปสู่ความสัมพันธ์กับพระธาตุและปีเกิดของชาวล้านนา เป็นความเชื่อเรื่อง ชูธาตุก็เรียกหรือพระธาตุประจำปีเกิดก็เรียก^{๕๑}

^{๔๘} ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ ผศ., ศิลปกรรม | องค์ประกอบของสถาปัตยกรรม เจดีย์ - ศูนย์สถาปัตยกรรมล้านนา , [ออนไลน์] , แหล่งที่มา : http://www.lanna-arch.net/art/sculpture_habitat/ [๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^{๔๙} ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, (เชียงราย : ไผ่สาลการพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๗๖-๗๗.

^{๕๐} สิงฆะ วรรณสัย, พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๒๗๔-๒๗๕.

^{๕๑} ทศพล จันทนิชย์กุล, อ้างถึงใน รศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี และอุมาพร องค์สิงห์, พระธาตุประจำปีเกิด : แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒.

การที่พุทธศาสนิกชนรุ่นหลังไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าหลังพุทธปรินิพพาน สิ่งหนึ่งที่พุทธศาสนิกชนได้มีคติความเชื่อในการระลึกถึงพระพุทธเจ้าคือ สลุปเจติย กู ธาตุ ซึ่งเป็นประติมากรรมเชิงสัญลักษณ์ คือ ตัวแทนของพระพุทธเจ้า ผสมแนวคิดเรื่องความเชื่อของชาวพุทธล้านนาที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่าง สลุป เจติย กู ธาตุ เข้ากับราศีเกิด ล้านนา เรียกว่า “นามเป็ง” หมายถึง นามสัตว์ประจำปีเกิด ทุกคนมีนามปีเป็นของตัวเอง และคนเกิดในนามปีใดก็ต้องไปนมัสการ สลุป เจติย กู หรือธาตุ ประจำปีเกิดของตน ก็จะเกิดความสุขสวัสดิ เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต โดยคติความเชื่อดังกล่าวพบว่าเป็นกุศโลบายอันแยบยลของโบราณปราชญ์อาจารย์ที่ให้ชาวพุทธล้านนาได้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า พร้อมกับการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้สืบสานต่อไป^{๕๒}

วัฒนธรรมล้านนาและวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาเป็นการยอมรับในความหลากหลาย พระธาตุเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวพุทธ เป็นสิ่งที่สร้างความเท่าเทียมกันของชนชั้นในสังคม จากความแตกต่างทางชาติพันธุ์เมื่อร่วมกันบำเพ็ญบุญบารมีเพื่ออุทิศถวายแก่พระธาตุได้ก่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นได้ ซึ่งตัวอย่างที่เห็นได้จากกรณีที่มาเข้ามาปกครองล้านนาเป็นระยะเวลานานถึง ๒๑๖ ปี (พ.ศ.๒๑๐๑-๒๓๑๗) ยังมีการทำนุบำรุงพุทธศาสนาและพระธาตุในล้านนา เช่น หลักฐานจากศิลาจารึกวัดเชียงมั่นกล่าวถึงพระเจ้าบุเรงนองก่อเจติย วิหาร อุโบสถ และเสนาสนะ^{๕๓} และช่วงพม่าเข้ามาทำการสัมปทานป่าไม้ในล้านนาได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์เจติยให้มียลักษณะเป็นศิลปะพม่า เช่น เจติยที่วัดเจติยเหลี่ยมเวียงกุมกาม มีการบูรณะให้มีรูปแบบซุ้มพระและพระพุทธรูปตามอย่างศิลปะพม่า ซึ่งยังคงสภาพอยู่มาจนถึงปัจจุบัน^{๕๔}

ส่วนการดำรงประเพณีเกี่ยวกับการบูชาพระธาตุในล้านนา เช่น การสรงน้ำพระธาตุ สืบเนื่องมาจากความเชื่อในเชิงสัญลักษณ์ของ “พระธาตุ” ที่สะท้อนถึงความเป็นสิริมงคล ความศรัทธาซึ่งเป็นนามธรรมที่อยู่ในจิตใจของคนล้านนา ที่ได้สะท้อนเป็นรูปธรรมผ่านพฤติกรรมการทำบุญ การสร้างถาวรวัตถุในวัดล้านนาช่วงหลัง พ.ศ.๒๕๐๐ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการเปลี่ยนแปลงพระธาตุเจติยในการประดับตกแต่งอาคารสถานที่ที่มีใช้ศาสนสถาน สร้างคำถามและความคิดที่ขัดแย้งกันในสังคมพุทธศาสนา กระบวนการศึกษาพระธาตุล้านนาด้วยการเชื่อมโยงศาสตร์ที่หลากหลายทั้งประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา วัฒนธรรม ภูมิปัญญา ศิลปกรรม จะเกิดเป็นความรู้ที่มีพระธาตุเป็นสื่อกลางในการศึกษาเชื่อมโยงมุมมองด้านวิชาการที่หลากหลาย^{๕๕}

สรุป ความเชื่อในเรื่องการบูชาพระธาตุและการสร้างพระธาตุในพระพุทธศาสนาของชาวล้านนาเป็นความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ดั้งเดิมอย่างแน่นแฟ้นเมื่อครั้งที่พระพุทธศาสนาได้แผ่มาสู่ดินแดนแถบนี้ และมีอิทธิพลต่อกษัตริย์รวมทั้งประชาชน ในพื้นที่เป็นอย่างมากทั้งในเรื่องคติความเชื่อ แนวคิดในการดำรงชีวิต อำนาจการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม

^{๕๒} วันชัย พลเมืองดี ผศ.ดร., คติความเชื่อชุดของชาวล้านนา, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ธีปกรณ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๗.

^{๕๓} สรัสวดี อ๋องสกุล, ประวัติศาสตร์ล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๕๕), หน้า ๒๙๐.

^{๕๔} สุวิภา จำปาวัลย์, พระธาตุล้านนา : การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ในสังคมโลกาภิวัตน์, วารสารวิจิตรศิลป์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๕๘, หน้า ๑๒๐-๑๒๑

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐-๑๑๑

รวมถึงพุทธศิลปกรรมในแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ชาวล้านน่ายังถือเอาพระธาตุเป็นที่พึ่งทางใจในการดำเนินชีวิตประจำวัน และได้มีประเพณีการไหว้พระธาตุ เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระพุทธรูปองค์และขอพรจากองค์พระธาตุมาคุ้มครองให้ชีวิตตนและครอบครัวได้อยู่เย็นเป็นสุข

๒.๔ พระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

อนึ่ง พระธาตุ ๙ จอม ที่ประดิษฐานอยู่ใน พื้นที่ จังหวัดเชียงราย ได้แก่ ๑) พระธาตุจอมทอง ๒) พระธาตุจอมหมอกแก้ว ๓) พระธาตุจอมฝ่อ ๔) พระธาตุจอมแจ้ง ๕) พระธาตุจอมแก้ว ๖) พระธาตุจอมจ้อ ๗) พระธาตุจอมกิตติ ๘) พระธาตุจอมจันทร์ และ ๙) พระธาตุจอมสั๊ก เป็นสถานที่สำหรับบรรจุพระธาตุที่ชาวล้านนาและพุทธศาสนิกชนทั่วไปเดินทางมาเคารพสักการบูชาตามร่องรอยแห่งอารยธรรมชาวพุทธที่มีมาแต่ครั้งอดีตกาล ด้วยมีความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ทำให้มีความสุขความเจริญทั้งส่วนการงาน การเงิน และการดำรงชีวิต รวมถึงประสบ สิ่งที่ดีงาม อธิษฐานปรารถนา อย่างไรก็ตาม นักปราชญ์ล้านนาได้สร้างแนวคิดและคัมภีร์อานิสงส์ขึ้นมา โดยอาศัยตำนานหรือนิทานพื้นบ้านมาประยุกต์ให้สอดคล้องกับความเชื่อในท้องถิ่น ซึ่งไม่มีปรากฏในพระไตรปิฎก โดยยกเอาผลที่จะเกิดขึ้นว่ามีอานิสงส์มาก จึงนับว่าเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญยิ่งของนักปราชญ์ล้านนา^{๕๖} ซึ่งต่อมาจึงทำให้เกิดการเดินทางแสวงบุญสักการบูชาพระธาตุ และกลายมาเป็นการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมควบคู่กันไป

๒.๔.๑ ประวัติ และตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย

ตามคติความเชื่อของชาวล้านนามาตั้งแต่โบราณกาล เชื่อกันว่า การได้ทำบุญวัดที่เป็นมงคลนามทั้งเก้า รวมถึงการได้ไปนมัสการสักการะพระธาตุ ๙ จอม จะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคล “อยู่เย็นเป็นสุข” หรือตามคัตถ์ล้านนาว่า “อยู่ดีกินหวาน” ประสบความสำเร็จทั้ง การงาน การเงิน การดำเนินชีวิตได้สมดังปรารถนา^{๕๗}

พระธาตุทั้ง ๙ จอม เส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา “อิมบุญสักการะพระธาตุเก้าจอม น้อมรับสิริมงคลสูงสุด” เกิดขึ้นมาเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๗ และในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๔๙ จึงได้มีการจัดทัวร์ไหว้พระธาตุเก้าจอมติดต่อกันเป็นประจำทุกเดือนตลอดระยะเวลา ๒ ปีแรก เหตุนี้จึงเป็นเหตุทำให้พระธาตุทั้งเก้าจอมของจังหวัดเชียงรายเป็นที่สนใจแก่นักท่องเที่ยว และนักแสวงบุญทั้งชาวไทยและต่างชาติเดินทางท่องเที่ยวสักการบูชาพระธาตุเก้าจอม จังหวัดเชียงรายมาตลอดจนถึงปัจจุบันนี้^{๕๘}

^{๕๖} พระมหาสุทิตย์ อาภากร, (อบอ่น), "การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆของล้านนา", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๓๐.

^{๕๗} อ้างแล้ว, ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๗๙-๘๖.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

๑) พระธาตุจอมทอง (๒๐๖๖)^{๕๙}

วัดพระธาตุดอยจอมทอง ตั้งอยู่เลขที่ ๑๑๐๙ หมู่ ๑ ตำบลเวียง อำเภอเมือง เชียงราย จังหวัดเชียงราย เดิมเรียกว่า วัดดอยทองหรือวัดพระธาตุดอยทอง (วัดพระธาตุดอยทอง สำเนียงภาษาล้านนา) เป็นวัดเก่าแก่มาแต่โบราณกาล สันนิษฐานว่ามีมาก่อนที่พญามังรายมหาราชจะ มาพบพื้นที่นี้และสร้างเป็นเมืองเชียงรายในปี พ.ศ.๑๘๐๕ ปัจจุบันมี พระครูสถาพรเจติยาภิบาล เป็น เจ้าอาวาส โทรศัพท์ ๐๘ ๙๖๓๑ ๖๙๕๓, ๐ ๕๓๗๑ ๖๐๕๗

ตามตำนาน พระธาตุดอยจอมทองเป็นพระธาตุที่เป็นมงคลนามแห่งเมืองเชียงราย ซึ่ง ตามหลักฐานในหนังสือพงศาวดารโยนกของพระยาประชากรจักร กล่าวว่า เมื่อพระพุทธศาสนาแล้ว ๙๕๖ พรรษา มีพระเถระเจ้ารูปหนึ่งนามพระพุทธโฆษาจารย์เป็นชาวโกศลเมืองสุธรรมวดี (เมืองสะเทิม) ในรามัญประเทศได้ออกไปสู่ลังกาทวีปนำคัมภีร์พระไตรปิฎกแห่งลังกาทวีปมาสู่รามัญ ทวีปและพุกามประเทศ ได้เดินทางจาริกแสวงบุญมาสู่โยนกนครไชยบุรีศรีเชียงแสน เมื่อวันจันทร์ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีชวด มหาศักราชได้ ๓๓๕ ปี (พ.ศ.๑๔๘๓) นำพระบรมสารีริกธาตุ ๓ ขนาด รวม ๑๖ องค์ ถวายแก่พระเจ้าฟ้างนคร เจ้าเมืองโยนกนาคนพันธ์ พระเจ้าฟ้างนครได้แบ่งพระธาตุออกเป็น พระธาตุขนาดใหญ่ ๑ ส่วน ขนาดกลาง ๒ ส่วน ส่งให้พญาเรือนแก้ว เจ้าเมืองไชยนารายณ์ (อำเภอ เวียงชัยปัจจุบัน) ส่วนหนึ่งบรรจุลงมหาสถูปบนดอยทอง ขนานนามว่า พระธาตุดอยจอมทอง เพื่อเป็น มงคลนามแห่งเมือง^{๖๐}

แต่ในพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลกกัณฑ์ที่ ๑๑ กล่าวว่า นับแต่ กาลถวายพระเพลิง พระพุทธสรีระแล้ว พระมหาโสณเถร พระอุตรเถร พระรัตนเถร พระมหาอนนทเถร ปรีชา กับ พระเจ้าอโศกราชว่า เมื่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปเมตตาโปรดเวไนยสัตว์ทั้งหลายใน บ้านน้อยเมืองใหญ่ทั้งหลายนั้น พระพุทธองค์ทรงสั่งไว้ทุกที่ว่า "เมื่อตถาคตนิพพานไปแล้ว ท่านทั้งหลายจงนำเอาธาตุ ชื่อนั้น ชื่อนี้ มาประดิษฐานไว้ในที่นี้เถิด" ฉะนั้นจึงควรนำพระธาตุไป ประดิษฐานไว้ในที่นั้นๆ ตามพระพุทธดำรัสสั่งเป็นการสมควรยิ่ง พระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ รูป และ พระเจ้าอโศกราชกับทั้งพระอินทร์ จึงอัญเชิญพระธาตุพระพุทธรูปเจ้าเต็ม ๓ ตมุนาฬิก คือ ๓ ดวงเปลือก มะพร้าว แล้วก็ชวนกันเอาพระธาตุกับพระเศศาธาตุไปประดิษฐานตามสถานที่ที่รับสั่งไว้ตามลำดับ. จากนั้นก็อัญเชิญพระธาตุนี้มือข้างซ้ายทั้ง ๕ นิ้ว กับพระเศศาธาตุไปไว้ในดอยจอมทองเมือง เชียงราย^{๖๑}

ตามประวัติกล่าวว่า ในปี พ.ศ.๑๘๐๕ พญามังรายมหาราช กษัตริย์องค์ที่ ๒๕ แห่ง ราชวงศ์ลาวจักราช ราชโอรสแห่งพระเจ้าลาวเม็งผู้ครองเมืองหิรัญนครเงินยาง หลังขึ้นครองราชย์ในปี พ.ศ. ๑๘๐๒ หัวเมืองใหญ่น้อยล้วนเป็นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน จึงมีพระราชดำริที่จะรวบรวมหัวเมืองให้ เป็นอาณาจักรเดียวกัน ขณะยกทัพมาปราบปรามหัวเมืองฝ่ายใต้ช้างทรงของพญามังรายมหาราชได้ เติลดินขึ้นบนดอยจอมทอง พระองค์ติดตามจับช้างทรงได้บนดอยจอมทองแห่งนี้ เล็งเห็นเป็นชัยภูมิ ที่เหมาะแก่การสร้างเป็นราชธานี จึงทรงสร้างกำแพงล้อมรอบดอยจอมทองไว้ ขนานนามเมืองว่า

^{๕๙} ตัวอักษรล้านนา "ซื่อ" พระธาตุทั้ง ๙ จอม, โดย พระครูประสิทธิ์บุญญาคม เจ้าอาวาสวัดกั้วพร้าว เจ้าคณะตำบลจันจว้าใต้ เขต ๑ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๖๐} อ้างแล้ว, ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๘๑-๘๒.

^{๖๑} สิงฆะ วรรณสัย, พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๒๗๔-๒๗๕.

เมืองเชียงราย แปลว่า เมืองของพญามังราย นับเป็นราชธานีแห่งแรกของอาณาจักรล้านนาและให้สร้างเจดีย์ครอบเจดีย์ดอยจอมทองเดิมไว้ เพื่อให้เป็นสิริมงคลนามแห่งเมืองสืบมา

พระธาตุจอมทองเป็นพระธาตุที่เป็นประธานของวัด มีลักษณะเป็นพระธาตุเจดีย์ทรงระฆังล้านนาพุททัง องค์ประกอบของเจดีย์ส่วนฐานมีลักษณะเป็นฐานปัทมทกเหลี่ยมยกสูง องค์พระธาตุเจดีย์มีลักษณะเป็นชั้นบัวถลาครอบระฆัง ส่วนยอดประกอบด้วยบัลลังก์ ปล้องไฉน ปลียอด และมีฉัตรอยู่ชั้นบนสุด องค์ระฆังมีขนาดเล็กเป็นรูปแบบที่นิยมสร้างกันมากในยุคทองของล้านนา (พุทธศตวรรษที่ ๒๑) ซึ่งคล้ายกับพระธาตุดอยสุเทพ เมืองเชียงใหม่ ปัจจุบันส่วนบนองค์พระธาตุหุ้มด้วยทองจังโกฏี คล้ายกับพระธาตุเจดีย์อื่นๆ ในภาคเหนือ ทำให้เกิดความสวยงามและยังสามารถป้องกันการเกิดตะไคร่น้ำและป้องกันการเกิดวัชพืชบนองค์พระธาตุเจดีย์ด้วย^{๖๒}

พระครูสถาพรเจติยาภิบาล^{๖๓} กล่าวว่า พระธาตุจอมทองได้รับการบูรณะมาแล้วหลายครั้ง ตามที่ปรากฏมีโรงแรมดุสิตไฮสแลนด์รีสอร์ทเชียงรายได้เป็นเจ้าภาพบูรณะ เมื่อเก่าคร่ำคร่าและทรุดโทรมไปตามกาลเวลา ต่อมาจึงเริ่มทำการบูรณะใหม่อีกครั้งเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๐ โดยนายจุฑาวัช อินทรสุขศรี ปลัดกระทรวงแรงงาน พร้อมด้วยคณะศรัทธาร่วมกันบูรณะจนแล้วเสร็จในวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๑ และการบูรณะครั้งล่าสุด คือ หลังเหตุแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ช่วงเวลาประมาณ ๑๘.๐๘ นาฬิกาของ วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ซึ่งทำให้องค์พระธาตุจอมทองได้รับความเสียหาย เกิดแตกกร้าวหลายแห่ง ทางราชการ โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทราบข่าว จึงอนุมัติเงินช่วยเหลือจำนวนหนึ่งเพื่อทำการบูรณปฏิสังขรณ์ และแล้วเสร็จเมื่อปลายปี ๒๕๕๗ นั้นเอง พระธาตุจอมทองนี้ แม้จะได้รับการบูรณะมาแล้วหลายครั้ง แต่ก็ยังคงอนุรักษ์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมไว้เช่นเดิม

ความเชื่อเกี่ยวกับ อานิสงส์แห่งการสักการ บูชาพระธาตุจอมทอง คือ ทำให้มีเงินทอง เจริญด้วยโภคทรัพย์นานา ไม่ยากจนตกยาก มีบิรวารมากมาย

พระธาตุดอยจอมทอง กำหนดให้มี งานประเพณีนมัสการและ พิธีสงฆ์ พระธาตุประจำปีในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ (เดือน ๕ เหนือ) ทุกปี

คำบูชาพระธาตุจอมทอง (นะโม ๓ จบ)

วันทามิ เจติยง์ สัมพัฏฐาเนสุ ปติฏฐิตา สรีระธาตุ ง มหาโพธิง พุทธะรูปัง ส ะกะลัง สะทา นาคะโลเก เทวะโลเก ตาวะตังเส พริ้มมะโลเก ชัมภูทีเป ลังกาทีเป สรีระธาตุโย เกสาธาตุโย อะระหันตาธาตุโย เจติยง์ คันธะกุฎิ จตุราสตีสะหัสสะธัมมกัซณธา ปาทะเจติยง์ นระเทเวหิ ปูชิตา อะหัง วันทามิ ธาตุโย อะหัง วันทามิ ทูระโต อะหัง วันทามิ สัพพะโส

ข้อสังเกต จากสัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์บุญญาคม กล่าวว่า คำว่า “ทอง” คนล้านนา หมายถึง ทองเหลือง ทองแดง ส่วนทองคำ เรียกว่า “คำ” ฉะนั้น พระธาตุดอยดอง น่าจะเป็นดอยคำ หรือเป็นคำย่อของทองคำ เช่นเดียวกับพระธาตุจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ แต่ทางไตเขิน ไตใหญ่ จะเป็นจอมคำ ดอยคำ กันหมด^{๖๔}

^{๖๒} อ้างแล้ว, **ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย**, หน้า ๘๒.

^{๖๓} สัมภาษณ์ พระครูสถาพรเจติยาภิบาล, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยจอมทอง, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๖๔} สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์บุญญาคม เจ้าอาวาสวัดกั้วพร้าว เจ้าคณะตำบลจันจว้าใต้ เขต ๑ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

๒) พระธาตุจอมหมอกแก้ว (จอมหมอกแก้ว)

วัดพระธาตุ จอมหมอกแก้ว ตั้งอยู่เลขที่ ๒๑๙ หมู่ ๙ บ้านดงมะเฟือง ตำบลจอมหมอกแก้ว อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย ปัจจุบันมี พระมหาชัยทัต กวิสสโร เป็นผู้ดูแลวัด โทรศัพท์ ๐๙ ๓๑๖๘ ๘๗๔๓, ๐ ๕๓๑๘ ๔๑๖๖

พระธาตุจอมหมอกแก้ว สร้างขึ้นมาในสมัยใดยังไม่มีปรากฏหลักฐานชัดเจน เดิมเรียกว่า พระธาตุจอมหมอกแก้ววังควาย วังควายเป็นชื่อเรียกลำน้ำห้วยसान บริเวณที่เป็นคั้งน้ำวนอยู่ทางทิศเหนือขององค์พระธาตุไป ๓๐๐ เมตร มีเรื่องเล่ากันว่า มีชาวบ้านจำนวนมากมาหาปลาที่คั้งแห่งนี้ ชาวบ้านคนหนึ่งได้ทอดแหติดควายคำ (ควายทองคำ) ขึ้นมาตัวขนาดเท่าลูกหมู ชาวบ้านช่วยกันจับแต่ก็จับไม่ได้ จึงเรียกคั้งน้ำนี้ว่า วังควาย และได้เรียกพระธาตุจอมหมอกแก้วว่าพระธาตุจอมหมอกแก้ววังควาย ตามนามสถานที่เพื่อให้จำง่าย

แต่จากคำบอกเล่าของชาวบ้านอีกรุ่นหนึ่งกล่าวว่า เมื่อ ๑๐๐ กว่าปีที่แล้ว (ประมาณ พ.ศ. ๒๔๔๕-๒๔๕๐) มีชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณใกล้องค์พระธาตุได้เข้าไปหาของป่า พบจอมปลวกมีลักษณะคล้ายพระธาตุ ตั้งอยู่บนเนินเตี้ยๆ ลูกหนึ่ง และในบริเวณนั้นมีต้นไม้ที่ชาวบ้านเรียกว่า ต้นส้มป่อยอยู่มากมาย มีลักษณะโน้มเอียงเหมือนพญานาค และได้พบเครื่องปั้นดินเผาที่แตกกระจายอยู่ทั่วบริเวณ ชาวบ้านจึงได้พากันกราบไว้จอมปลวกนั้น ใครจะเข้าไปทำอะไรในป่าบริเวณนี้ต้องมากราบไว้บูชาขออนุญาตเสียก่อน มิเช่นนั้นจะมีอันเป็นไปต่างๆ นานา ชาวบ้านแถบนั้นเชื่อว่า จอมปลวกนั้นเป็นที่บรรจุอัฐิของเชื้อพระวงศ์ในสมัยโบราณ สันนิษฐานว่าพระธาตุเจดีย์ถูกสร้างขึ้นมารอบจอมปลวกภายหลัง

ประวัติ จากคำบอกเล่าของพระครูรัตนาวุฒิคุณ เจ้าอาวาสวัดดงมะเฟือง พระธาตุจอมหมอกแก้วน่าจะมียุหลายร้อยปีมาแล้ว คนเฒ่าคนแก่ในบริเวณนี้เกิดมาก็เห็นพระธาตุองค์นี้อยู่แล้ว เดิมบริเวณรอบองค์พระธาตุเป็นป่าเขาตงดิบไม่มีหมู่บ้าน ประมาณกว่าร้อยปีที่ผ่านมา (พ.ศ. ๒๔๕๐) จึงได้มีประชาชนเข้ามาอยู่อาศัยโดยอพยพมาจากลำปางบ้าง เชียงใหม่บ้าง เข้ามาอยู่ในหมู่บ้านป่าแดงและหมู่บ้านท่ามะโอ จึงได้พบพระธาตุจอมหมอกแก้วตั้งอยู่บนเนินเขาเตี้ยๆ ลูกหนึ่ง มีต้นไม้ใหญ่ต้นหนึ่งเบียดกับองค์พระธาตุอยู่ จนมองเห็นพระธาตุได้เพียงบางส่วน ยอดพระธาตุหักพังตกลงมากองอยู่กับพื้น ส่วนกลางองค์พระธาตุและฐานพระธาตุมีรอยร้าวมีรากไม้แทงรังไรอยู่ทั่วองค์พระธาตุ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ พระครูรัตนาวุฒิคุณ (แก้ว สิริวิชัย) พร้อมครูบาทนัว คนธियो เจ้าคณะตำบลดงมะดะและศรัทธาประชาชน ได้พากันไปนิมนต์พระครูบาปัญญาจะศิษย์ครูบาศรีวิชัย นักบุญแห่งล้านนาให้มาเป็นประธานในการบูรณะพระธาตุจอมหมอกแก้ว พาสาธุชนมาร่วมทำบุญ ๑๙๓๗ คน ได้รับเงินบริจาคทั้งสิ้น ๑๗๖.๗๖ บาท ลักษณะฐานพระธาตุเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาดกว้างด้านละ ๔.๕๐ เมตร สูง ๑๕ เมตร มีกำแพงล้อมรอบยาวด้านละ ๗ เมตร

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหม่อีกครั้ง พร้อมยกฉัตรพระธาตุ พ.ศ. ๒๕๓๖ พระครูอรุณสวัสดิ์ มุนีวิโส เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมหมอกแก้ว พร้อมศิษย์สายพระป่า ได้รับนิมนต์จากคณะศรัทธาให้มาจำพรรษาในขณะที่ยังไม่มีสิ่งปลูกสร้างใดๆ เกิดขึ้น พระครูอรุณสวัสดิ์ ได้

บอกบุญแก่สาธุชนออกไปอย่างกว้างขวางจนสามารถบูรณะปฏิสังขรณ์สร้างเสริมสิ่งต่างๆ ได้อย่างมากมายจนถึงปัจจุบัน^{๖๕}

จากการลงพื้นที่ศึกษาพระธาตุจอมหมอกแก้ว คือ เมื่อครั้งที่เกิดแผ่นดินไหว ขึ้นในวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เวลา ๑๘.๐๘ นาฬิกา ความสั่นสะเทือนขนาด ๖.๓ ริกเตอร์ ทำให้ องค์พระธาตุได้รับผลกระทบเกิดความเสียหายหนัก คือ องค์พระธาตุเอียงทรุดและบริเวณช่วงปลียอดคอร่องขององค์พระธาตุได้หักตกลงมา และถูกปลอยให้อยู่ในสภาพ เช่นนั้นเกือบ ๓ ปี ต่อมาในวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ คณะกรรมการ วัดร่วมกับคุณทวีลาภ คุณภาวิดา เอกอินทร์ และคุณพรพชรพรรณ ตลอดจน คณะศรัทธา ประชาชน ทั่วไป ได้ร่วมกันทำบุญทอดผ้าป่าสามัคคีขึ้น เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์ซ่อมแซมองค์พระธาตุให้กลับมาคงอยู่ในสภาพเดิม

ข้อสังเกตที่สำคัญของวัดพระธาตุจอมหมอกแก้วซึ่งแตกต่างจากวัดจอมอื่นๆ คือ วัดแห่งนี้ ยังไม่มีอุโบสถหรือวิหาร จึงมีองค์พระธาตุนั่นเองเป็นประธานของวัด

ความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์แห่งการสักการ บูชาพระธาตุดอยจอมหมอกแก้ว คือ เชื่อกันว่าขจัดปัดเป่าอุปสรรคที่เปรียบเหมือนเมฆหมอกควันสีดำ หากได้กราบไหว้และตั้งจิตอธิษฐาน แล้วอุปสรรคทั้งหลายก็จะกระจ่างใสเหมือนหมอกแก้วและประสบความสำเร็จความความมุ่งหมาย^{๖๖} นอกจากนี้ยัง ทำให้ผ่านพ้นอุปสรรคภัยพิบัตินานาไปได้ด้วยดี มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ มีอายุยืนยาว มีแต่เรื่องที่เป็นมงคลเข้ามาในชีวิต

พระธาตุดอยจอมหมอกแก้ว กำหนดให้มี งานประเพณีนมัสการและ พิธีสงฆ์น้ำพระธาตุประจำปีในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ (เดือน ๑๐ เหนือ) ทุกปี^{๖๗}

คำบูชา

พระธาตุจอมหมอกแก้ว (นะโม ๓ จบ)

อะหัง วันทามิ อิธะ ปติภูริตา อะระหัตตะธาตุโย ตัสสาณูภาเวนะ สะทา โสตถิ

มะวันตุ เม

๓) พระธาตุจอมผ่อ (ໄລຊຸມຜ່ອ)

วัดอรัญญวิเวกคีรี เดิมเรียกว่า วัดม่อนจอมผ่อ ตั้งอยู่ บ้านดง-หลายหน้า หมู่ ๗ ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ตั้งอยู่บนเนินทางทิศตะวันตกของตัวอำเภอเวียงป่าเป้า ปัจจุบันมี พระครูปฏิภาณธรรมทิน เป็นเจ้าอาวาส โทรศัพท์ ๐๘ ๖๑๘๑ ๐๔๒๓, ๐ ๕๓๗๘ ๑๓๖๓

พระธาตุจอมผ่อ ตามตำนานกล่าวว่า พระธาตุแห่งนี้มีอายุร่วมพันปีมาแล้ว มีพระเถระรูปหนึ่งเดินทางแสวงหาธรรมจากไหนไม่แจ้ง แต่มาพบดอยม่อนนี้ท่านได้ขึ้นไปอยู่บนส่วนที่สูงสุดของจอมม่อนคือยอดดอย แล้วมองไปเบื้องหน้าทางทิศตะวันออกเห็นมีหอย่อมบ้านอยู่ห่างกันไม่มาก บางส่วนก็เป็นบ้านเมืองที่สร้างอยู่ท่ามกลางป่าพงดงแขม มีชาวบ้านมาพบพระเถระซึ่งพำนักอยู่บนดอย จึงชักชวนกันขึ้นมาปรนนิบัติ พระเถระเห็นคนผู้มีศรัทธามาปรนนิบัติจึงได้เทศนาสั่งสอน และชักชวนกันสร้างพระธาตุเจดีย์เพื่อบรรจุธาตุพระบรมสรีระแห่งองค์โพธิพระพุทธรเจ้า เมื่อสร้างพระธาตุเจดีย์เสร็จแล้ว พระเถระจึงอำลาบรรดาพ่อออกแม่ออกศรัทธาเพื่อจรดเดินทางต่อไป ก่อนจากไป

^{๖๕} อ้างแล้ว, ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๘๙-๙๐.

^{๖๖} สัมภาษณ์ นายชินทร์ แจ่มจิตต์, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๖๗} อ้างแล้ว, ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๙๐.

พระเถระได้เห็นไปมองดูเบื้องล่างจากสถานที่บนยอดดอย พิจารณาแล้วก็ทำนายว่าสถานที่นี้ต่อไปจักได้ชื่อว่า “ดอยจอมผ่อ” เพราะพระเถระมา “ผ่อ” ลงไปจากบนดอยนี้ คำว่า “ผ่อ” เป็นภาษายวนล้านนา แปลว่า “มองดู” ดอยจอมผ่อ จึงมีความหมายรวมว่า ยอดดอยที่มองลงมา

ประวัติกล่าวว่า เมื่อ เกิดมีข้าศึกสงครามต่างชาตินิยมมาปิดล้อมบุกโจมตีขับไล่ชาวเมืองจึงพากันหลบหนีทั้งบ้านเรือนไปอยู่ถิ่นที่ห่างไกล เมื่อประชาชนทั้งบ้านเรือนไป วัดบนม่อนจอมผ่อก็ขาดผู้คนศรัทธาช่วยอุปฐากรักษา ปลอยให้พระธาตุเจดีย์ โบสถ์วิหาร ถูกทิ้งร้างจนหม่นหมอง เวลาผ่านไปบริเวณที่ตั้งพระธาตุและวิหารโบสถ์น้อยถูกวัชพืชและต้นไม้ใหญ่เถาวัลย์ปกคลุมกลายเป็นป่ารกทึบตบบังบูชนียสถานทั้งหมด ในที่สุดก็ผุพังไปตามกาลเวลา

เมื่อบ้านเมืองกลับมาเจริญอีกครั้ง ผู้บุกรุก “ข้าศึกม่านห่อ” ก็กลับคืนไปยังถิ่นเดิมของเขา ชาวเมืองกลับมาฟื้นฟูบ้านเมืองขึ้นใหม่อีกครั้ง ชาวบ้านออกหาของป่ามาพบวัดร้างที่ผุพังไปแล้วพบของมีค่าที่ถูกไฟป่าเผาผลาญเหลือเพียงซากต่างๆ เช่น ทองเหลืองทองแดง พระพุทธรูป เป็นต้น ส่วนพระพุทธรูปที่สมบูรณ์เต็มองค์ก็ถูกคนเอาไปซุกซ่อนเป็นสมบัติส่วนตัว กระทั่งทางการทราบเรื่องจึงส่งเจ้าหน้าที่เข้าตรวจยึดเป็นของหลวง หลังจากมีการเข้าทำการสำรวจขุดค้น พบว่ามีสมบัติที่ถูกซุกซ่อนอยู่ไม่น้อยที่ต้องยึดและนำไปเก็บรักษาเป็นสมบัติชาติ

ต่อมา “ครูบาสมภมิตร” เจ้าคณะแขวงฯ ได้ชักชวนศรัทธาเข้าไปปฏิสังขรณ์จากวัดร้างให้เป็นวัดที่รุ่งเรืองขึ้นมาใหม่เป็นลำดับ แต่ก็มีบางคราวที่ทางวัดขาดผู้ปกครองมาดูแล และขาดพระสงฆ์-สามเณร มาอยู่ร่วมรักษาจนทำให้ร้างไปเป็นระยะๆ^{๖๘} และจากเอกสารทำเนียบการตั้งวัดของจังหวัดเชียงรายระบุว่า วัดม่อนจอมผ่อ สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๒๖๓ แต่ไม่พบหลักฐานอื่นใด นอกจากหลักฐานทางโบราณวัตถุ เช่น ซากเจดีย์ พระพุทธรูป กองหินกองอิฐที่พอจะสันนิษฐานได้ว่าที่ตรงนี้เคยเป็นโบสถ์เป็นวิหารมาก่อนเท่านั้น จากคำบอกเล่าของคนรุ่นก่อนกล่าวว่าที่วัดม่อนจอมผ่อนี้ เดิมมีพระพุทธรูปทองเหลืองทองแดงองค์เล็กองค์ใหญ่จำนวนมาก พิงอยู่ตามต้นไม้ข้าง วางอยู่บนกองอิฐกองดินบ้างโดยไม่มีใครสนใจ เมื่อทางการได้เข้าไปสำรวจโบราณวัตถุประกอบกับทางวัดไม่มีผู้ดูแลแน่นอน จึงได้เก็บเอาพระพุทธรูปที่เป็นโลหะชนิดต่างๆ ไปรวบรวมไว้จนหมดไม่เหลือแม้แต่องค์เดียว ในระหว่างการรื้อเจดีย์ เมื่อ พ.ศ.๒๕๒๐ ยังพบวัตถุมงคลอีกมากมายพร้อมแผ่นเงินจารึกประวัติศาสตร์การสร้างเจดีย์ที่งานด้วยเหล็กงานด้วยภาษาล้านนา จึงได้มีการบูรณะเรื่อยมาจนเสร็จสิ้นสมบูรณ์ในวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๔๖^{๖๙}

จากการสัมภาษณ์พระครูปฏิญาณธรรมทินเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันกล่าวว่า ปีที่สร้างพระธาตุที่วัดม่อนจอมผ่อหรือที่วัดอรุณญะวิเวกคิรินั้นไม่มีปรากฏอย่างชัดเจน และพระธาตุแห่งนี้ก็ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่าสิ่งที่บรรจุภายในเป็นพระบรมสารีริกธาตุส่วนไหน แต่จากหลักฐานมีการบูรณะมาแล้ว ๔ ครั้ง

การบูรณะองค์พระธาตุครั้งแรกนั้นเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๓ โดยมีพระครูยติวิตรวิมล อดีตเจ้าคณะอำเภอองค์แรกของอำเภอเวียงป่าเป้า ให้การชักชวนอุบาสก อุบาสิกา ร่วมกับขุนบวรอุทัยวัช นายอำเภอเวียงป่าเป้าขณะนั้น เพื่อจะสร้างพระธาตุองค์ใหม่ ครบพระธาตุองค์เดิม โดยสร้างเป็นทรงสี่เหลี่ยมยอดกลมขึ้นเป็นชั้นๆ

^{๖๘} สัมภาษณ์ นายชินทร์ แจ่มจิตต์, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๖๙} อ้างแล้ว, ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๙๑-๙๒.

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้มีการบูรณะเป็นครั้งที่ ๒ โดยมีท่านพระครูพิศาลนครกิจ อดีตเจ้าคณะอำเภอเวียงป่าเป้า ร่วมกับคณะสงฆ์ทำการรื้อองค์พระธาตุองค์เก่าที่เอียงทรุด และมีความทรุดโทรมอย่างมาก สร้างใหม่แทนที่เดิม ขนาดเท่าเดิม ได้มีการจัดรูปทรงพระธาตุเป็นองค์สี่เหลี่ยมย่อมุมสิบสอง ยอดเหลี่ยมเป็นชั้น ๆ เป็นศิลปะล้านนาประยุกต์ เมื่อบูรณะแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ จึงมีการสมโภชองค์พระธาตุ

ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ - ๒๕๔๖ เป็นการบูรณะครั้งที่ ๓ โดยนายกนก - นางวลี เทพสติน ณ อุรุยา จากนวนครจังหวัดปทุมธานี ได้พิจารณาตัวรับเป็นเจ้าภาพบูรณะใหม่ทั้งองค์ มีการเทคอนกรีตเสริมเหล็กโดยรอบองค์พระธาตุ ตั้งแต่ฐานรากขึ้นไปจนถึงชั้นบัวคว่ำ เปลี่ยนยอดฉัตร ลงสีทองทั้งองค์ ขยายพื้นลานรอบพระธาตุ ปูกระเบื้อง สร้างรั้วรอบพระธาตุ ติดไฟฟ้าส่องพระธาตุสร้างฉัตรสี่แปดหน้าไว้ที่มุมพระธาตุ และครั้งล่าสุดการบูรณะในปี ๒๕๖๐ เป็นการปรับปรุงซ่อมแซมเพิ่มเติมองค์พระธาตุและบริเวณโดยรอบโดยพระครูปฏิญาณธรรมทินเจ้าอาวาสปัจจุบัน

ปัจจุบันวัดพระธาตุจอมฝ่อนี้ ทางคณะสงฆ์ร่วมกับคณะศรัทธารวมถึงภาคส่วนราชการ ได้ร่วมกันพัฒนาจนเป็นวัดที่สวยงามในระดับหนึ่ง มีถนนทางเข้าอย่างดีขึ้นไปจนถึงบริเวณวัดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแห่งหนึ่งของ อำเภอเวียงป่าเป้า ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการให้วัดพระธาตุจอมฝ่อเป็นหนึ่งในพระธาตุ ๙ จอมแห่งเมืองเชียงราย

ความเชื่อเกี่ยวกับ อานิสงส์แห่งการสักการ บูชาพระธาตุจอมฝ่อ คือ หากผู้ใดตั้งจิตอธิษฐานกราบไหว้บูชาด้วยสมาธิจิตมั่นคง จะได้พบกับสิ่งดีๆ ที่เป็นมงคลแก่ชีวิตตนเองและคนรอบข้างเปรียบเหมือนการที่เราล้มตาได้เห็นสิ่งที่เป้นทัศนคติที่ดีๆ สวยงาม เพราะการล้มตา คือ "เห็น" นั่นเอง และมีความสำเร็จในชีวิตปราศจากภัยอันตรายใดๆ มีความเจริญก้าวหน้าในการดำเนินชีวิต นำพาชีวิตผ่านอุปสรรคต่างๆ ไปได้ด้วยดี ประสบความสำเร็จได้ทันตา พบเจอแสงสว่างในชีวิตดังคำว่า “ฝ่อ” ซึ่งภาษาล้านนา แปลว่า การมองเห็นหรือพบเห็น

พระธาตุจอมฝ่อ กำหนดให้มีการประเพณีนมัสการและพิธี สรงน้ำพระธาตุ ประจำปี ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ (เดือน ๖ เหนือ) ทุกปี^{๗๐}

คำบูชาพระธาตุจอมฝ่อ (นะโม ๓ จบ)

อิหัง วันทามิ เจติยง์ สักกัจจัง วัระสัณญิตัง เอเตนะ มมะมะ ปุณฺณณะ สะทา โสตถิ ภะวันตุ เม

๔) พระธาตุจอมแจ้ง (ᨧᩢ᩠ᨦᩉ᩠ᩅᩢᨯ᩠ᨦᩈᩬᩁ)

วัดพระธาตุจอมแจ้ง ตั้งอยู่เลขที่ ๑ หมู่ ๑๒ ตำบลแม่สรวย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย เป็นวัดเก่าแก่ที่มีมาแต่โบราณ การที่ชาวบ้านเรียกว่า วัดพระธาตุจอมแจ้ง เพราะมีองค์พระธาตุอยู่ก่อนแล้ว เดิมวัดแห่งนี้เป็นวัดร้าง ปัจจุบันมี พระครูสังฆรักษ์สุรเชษฐ์ ปญญาวุฑโฒ โทรศัพท์ ๐๘ ๙๙๙๘ ๘๙๗๘

พระธาตุจอมแจ้ง จากตำนานกล่าวว่า คนสมัยเก่าตลอดถึงครูบาอาจารย์ได้เล่าต่อกันมาว่า ประมาณปี พ.ศ. ๒๐๐๑ มีพระเถระเจ้ารูปหนึ่งเที่ยวจาริกเทศนาสั่งสอนเผยแผ่

^{๗๐} สัมภาษณ์ พระครูปฏิญาณธรรมทิน, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมฝ่อ, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนและมาถึงสถานที่นี้ตอนแจ้ง จึงขอให้ชายชราคนหนึ่งมาปฏิบัติธรรม และเฝ้ารักษาพระธาตุนี้อยู่ไปช่วยตักน้ำใน “แม่น้ำช่วย”^{๗๑} มาล้างหน้า และพักอยู่ที่แห่งนี้ ๗ วัน ก่อนจะเดินทางต่อไป ก่อนเดินทางได้มอบพระบรมสารีริกธาตุให้ชายชรานั้น เพื่อนำไปบรรจุลงใน พระธาตุและทำนายว่าในอนาคตข้างหน้า ชาวบ้านจะเรียกสถานที่แห่งนี้เป็น พระธาตุจอมแจ้ง ส่วน แม่น้ำ “แม่น้ำช่วย” นั้น ชาวบ้านเรียกเปลี่ยนไปว่า “แม่น้ำแม่สรวย”

ตามหลักฐานประวัติกล่าวว่า ได้สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ.๑๘๐๐ และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เดินทางผ่านมาที่วัดพระธาตุจอมแจ้ง ได้จำพรรษาได้ต้นสารภีเป็นเวลา ๑ พรรษา ปี พ.ศ.๒๔๘๐ พระนวล ฐิตธมโม เป็นผู้นำชาวบ้านมาบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุจอมแจ้งใน เวลานั้น คุณอินตา ศรีสวัสดิ์ ที่ได้ย้ายมาเป็นปลัดอำเภอแม่สรวย ได้ขึ้นมานมัสการองค์พระธาตุ และ อธิษฐานขอให้มียุทธต่อองค์พระธาตุจอมแจ้ง ก็ได้ลูกชายสมความปรารถนา ตั้งชื่อว่า บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ ซึ่งต่อมาได้เป็น ส.ส. จังหวัดเชียงราย คุณอินตา ศรีสวัสดิ์ จึงเกิดศรัทธาร่วมมือกับชาวบ้าน บูรณะองค์พระธาตุจนสำเร็จเป็นองค์ใหญ่สวยงาม^{๗๒}

มาถึง พ.ศ.๒๔๘๒ พระครูอดุลสีหัตถ์ (สิงห์คำ) ย้ายมาเป็นเจ้าคณะอำเภอแม่สรวย และย้ายจากวัดหนองบัวขึ้นมายุ่ววัดพระธาตุจอมแจ้ง เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๘๒ เป็น เจ้าอาวาส ได้นำคณะศรัทธาญาติโยมบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระธาตุจอมแจ้งจนเจริญรุ่งเรืองมาเป็น ลำดับ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๒๑ หลวงพ่อพระครูอดุลสีหัตถ์ (เมือง) ได้ขึ้นเป็นเจ้าอาวาสและดำรง ตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอแม่สรวยรูปต่อมา ได้ร่วมกับคณะศรัทธาทำการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุ รวมถึงกุฏิ วิหาร ฯลฯ ภายในบริเวณวัดให้มีความสวยงามมากยิ่งขึ้นมาจนปัจจุบัน จากข้อ สันนิษฐานข้างต้นนั้นก็แสดงว่าพระธาตุแห่งนี้ได้มีอยู่ก่อนแล้ว

ความเชื่อเกี่ยวกับ อานิสงส์แห่งการสักการบูชาพระธาตุจอมแจ้ง คือ หากได้มากราบ ไหว้และตั้งจิตอธิษฐานแล้วจะประสบความสำเร็จในชีวิตและรู้แจ้งเห็นจริงตามธรรม^{๗๔} มีความก้าวหน้า ในหน้าที่การงาน ธุรกิจการค้าเจริญรุ่งเรือง ผ่านพ้นอุปสรรคปัญหานานาประการไปได้ด้วยดี คิดสิ่งใด ก็สมความปรารถนาทุกประการดุจแสงสว่างนำทางแห่งชีวิต ตลอดถึงการได้รู้แจ้งเห็นจริงในสัจธรรม

พระธาตุจอมแจ้ง กำหนดให้มีงานประเพณีนมัสการและพิธีสงฆ์พระธาตุประจำปี ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ (เดือน ๘ เหนือ) ทุกปี^{๗๕}

คำบูชา พระธาตุจอมแจ้ง (นะโม ๓ จบ)

อิมัสมิง อะรุธุคคะมะเน ปัพพัตตเค ปะติฏฐิตัง ธาตุเจติยัง อะหัง วันทามิ สิริสา
อะหัง วันทามิ สัพพะทา

^{๗๑} คำว่า “ช่วย” แปลว่า ล้าง, ชะล้าง

^{๗๒} อ้างแล้ว, ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๙๕-๙๖.

^{๗๓} สัมภาษณ์ พระครูสังฆรักษ์สุรเชษฐ์ ปญญาวุฑฒิ, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมแจ้ง, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๗๔} สัมภาษณ์ นายชินทร์ แจ่มจิตต์, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๗๕} อ้างแล้ว, ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๙๖.

๕) พระธาตุจอมแก้ว (ໄກລຸອຸໂມ)

วัดพระธาตุจอมแก้ว ตั้งอยู่เลขที่ ๑ หมู่ ๑๑ ตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ปัจจุบันมี พระครูพิมลพัฒนคุณ โทรศัพท ๐๘ ๓๑๕๓ ๓๘๕๓, ๐ ๕๓๗๒ ๑๘๒๑

พระธาตุจอมแก้ว ตามตำนานกล่าวไว้ว่า พระธาตุจอมแก้วสร้างขึ้นโดยพญางำเมือง เจ้าเมืองภูมามยาว (พะเยา) ในราว จ.ศ.๖๕๖ (พ.ศ.๑๘๓๗) โดยที่พระองค์ได้เสด็จขึ้นดอยซางคำ (ชื่อเดิมของดอยจอมแก้ว) เพื่อตรวจดูอาณาเขตบ้านเมืองของพระองค์ว่ามีไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ว่าอยู่ตรงไหนบ้าง จากนั้นจึงเสด็จไปยังดอยอีกลูกหนึ่งซึ่งอยู่ตอนเหนือของลำน้ำแม่ควาด่วน และเสด็จเลียบต้นดอยด่วน (ดอยงาม) แล้วเสด็จไปยังเมืองภูมามยาว

เมื่อพระองค์เสด็จมาถึงภูมามยาวในเดือน ๔ ปีเดียวกัน จึงโปรดให้ขุนทศนามาตย์ นำผู้ที่มีความรู้ในการก่อสร้างพระธาตุเจดีย์พร้อมกับไพร่ฟ้าปลายแดนมาลงแรงช่วยกันสร้างพระธาตุจอมแก้วขึ้นที่ดอยซางคำโดยได้ก่อทับรอยพานเอาไว้ เพื่อให้ไพร่ฟ้าประชาชนได้สักการบูชาและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทั้งยังมีรับสั่งให้จารึกศิลาเอาไว้ที่พระธาตุเจดีย์ โดยด้านในบรรจุพระเกศาธาตุของพระพุทธเจ้าและแก้วแหวนเงินทองจำนวนมาก สร้างเสร็จสมบูรณ์ในเดือน ๘ ตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เหนือ พอสร้างเสร็จสมบูรณ์จึงได้มีพิธีเฉลิมฉลองสมโภชพระธาตุเจดีย์เป็นเวลา ๓ วัน ๓ คืน

ประวัติกล่าวว่า ในสมัยเจ้าเมืององค์ต่อมาบ้านเมืองอยู่ในสภาวะไม่สงบสุข ประชาชนจึงได้อพยพไปอยู่ที่อื่น ทำให้พระธาตุจอมแก้วทรุดโทรมปรักหักพังจากภัยธรรมชาติ จนในปี จ.ศ.๑๑๙๙ (พ.ศ.๒๓๘๐) พระยาหาญเจ้าเมืองพานคนแรกจึงได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ จากซากเดิมของพระธาตุและรักษาสภาพของเดิมไว้ จนในสมัยพญาไชยชนะสงคราม เจ้าเมืองพานคนที่ ๓ จึงได้รวมศรัทธาประชาชน ๓ หมู่ ร่วมกันบูรณะพระธาตุขึ้นมาใหม่ให้ใหญ่กว่าเดิม แล้วบรรจุพระมหาชินธาตุเอาไว้ด้านใน

ความเชื่อเกี่ยวกับ อานิสงส์แห่งการสักการ บูชาพระธาตุจอมแก้ว ตามความหมายนัยยะที่ ๑ "แก้ว" ภาษาเหนือ หมายถึง แวะ แปลว่า หากผู้ใดผ่านมาแวะกราบไหว้บูชา ก็จะได้แคล้วคลาดปลอดภัยจากสิ่งเลวร้าย อันตราย ทั้งปวง ทำธุรกิจการงานใดประสบความสำเร็จเจริญรุ่งเรือง ความหมายนัยยะที่ ๒ "แก้ว" เปรียบเหมือนเสียงพั้งเริ่มหัดพูด หัดเจรจา ถ้าหากได้กราบไหว้และตั้งจิตอธิษฐานขอการเจรจาธุรกิจ ก็จะได้ประสบความสำเร็จ

พระธาตุจอมแก้ว กำหนดให้มี งานประเพณีนมัสการและพิธี สรงน้ำพระธาตุ ประจำปี ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ (เดือน ๘ เหนือ) ทุกปี^{๗๖}

คำบูชา

พระธาตุจอมแก้ว (นะโม ๓ จบ)

อะหัง วันทามิ มหาชินะ เกศา ธาตุโย พุทธะรูปีง โคตะมัง อะหัง วันทามิ

๖) พระธาตุจอมจ้อ (ໄກລຸອຸໂມ)

วัดพระธาตุจอมจ้อ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๒๐ ตำบลเวียง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย เดิมเป็นวัดเก่าแก่มาแต่โบราณ และเป็นวัดแห่งหนึ่งที่สำคัญที่สุดของอำเภอเทิง แต่ต้องร้างไปจากเหตุการณ์

^{๗๖} อ้างแล้ว, ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๙๕-๙๖.

สงครามและมีการอพยพคนไปอยู่เมืองอื่นในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๑ ทำให้เมืองเทิงเป็นเมืองร้าง วัดแห่งนี้ก็ถูกปล่อยทิ้งให้ร้างเช่นกัน จนมาถึงสมัยรัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ลูกหลานคนเมืองเทิงที่เคยอพยพไป ได้เริ่มทยอยกลับมาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่เป็นชุมชนขึ้นมา^{๗๗} และมีการบูรณะวัดและพระธาตุขึ้นมาเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชนอีกครั้ง ปัจจุบันมี พระ อธิการ นิพนธ์ โกวิท เป็นเจ้าอาวาส โทรศัพท์ ๐๘ ๑๒๕๒ ๗๗๙๘, ๐ ๕๓๗๙ ๕๐๖๓

พระธาตุจอมจ้อ เป็นพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่คู่เมืองเทิงมาตั้งแต่โบราณ จากคัมภีร์เก่าแก่ที่จารึกโดยนักปราชญ์ผู้ชำนาญทางด้านภาษาบาลีของอำเภอเมืองเทิง (เดิมเรียกว่าเมืองเถิง) กล่าวว่า ในกาลสมัยเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาสุวรรณภูมิ พระองค์ได้พักอยู่ใต้ต้นโอศกบนดอยใกล้แม่น้ำอิง มีพญานาคตนหนึ่ง รู้ว่าพระพุทธองค์เสด็จมาจึงเข้าไปเฝ้า ทูลถามความต่างๆ แล้วจึงนำจ้อค่า ๓ ผืน จ้อเงิน ๓ ผืน และจ้อแก้วอีก ๓ ผืน มาถวายพระพุทธองค์ในวันเพ็ญเดือน ๘ เหนือพระอาสน์จึงทูลขอพระธาตุให้พญานาคตนนั้น พระพุทธองค์จึงนำพระหัตถ์ลูบพระเศียรได้พระเกศาธาตุเส้นหนึ่ง จึงโปรดให้พญานาคไว้ พญานาคจึงนำความแจ้งให้เจ้าเมืองสร้างพระธาตุไว้ที่กลางดอยเพื่อบรรจุพระเกศาธาตุ ต่อมาจึงมีการขนานนามพระธาตุนี้ว่า พระธาตุจอมจ้อ^{๗๘}

พระธาตุจอมจ้อ สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในช่วงเวลาที่เมืองเทิงอยู่ในการปกครองของราชวงศ์มังราย ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ เมื่อพิจารณาจากแผนที่แหล่งโบราณคดีเวียงเทิงปรากฏหลักฐานภาพคูเมืองเทิงโอบล้อมดอยพระธาตุจอมจ้อ บนเนินเขาประดิษฐานพระธาตุจอมจ้อพบพระพิมพ์จำนวนมากเป็นพระพิมพ์ปรกโพธิ์เชียงแสนปางมารวิชัย และจากหลักฐานใหม่ในการพบพระพิมพ์ปรกโพธิ์เชียงแสนของพระอธิการนิพนธ์ โกวิท เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน บริเวณทิศตะวันตกของพระธาตุจอมจ้อ สันนิษฐานได้ว่า พระธาตุจอมจ้อคงจะเป็นโบราณสถานเก่าแก่ไม่น้อยกว่ายุคล้านนา อย่างไรก็ตามมีเอกสารหลักฐานเอกสารปร ากฎการสร้างพระธาตุจอมจ้อไว้เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๐๐ ดังปรากฏใน "ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๑๐ เรื่องราชวงศ์จักรี พงศาวดารเมืองน่าน ฉบับพระเจ้า สุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้าน่าน หน้าที่ ๗๗ ตอนที่ ๓ ว่าด้วยพระเจ้าน่าน (อนันตวรฤทธิเดช) บำเพ็ญศาสนูปถัมภ์และสร้างพระไตรปิฎกความว่า เถิงจุลศักราชได้ ๑๒๑๙ ตัวปีเมิงใช้นั้น ท่านก็ได้สร้างพระธาตุเจ้าจอมจ้อ เมืองเทิงเป็นถ้วน ๑๑..."

พระธาตุจอมจ้อเป็นพระธาตุคู่บ้านคูเมืองมาแต่อดีต และเป็นโบราณสถานที่สำคัญที่สุดของอำเภอเทิง แต่ช่วงหนึ่งต้องร้างไปจากภัยสงครามและการอพยพผู้คนไปอยู่เมืองอื่น เมื่อเวลาผ่านไปลูกหลานคนเมืองเทิงที่เคยอพยพไปได้เริ่มทยอยกลับมาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่เป็นชุมชน และได้ช่วยกันบูรณะพระธาตุขึ้นมาเป็นศูนย์รวมจิตใจชาวบ้านอีกครั้ง^{๗๙}

การบูรณะองค์พระธาตุจอมจ้อ เกิดขึ้นหลายครั้งตั้งแต่โบราณกาล เท่าที่ปรากฏหลักฐาน ได้แก่ พ.ศ. ๒๓๘๙-๒๔๐๐ โดยเจ้ามหาพรหมเจ้าผู้ครองนครรัฐเวียงเทิง ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ มีซ่อมยอดฉัตรพระธาตุเจดีย์ โดยพระครูญาณประยุต เจ้าคณะแขวง ใน พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๙๐ สร้างวิหารใหม่เนื่องจากวิหารเดิมถูกไฟไหม้ โดยขุนนิเทศธรรมา (แจ้ว เกตุสิงห์น้อย) นายอำเภอเทิง พร้อม

^{๗๗} สภาวัฒนธรรมอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย, ๑๐๐ ปี เมืองเทิงรำลึก, (เชียงราย : แม่สายการพิมพ์), ๒๕๕๘, หน้า ๗๗.

^{๗๘} อ้างแล้ว, ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๘๗-๘๘.

^{๗๙} ตูรายละเอียดใน สภาวัฒนธรรมอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย, ๑๐๐ ปี เมืองเทิงรำลึก, หน้า ๗๗.

พระครูญาณประยุต เจ้าคณะอำเภอเทิงและศรีทธา ใน พ.ศ.๒๕๓๓ กะเทาะเปลือกปูนเก่าองค์ พระธาตุออกทั้งหมด แล้วเสริมเหล็กโดยรอบฉาบปูนใหม่ นำโดยพระครูนิวิฐสัทธาคุณ เจ้าคณะ อำเภอเทิง และในปี พ.ศ.๒๕๔๘ มีโครงการบูรณะพระธาตุอีกครั้ง คือ ทาสี เทพื้นหินทรายล้าง ปรับปรุงและปิดทองฉัตรครอบองค์พระธาตุ บรรจุพระสารีธาตุ (ลูกแก้ว) เพิ่มบนยอดพระธาตุ เป็นต้น โดยการนำของพระอธิการนิพนธ์ โกวิท พร้อมคณะสงฆ์และคณะศรีทธา ต่อมาวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๑ พระวิหารซึ่งอยู่ติดพระธาตุถูกเพลิงไหม้เสียหายอีกครั้ง และในวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ พระอธิการนิพนธ์ โกวิท เริ่มทำการบูรณะวิหารและพระธาตุที่ได้รับความเสียหาย จากเพลิง ใหม้ จากประวัติวัดแห่งนี้ ได้มีการบูรณะปรับปรุงสิ่งอื่นๆ ภายในและบริเวณรอบวัดเรื่อยมาจวบถึง ปัจจุบัน^{๘๐}

ความเชื่อเกี่ยวกับ อานิสงส์แห่งการสักการ บูชาพระธาตุจอมจ้อ คือ คำว่า "จ้อ" เป็น คำล้นนา หมายถึง "ช่อ" ในภาษาไทยกลาง "จอมจ้อ" จึงหมายถึง ชูขึ้นหรือสูงเด่นเป็นสง่า สูงส่ง ถ้า ได้กราบไหว้ก็จะประสบความสำเร็จทุกสิ่งเหมือนกับการเริ่มเจรจาก็นำมาซึ่งความสำเร็จสมประสงค์ ทุกประการ จะเป็นผู้มีวาจาสุภาพดี พูดจาสิ่งใดมีแต่คนรักใคร่ยำเกรง ศัตรูแพ้พ่าย^{๘๑}

พระธาตุจอมจ้อ กำหนดให้มีงานประเพณีนมัสการและพิธี สรงน้ำพระธาตุ ประจำปี ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ (เดือน ๘ เหนือ) ทุกปี^{๘๒}

คำบูชาพระธาตุจอมจ้อ (นะโม ๓ จบ)

อะหัง วันทาโม ธาตุโย เกสาธาตุ ฆานะธาตุ อิมัสมิง ปติมฺลฺลัง อุ ตตะระ ปัพพัตตัง อะหัง วันทาโม สิริสะ (สวด ๓ จบ)

คำว่า จ้อ เป็นคำล้นนา หมายถึง ช่อ ในภาษาไทยกลาง เพราะเทียบเสียงอักษร ข ในล้นนาซึ่งอ่านออกเสียงว่า จ๊ะ และ จ่อ หมายถึง ธง ที่ทำด้วยผ้าแล้วใช้วัสดุอื่นมาเคลือบหรือติดให้ คงอยู่กับจ้อดังกล่าว “จอมจ้อ” จึงหมายความว่า ตัวตรงสามเหลี่ยมที่ประดับไว้ที่ยอดสูงสุดของจ้อ ดังนั้น คำว่า จ้อในที่นี้ จึงมิได้หมายถึง การพูดจาไม่รู้จักหยุดในภาษาไทยสยาม^{๘๓} อีกอย่างหนึ่งคำว่า "จอมจ้อ" ควรหมายถึง ชูขึ้นหรือสูงเด่น เป็นสง่า สูงส่ง^{๘๔}

๗) พระธาตุจอมกิตติ (ဘုရားကျိတ်)

วัดพระธาตุจอมกิตติ ตั้งอยู่เลขที่ ๒๕๖ หมู่ ๖ ตำบลเวียง อำเภอเชียงแสน จังหวัด เชียงราย มี พระครูวิกรมสมาธิคุณ เป็นเจ้าอาวาส วัดแห่งนี้อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของนคร โยนก (เมืองหลวงเก่า) ที่ล่มสลายกลายเป็นหนองน้ำไปแล้ว ปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ของตัวอำเภอเชียงแสน กล่าวกันว่า วัดพระธาตุจอมกิตติ ถูกสร้างขึ้นในสมัยของพระเจ้าพรหม มหาราชเมื่อพุทธศตวรรษที่ ๙ ซึ่งยุคนั้นพระพุทธศาสนาในเชียงแสนกำลังรุ่งเรือง ปรากฏหลักฐานใน

^{๘๐} เรื่องเดียวกัน, ๑๐๐ ปี เมืองเทิงรำลึก, หน้า ๗๖-๘๓.

^{๘๑} อ้างแล้ว,ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๘๘.

^{๘๒} สัมภาษณ์ พระอธิการนิพนธ์ โกวิท, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมจ้อ, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๘๓} สัมภาษณ์ นายชรินทร์ แจ่มจิตต์, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๘๔} สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์บุญญาคม เจ้าอาวาสวัดกั้วพร้าว เจ้าคณะตำบลจันจว้าใต้ เขต ๑ อำเภอ แม่จัน จังหวัดเชียงราย, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

พงศาวดารระบุว่า เชียงแสนมีวัดถึง ๑๔๑ วัด ซึ่งอยู่ในกำแพงเมือง ๗๕ วัด นอกกำแพงเมือง ๖๖ วัด วัดพระธาตุจอมกิตติเป็น ๑ ในวัดที่ตั้งอยู่นอกกำแพงเมือง

พระธาตุจอมกิตติ ตำนานกล่าวว่า ในรัชสมัยของพระเจ้าสิงหนวัติ ปฐมกษัตริย์แห่ง พันธสิงหนวัตินครหรือเมืองโยนกนครราชธานีไชยบุรีศรีช้างแสน เรียกสั้นๆ ว่า นครโยนก หมายถึง เชียงแสน พระองค์ได้รับพระเกศาธาตุจากพระพุทธเจ้าในคราวที่พระพุทธองค์ได้เสด็จมาเยือนในฐานะเป็นพระญาติ (ญาติสนิทกับเทวกาล) เมื่อพระเจ้าสิงหนวัติได้พระเกศาแล้ว จึงนำไปบรรจุไว้ในเจดีย์ที่สร้างขึ้นบนดอยน้อยหรือดอยจอมกิตติ เมื่อก่อนพุทธศักราชประมาณ ๓๐ ปี ครั้นต่อมาในรัชสมัยของพระองค์พัง กษัตริย์องค์ที่ ๔๕ แห่งราชวงศ์สิงหนวัติ พระราชบิดาของพระเจ้ามหารพรมมหาราช ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๙ พระพุทธโฆษาจารย์ผู้ได้ไปศึกษาพระพุทธศาสนาจากลังกาทวีป และได้เอาพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้า (พระบรมอัฐิธาตุส่วนพระนลาฏ คือ หน้าผาก) รวม ๑๖ องค์ พร้อมคัมภีร์พระไตรปิฎกมาถวาย พระเจ้าพังคราชทรงแบ่งพระบรมธาตุจำนวน ๕ องค์ คือ ขนาดใหญ่ ๑ องค์ ขนาดกลาง ๒ องค์ ขนาดเล็กอีก ๒ องค์ ประทานให้แก่พระยาเรือนแก้ว เจ้าเมืองไชยনারายณ์ ซึ่งพระยาเรือนแก้วได้สร้างเจดีย์ประดิษฐานไว้ ณ "ดอยจอมทอง" คือ พระธาตุจอมทอง พระธาตุที่เหลืออีก ๑๑ องค์ ทรงโปรดให้นำพระโกศทองคำซ้อนพระโกศเงินและ พระโกศแก้ว พระราชทานให้พระเจ้าพรหมมหาราชพระโอรส นำไปประดิษฐานไว้ที่ดอยน้อยหรือดอยจอมกิตติ ที่พระเจ้าสิงหนวัติปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์โยนกได้เคยบรรจุพระเกศาธาตุไว้ก่อนแล้ว โดยสร้างทับของเดิมเข้าไว้ด้วยกันวันวิสาขบูชา กว้างด้านละ ๖ เมตร และสูง ๑๓ เมตร^{๘๕}

จากศิลาจารึกวัดพระธาตุจอมกิตติ กล่าวว่า เมื่อตอนที่พระพุทธองค์ได้เสด็จมา ณ ที่นี้ พระองค์ได้ทรงถอนพระเกศาและประดิษฐานไว้ที่พระธาตุจอมกิตติ แล้วพระองค์ทรงพยากรณ์ว่า แว่นแคว้นแห่งนี้จะคงสืบอายุพระพุทธศาสดาได้ครบ ๕๐๐๐ ปี บางตำนานบอกว่า เมืองเชียงแสนนั้นเกิดมาตั้งแต่สมัยพระพุทธองค์ยังดำรงพระชนม์ชีพ และเคยเสด็จมาเมืองเชียงแสน ประทานเส้นพระเกศาให้ไว้ จึงสร้างพระธาตุขึ้นมาเพื่อประดิษฐาน และในพุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก กัณฑ์ที่ ๑๑ กล่าวว่า ครั้นถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระแล้ว พระมหาโสมณเถร พระอุตรเถร พระรัตนเถร พระมหากานนทเถร ปรีชากับพระเจ้าอโศกราชว่า เมื่อครั้งที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จจาริกไปเมตตาดำเนินสายสัตว์ทั้งหลายในบ้านน้อยเมืองใหญ่ทั้งหลายนั้น พระพุทธองค์ทรงสั่งไว้ทุกที่ว่า "เมื่อตถาคตนิพพานไปแล้ว ท่านทั้งหลายจงนำเอาธาตุ ชื่อนั้น ชื่อนี้ มาประดิษฐานไว้ในที่นี้เถิด" ฉะนั้น พระมหาเถรเจ้าทั้ง ๔ รูป และพระเจ้าอโศกราชกับทั้งพระอินทร์ ก็ได้อัญเชิญพระธาตุกระดูกแขนข้างขวาและพระเกศาธาตุ ไปประดิษฐานไว้ในดอยจอมกิตติและดอยทุ่งในเมืองเชียงแสนตามพระพุทธดำรัสสั่ง^{๘๖}

ส่วนในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๑ ตอนตำนานสิงหนวัตินั้นกล่าวว่า กาลนั้นศาสนาพระพุทธเจ้าล่วงไปได้ ๙๔๙ พระวรวงษา มีมหาเถรเจ้าตนหนึ่งชื่อว่า พุทธโฆษาจารย์ อยู่บ้านโกศล เมืองสุธรรมวดีฝ่ายน้ำแม่คงก้า (ข้าง) ตะวันตก ท่านก็ลงไปม้าง (ชำระ) ธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น (พระไตรปิฎก) ในมหาปราสาทในลังกาทวีป จักเอามาแผ่อยู่ในทวีป ตั้งแต่เมือง

^{๘๕} ประวิทย์ ตันตลานุกุล, *ตำนานวัดพระธาตุจอมกิตติ*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (เชียงใหม่ : สำนักพิมพ์ ลือล้านนา, ๒๕๖๐), หน้า ๑๑-๑๒.

^{๘๖} สิงขะ วรรณสัย, *พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, หน้า ๒๗๔-๒๗๕.

ไชยปรากฏแล้วได้ ๓ ปี ถึงศักราชได้ ๓๐๒ ตัว (พ.ศ.๑๔๘๓) ปีเตาใจ เดือน ๖ ออก ๘ ค่ำ วันจันทร์ มหาพุทธโฆษาเถระเจ้ายกเอาธรรม ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นร์ แห่ลำดับมาเมืองสุธรรมวดีทิงศาตติ และ ฤกามมลราชทั้งมวล อ้อมมาถึงเมืองโยนกไชยบุรีศรีช้างแสน พระมหาเถระเจ้าก็นิมนต์เอาพระมหาธาตุ กระจุกหน้าผากแห่งพระพุทธเจ้าแต่ลังกาทั้งสามสถาน คือ มหันตา มัชฌิมา ขุททกา ทั้งปวง มี ๑๖ พระองค์ ครั้นนั้นพระพังคราชกษัตริย์เป็นประธานและพระไชยนารายณ์ (เชียงของ) กับ ทั้งพระองค์ พรหมราชเจ้า ก็พร้อมกันกระทำพระโกศเงิน พระโกศทอง รับเอาพระโกศแก้วใส่พระบรมธาตุนั้น มหาพุทธโฆษาเถระเจ้าก็เอาธาตุเจ้าให้พระยาเรือนแก้ว มหันตาทองคหนึ่ง มัชฌิมาสององค์ แล้วให้ มหาเถระเจ้าตนชื่อยากะเป็นประธานและพระยาเรือนแก้ว ให้พร้อมกันแล้วนำไปบรรจุไว้กลางเวียง ไชยนารายณ์เมืองมูลนั้น (สันนิษฐานว่า คือ เมืองเชียงของ) ชื่อว่า พระธาตุเจ้าจอมทอง^{๘๗}

ส่วนมหาพุทธโฆษาเถระเจ้าเป็นประธาน พระองค์พังกษัตริย์เจ้าและพระองค์ พรหมราชเจ้าก็พร้อมกันนิมนต์เอาพระบรมธาตุเจ้าทั้งสามสถานรวม ๑๑ พระองค์ ก็ห้ามพระโกศ มหาธาตุเจ้าไปบรรจุไว้ยังดอยน้อยที่หนึ่งที่พระพุทธเจ้าฐาปนาเกศาธาตุแล้ว ก็ทำนายว่าภายหน้าจัก ได้ชื่อว่า จอมกิตติแล แล้วก็พร้อมกันก่อเจดีย์กว้าง ๓ วา สูง ๖ วา ๒ ศอก ในเดือน ๖ เพ็ญวันจันทร์ ก็สำเร็จบริบูรณ์ ให้ฉลองพร้อมกันทั้ง ๒ หลัง คือ จอมกิตติและจอมทองกลางเวียงไชยนารายณ์ที่หนึ่ง ณ เดือน ๗ เพ็ญวันพุธ

ข้อสังเกต คือ ถ้าเชื่อกันตามข้อความที่อ้างมานี้ พระธาตุจอมกิตติก็สร้างขึ้นแล้ว แต่ครั้งเมืองโยนกนครในรัชกาลของพระเจ้าพังคราช พระราชบิดาพระเจ้าพรหมนั้น แต่เวลาออกจะ สับสนมาก เพราะอ้างถึงพระพุทธโฆษาจารย์ พระเถระองค์สำคัญใน พ.ศ.๙๔๙ ซึ่งเป็นผู้จนา พระคัมภีร์วิสุทธิมรรค ประวัติของท่านส่วนใหญ่เชื่อกันว่าเป็นชาวอินเดีย และมีชีวิตอยู่ในสมัยราชวงศ์ คุปตะของประเทศอินเดีย หาใช่เมืองสุธรรมวดี และระยะรัชกาลของพระเจ้าพังคราชกับพระเจ้าพรหม ตามที่อ้างถึงเป็นศักราช ๓๐๒ ก็ตรงกับ พ.ศ.๑๔๘๓

สมัยต่อจากนั้นมาถึงรัชกาลพระเจ้าติโลกราช กษัตริย์สำคัญพระองค์หนึ่งแห่ง ล้านนาในราชวงศ์มังราย ก็กล่าวถึงการสร้างพระธาตุจอมกิตติไว้อีกว่า ศักราชได้ ๘๔๙ ตัว (พ.ศ.๒๐๓๐) ปีเมิงเมต เดือน ๕ ออก ๑๒ ค่ำ หมื่นเชียงสงได้กินเมือง (เชียงแสน) และท่านก็สร้างธาตุ เจ้าจอมกิตติเจดีย์ กว้าง ๔ วา สูง ๑๒ วาอก ที่พระพุทธเจ้ายังทรงมานาฐาปนาเกศาธาตุไว้แล้ว ทำนายว่า ธาตุกระจุกหน้าผาก กระจุกอก และกระจุกแขน จักมาสถิตอยู่ที่นี่ ซึ่งตรงนี้หากเชื่อว่า พระธาตุจอมกิตติมีมาก่อนหน้าพุทธศักราช ๒๐๓๐ หมื่นเชียงสงก็คงจะเป็นผู้มาซ่อม

จากประชุมพงศาวดารนี้อีกเช่นกัน กล่าวถึงสมัยที่เจ้าฟ้าเฉลิมเมืองขึ้นครองเมือง เชียงแสน ซึ่งตอนนั้นล้านนาไทยทั้งหมดตกเป็นประเทศราชของอาณาจักรพม่าไปแล้ว ความว่า ศักราชได้ ๑๐๔๖ ตัว (พ.ศ.๒๒๒๗) ปีกาบไค้ เดือน ๖ เพ็ญวันพุธ มหาสัทธาเจ้าฟ้าเฉลิมเมืองเป็นเค้า (ตัน หัวหน้า หรือผู้นำ) แก่เสนาอำมาตย์ประชาราษฎร์ทั้งมวลพร้อมกันเวียกสร้างพระธาตุจอมกิตติ ได้ขอหนึ่งจึงสำเร็จบริบูรณ์ คงสำเร็จราวปี พ.ศ.๒๒๒๘^{๘๘}

^{๘๗} ข้อสังเกต "พระธาตุจอมทอง" ในตำนานวัดพระธาตุจอมกิตติ กล่าวว่า ตั้งอยู่เขตเมืองพะเยา และ จากประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๑ ตอนตำนานสิงหนวัติ ได้สันนิษฐานว่า ตั้งอยู่เขตเมืองเชียงของ

^{๘๘} **ทัศนจักรภาคเหนือ**, นักศึกษาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร จัดภายใต้การนำของ ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทโรติศ ดิศกุล ๒๕๒๗, หน้า ๕-๖.

ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ พ่อขุนผาเมือง เจ้าผู้ครองเมืองเชียงแสน ได้มาบูรณะองค์พระธาตุและได้ขยายตัวองค์พระธาตุให้กว้างขึ้นเป็นกว้างด้านละ ๗ เมตร สูง ๑๓ เมตร โดยได้บรรจุพระบรมธาตุส่วนพระอุระ ๘ องค์ และส่วนพระรากขวัญอีก ๕ องค์ รวม ๑๓ องค์เพิ่มอีก แต่พระบรมธาตุที่พ่อขุนผาเมืองนำมาบรรจุเพิ่มไว้นั้นมิได้บอกว่าได้มาจากที่ใดอย่างไร สรุปว่า พระธาตุจอมกิตตินี้บรรจุพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้ารวมทั้งหมด ๒๕ องค์ คือ พระเกศาธาตุ ๑ องค์ พระนลาฏธาตุ ๑๑ องค์ พระอุระธาตุ ๘ องค์ และพระรากขวัญธาตุอีก ๕ องค์^{๘๙}

การบูรณะเกิดขึ้นเรื่อยมาหลายครั้ง เช่น เมื่อครั้งองค์พระธาตุทรุดโทรม ประมาณปี พ.ศ. ๑๘๓๐ พญาแสนภู กษัตริย์เมืองเชียงแสนได้นำชาวเชียงแสนช่วยกันบูรณะองค์พระธาตุอีกครั้ง โดยรักษารูปขนาดเดิมไว้ และในพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นั้นเอง พ่อขุนผาเมืองได้เข้ามาบูรณะและขยายองค์พระธาตุให้มีความกว้างขึ้นกว่าเดิม มาถึงปี พ.ศ. ๒๐๓๐ หมื่นเชียงสง เจ้าผู้ครองเมืองเชียงแสนได้ทำการบูรณะพร้อมทั้งขยายตัวพระธาตุให้ใหญ่ขึ้นกว่าเดิม คือกว้าง ด้านละ ๘ เมตร สูง ๒๕ เมตร รูปทรงล้านนาและทำฐานสูงขึ้น มีสถูปทรงกลมแบบเจดีย์ลังกาอยู่บนยอด และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๒๓๗ องค์พระธาตุได้ชำรุดทรุดโทรมลงอย่างมาก เจ้าฟ้าเฉลิมเมือง เจ้าเมืองเชียงแสน ได้ร่วมกับศรัทธาชาวเมืองร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่อีกครั้ง และได้ขยายฐานให้ใหญ่กว่าเดิมอีกหน่อย เป็นกว้าง ๘.๗๐ สูง ๒๕ เมตรเท่าเดิม

พระธาตุจอมกิตตินี้ได้ชำรุดทรุดโทรมมาก ขาดการดูแลเอาใจใส่มานานับร้อยๆ ปี ทางกรมศิลปากรจึงได้เข้ามาบูรณะและประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญแห่งชาติ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๐ ช่วงนั้นองค์พระธาตุได้เอียงไปทางทิศใต้จนจะล้มพังทลายลงมา พลโทยุทธ สมบูรณ์ เจ้ากรมรักษาดินแดน เป็นผู้ติดต่อประสานงานไปทางคุณเชื้อ ศาลิกมาลย์ อธิบดีกรมศิลปากร ได้เข้ามาพัฒนาและปรับปรุงสภาพตัวองค์พระธาตุให้ตั้งตรงเหมือนเดิมซึ่งได้ดำเนินการจนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ จากนั้นทำการปรับปรุงพื้นที่โดยรอบ แล้วจึงได้ทำพิธีฉลองสมโภชองค์พระธาตุ พ.ศ. ๒๕๑๙ โดยมีสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ตลอดถึงสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จฯ ถวายสักการะองค์พระธาตุพร้อมกันทั้ง ๔ พระองค์ และทรงเป็นประธานยกฉัตรพระธาตุจอมกิตติ เมื่อวันอาทิตย์ที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๙ ซึ่งตรงกับวันมาฆบูชาพอดี^{๙๐}

ต่อมาเมื่อมีการบูรณะเมื่อครั้งเกิดเหตุแผ่นดินไหวบริเวณพื้นที่ภาคเหนือ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งยอดฉัตรได้หักตกลงมาแตกเสียหาย ส่วนตัวองค์พระธาตุมีรอยแตกร้าวทางรัฐบาลโดยกรมศิลปากรได้เข้าทำการบูรณปฏิสังขรณ์จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จฯ ทรงยกยอดฉัตรเมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑^{๙๑} และการบูรณะครั้งล่าสุดเกิดมาจากเหตุแผ่นดินไหวในพื้นที่จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ส่งผลให้องค์พระธาตุได้รับความเสียหาย แผ่นทองจังโกที่หุ้มบริเวณใต้คอร่องขึงปิดตัว และมีรอยแตกร้าวที่ตัวเรือนธาตุ ทางโทรทัศน์สีกองทัพบกช่อง ๗ จึงได้สมทบทุนใน

^{๘๙} ประวิทย์ ตันตลานุกูล, *ตำนานวัดพระธาตุจอมกิตติ*, พิมพ์ครั้งที่ ๗, หน้า ๔๔-๔๖.

^{๙๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘-๕๒.

^{๙๑} อ้างแล้ว, หน้า ๖๕.

การบูรณปฏิสังขรณ์ให้กลับมาสมบูรณ์เช่นเดิม และมีการปรับปรุงในส่วนบริเวณอื่นๆ รอบองค์พระธาตุอีกหลายครั้ง

พระธาตุจอมกิตตินี้มีลักษณะศิลปกรรมแบบล้านนาทรงปราสาทที่มีซุ้มจระนำทั้ง ๔ ด้าน ช่วงยอดเป็นทรงระฆัง คอระฆังประดับด้วยลายปูนปั้นและส่วนยอดฉัตรประดับอัญมณี

ความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์แห่งการสักการบูชาพระธาตุจอมกิตติ คือ ถ้าได้กราบไหว้และตั้งจิตอธิษฐานจะ ทำให้มีจิตที่สงบสุข มีบารมี อุดมไปด้วย ยศถาบรรดาศักดิ์ เจริญด้วยลาภยศ ชื่อเสียง มีเกียรติ ผู้คนสรรเสริญนับหน้าถือตา

พระธาตุจอมกิตติ กำหนดให้มีงานประเพณีนมัสการและพิธีสงฆ์พระธาตุประจำปี ในวันขึ้น ๑๕ เดือน ๕ (เดือน ๗ เหนือ) ทุกปี^{๙๒}

คำบูชา พระธาตุจอมกิตติ (นะโม ๓ จบ)

อะหัง วันทาமி ปะระมะสารีริกะธาตุโย กะกุสันธัสสะ จะ โกนาคะ มะนัสสะ จะ กัสสะปัสสะ จะ สมะณะโคตะมะสสะ เจวะ นิพพานะ ปัจจะโย โหตุ

พระธาตุจอมกิตติ อำเภอเชียงแสน กับพระธาตุดอยจอมทอง (จอมทอง) เวียงไชยนารายณ์ (เชียงราย) สองสถานที่นี้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (กระดูกหน้าผาก) แบ่งเป็น ๒ ส่วนบรรจุพร้อมในเวลายามเดียวกัน^{๙๓} แต่จากการศึกษาในตำนานพระธาตุ ๙ จอมก็กล่าวว่า พระธาตุจอมสัก อำเภอเมืองเชียงราย ก็บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ (กระดูกหน้าผาก) เอาไว้เช่นกัน

๘) พระธาตุจอมจันท์ (ဘူဝံသဝံ)

วัดพระธาตุจอมจันท์ ตั้งอยู่เลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๒ ตำบลสันทราย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ปัจจุบันมี พระครูสิริวิธารัง เป็นเจ้าอาวาส โทรศัพท์ ๐ ๕๓๑๕ ๓๖๔๐, ๐ ๕๓๗๗ ๒๑๒๔

พระธาตุจอมจันท์ ตำนานเมืองเชียงแสนกล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับที่นี้คืนหนึ่ง ครั้นรุ่งเช้าทรงพิจารณาว่า เขาภูนี้สูงชันนักผู้คนขึ้นมายาก จึงทรงลูบเอาพระเกศาธาตุองค์หนึ่ง ให้พระมหาสารีบุตร พระเจ้าโศกมหาราช และท้าวสักกะจอมเทวดานำไปประดิษฐานในโกศแก้วบรรจุไว้ที่ยอดดอยแห่งนี้ และทรงทำนายไว้ว่า เมื่อถึงกาลอวสานโยนกนครราชธานีชัยบุรีศรีช้างแสนผู้คนจักสร้างเจดีย์ครอบพระเกศาธาตุเอาไว้และได้ชื่อว่า พระธาตุเจ้าดอยชั้น เหตุเพราะเป็นภูเขาสูงชัน (ภาษาล้านนา ดอยที่อยู่สูงแต่ไม่ติดกับดอยอื่น เรียกว่า "จอม" คำว่า "ชั้น" เรียกว่า "จัน" เขียนตามภาษาไทยกลางว่า พระธาตุจอมจันท์)

ประวัติกล่าวว่า พระครูบาทิพย์ เจ้าอาวาสวัดบ้านแหลมเป็นผู้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ โดยเห็นนิมิตในคืนหนึ่ง เป็นแสงพุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าสว่างไสวระยิบระยับสีเขียวบนดอยที่ตั้งขององค์พระธาตุ สักครู่ก็หายไป เช้าวันรุ่งขึ้นพระครูบาทิพย์จึงชวนสามเณรขึ้นไปสำรวจตรวจตราดูบนยอดดอยแห่งนี้ เห็นว่าเป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่การสร้างพระธาตุเจดีย์เป็นอย่างยิ่ง เพราะว่าดอยแห่งนี้มีคู้อมรอบโดยการขุดของคนโบราณ ซึ่งไม่ติดกับดอยลูกใดเลยในบริเวณใกล้เคียงกัน จึงชักชวนญาติโยมร่วมกันก่อสร้างเจดีย์ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๖๘ จึงได้ก่อสร้าง กุฏิ วิหาร และศาลา

^{๙๒} สัมภาษณ์ พระครูวิกรมสมาธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมกิตติ, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๙๓} สัมภาษณ์ นายชินทร์ แจ่มจิตต์, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

ตามลำดับ ตั้งเป็นวัดชื่อว่า วัดพระธาตุจอมจันท์ มีภิกษุจำพรรษาติดต่อกันมาจนถึง พ.ศ.๒๔๘๐ ได้เกิดไฟป่าลุกลามไหม้ศาลาและกุฏิจนหมด คงเหลือไว้แต่พระธาตุเจดีย์และวิหาร ศรัทธาชาวบ้านจึงได้ย้ายมาสร้างวัดอยู่ด้านล่างเชิงดอย อยู่ห่างจากวัดเดิม ๓๐๐ เมตร วัดพระธาตุจอมจันท์จึงได้กลายเป็นวัดร้างตั้งแต่นั้นมา จนมาถึงปี พ.ศ.๒๕๔๒ จึงได้มีการบูรณะขึ้นมาใหม่ โดยพระมหายยุทธ เทวธมโม (พระครูสิริวิริธำรง) พร้อมคณะศรัทธา^{๙๔}

พระธาตุแห่งนี้เป็นพระธาตุที่เก่าแก่คู่บ้านคู่เมือง มีลักษณะรูปทรงแบบประจิมคว่ำ ๕ ชั้น ปลายยอดแหลมตามแบบพระธาตุโบราณหลายๆ แห่งในจังหวัดเชียงราย เป็นโบราณสถานที่สำคัญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนชาวพุทธทั่วไป^{๙๕}

พระธาตุจอมจันท์ เป็น ๑ ในพระธาตุ ๙ จอมของจังหวัดเชียงราย และเป็นวัดที่มีการจัดการสิ่งปลูกสร้างภูมิทัศน์ได้อย่างลงตัวสวยงามมากอีกแห่งหนึ่ง เช่น วิหาร ศาลา เป็นต้น และจากข้อสันนิษฐานในคำว่า จันท์ ซึ่งหมายถึง ดวงเดือนที่ส่องสว่างสวยงามตอนคืนเพ็ญ ในสำเนียงชาวล้านนาออกเสียงว่า จัน อย่างอำเภอแม่จัน ที่เขียนด้วยอักษรไทย คนล้านนาต้องออกเสียงว่า อำเภอแม่จัน คำว่า "จอมจัน" ออกเสียงว่า "จอมจัน" ซึ่งในความเป็นจริงน่าจะหมายถึงดอยลูกหนึ่งที่มีความชัน คำว่า "ชัน" คนเมืองออกเสียงว่า "จัน" และอีกคำว่า "จิง" คือ "ชัน" เหมือนกัน แต่ออกเสียงว่า "จิง" ขอท่านผู้รู้ที่นิยมใช้คำว่า จันท์ กรุณาอธิบายด้วยก็จะเป็นการดี^{๙๖}

ความเชื่อเกี่ยวกับ อานิสงส์แห่งการสักการบูชาพระธาตุจอมจันท์ คือ ผู้ที่ได้มากราบไหว้และตั้งจิตอธิษฐาน จะมีผิวพรรณสวยงามเปล่งปลั่ง มีรัศมีดุจแสงจันทร์งดงามอย่างหาที่เปรียบมิได้ ทำให้เป็น ผู้มีสุขภาพดี ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ที่เจ็บไข้ได้ป่วยก็จะปลาสนาการหายไปสิ้น สุขภาพแข็งแรง เป็นผู้มีเสน่ห์แก่ผู้พบเห็น ผิวพรรณเปล่งปลั่ง ดุจดังแสงจันทร์ที่ส่องแสงงดงามหาที่เปรียบมิได้ มีแต่คนรักใคร่เอ็นดู ดุอ่อนวัยอยู่เสมอ^{๙๗}

พระธาตุจอมจันท์ กำหนดให้มี งาน ประเพณี นมัสการและพิธี สรงน้ำพระธาตุประจำปีในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ (เดือน ๘ เหนือ) ทุกปี^{๙๘}

คำบูชาพระธาตุจอมจันท์ (นะโม ๓ จบ)

อิหัง วันทามิ เจตยัณ สักกัจจัง วัระสัณญิตัง อะหัง วันทามิ ธาตุโย อิธะ ปัพพะเต ปะติภูริตา เอเตนะ มมะะ ปุญญานุกาเวนะ สะทา โสถถิ ภาวันตุ เม

วัดพระธาตุจอมจันท์นี้เป็นวัดที่มีความสวยงามแห่งหนึ่งในบรรดา ๙ จอม เพราะมีการจัดระเบียบสิ่งก่อสร้างและวางแผนการก่อสร้างได้อย่างลงตัวสวยงามตามพื้นที่ซึ่งตั้งอยู่บนดอย นอกจากนี้นงานพุทธศิลปกรรมของวัดนี้ก็มีรูปแบบที่มีความคล้ายคลึงกับวัดร่องขุน เพียงแต่นั่นสีเหลืองทองเป็นหลัก

^{๙๔} อ้างแล้ว, **ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย**, หน้า ๙๓-๙๔.

^{๙๕} สัมภาษณ์ ธนวัฒน์ สุทธิจันโย, นักวิชาการตรวจสอบภายในชำนาญการ, องค์การบริหารส่วนตำบลสันทราย อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๐.

^{๙๖} สัมภาษณ์ นายชินทร์ แจ่มจิตต์, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๙๗} อ้างแล้ว, **ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย**, หน้า ๙๔.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระครูสิริวิริธำรง, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมจันท์, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

๙) พระธาตุจอมสัก ๒๐๖๖

วัดพระธาตุจอมสัก ตั้งอยู่เลขที่ ๔๖๓ ตำบลบ้านดู่ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย เป็นวัดที่อยู่ไม่ห่างจากแม่น้ำกก บริเวณรอบๆ วัดแต่เดิมเคยเป็นป่าไผ่ยาง จึงชื่อว่า ป่ายาง เวลาต่อมาไผ่ยางถูกตัดไปใช้ในการสร้างบ้านแปงเมือง จึงทำให้ป่ายางค่อยลดลงและหมดไปในที่สุด ภายหลังไผ่สักขึ้นมาแทนที่ และในช่วงที่มีการเคลื่อนย้ายของประชาชนจากต่างถิ่นมาตั้งรกรากเป็นหมู่บ้านใหม่บริเวณป่าสักที่อุดมสมบูรณ์จึงได้ชื่อว่า ป่าสัก สมัยเดิมก่อนจะมีการสร้างทางสายยุทธศาสตร์ (ถนนประชาธิปไตย แล้วเปลี่ยนเป็นถนนพหลโยธินในภายหลัง) ประชาชนชาวเชียงรายใช้เส้นทางเลียบบดอยจากเชียงรายถึงเขตเชียงแสน (คือพื้นที่ปัจจุบันอยู่ในอำเภอแม่จัน-แม่สาย เรียกมาก่อนว่าเขตเชียงแสน)

จอมสัก เป็นยอดดอยอันเป็นส่วนหนึ่งของเทือกดอย (เถิงราชา หรือ เทิงราชา) ขอบดอยเป็นเส้นทางเดินของช้างและทางล้อ (ทางเกวียน) ใช้สัญจรของผู้คน เคยเป็นตลาดชุมชนที่นัดกันมาค้าขาย เคยเป็นที่ตั้งสำนักสงฆ์หรือวัดขนาดใหญ่ แต่ได้ร้างไปเป็นเวลานาน และได้ร้างไปอย่างสิ้นเชิงเมื่อครั้งมีการสู้รบแย่งแผ่นดินและผู้คนระหว่างล้านนากับพม่า ศาสนสถานม่อนดอยยางได้ร้างไปจนกลายเป็นป่ารกชัฏ และได้ฟื้นคืนเป็นสำนักสงฆ์อีกครั้งเมื่อประมาณ ๑๕๐ ปีที่ผ่านมา ซึ่งมีพระสงฆ์ธุดงค์มาปักกลดจึงมีชาวบ้านมารวมปฏิบัติธรรมจนมาถึงสมัยครูบาคำหล้าและครูบาอินถา มาอยู่ร่วมกันสร้างและพัฒนาจนเป็นที่เลื่องลือกว้านมาถึงทุกวันนี้ วัดพระธาตุจอมสักนี้ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการถึงประวัติจากกรมศิลปากรจากการสำรวจทั้งทางอากาศและภาคพื้นดิน พบว่าบริเวณรอบๆ วัด มีคูน้ำล้อมรอบอยู่^{๙๙} ปัจจุบันมี พระอธิการอภิเดช ชยธมโม เป็นเจ้าอาวาส โทรศัพท์ ๐๘ ๐๑๓๒ ๖๐๙๙

จากหลักฐานที่จารึกบนใบลานระบุว่า พระธาตุจอมสัก สร้างขึ้นในสมัยโยนกไชยบุรีศรีเชียงแสน จนมาถึงสมัยพระเจ้าฟ้างนคราชขัตรีแห่งราชวงศ์โยนกองค์ที่ ๒๔ ได้มีพระเถระเจ้าองค์หนึ่งชาวโกศลเมืองสุธรรมวดี นามว่าพระพุทโธมาจารย์ ได้นำพระบรมสารีริกธาตุจากประเทศลังกามาถวายพระองค์จำนวน ๑๖ องค์ พระเจ้าฟ้างนคราชทรงโปรดให้แบ่งพระธาตุออกเป็น ๓ ส่วน ส่วนหนึ่งประดิษฐานอยู่บนพระธาตุดอยจอมทอง ส่วนที่ ๒ ประดิษฐานอยู่บนพระธาตุจอมกิตติ และส่วนที่ ๓ นำมาประดิษฐานที่พระธาตุดอยบ้านยางซึ่งที่บรรจุภายในนั้นเป็นส่วนของหน้าผาก

พระธาตุจอมสัก เดิมชื่อพระธาตุดอยยาง ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๔๙๐ พระครูบาคำหล้า ส่วโร ได้เป็นประธานในการบูรณะพระธาตุดอยบ้านยางขึ้นใหม่ โดยสร้างครอบพระธาตุดองค์เดิมไว้ พร้อมสร้างวิหาร เรือนไม้สักยกใต้ถุนตั้งอยู่ทางเหนือขององค์ พระธาตุเจดีย์ และรอบๆ องค์ พระธาตุเจดีย์ มีการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่นพระพุทธรูปปางสมาธิ ปางมารวิชัย และสร้างบันไดขึ้นไปยังองค์พระธาตุ จึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นพระธาตุจอมสักถึงทุกวันนี้

ความเชื่อเกี่ยวกับ อานิสงส์แห่งการสักการบูชาพระธาตุจอมสัก คือ จะได้รับสิริมงคลสูงสุดในชีวิต มีความสุขสงบ ได้รับความบรรดาลศักดิ์ การงานเจริญรุ่งเรือง พบพานแต่สิ่งที่ดีๆ เข้ามาในชีวิตอย่างน่าอัศจรรย์ใจ^{๑๐๐}

^{๙๙} สัมภาษณ์ นายชินทร์ แจ่มจิตต์, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๐} อ้างแล้ว, ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๘๑-๘๒.

พระธาตุจอมสัก กำหนดให้มี งานประเพณีนมัสการและพิธี สรงน้ำพระธาตุ ประจำปี ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ (เดือน ๕ เหนือ) ทุกปี^{๑๐๑}

คำบูชา พระธาตุจอมสัก (นะโม ๓ จบ)

อะระหัง วันทามิ ธาตุโย สัพพะฐานะสุ สุปะติฏฐิตา อะหัง วันทามิ สัพพะโส

สำหรับนามพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ที่มีคำว่า “จอม” ก็ด้วยหมายถึง ยอดส่วนที่สูงที่สุดของสิ่งที่มีฐานใหญ่ปลายเรียวเล็กขึ้นไปอย่างจอมปลวก และอิทธิพลของเลข ๙ ที่หมายถึงเอาความเจริญก้าวหน้าที่กลายมาเป็นเลขมงคล ซึ่งถูกนำมาช่วยส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ รวมความทั้งหมดเป็นคำว่า ๙ จอม คือยอดของพระธาตุเจดีย์ที่เป็นปูชนียสถานที่เคารพของชาวพุทธ และหมายเอารัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ ๙ ที่ชาวไทยทั้งผองประทับใจถวายความจงรักภักดีกันถ้วนหน้า จึงมีคำว่า “ฉันเกิดในรัชกาลที่ ๙” ในบรรดาปูชนียสถานที่กำหนดเรียกตามลักษณะมักมีตำนานจดบันทึกว่า เป็นสถานที่ก่อสร้างไว้เพื่อเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า ชาวพุทธมีความศรัทธาจึงน้อมเคารพด้วยใจ และเชื่อว่า จอมต่างๆ มีความศักดิ์สิทธิ์ จึงให้ความเคารพเลื่อมใสเสมอมา^{๑๐๒}

สรุป พระธาตุเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่จึงให้ความเคารพกราบไหว้ในฐานะเป็นที่พึ่งที่บูชา เพื่อน้อมระลึกถึง พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และ พระมหากรุณาธิคุณ และในฐานะ เป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นของสูงค่าอันจะนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว โดยเฉพาะชาวพุทธล้านนาจะยึดถือเอาพระธาตุเป็นที่พึ่งทางจิตใจ จึงมีประเพณีการสักการะพระธาตุและการเดินทางไหว้พระธาตุอยู่เป็นประจำ เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระ รัตนตรัย และขออำนาจบุญบารมีแห่งพระธาตุมาช่วยปกป้องคุ้มครองรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้ยังเชื่อว่า เป็นการเสริมสิริมงคลชีวิต เป็นการขอพรให้ประสบผลสำเร็จดังใจปรารถนา นับเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาอย่างเข้มข้นในกลุ่มของชาวล้านนา และความเชื่อเหล่านี้ได้แพร่หลายไปสู่พื้นที่ต่างๆ จึงมีการสร้างพระธาตุไว้เป็นหลักของวัดและบ้านเมืองในแต่ละท้องถิ่นอันเกิดจากความศรัทธา

พระธาตุทั้ง ๙ จอมในจังหวัดเชียงรายนอกจาก จะเป็นปูชนียสถานและปูชนียวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์สูงค่าควรแก่สักการะบูชา ของชาวพุทธ แล้ว ยังเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีกด้วย ซึ่งผู้ที่เดินทางกราบไหว้ สักการะพระธาตุแต่ละจอมนั้น ก็จะได้รับอานิสงส์ตามคติความเชื่อในแต่ละจอมที่แตกต่างกันไป บางคนจะขอพรตามคติความเชื่อจากคำศัพท์ว่า จอม อันเป็นคำมงคลที่จะนำมาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองในเรื่องยศถาบรรดาศักดิ์ ได้เป็นเจ้าคนนายคนหรือเป็นหัวหน้าคน แต่ ส่วนมากแล้วมักจะขอให้ประสบความสำเร็จในชีวิต มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ธุรกิจการค้าเจริญรุ่งเรือง ผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาลานาประการไปได้ด้วยดี คิดสิ่งใดก็สมความปรารถนา และนอกจากนี้ ในแต่ละสถานที่ก็จะมีประเพณีสรงน้ำพระธาตุเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการเชื่อมสาย

^{๑๐๑} สัมภาษณ์ พระอธิการอภิเดช ขยธมโม, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมสัก, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐.

^{๑๐๒} สัมภาษณ์ นายชินทร์ แจ่มจิตต์, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

สัมพันธ์ของคนในชุมชนและชาวพุทธให้เกิดความรักความสามัคคีร่วมสืบสานวัฒนธรรมต่อเนื่องกันมา ได้จวบถึงปัจจุบัน

๒.๔.๒ ลักษณะโดยรวมของพระธาตุทั้ง ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

- ๑) เป็นสถานที่ประดิษฐานพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ซึ่งตั้งอยู่บนเขาหรือเนินเขาที่สร้างครอบทับพระธาตุเจดีย์โบราณที่มีอยู่เดิม ซึ่งมีอายุเก่าแก่มากกว่า ๕๐๐ ปีขึ้นไป
- ๒) เป็นพระธาตุเจดีย์ที่นับเนื่องเข้าใน “พระธาตุเจดีย์” สำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือส่วนต่างๆ ของพระวรกายโดยแท้
- ๓) เป็นพุทธสถานและโบราณวัตถุที่ศรัทธาประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือและมีพุทธศาสนิกชนเดินทางมาการสักการบูชาอยู่เป็นประจำ
- ๔) เป็นพระธาตุเจดีย์ที่อยู่คู่กับวัด ไม่ได้เป็นพระธาตุที่อยู่องค์เดียวโดดๆ
- ๕) เป็นพระธาตุเจดีย์ที่มีรูปแบบ ลักษณะทาง สถาปัตยกรรมและพุทธศิลปกรรมแบบล้านนาผสมพุกาม หรือแบบเชียงแสนโบราณ ที่มีความโดดเด่นและสวยงามไม่ซ้ำแบบกัน
- ๖) เป็นพระธาตุเจดีย์ที่มีมงคลนามนำหน้าเรียกว่า “จอม” อันหมายถึงพระธาตุที่อยู่ในที่สูง หรือเป็นพระธาตุที่อยู่ในความเคารพบูชาของประชาชนเหนือกว่าพระธาตุองค์อื่นๆ
- ๗) เป็นพระธาตุที่มีตำนานหรือประวัติความเป็นมาค่อนข้างพิสดาร
- ๘) เป็นพระธาตุที่มีความเก่าแก่ที่ประดิษฐานอยู่คู่วัด คู่บ้าน คู่เมือง ในแต่ละแห่งมาอย่างยาวนาน^{๑๐๓}

เมื่อพิจารณาถึงคุณลักษณะ “พระธาตุ” ทั้ง ๙ แห่ง อาจจะมีลักษณะที่แตกต่างกันไปบ้างทางกายภาพ ทั้งนี้อาจจะขึ้นอยู่กับรูปแบบลักษณะแห่งศิลปะที่ได้รับความนิยมในยุคสมัยนั้นๆ หรือในพื้นที่นั้นๆ อย่างเช่นในยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ก็ได้ทรงรับสั่งให้สร้างพระธาตุเจดีย์เป็นรูปลอมฟางหรือโดมทรงกลมแทบทั้งสิ้น เช่น พระสถูปเจดีย์เจาคันธีหรือธัมเมขสถูป เป็นต้น สำหรับประเทศไทยของเรานั้นมีศิลปวัฒนธรรมในการออกแบบก่อสร้างทางด้านสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่เด่นชัดมาช้านาน ดังที่เราจะสังเกตเห็นจากหลักฐานเก่าๆ ตามโบราณสถานต่างๆ ที่มีหลงเหลืออยู่ในเมืองประวัติศาสตร์ในหลายๆ พื้นที่ เช่นในภาคเหนือมีรูปแบบศิลปะสมัยหริภุญไชย เชียงแสน และสุโขทัย ในภาคกลางก็มีรูปแบบศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นต้น ซึ่งลักษณะแห่งศิลปวัฒนธรรมไทยเหล่านั้นล้วนแล้วได้รับอิทธิพลส่วนใหญ่มากจากอินเดียและศรีลังกาเป็นหลัก และได้มีการพัฒนาต่อยอดให้มีความเหมาะสมกับ รูปแบบสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม วัฒนธรรมท้องถิ่น และความนิยมตามชาติพันธุ์นั้นๆ ได้อย่างลงตัวสวยงามตามยุคสมัย แต่ไม่ว่าจะมีลักษณะหรือรูปแบบที่ต่างกันอย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ในการสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นมาก็เพื่อเป็นอนุสรณ์เครื่องระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์ทั้งสิ้น

^{๑๐๓} ดูรายละเอียดใน ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๗๗.

๒.๔.๓ ความสำคัญของพระธาตุทั้ง ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

ด้วยความที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นบุคคลที่พิเศษสำคัญที่สุดในโลกยากจะหาบุคคลใดบุคคลหนึ่งเสมอเหมือนได้ นับเป็นบุคคลที่ประเสริฐสุดทั้งสามโลก คือ มนุษย์โลก เทวโลก และออบายโลก เหตุนี้ “พระธาตุ” หรือพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์จึงมีความคุณค่าและมีความสำคัญที่พิเศษแตกต่างยิ่งไปกว่า “ธาตุ” (กระดูก) ของบุคคลอื่นทั่วไปด้วยเหตุนี้พุทธสาวกผู้เลื่อมใสแล้วในพระพุทธองค์ จึงได้พากันสร้างพระธาตุเจดีย์ประดิษฐานไว้อย่างมากมาย ซึ่งในอดีตจากหลักฐานมีการสร้างในดินแดนชมพูทวีปมากที่สุดเห็นจะเป็นยุคสมัยของพระเจ้าอโศก มหาราช ต่อมาพระพุทธศาสนาได้มาเจริญรุ่งเรืองเฟื่องฟูในแถบดินแดนสุวรรณภูมิ คือ พม่า ไทย ลาว กัมพูชา อินโดนีเซีย เป็นต้น ก็ได้มีการสร้างพระธาตุขึ้นอย่างมากมายจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ย่อมเกิดจากความเคารพศรัทธาทางด้านจิตใจที่มีต่อพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ ตลอดถึงพระธาตุของพระอรหันตสาวกทั้งหลายมาโดยตลอดด้วยมีความคิดว่า นั้นเป็นเสมือนตัวแทนพระพุทธองค์ และพระธรรมคำสอน ตลอดถึงพระอริยสงฆ์ด้วย ชาวพุทธทั่วไปจึงเชื่อกันว่า หากผู้ใดได้มีโอกาสสักการบูชากราบไว้แล้ว ก็เหมือนกับการได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ซึ่งจะเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตตน ครอบครัว และญาติมิตร ทำให้มีความสุขร่มเย็นทั้งกายและจิตใจ และมีความเจริญก้าวหน้าในการทำงาน การเงิน การดำเนินชีวิตจะประสบพบเจอแต่สิ่งที่ดีๆ เป็นต้น

ดังนั้น การเดินทางท่องเที่ยวไหว้พระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงรายก็เช่นกัน นอกจากจะมีความสำคัญทางด้านจิตใจของมวลมนุษย์ ยังมีความสำคัญและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของพระศาสนาและของชาติอีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยมีความเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมก็เป็นอีกหนึ่งประเภทที่สร้างรายได้เข้าประเทศ และสร้างรายได้ให้แก่คนชุมชนในแต่ละท้องถิ่นด้วย ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยว ตระหนัก รู้และเห็น ความสำคัญ ทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้มากขึ้น เพราะจะนำไปสู่ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างยั่งยืนต่อไป

ปัจจุบันจึงได้มีการศึกษาค้นคว้าหรือวิจัยด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมากมาย เพื่อที่จะนำผลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการจัดรูปแบบหรือวางแผนพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น และเพื่อตอบสนองการเดินทางท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว และผู้ที่สนใจศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับร่องรอยทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสถานที่ลักษณะเช่นนี้นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน มีอยู่หลายสถานที่ทั้งในประเทศและต่างประเทศ อนึ่ง การเดินทางท่องเที่ยวสำหรับชาวพุทธอย่างหนึ่งที่เป็นที่นิยมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ก็คือ การเดินทางจาริกแสวงบุญไหว้พระธาตุเจดีย์ที่ประดิษฐานอยู่ ณ สถานที่ต่างๆ นั้นเอง

จากการศึกษาพระธาตุทั้ง ๙ จอม ทำให้ทราบถึงความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ และวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนาที่มีคุณค่าทั้งทางด้านกายภาพและทางด้านจิต วิญญาณของพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างสูง โดยคุณค่าและความสำคัญเหล่านั้นถูกสะท้อนผ่านสังคมมาหลายชั่วอายุคนที่มีอิทธิพลด้าน

การเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังสามารถนำทรัพยากรวัตถุที่มีอยู่ในแต่ละพื้นมาบริหารจัดการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์และประเพณี วัฒนธรรม ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวตระหนักรู้เห็นคุณค่าและเห็นความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจากยุคสู่ยุค ซึ่งจะก่อให้เกิดความรักความหวงแหนและร่วมดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมสืบทอดไปได้อย่างยั่งยืน

สรุปว่า พระธาตุเจดีย์ที่ประดิษฐานอยู่ ณ สถานที่ต่างๆ นับว่าเป็นสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาที่ยังปรากฏชัดเจนตั้งแต่ครั้งอดีตโบราณกาลยาวนานมาถึงปัจจุบันที่มีคุณค่าและมีความสำคัญสำหรับชาวพุทธเป็นอย่างมากในหลายๆ ด้าน เช่น เป็นแหล่งยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจ คือเป็นที่ตั้งแห่งความเคารพศรัทธาที่มีต่อรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์ เป็นต้น ในด้านการศึกษา คือ ทำให้อนุชนคนรุ่นหลังได้ทราบร่องรอยทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนานจากรุ่นสู่รุ่นทุกยุคทุกสมัย อีกทั้งยังสะท้อนมิติทางด้านการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ ศาสนา และวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมากมาหลายประเภท ให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้รับทราบ เพราะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องและมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจสามารถสร้างรายได้เข้าประเทศและชุมชนได้เป็นอย่างดี และแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจเดินทางเข้าไปสัมผัสเรียนรู้ก็คือ แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุวัดวาอาราม พระพุทธรูป พระอุโบสถ พระธาตุเจดีย์ เป็นต้น ที่มีอยู่ทั่วเมืองไทย การที่นักท่องเที่ยวเดินทางไปสู่สถานที่ดังกล่าว ก็ คือ การท่องเที่ยวทางด้านศาสนานั่นเอง ซึ่งการท่องเที่ยวลักษณะนี้เป็นการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับร่องรอยทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นอันเป็นทรัพยากรหรือมรดกตกทอดสืบทอดกันมา และพระธาตุ เจดีย์ ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ของพระพุทธเจ้า หรือของพระอริยสาวกย่อมมี ความสำคัญคือ เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดจากแรงความเคารพศรัทธาจากจิตใจชาวพุทธ และเป็นสิ่งที่พระพุทธศาสนิกชน ทั่วไปยึดถือทางด้านจิตใจและ ใช้เป็นอุบายธรรมในการ ประกอบพิธีกรรม หรือจัดกิจกรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นอุบายธรรม ดึงดูดให้พุทธศาสนิกชนเกิดความรักสามัคคีกันและกัน เข้าวัดศึกษาธรรม เรียนรู้ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมแบบชาวพุทธ เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ได้เข้ามาสักการบูชาเพื่อเสริมสิริมงคลให้กับชีวิตตนตลอดถึงครอบครัวญาติมิตร

บทที่ ๓

การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

๓.๑ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ปัจจุบันมี ผู้เดินทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามคติความเชื่อทางศาสนา และผู้ที่สนใจ ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับร่องรอย ทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียม ประเพณีมากขึ้นทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ซึ่งสถานที่ลักษณะเช่นนี้ก็มีหลายสถานที่ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ และการท่องเที่ยวสำหรับชาวพุทธอย่างหนึ่งที่เป็นที่ คติความเชื่อ นิยมตั้งแต่อดีต จวบถึงปัจจุบันก็คือ การเดินทาง ในลักษณะ จาริกแสวงบุญไหว้พระธาตุเจดีย์ที่ประดิษฐานอยู่ ณ สถานที่ต่างๆ อีกประการคือ สังคม ปัจจุบัน ตระหนักถึง คุณค่าและ ความสำคัญของมรดกทาง วัฒนธรรม งาน เทศกาล ประเพณี พื้นบ้านมากขึ้น ทั้งนี้การตื่นตัวต่อวัฒนธรรมประกอบกับความ หลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ เป็นจุดกำเนิดของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังจะเห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้กลายเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวใน หลาย ประเทศ และอีกหลายประเทศได้พยายามที่จะพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในประเทศ ของตนเอง

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นอกจากจะสามารถนำรายได้เข้าสู่ประเทศ และนำไปสู่การ พัฒนาเศรษฐกิจทั้งระดับประเทศและระดับภูมิภาคแล้ว ก็ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสืบทอด วัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป สำหรับประเทศไทยแล้ว การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมบริการที่สร้างรายได้ และการจ้างงานให้กับประเทศไทยเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามกลางการแข่งขันของตลาดท่องเที่ยว ที่สูงขึ้น กระแสการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจึงได้รับความสนใจเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากแหล่ง ท่องเที่ยว และมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และได้มีการ ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเป็นเวลานาน^๑

จากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๐๐ เป็นต้นมา เป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น และถูกแทรกแซง จากวัฒนธรรมภายนอก มีผลให้วัฒนธรรมท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ ปรับเปลี่ยนไปสู่สภาวะความเป็น สมัยใหม่ และถูกกลืนกลายเป็นแบบแผนวัฒนธรรมส่วนกลางมากขึ้น ก่อให้เกิดกระแสการฟื้นฟู เศรษฐกิจและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น ด้วยนโยบาย การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ทำให้การฟื้นฟูและ อนุรักษ์วัฒนธรรมภายใต้ขององค์กรท้องถิ่นและกลุ่มประชาสังคมหลากหลายรูปแบบ ท้องถิ่นหรือ ชุมชนหลายแห่งสามารถกำหนดอัตลักษณ์ของตนได้อย่างน่าสนใจ

^๑ กาญจนา แสงล้มสุวรรณ และศรินยา แสงล้มสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน , **บทความวิชาการ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_ [๒๒ มกราคม ๒๕๖๐].

ปัจจัยประการหนึ่งที่ท้องถิ่นและองค์กรวัฒนธรรมท้องถิ่น สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน นั้น เป็นผลจากการดำเนินงานในรูปแบบเครือข่ายที่นิยามได้ถึงรูปแบบของการประสานงานของ บุคคล ซึ่งอาจเป็นปัจเจก กลุ่ม หรือองค์กร หลายองค์กรร่วมมือกันประสานความช่วยเหลือเพื่อแก้ไข ปัญหาของสมาชิก รูปแบบการดำเนินงานแบบเครือข่ายนั้น เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างสัมฤทธิ์ผลให้กับ การดำเนินงานขององค์กรทางวัฒนธรรมหลายแห่งที่สามารถพัฒนาศักยภาพ และมีความยั่งยืน มากกว่าที่จะดำรงตนอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือหน่วยเดียวเป็นเอกเทศ^๒ อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวจะ ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ นั้น จำเป็นต้องมีการจัดการและมีแผน งานการปฏิบัติอย่างมี จุดมุ่งหมาย เป็นขั้นตอน เพื่อให้เกิด ประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีความสอดคล้องกับ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชุมชนในแต่ละท้องถิ่น

๓.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

๓.๒.๑ ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของบุคคลจากสถานที่ซึ่งเป็นที่อาศัยอยู่ประจำไปยัง สถานที่อื่นเป็นการชั่วคราวและเดินทางกลับไปสถานที่อาศัยเดิม โดยการเดินทางนั้นไม่ใช่เพื่อ ประกอบอาชีพโดยตรง แม้ว่ารูปแบบของการท่องเที่ยวบางประเภทจะมีเรื่องของอาชีพ หรือธุรกิจการ งานเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่บ้าง เช่น การท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดประชุม การจัดสัมมนา การจัด ฝึกอบรม นักท่องเที่ยวหรือผู้เดินทางท่องเที่ยวมักจะมีเหตุผลหรือประเภทของจุดมุ่งหมายในการ เดินทางที่แตกต่างกันออกไปโดยมีปัจจัยประกอบที่เป็นตัวสนับสนุน หรือแรงผลักดันที่เป็นส่วนบุคคล ซึ่งไม่เท่ากัน ปัจจัยเหล่านี้ ได้แก่ รายได้ เวลา โอกาส ครอบครัวยุค การได้รับข้อมูลข่าวสาร และความ สนใจส่วนบุคคล เช่น สนใจเรื่องราวของชนเผ่า วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อม นันทนาการ หรือความต้องการที่จะได้รับประสบการณ์ที่แปลกใหม่ เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าจะเดินทางด้วย เหตุผลใดก็ตาม สิ่งนี้นักท่องเที่ยวต่างก็คาดหวังที่จะได้รับ คือ ความสุข ความสนุกสนาน ความ เพลิดเพลิน ความรู้ และประสบการณ์ใหม่ที่สนองตอบความต้องการส่วนบุคคลที่มีอยู่^๓

ปิยวรรณ คงประเสริฐ ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติ ไปยังสถานที่ต่าง ๆ เป็นการชั่วคราวด้วยความสมัครใจ และพึงพอใจของผู้ เดินทางเพื่อการพักผ่อน หย่อนใจ และเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม หรือเพื่อการประกอบกิจกรรมที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพ และการไปอยู่อาศัย^๔

จุฑาภรณ์ ทองเพ็ญ กล่าวว่า การท่องเที่ยว คือ การนำมาซึ่งการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และประชาชนของประเทศ รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของสถานที่ที่น่าสนใจ

^๒ กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล , กระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตลาดเก่าและตลาด น้ำเพื่อการท่องเที่ยว, วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒/๒๕๕๗, หน้า ๓๓.

^๓ การท่องเที่ยว : ความหมายและความสำคัญของการท่องเที่ยว , [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://52011011275g5.blogspot.com/2012/03/blog-post.html> [๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

^๔ ปิยวรรณ คงประเสริฐ, การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนที่เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วิทยาสตรมหาบัณฑิต , สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการการ ท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า ๙.

เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เห็นและเข้าใจถึงวัฒนธรรมประเพณีและนอกเหนือจากนั้นทำให้นักท่องเที่ยวได้พักผ่อน มีประสบการณ์ สร้างความสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อผู้ร่วมเดินทางและเพื่อนมนุษย์อีกด้วย^๕

ชูสิทธิ์ ชูชาติ กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึงการเดินทางออกจากบ้านพัก เป็นการชั่วคราว ระยะเวลาสั้นเพื่อเยี่ยมญาติ หรือวัตถุประสงค์อื่นๆ ทางด้านท่องเที่ยว^๖

นิคม จารุมณี กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่หนึ่งที่มีจุดหมายถึงที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่ง ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมโดยมีแรงกระตุ้นจากความต้องการในด้านกายภาพ ด้านวัฒนธรรม ด้านการปฏิสัมพันธ์ ด้านสถานะและเกียรติคุณ^๗

กิจกรรมการเดินทางของมนุษย์จากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง นับตั้งแต่จุดเริ่มต้นถึงปลายทางต้องประกอบไปด้วยปัจจัยอย่างน้อย ๓ ประการ คือ การเดินทาง การพักค้างแรม และการกินอาหารนอกบ้าน

องค์การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Union for Official Tourism Organization: IUOTO) ระบุว่ากรท่องเที่ยวอาจกำหนดได้โดยเงื่อนไข ๓ ประการ ดังนี้

๑. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (Temporary)

๒. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ (Voluntary)

๓. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆ ก็ตาม ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้^๘

สรุป การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางของบุคคลจากสถานที่ อยู่อาศัยไปสู่สถานที่อื่น อาจเป็นการชั่วคราว หรือเดินทางไป-กลับ โดยการเดินทางนั้น มีหลายรูปแบบ คือ มีทั้งวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยวโดยตรง และไม่ใชเพื่อการท่องเที่ยวโดยตรง เช่น การจัดประชุม กิจกรรมนันทนาการ สุขภาพ ศึกษาวิถีชีวิตชุมชน ศึกษาประวัติศาสตร์และศาสนา เป็นต้น

๓.๒.๒ องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ๒๕๔๒ , การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) และตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourist) แต่ละองค์ประกอบจะมีองค์ประกอบย่อยๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเหตุและผลซึ่งกันและกัน ความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั่นเอง

^๕ จุฑาภรณ์ ทองเพ็ญ , ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา, **รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** , สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน, (วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ : มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๔), หน้า ๘.

^๖ ชูสิทธิ์ ชูชาติ, อุตสาหกรรมท่องเที่ยว, เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์, ๒๕๔๒, หน้า ๓.

^๗ นิคม จารุมณี, การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว, กรมการฝึกหัดครู, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕, หน้า ๑.

^๘ บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา , **การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน** , (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส แอนด์ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

๑. แหล่งท่องเที่ยว เป็นทรัพยากรที่สำคัญ จัดเป็นอุปทานการท่องเที่ยว (Tourism Supply) จัดหมวดหมู่ของแหล่งท่องเที่ยวเป็น ๕ ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attractions) แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงออกถึงประเพณีต่างๆ (Traditional Attractions) แหล่งท่องเที่ยวซึ่งแสดงถึงความงดงามในรูปแบบต่างๆ ของภูมิประเทศ (Scenic Attractions) แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง (Entertainment Attractions) แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่มีลักษณะเฉพาะตัว (Other Attractions) สำหรับประเทศไทยนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) โดยบริษัทหรือหน่วยงานที่ปรึกษาต่างๆ มักแบ่งแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น ๓ ประเภท คือ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์โบราณคดี และแหล่งท่องเที่ยวศิลปวัฒนธรรม ส่วนแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ความบันเทิงนั้น จัดเป็นส่วนหนึ่งในสถานบริการนักท่องเที่ยว

๒. บริการการท่องเที่ยว บริการที่รองรับการท่องเที่ยวเป็นอุปทานประเภทหนึ่ง ซึ่งไม่ได้เป็นจุดหมายปลายทางหลักของนักท่องเที่ยว แต่เป็นบริการที่รองรับให้เกิดความสะดวกสบาย และความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งในบางโอกาสอาจเป็นตัวดึงดูดใจได้เช่นกัน บริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ที่พัก อาหาร แหล่งจำหน่ายสินค้า แหล่งบันเทิง แหล่งกิจกรรม และบริการอื่นๆ ทั้งนี้รวมถึงโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นอื่นๆ

๓. ตลาดการท่องเที่ยว เป็นการแสดงออกของอุปสงค์ ซึ่งมีความปรารถนาในการท่องเที่ยวจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ และเพื่อกิจกรรมอื่น (ปกติตลาดการท่องเที่ยวจะเน้นที่นักท่องเที่ยว) ซึ่งในกระบวนการจัดการได้หมายรวมถึงการจัดการ^๙

๓.๓ แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยว

๓.๓.๑ ความหมายของการจัดการการท่องเที่ยว

การจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง การสร้างความสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์ทางธุรกิจ ในการจัดสร้างพัฒนาและปรับปรุง กับการอนุรักษ์ทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยว การมีระบบการบริหารจัดการที่ดี ประกอบด้วยแผนงาน แผนการเงิน และแผนบุคลากร เพื่อใช้เป็นกลไกในการพัฒนาคุณภาพของสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งแผนการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากร การรักษาความปลอดภัยหรือการบริหารจัดการนักท่องเที่ยว หรือมาตรการควบคุมทั้งทางตรงหรือทางอ้อม เป็นปัจจัยสำคัญที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ในระยะยาวต่อไป^{๑๐}

การจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎีและแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคม และสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางและประสบความล้มเหลว

^๙ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ๒๕๔๒, อ้างถึงใน จุฑาธิปต์ จันทร์เอียด , การวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนแบบบูรณาการในจังหวัดสมุทรปราการ , วิทยานิพนธ์ ศศ.ม, สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว, (มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๖.

^{๑๐} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, หน้า ๓

การพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (System approach) และบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาระบบย่อย (Subsystem) หรือองค์ประกอบหลักของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ (Relationship) ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวด้วย (นิภาพร หนูอักษร, ๒๕๔๘) ซึ่งองค์กร UNESCO ได้กล่าวถึงประสบการณ์การท่องเที่ยวในหลวงพระบางได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การวางแผนและการจัดการเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าหากประเทศต้องการที่จะประสบความสำเร็จ การขาดการวางแผนที่ดีในการก่อสร้าง การโฆษณา การลงทุนก็จะไม่สามารถนำไปสู่ผลประโยชน์ได้ การขาดการบริหารที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดปัญหาต่อภาวะการณ์ควบคุมในอนาคต ไม่ใช่แต่เพียงการวางแผนและการจัดการอย่างเดียวเท่านั้น ว่าเป็นสิ่งสำคัญ แต่การมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ก็มีความสำคัญเช่นกัน ชุมชนจะต้องได้รับรู้ในรายละเอียด และได้รับโอกาสเพื่อร่วมกันวางแผน และกระบวนการจัดการ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), ๒๐๐๔)^{๑๑}

๓.๓.๒ องค์ประกอบของการจัดการการท่องเที่ยว

การจัดการแหล่งท่องเที่ยวควรจัดทำแผนบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยบูรณาการแผนงาน แผนการเงิน และแผนบุคลากรครอบคลุมการบริหารจัดการปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ๖ ด้าน^{๑๒} มีรายละเอียด ดังนี้

๑. ด้านสิ่งดึงดูดใจ หมายถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเป็นคุณลักษณะสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละประเภท ซึ่งทำให้แหล่งท่องเที่ยวนั้นมีความโดดเด่นแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ โดยอาจพิจารณาจากหลายปัจจัยทั้งในด้านกายภาพของแหล่งท่องเที่ยวระบบนิเวศ พืชสัตว์ ธรณีสัณฐาน ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ สถาปัตยกรรม วิถีชีวิต วัฒนธรรม ระดับของเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

๒. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นอุปกรณ์และบริการต่างๆ ที่จัดให้กับนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้นเช่น ห้องสุขา ที่พัก ร้านอาหาร ศูนย์บริการข้อมูล ที่จอดรถ ป้ายข้อมูล เป็นต้น

๓. ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว คือ วิธีการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว ครอบคลุมถึงเรื่องเส้นทางคมนาคม ระยะทาง ระยะเวลา และค่าใช้จ่ายในการเดินทาง

๔. ด้านการรักษาความปลอดภัย คือ มาตรการด้านความปลอดภัยหรือระบบเตือนภัยที่ต้องมีการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้นต่อชีวิต จิตใจ สุขอนามัย หรือทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว

^{๑๑} อ่างใน อภาวดี ทับสิริรักษ์, การพัฒนาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวญ้อกร อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา, *ปริญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๖๐-๖๑.

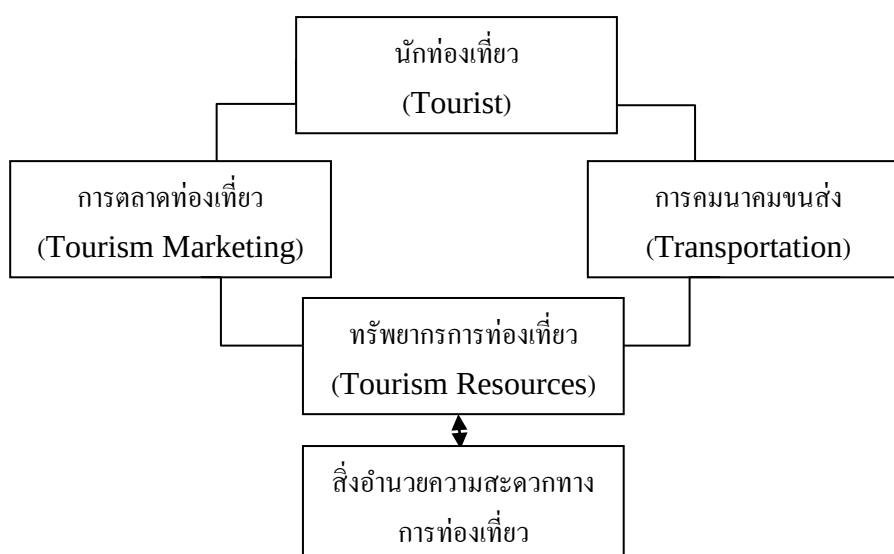
^{๑๒} สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, *แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว*, หน้า ๑๙. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.tourism.go.th/view> [๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

๕. ด้านการตลาดการท่องเที่ยว หมายถึง การทำให้กลุ่มเป้าหมายรู้จักและตัดสินใจเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวโดยอาจใช้กลยุทธ์ต่างๆ เช่น การเป็นผู้นำด้านราคา กลยุทธ์สร้างความแตกต่าง การสร้างเอกลักษณ์ให้กับแหล่งท่องเที่ยว

๖. ด้านการบริหารจัดการนักท่องเที่ยว หมายถึง การบริหารจัดการให้นักท่องเที่ยวที่ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศแสดงพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่พึงประสงค์และกำหนดจำนวนที่เหมาะสมกับขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวนั้น

การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาควบคู่กัน ซึ่งการรักษาามรดกวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ด้านองค์ความรู้และการให้คุณค่าแก่สังคม ในขณะที่การพัฒนาการท่องเที่ยวนำไปสู่การเติบโตทางเศรษฐกิจและรายได้ของชุมชน การจัดหาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญ ทั้งนี้แนวคิดหลักเพื่อใช้ในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และแนวคิดเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งแต่ละแนวคิดจะประกอบด้วยกลยุทธ์และแนวทางสนับสนุนที่จะนำไปสู่การจัดการมรดกวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมเป็นไปอย่างเหมาะสม^{๓๓} ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้

แผนภาพที่ ๑ องค์ประกอบของการท่องเที่ยว

ภาพที่ ๑ แผนภูมิโครงสร้างองค์ประกอบของการท่องเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓)

มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attraction Standard) มีองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ ทั้งนี้ในแต่ละองค์ประกอบจะมีหลักเกณฑ์ และมีดัชนีชี้วัดใน

^{๓๓} กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ และมหาวิทยาลัยบูรพา, บทความวิชาการ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/oct_dec [๒๒ มกราคม ๒๕๖๐].

การพิจารณาความมีศักยภาพ ความมีประสิทธิภาพ และความมีคุณภาพ เพื่อใช้ในการประเมินมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นด้วย

๓.๓.๓ ความสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยว

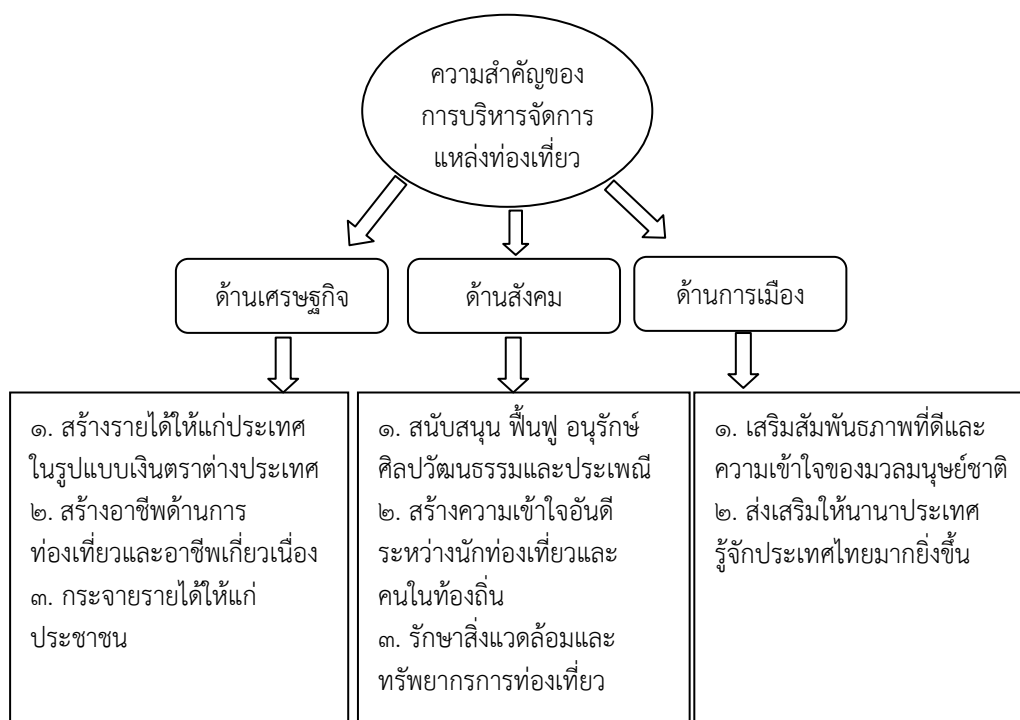
การจัดการแหล่งท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว และอำนวยความสะดวกมาสู่ประเทศชาติเป็นอย่างมาก โดยจำแนกได้เป็น ๓ ด้านหลัก ๆ ได้แก่

๑. ด้านเศรษฐกิจ ประเทศไทยสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละของรายได้ประชาชาติ (GDP) และเนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต้องใช้กำลังคน ทำให้เกิดการจ้างงานสร้างอาชีพในภาคบริการจำนวนมาก เกิดการกระจายรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ได้อย่างกว้างขวาง

๒. ด้านสังคม การท่องเที่ยวช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นจากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามต่อกัน อีกทั้งยังช่วยกระตุ้นการนำประเพณี วัฒนธรรมประจำท้องถิ่นมาเผยแพร่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ห่วงแหนในมรดกและศิลปวัฒนธรรมของตน ตลอดจนรักษาสีงแวดล้อมและช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยวให้คงอยู่ตลอดไป

๓. ด้านการเมือง การท่องเที่ยวเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งเมื่อได้มาเยือน และเกิดความประทับใจ จะช่วยสร้างมิตรและความสัมพันธ์อันดีต่อกันได้โดยง่าย รวมทั้งการท่องเที่ยวยังสามารถสร้างภาพพจน์ที่ดีให้แก่ชาวต่างประเทศ ส่งเสริมให้นานาประเทศรู้จักแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

แผนภาพที่ ๒ ความสำคัญของการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

ภาพที่ ๒ แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว... (กรมการท่องเที่ยว, ๒๕๕๗)

ผลการสำรวจภาวะการท่องเที่ยวโลก (UNWTO World Tourism Barometer) โดยองค์การการท่องเที่ยวโลกในสังกัดองค์การสหประชาชาติในปี พ.ศ. ๒๕๕๖ พบว่า ประเทศไทยติดหนึ่งในสิบประเทศที่มีนักท่องเที่ยวนานาชาติมาเยี่ยมชมมากที่สุดในโลก จำนวน ๒๖.๕ ล้านคน และนำรายได้เข้าสู่ประเทศกว่า ๑.๓๕ ล้านล้านบาท

๓.๔ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวลักษณะนี้นั้น เป็นการท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเรียนรู้เรื่อง ศาสนา ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม เทศกาลงานประเพณี วิถีชีวิต เป็นต้น โดยอาศัยวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมหรือทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่มาใช้เป็นเครื่องมือในส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวนับเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่ได้นำเอาวัฒนธรรมมาเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวอเมริกันและยุโรป ที่ต่างสนใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรม มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงานสถาปัตยกรรม และสัมผัสวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชียและแอฟริกา รวมถึงชื่อของที่ระลึกที่เป็นงานหัตถกรรมผลงานฝีมือที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในประเทศนั้น การท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวเราเรียกว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม^{๑๔}

ระดับโลกอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจัดได้ว่า เป็นอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุด โดยมีการจ้างงานสูงถึง ๑๙๒.๓ ล้านคน (World Tourism Organization, ๒๐๑๐) ในระดับประเทศไทย อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ โดยมีการจ้างงานประมาณ ๑.๙๔ ล้านคน หรือประมาณร้อยละ ๕.๓ ของอัตราการจ้างงานทั้งหมดของประเทศ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓) นอกจากนี้การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสมยังจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชน ผ่านทางการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และการเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อเป็นความภูมิใจของคนในท้องถิ่นอย่างไรก็ดีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมอาจนำไปสู่ผลกระทบต่อชุมชน อันได้แก่ ค่าครองชีพที่สูงขึ้นของคนในชุมชน อัตราการเกิดอาชญากรรมที่สูงขึ้น การเพิ่มขึ้นของมลพิษและการเสื่อมถอยของวัฒนธรรมพื้นเมืองและวิถีชีวิตที่เคยมีอยู่ ทั้งนี้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีความพิเศษ ตรงที่นักท่องเที่ยวจะเน้นที่การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม สถานที่ดังกล่าวจะมีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้และการให้คุณค่าของสังคมโดยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีซึ่งนอกเหนือจากสถานที่แล้ว เทศกาลและงานฉลอง รวมไปถึงสินค้าพื้นเมืองในพื้นที่ต่างๆ^{๑๕}

^{๑๔} ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://tourism-dan1.blogspot.com/2013/06/blog-post.html> [๓๐ มกราคม ๒๕๖๐].

^{๑๕} กาญจนา แสงลิ้มสุวรรณ และศรัณยา แสงลิ้มสุวรรณ, การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน, บทความวิชาการ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal [๒๒ มกราคม ๒๕๖๐].

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยว ที่เน้นการพัฒนา ด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และวิถีชีวิตผู้คน หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อ การเรียนรู้ผู้อื่นและ ย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่างๆ ในโลกที่มี ความเกี่ยวโยงพึ่งพา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ Suger (Suger. n.d. : unpagged) ชี้ให้เห็นว่าส่วนประกอบทางวัฒนธรรม ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวในเชิงของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบไปด้วยเรื่องราวทาง ประวัติศาสตร์งานหัตถกรรม กิจกรรมทางประเพณี ภาษา อาหาร ศิลปะ ดนตรี ศาสนา สถาปัตยกรรมการศึกษา ลักษณะการแต่งกาย เทคโนโลยีของชุมชนท้องถิ่น และกิจกรรมยามว่าง ^{๑๖}

การส่งเสริม อนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การเสริมสร้างศักยภาพด้านการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว นับเป็นหัวใจของการพัฒนาอย่างยั่งยืน สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึง ได้มีโครงการส่งเสริมและพัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เพื่อพัฒนา ผู้รับผิดชอบและผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ท่องเที่ยว ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งสร้างโอกาสในการ แลกเปลี่ยน เรียนรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์ อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพมาตรฐานการ จัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ^{๑๗}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยกระทรวงวัฒนธรรมกล่าวว่า เป็นการศึกษาหาความรู้ใน พื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวใน การพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถ แสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพ ชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือ ขนบธรรมเนียมประเพณี การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยู่ภายใต้พื้นฐานของประวัติศาสตร์ และมรดก ทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนร่วมสมัยในเวลานั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อได้รับข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์จากความพึงพอใจที่ได้รับจากวัฒนธรรมที่ต้องการเรียนรู้ (Melanie : ๒๐๐๓ , European Association for Tourism and Leisure Education and Research (ATLAS), Richard อ้างใน Melanie:๒๐๐๓, Ibid อ้างใน Melanie: ๒๐๐๓, ^{๑๘}

^{๑๖} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, ๒๕๔๐, อ้างใน อาภาวดี ทับสิทธิ์, การพัฒนาศักยภาพการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวญัฮกร อำเภอสทิงพระ จังหวัดชัยภูมิ, ปรินญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕). หน้า ๑๙.

^{๑๗} กรมการท่องเที่ยว สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มวิชาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, แนวทางการ บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เชิงนิเวศ ทางประวัติศาสตร์ ทางวัฒนธรรม , ๒๕๕๓, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://newdot๒.samartmultimedia.com/home/listcontent/๑๑/๗๓/๘๓> [๒๙ มกราคม ๒๕๖๐].

^{๑๘} ดุราละเอียดใน มธุรส ปราบไพรี แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม “เมือง สร้างสรรค์กับศิลปะสร้างสรรค์...งานปูนปั้นสกุลช่างเมืองเพชร ” รายงานวิชาการวางแผนและการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม, ๒๕๕๓, หน้า ๒๖.

องค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศ
ขึ้น ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อปี ค.ศ. ๒๕๐๖ และได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวไว้ว่า การ
ท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทาง (Travel) ที่มีเงื่อนไข ๓ ประการ คือ^{๒๓}

๑. การเดินทาง (Travel) หมายถึง การเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับหรือเพื่อสันทนาการโดยมีการ
วางแผนการเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปยังอีกสถานที่หนึ่ง และใช้ยานพาหนะนำไปเป็นระยะทางไกล
หรือระยะทางไกลก็ได้

๒. จุดหมายปลายทาง (Destination) หมายถึง จุดหมายปลายทางที่จะไปอยู่เป็นการ
ชั่วคราวแล้วต้องเดินทางกลับที่อยู่เดิมหรือภูมิลำเนาเดิม โดยเป็นสถานที่ที่นักท่องเที่ยวเลือกเดินทางไป
เยือนและใช้เวลาหนึ่งอยู่ ณ ที่นั้น ซึ่งมีสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการที่พอเพียงสำหรับ
ตอบสนองความต้องการและความพอใจให้กับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

๓. ความมุ่งหมาย (Purpose) หมายถึง การมีความมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ในการ
เดินทางก็ได้ที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ โดยมีความมุ่งหมายในการเดินทางอยู่หลาย
อย่างด้วยกัน ซึ่งผู้เดินทางคนหนึ่งอาจมีความมุ่งหมายในการเดินทางมากกว่าหนึ่งอย่างก็เป็นได้
การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (historical tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไป
ยังแหล่งท่องเที่ยวทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ เพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยว
ได้รับความรู้และมีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นพื้นฐานของความรับผิดชอบ
และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อมโดยที่ประชาชนใน
ท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี (cultural and traditional tourism)
หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น ได้รับความ
เพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียะศิลป์เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือการเคารพพิธีกรรม
ต่างๆ และได้รับความรู้และมีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรมมีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้น
บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม
โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว มีเอกลักษณ์พิเศษ มีความโดดเด่น
เพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ดูผลงานสร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรม
ท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่า
ของสภาพแวดล้อมโดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว^{๒๔}

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่ผู้มาเยือนต้องการสัมผัสถึง
วัฒนธรรมอันแท้จริง ความแตกต่างของวิถีชีวิต วิถีชีวิตที่เรียบง่ายของท้องถิ่นที่ไปเยือน และการได้
แลกเปลี่ยนเรียนรู้และความคิดซึ่งกันและกัน ระหว่างเจ้าของท้องถิ่นและผู้มาเยือน เช่น การเดินทาง
ท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมศิลปวัฒนธรรม หรือเข้าร่วมประเพณีเทศกาลของท้องถิ่นที่ไปเยือน การเดินทาง
เพื่อศึกษาขนบธรรมเนียมความเชื่อที่สืบทอดกันมาของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา

^{๒๓} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, หน้า ๕.

^{๒๔} ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.senate.go.th/w3c/senate/pictures/comm/52/file_1447136394.pdf [๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙].

เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น^{๒๕}

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยว เพื่อศึกษา และเรียนรู้ถึงวิถีทางการดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และเทศกาลงานประเพณีต่างๆ ทั้งที่มีมานานแล้ว และที่จัดขึ้นเป็นการเฉพาะหรือเป็นการท่องเที่ยวที่ใช้วัฒนธรรมเป็นวัตถุดิบ หรือใช้วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว^{๒๖}

คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ของสำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม^{๒๗} ไว้ดังนี้

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attraction) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสม และถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมา แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ประกอบด้วย งานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดง ศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ขนเฝ้า เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้

๓.๔.๒ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่นักท่องเที่ยวปรารถนาที่จะเรียนรู้ศิลปะวิทยาการที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมของชาติต่างๆ ในสถาบันหรือสถานศึกษา ที่มีชื่อเสียงหรือในประเทศที่มีวัฒนธรรมที่น่าสนใจของเขา ก็จะท่องเที่ยวไปยังประเทศนั้นๆ เพื่อศึกษาพิจารณาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มนุษยวิทยาและสังคมวิทยา เพื่อชมโบราณสถานที่เกี่ยวโยงกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อติดตามความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีปัจจุบันเพื่อชมสิ่งศิลปะนานาพรรณในหอศิลป์ เพื่อนมัสการศูนย์ศาสนาที่สำคัญ ๆ เพื่อร่วมปฏิบัติในงานมหกรรมและงานฉลอง เพื่อชมการแสดงทางศิลปะครั้งสำคัญ ๆ ฯลฯ การเดินทางโดยมีเหตุจูงใจดังกล่าวเรียกว่าเป็น

^{๒๕} พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ, การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ห้องเรียนวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๙.

^{๒๖} อภาวดี ทับสิริรักษ์, การพัฒนาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวญ้อกร อำเภอสลิด จังหวัดชัยภูมิ , ปริญญานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น , ๒๕๕๕), หน้า ๑๙.

^{๒๗} สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยการส่งเสริมการท่องเที่ยว, ๒๕๕๗), หน้า ๒

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม^{๒๘} ซึ่งสอดคล้องกับ Howell (1993, pp.159-161) ที่อธิบายถึงการท่องเที่ยววัฒนธรรมว่า เป็นการเดินทางของผู้คนไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้ เพื่อหาประสบการณ์ และความบันเทิง โดยความโดดเด่นและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นตัวดึงดูดทางการท่องเที่ยว อีกทั้งนักท่องเที่ยวยังจะได้เรียนรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์ทางด้านวัฒนธรรมให้กว้างไกลไปกว่าเดิม^{๒๙}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการศึกษาหาความรู้ในพื้นที่หรือบริเวณที่มีคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวในการพัฒนาทางสังคมและมนุษย์ผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคม โดยสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าหรือสภาพแวดล้อมอย่างธรรมชาติ ที่สามารถแสดงออกให้เห็นถึงความสวยงามและประโยชน์ที่ได้รับจากธรรมชาติ สามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในแต่ละยุคสมัยได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี^{๓๐}

“วิถีไทย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ” โครงการวิถีทัศน์ ได้กล่าวถึง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ไว้ว่า “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และสิ่งสำคัญประการแรกของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การศึกษา เช่น เมื่อจะไปเที่ยวนครวัด จำเป็นต้องศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติ วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อของผู้คนในอดีตซึ่งจะทำให้เราทราบในแรงบันดาลใจในการสร้างสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่เช่นนั้นได้ นอกจากนี้การเรียนรู้สิ่งที่เป็นวิถีชีวิตปัจจุบันทั้ง ภาษา วัฒนธรรม อาหาร ความเป็นอยู่ของประชาชนที่ได้ไปเยือนก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจเช่นกัน”^{๓๑}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีลักษณะที่พิเศษ เพราะนักท่องเที่ยวจะเน้นที่การศึกษาหาความรู้ในพื้นที่ หรือคุณลักษณะที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม มีการบอกเล่าเรื่องราวผ่านทางประวัติศาสตร์อันเป็นผลเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรม องค์ความรู้ และการให้คุณค่าของสังคมโดยสามารถสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ในแต่ละยุคสมัย เช่น สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณี เทศกาลและงานฉลอง รวมไปถึงสินค้าพื้นเมืองในพื้นที่ต่างๆ เรื่องราวเหล่านั้นล้วนเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าเชิงวัฒนธรรมเช่นเดียวกัน^{๓๒}

^{๒๘} หม่อมหลวงดุษฎี ชุมสาย และอุบลพันธ์ พรหมโยธี , **ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว** , (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗), หน้า ๖๐.

^{๒๙} Howell, อังโน ปรัชญาพร พัฒนาผล, “การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมแม่น้ำเพชรบุรี”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต** , สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม , (วิทยาลัยนวัตกรรม : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๓-๑๔.

^{๓๐} ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว, **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://tourism-dan1.blogspot.com/2013/06/blog-post.html> [๒๐ มกราคม ๒๕๖๐].

^{๓๑} กุลธิดา สามะพุทธิ , “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : ทางเลือกใหม่ของการเดินทาง ”, **จุลสารการท่องเที่ยว**, (กรกฎาคม – กันยายน, ๒๕๔๔) หน้า ๓๘.

^{๓๒} สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, **คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการท่องเที่ยวและการส่งเสริมการตลาดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๗), หน้า ๒.

สรุป “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ก็คือ การเดินทางไป สู่แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ต่างๆ เช่น โบราณสถาน สถาปัตยกรรม ศิลปะ วัฒนธรรม พิพิธภัณฑ์ วิธีการดำเนินชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น เป็นต้น อันเป็นการท่องเที่ยวไปโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาเรียนรู้และเก็บเกี่ยวประสบการณ์ เชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีในแต่ละท้องถิ่น อันจะทำให้นักท่องเที่ยวได้เห็นความสำคัญและรับรู้คุณค่า มรดกทางวัฒนธรรม มีจิตสำนึกในการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และมรดกแห่งภูมิปัญญา ตลอดจนตระหนักรู้ในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบต่อไป

๓.๔.๓ ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวซึ่งให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว และสถานที่ที่เป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทางท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะสนใจวิถีชีวิต มรดกวัฒนธรรม ศิลปะ อนุสาวรีย์ และกิจกรรมนันทนาการของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวจะเยี่ยมชมและศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์ ศิลปะ มหกรรมและงานแสดงสินค้า หัตถกรรม พิพิธภัณฑ์ ทุกประเภท ศิลปะการแสดงและทัศนศิลป์ ตลอดจนแหล่งมรดกต่าง ๆ^{๓๓}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิต และความงดงามศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีความ วิจิตรอลังการ และแตกต่างจากชาติอื่น เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยว^{๓๔}

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคม มีทั้งส่วนจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น ศิลปะ ขนบธรรมเนียม ประเพณี รูปแบบการดำรงชีวิต การแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ อาหารการกิน งานเทศกาล ประเพณี เป็นต้น นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเป็นการส่งเสริมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ และภูมิปัญญา ทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอด และเจริญสืบต่อไป และเป็นอยู่มาจนถึงปัจจุบัน และสามารถเจริญงอกงามต่อไป^{๓๕}

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดดึงดูดสำคัญด้านการท่องเที่ยว แต่การเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดการจัดการที่ดีทำให้คุณค่าทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นจนขาดความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่ และส่งผลกระทบทางลบต่อการท่องเที่ยวในที่สุด ดังนั้น การกำหนดกรอบหรือเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจนสำหรับในหน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และเป็นเครื่องมือในการ

^{๓๓} พะยอม ธรรมบุตร , เอกสารประกอบการเรียนการสอนเรื่องหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ , (กรุงเทพมหานคร : สถาบันการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๑.

^{๓๔} รสีกา อังกูร , “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น” , วารสารการวิจัย, (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙), หน้า ๘๐.

^{๓๕} พระครูภาวนาวชิรคุณ (วัชรินทร์ วชิรธมฺโ), “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” , วิทยานิพนธ์พุทธศาสนดุสิตบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๕๖-๕๗.

ตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเพื่อยกระดับมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย และยังสามารถใช้เป็นสิ่งบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวรับรู้ในคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้บริการ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มขึ้นของรายได้ทางการท่องเที่ยวด้วย รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น^{๓๖}

การอนุรักษ์และการพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไปนั้นเป็นเรื่องสำคัญ เพราะนอกจากจะเป็นความภาคภูมิใจของประเทศแล้ว ยังมีคุณค่าที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา และมานุษยวิทยา อีกทั้งยังสามารถส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนและประเทศผ่านทางการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่ากังวลว่าผลจากการท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นจะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยว และการสูญเสียมูลค่าทางวัฒนธรรม จึงอาจจะกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเปรียบเสมือนดาบสองคม ถ้าไม่มีการวางแผนอย่างเหมาะสม การจัดการเพื่อรักษามรดกของการพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจึงเป็นเรื่องสำคัญเพื่อนำไปสู่การวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน^{๓๗}

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยแท้จริงแล้ว ก็คือ ชุมชนผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวเป็นผู้เสนอความงดงามทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสู่ผู้ท่องเที่ยวภายนอก ซึ่งโดยความคาดหวังของการจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การที่ชุมชนผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวได้มีบทบาทต่อการบริหารจัดการ และทำนุบำรุงคุณค่าแห่งความงามเอาไว้ให้ยั่งยืน โดยความเข้าใจและมีจิตอาสา นึกถึงความเป็นเจ้าของ รวมทั้งมีสิทธิกำหนดแนวทางการพัฒนาไปด้วยกัน บทบาทจากชุมชนดังกล่าวเปรียบเหมือนเป็นเครื่องรับประกันความยั่งยืนของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เพราะแหล่งท่องเที่ยวไม่อาจดำรงอยู่ได้ เพราะขาดผู้ที่เป็นเจ้าของที่ถือว่าอยู่ใกล้ชิดและมีความเข้าใจในวัฒนธรรมของตนเอง ที่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างนักท่องเที่ยว และองค์กรที่เกี่ยวข้องภายนอกเข้ามามีความเกี่ยวข้องกับระบบการบริหารจัดการ และวงจรการท่องเที่ยวในชุมชนทั้งหมด^{๓๘}

๓.๔.๔ หลักการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๔ ประการ^{๓๙}

๑. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ข้อมูลที่ได้เพื่อให้

^{๓๖} สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, หน้า ๑.

^{๓๗} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, รายงานประจำปี ๒๕๕๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://thai.tourismthailand.org> [๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗].

^{๓๘} มาฆะ ชิตตะสังคะ และคณะ, โครงการวิจัยการศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://icmr.crru.ac.th/.pdf>, [๓๐ มกราคม ๒๕๖๐]

^{๓๙} ปรัชญาพร พัฒนาผล, “การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยววัฒนธรรมแม่น้ำเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม, (วิทยาลัยนวัตกรรม : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕.

นักท่องเที่ยวใช้ประกอบการเที่ยวชมเพื่อเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้และเข้าใจในทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งชุมชนยังภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน

๒. เป็นการท่องเที่ยวที่ปลูกฝังคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา ทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่น นอกจากนี้คนในชุมชนท้องถิ่นยังมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ทรัพยากรท่องเที่ยว และได้รับประโยชน์ตอบแทนที่ยุติธรรมจากการท่องเที่ยว อาทิ การจ้างงาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

๓. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรม และจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๔. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งเคารพใน วัฒนธรรม คัดศรี และผู้คนของตนเอง

๓.๔.๕ ประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

หนังสือคู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สำนัก พัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กล่าวถึงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสามารถแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท^{๔๐} คือ

๑) แหล่งความเป็นอยู่และวิถีชีวิต

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเภทนี้ ผู้มาเยี่ยมชมสามารถสังเกตความเป็นอยู่ และวิถีชีวิตของชุมชนนั้น โดยตนเองมิได้เข้าไปมีส่วนร่วม เช่น ชุมชนของชนเผ่า ศูนย์วัฒนธรรม คุณค่าต่อส่วนรวมอยู่ที่การช่วยรักษาความหลากหลายของเชื้อชาติ คุณค่าต่อผู้เยี่ยมชมอยู่ที่การได้รับความรู้ ทัศนคติ ความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มชนเผ่าต่างๆและภูมิปัญญาของชนเผ่า ตัวอย่างเช่น บ้านกะเหรี่ยงที่โพธิ์ จังหวัดตาก บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ส่วนใหญ่ เป็นการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท ซึ่งหมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิต และผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษ มีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลินได้ความรู้ ดูผลงานสร้างสรรค์ และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรม และคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

๒) แหล่งวัฒนธรรมประเพณี และหัตถกรรมพื้นเมือง

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเภทนี้ ผู้เยี่ยมชมสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมใน กิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี และซื้อสินค้าของที่ระลึกจากผู้ประกอบการหัตถกรรมคุณค่าต่อส่วนรวม อยู่การรักษา มรดก ความหลากหลายของวัฒนธรรม คุณค่าต่อผู้เยี่ยมชมอยู่ที่ความพอใจจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี และการได้ซื้อของที่ระลึกที่พอใจ ตัวอย่างเช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

^{๔๐} สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, หน้า ๓๓.

รูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ จึงเป็นการท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งหมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้น ได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์ เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพ พิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรมโดยประชาคมในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยวประเภทของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว นำไปสู่การกำหนดนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ ๓ ประเภท (Bywater อ้างใน Melanie, ๒๐๐๓) ได้แก่^{๔๑}

๑. Culturally motivated หมายถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มตลาดขนาดเล็กที่ตั้งใจเดินทางท่องเที่ยวด้วยเหตุผลทางวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เป็นผู้มีรายได้สูงและพักอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวเป็นระยะเวลานาน

๒. Culturally inspired หมายถึงนักท่องเที่ยวที่ถูกดึงดูดใจด้วยศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จัก แม้ว่าบางกลุ่มอาจเป็นนักท่องเที่ยวประเภทที่ ๑ แต่ก็มีระยะเวลาในการพักน้อยกว่า รวมถึงความเป็นไปได้ที่จะเดินทางกลับไปเยือนซ้ำในแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ อีก

๓. Culturally attracted เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีระยะเวลาในการท่องเที่ยวสั้นหรือเที่ยวเพียงหนึ่งวัน โดยมีความสนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น

อย่างไรก็ตาม พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในประเภทที่ ๓ อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้หากมีปัจจัยอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องและทำให้เกิดพฤติกรรมในการท่องเที่ยวเปลี่ยนไป พฤติกรรมการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๑. มีความกระตือรือร้นต่อการเดินทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
๒. มุ่งแสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่
๓. มุ่งค้นหาสิ่งที่เป็นของจริงในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
๔. ตระหนักถึงสิ่งที่เป็นของจริงทางวัฒนธรรมและได้เรียนรู้ด้วยตนเอง
๕. มีการสร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกับคนในแหล่งท่องเที่ยว
๖. มีความคาดหวังจากสถานที่และผู้คนที่ได้ไปเยือน
๗. มีความสนใจในประสบการณ์จริงที่จะได้รับ
๘. ไม่ชอบการนำเสนอที่เป็นของไม่จริงหรือเป็นของเทียม

พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวข้างต้นเป็นพฤติกรรมโดยภาพรวมที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ได้มีการกำหนดประเภทของนักท่องเที่ยวตามพฤติกรรมในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนี้

^{๔๑} ดูรายละเอียดใน มธุรส ปราบไพรี แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม “เมืองสร้างสรรค์กับศิลปะสร้างสรรค์...งานปูนปั้นสกุลช่างเมืองเพชร ” รายงานวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม, ๒๕๕๓, หน้า ๒๗-๒๘

ตารางภาพที่ ๑ ประเภทและพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

ประเภทนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	สถานที่และกิจกรรมที่สนใจ
นักท่องเที่ยวแหล่งมรดก	ปราสาท พระราชวัง บ้านโบราณ แหล่งโบราณคดี อนุสาวรีย์
นักท่องเที่ยวศิลปะ	โรงละคร การแสดงคอนเสิร์ต แกลลอรี เทศกาล งานประเพณี เป็นต้น
นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์	ถ่ายภาพวาดภาพ เครื่องปั้น ทำอาหาร หัตถกรรม เรียนรู้ภาษา
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมเมือง	แหล่งประวัติศาสตร์ แหล่งอุตสาหกรรมพื้นที่ ที่มีการพัฒนาสิ่งดึงดูดใจ
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมชนบท	การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ชุมชน ฟาร์ม พิพิธภัณฑ์ ธรรมชาติ ภูมิทัศน์
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น	ชาวเขา ทะเลทราย เดินป่า ศูนย์วัฒนธรรม ศิลปะและหัตถกรรม การแสดง
นักท่องเที่ยววัฒนธรรมทันสมัย	สวนสนุก ห้างสรรพสินค้า การแสดงคอนเสิร์ต งานการแข่งขันกีฬา เป็นต้น

ตารางที่ ๑ ประเภทและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
ที่มา Melanie, ๒๐๐๓

สรุปว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การเดินทางไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม และวัฒนธรรมร่วมสมัย ทั้งที่เกิดตามตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นมาในแต่ละยุคสมัย รวมถึง ประเพณีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่น การที่กำหนดรูปแบบหรือประเภทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ชัดเจนและมีเป้าหมาย จะทำให้รู้พฤติกรรม และความต้องการของนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแต่ละประเภทได้ ซึ่งจะทำให้สามารถกำหนดยุทธศาสตร์ในการตอบสนองตรงต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ และต้องมีแผนการจัดการให้มีความสอดคล้องกับลักษณะของพื้นที่ในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวและการสร้างกิจกรรมเพื่อดึงดูดใจ และเกิดความรู้สึกที่ดีในกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงเกิดความเข้าใจในคุณค่า และเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งการตอบสนองที่ตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว จะส่งผลต่อการสร้างรายได้ให้กับชุมชนในแต่ละพื้นที่

๓.๔.๖ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวที่นำเอาวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นมาเป็นจุดขาย เพื่อใช้ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มที่สนใจเรียนรู้มรดกทางประวัติศาสตร์ เยี่ยมชมงานด้านสถาปัตยกรรม กิจกรรมทางวัฒนธรรม งานประเพณี งานศิลปหัตถกรรมและงานฝีมือ หรือแม้แต่การเข้าไปสัมผัสวิถีการดำเนินชีวิตหรือความเป็นเอกลักษณ์ของชนชาติพันธุ์ในท้องถิ่นต่างๆ เป็นต้น เหล่านี้เป็นลักษณะการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม

องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้และสามารถสร้าง
ภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (วรรณ วทัญญู, ๒๕๓๙)^{๔๒} คือ

๑. มีเอกลักษณ์อันโดดเด่น คือ สร้างจุดดึงดูดความสนใจให้นักท่องเที่ยวหันมา
ท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว
๒. มีความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยว
๓. มีการจัดการนักท่องเที่ยว
๔. มีส่วนร่วม
๕. มีความรับผิดชอบต่อในจิตสำนึก

การท่องเที่ยวในลักษณะนี้นักท่องเที่ยวมักมีวัตถุประสงค์ เพื่อต้องการศึกษาเรียนรู้และ
ทำความเข้าใจเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งมีองค์ประกอบอยู่ ๒ ประการ^{๔๓} คือ

๑. องค์ประกอบด้านแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทาง
วัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยมีสิ่งดึงดูดใจทั้งหมด ๑๐ ประการ คือ
 - ๑) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น
 - ๒) โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่างๆ
 - ๓) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้งซาก
ปรักหักพัง

- ๔) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก
- ๕) ศาสนา และพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา
- ๖) ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ และมหรสพต่างๆ
- ๗) ภาษา วรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา
- ๘) วิถีชีวิต เสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร
- ๙) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่างๆ
- ๑๐) ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะในท้องถิ่น

๒. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมี
ส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือ
การจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ และได้ผลประโยชน์ตอบแทนอย่างยุติธรรมเพื่อการกระจาย
รายได้และยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

การบริหารจัดการเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญ ทั้งในด้านการจัดการด้านการ
อนุรักษ์ การฟื้นฟูสภาพของแหล่งท่องเที่ยว การมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับตัว
แหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการด้านการบริการและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวได้รับความรู้
ความเข้าใจต่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและความ
รับผิดชอบต่อการรักษาวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการ

^{๔๒} วรรณ วทัญญู, อังโน มรุส ปราปไพรี แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงมรดกทาง
วัฒนธรรม “เมืองสร้างสรรค์กับศิลปะสร้างสรรค์...งานปูนปั้นสกุลช่างเมืองเพชร ” รายงานวิชาการวางแผนและ
การจัดการการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม, ๒๕๕๓, หน้า ๒๘-๒๙.

^{๔๓} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, หน้า ๒๘๘.

บริหารจัดการท่องเที่ยวขึ้น ทำให้การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้จึงให้ความสำคัญต่อการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก รวมทั้งการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วย

๓. ๔.๗ วัตถุประสงค์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยววัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ที่ประกอบไปด้วย การเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงามของวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นด้าน ศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบ วิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีต และประเพณี ล้วนแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจ ที่สำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยววัฒนธรรมขึ้น

นายแพทย์ประเวศ วะสี กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวไว้ ๑๐ ประการ ^{๔๔} คือ

๑. เพื่อยกระดับจิตสำนึก ศักดิ์ศรี และคุณค่าการเป็นคนไทย ที่เรียกว่ามิติทางจิตวิญญาณ ไม่ใช่มีแต่มิติทางวัตถุหรือเงินทองเท่านั้น

๒. เพื่อกระตุ้นการวิจัย เช่น การวิจัยประวัติศาสตร์ตำบล ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาความรู้ในท้องถิ่นด้านต่างๆ โดยมีการทำเป็นระบบข้อมูลไว้

๓. เพื่อส่งเสริมวัฒนธรรม โดยให้เยาวชนและประชาชนในแต่ละท้องถิ่นได้เรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมด้านต่างๆ ในชุมชนของตน ซึ่งมีได้มีความหมายถึงศิลปะแขนงต่างๆ เท่านั้น หากยังรวมถึงวิถีชีวิตร่วมกันของกลุ่มชนนั้น ๆ ด้วย

๔. เพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยการท่องเที่ยวสามารถใช้เป็นเครื่องมือหนึ่งในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจความยากจน ซึ่งชุมชนสามารถให้บริการที่พัก อาหาร สินค้าชุมชน โดยสร้างความเชื่อมโยงกับการวิจัยประวัติศาสตร์ตำบลหรือทรัพยากรในท้องถิ่น

๕. เพื่อส่งเสริมให้มนุษย์กับมนุษย์ได้สัมผัสและได้พัฒนาจิตใจให้สูงขึ้น (Human Touch) เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นการเคลื่อนไหวให้คนได้มาพบและมาเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การที่มนุษย์ได้มีปฏิสัมพันธ์กันนั้นจะทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจกันมากขึ้น

๖. สร้างและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม หากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้รับรายได้ อย่างเป็นธรรม และเห็นความยุติธรรมนั้น เขาจะพยายามรักษาระบบ ซึ่งวิธีการหนึ่งที่สำคัญ คือ จะต้องมีการพัฒนาระบบบัญชีที่ทุกคนดูง่าย โดยระบบบัญชีนี้เป็นทั้งข้อมูล (Information) และการสื่อสาร (Communication) เพื่อแสดงความยุติธรรม ฉะนั้นระบบบัญชีการท่องเที่ยวในชุมชน จะต้องให้ทุกคนดูง่ายว่ารายได้มาอย่างไร และกระจายไปที่ใดบ้าง

๗. ก่อให้เกิดความสุขอย่างสร้างสรรค์ ความสุขที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายวัฒนธรรม ความสุขที่ได้จากการเรียนรู้ว่าผู้คนอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนได้อย่างไร การท่องเที่ยวควรนำไปสู่การสร้างสรรค์ ดังนั้นต้องมีการตั้งเป้าหมายไว้ว่าการท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่ดี เมื่อนักท่องเที่ยวไปเที่ยวแล้วได้สัมผัสและได้เรียนรู้ในสิ่งที่ดีก็จะเกิดแรงบันดาลใจในการทำสิ่งที่ดีด้วย

^{๔๔} ประเวศ วะสี, “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”, จุลสารการท่องเที่ยว, (กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๔), หน้า ๕-๑๐.

๘. พัฒนาการศึกษากองท่องเที่ยวสามารถมีส่วนส่งเสริมให้ท้องถิ่นพัฒนาการวิจัย การเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น รวมถึงการอบรมบุคลากรในท้องถิ่นให้สามารถเป็นมัคคุเทศก์ ประจำท้องถิ่นได้

๙. ส่งเสริมให้เกิดสังคมโปร่งใสและยุติธรรม การท่องเที่ยวสามารถเป็นสื่อกลางในการนำเสนอข้อมูลในสังคม เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นระบบที่มีการเกี่ยวข้องของบุคคลหลายฝ่ายทั้ง ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นบุคคลภายใน ในขณะที่เดียวกันการท่องเที่ยว ยังต้องมีการสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกหรือนักท่องเที่ยว ทำให้เกิดการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารแบบสอง ทางได้ คือ ทั้งจากภายในออกสู่ภายนอก และจากภายนอกเข้าสู่ภายใน การรับรู้ข้อมูลต่างๆ นี้เอง เป็นกระบวนการหนึ่งที่สำคัญของการสร้างสังคมโปร่งใส

๑๐. พัฒนาระบบการจัดการ (Management made the impossible possible) การจะทำให้ระบบมีพลังนั้นจะต้องสร้างวิสัยทัศน์ร่วม (Shared Vision) และต้องทำเป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้ามาส่วนร่วมในเรื่องการท่องเที่ยว (Tourism for All and for Tourism)

๓.๔.๘ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภูสวัสต์ สุขเลี้ยง กล่าวถึงแนวทางการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ ๙ ประการ^{๔๕} ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑) ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีผลต่อ เศรษฐกิจในสังคม

๒) การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ และความต้องการของ ชุมชนว่ามีความต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากน้อยหรือทิศทางใด

๓) วิธีการ และความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยวควรได้รับความเห็นชอบจากประชาชนในท้องถิ่น เพราะจะเป็นเครื่องวัดความต้องการประเภท และจำนวน นักท่องเที่ยวของท้องถิ่นนั้นๆ

๔) ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชนในการพยายามที่จะทำให้ ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์ และมีคุณภาพ

๕) ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่น ผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผน จำเป็นต้องมีความระมัดระวัง และวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ด้วย เพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรม และค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่

๖) เงินทุนและแรงงานรวมทั้งนักบริหารทางการท่องเที่ยวควรมาจากชุมชนเจ้าของ ท้องถิ่น เพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาทางการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้

๗) การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และงานเทศกาลประเพณีที่ จัดขึ้น

^{๔๕} ภูสวัสต์ สุขเลี้ยง, ๒๕๔๕, อ้างถึงใน อาภาวดี ทับสิริภักษ์, การพัฒนาศักยภาพการจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวญัฮกุร อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา, ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑.

๘) เรื่องราวและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวจะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น

๙) ก่อนที่จะลงมือพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

๓.๔.๙ เกณฑ์คุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การที่นักท่องเที่ยวจะเลือกเข้าไปเยี่ยมชมในแหล่งท่องเที่ยวใดนั้นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งนั้นจะต้องมีความดึงดูดใจ และความน่าสนใจอยู่ในระดับที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้ เช่น คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึง ความปลอดภัย และความสามารถในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจแล้ว แหล่งท่องเที่ยวควรมีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวด้วย เช่น ความสะดวกขั้นพื้นฐาน และการสนับสนุนทางด้านนโยบาย ด้านงบประมาณ และด้านบุคลากร จากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แต่แหล่งท่องเที่ยวจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้น การบริหารจัดการเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญทั้งในด้านการจัดการด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟูสภาพของแหล่งท่องเที่ยว การมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับตัวแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดการด้านการบริการและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

นอกจากนี้ จากเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ ความเข้าใจต่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อการรักษาวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวนั้น ดังนั้น การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว จึงให้ความสำคัญต่อการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก รวมทั้งการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วย^{๔๖}

๓.๔.๑๐ การประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

แนวคิดในการกำหนดมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้นจึงได้กำหนดองค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ ๓ ด้าน^{๔๗} ได้แก่ องค์ประกอบที่ ๑ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจหรือมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว เช่น มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตและภูมิปัญญา มีความงามทางศิลปวัฒนธรรม และจากการที่วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมของมนุษย์ที่สั่งสมมาแต่อดีตและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น ความสามารถในการสืบทอดทาง

^{๔๖} สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, หน้า ๔.

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๗.

วัฒนธรรม ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ความผูกพันต่อท้องถิ่น และความเข้มแข็งในการรักษาวัฒนธรรม จึงมีความสำคัญในการรักษาวัฒนธรรมให้คงอยู่ ซึ่งเป็นจุดเสริมศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ อีกทั้งศักยภาพในทางกายภาพและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย และความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวด้วย

สำหรับองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจ ด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ๒ ด้าน ได้แก่

๑. คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย ๗ ดัชนีชี้วัด ได้แก่ ๑) ความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ ๒) ความต่อเนื่องของการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี ๓) ความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม ๔) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ๕) ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้ ๖) ความผูกพันต่อท้องถิ่น ๗) ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์

๒. ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ๓ ดัชนีชี้วัด ได้แก่ ๑) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ๒) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว ๓) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่ ๒ ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านท่องเที่ยว หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ที่มีส่วนช่วยเสริมแหล่งวัฒนธรรมนั้น ๆ ให้มีความสำคัญ มีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น แหล่งวัฒนธรรมอาจมีความดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวสูง แต่มีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทำให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้าไปท่องเที่ยว ทำให้ศักยภาพในการจัดการด้านการท่องเที่ยวลดลงไปด้วย สำหรับศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา ๒ ด้าน ได้แก่

๑) ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน

๒) ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

องค์ประกอบที่ ๓ การบริหารจัดการ การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ความสามารถในการควบคุมดูแล การดำเนินงาน การจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

๑) ด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการด้านการท่องเที่ยว

๒) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว

๓) การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการคิด การ

พิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในการเรื่องต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้นๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

เกณฑ์ประเมินด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มี ๒ ด้าน ได้แก่

๑. การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย ๓ ดัชนีชี้วัด ได้แก่

๑) การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว

๒) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่

๓) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

๒. การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย ๕ ดัชนีชี้วัด ได้แก่

๑) การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว

๒) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว

๓) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก

๔) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

๕) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

สรุป จากเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่กล่าวมา แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะมีคุณภาพที่ดีต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ ๓ ประการ คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และการบริหารจัดการ ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบเองก็จะมีหลักเกณฑ์และดัชนีชี้วัดประกอบการพิจารณาด้านศักยภาพ ประสิทธิภาพ และคุณภาพ เพื่อใช้ในการประเมินมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นๆ

๓.๔.๑๑ การรักษาคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรม

การคุ้มครอง (protection) และการจัดการ (management) มาตรการทางกฎหมาย บัญญัติกฎระเบียบต่างๆ เช่น พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ข้อบัญญัติท้องถิ่นต่างๆ ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน^{๔๘}

การกำหนดขอบเขตพื้นที่ที่จะปกป้องคุ้มครอง Boundaries – Core Zone (สม.เรียกพื้นที่สวน) Buffer Zone เขตพื้นที่โดยรอบพื้นที่มรดกที่มีการควบคุมเพื่อปกป้องคุณค่าของมรดก (สม. เรียก พื้นที่อนุรักษ์) การวางระบบการจัดการ เช่นการจัดทาแผนบริหารจัดการ แผนแม่บท การอนุรักษ์และพัฒนา ข้อ ๑๑๙ (ข้อสุดท้าย) อย่างในเรื่อง การใช้สอยอย่างยั่งยืน (Sustainable use) คำนึงถึง เรื่องการรักษาสภาพแวดล้อมและการสืบสานทางวัฒนธรรม

^{๔๘} ดูรายละเอียด ใน อาภาวดี ทับสิริรักษ์, การพัฒนาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวญ้อกร อำเภอสทิงพระ จังหวัดชัยภูมิ, ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๙๗-๑๐๐.

๓.๔.๑๒ กฎบัตรระหว่างประเทศว่าด้วยเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๑) เนื่องด้วยการท่องเที่ยว คือ หนทางหลักแห่งการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์จะต้องสร้างโอกาสให้ทั้งประชาชนในท้องถิ่น และผู้มาเยือนได้มีประสบการณ์รับรู้ และเข้าใจ ในมรดกและวัฒนธรรมของชุมชนต่างๆ ที่หลากหลาย

๑.๑ มรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นประจักษ์พยานของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ได้มีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิตร่วมสมัยที่สาธารณชนจะต้องเข้าถึง รับรู้ได้ การที่จะปกป้องคุ้มครองและอนุรักษ์หลักฐานทางกายภาพของโบราณสถานที่ยังคงอยู่ จิตวิญญาณ ขนบธรรมเนียมที่สืบทอด รวมทั้งบริบทที่เกี่ยวข้องในภาพรวมทั้งหมดได้นั้น จะต้องสร้างความเข้าใจ และทำให้เกิดความตระหนักในคุณค่าความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมในกลุ่มประชาชนในท้องถิ่น และผู้มาเยือน ด้วยลักษณะที่มีความสมดุลและปรับใช้ตามสถานภาพที่เป็นอยู่

๑.๒ ลักษณะเฉพาะของทั้งมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม มีระดับของความสำคัญที่แตกต่างกัน ในขณะที่บางแหล่งมีคุณค่าความสำคัญอย่างยิ่งในระดับโลก ก็ยังมีแหล่งอื่นๆ ที่มีคุณค่าเพียงในระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับท้องถิ่น การสื่อความหมายต่างๆ จะต้องนำเสนอถึงความแตกต่างของระดับความสำคัญนี้ แก่ประชาชนในท้องถิ่นและผู้มาเยือนด้วยวิธีการ ใช้สื่อ รูปแบบการศึกษาและเทคโนโลยีในปัจจุบันที่มีความเหมาะสม

๑.๓ กิจกรรมการสื่อความหมายนี้จะต้องสนับสนุนให้สาธารณชนได้ตระหนักถึงคุณค่าและให้ความร่วมมือช่วยเหลืออันจะส่งผลให้มรดกทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ดำรงอยู่สืบต่อไป

๑.๔ กิจกรรมการสื่อความหมาย ควรนำเสนอความสำคัญของแหล่งโบราณสถาน วัฒนธรรมประเพณีที่ปฏิบัติกันอยู่ ตั้งแต่อดีตในยุคสมัยต่างๆ และในท้องถิ่นภูมิภาคต่างๆ โดยไม่ละเลยถึงวัฒนธรรมและภาษาของชนกลุ่มน้อย ผู้มาเยือนควรได้รับข้อมูลของคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แตกต่าง อันเป็นตัวกำหนดลักษณะเฉพาะของมรดกทางวัฒนธรรมนั้นๆ

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างมรดกทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีความเป็นไปได้ด้วยความรวดเร็ว จนอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งทางคุณค่าขึ้น จึงควรมีการจัดการในรูปแบบที่ยั่งยืน เพื่อให้สืบทอดแก่คนในรุ่นต่อไป

๒.๑ โบราณสถานมีคุณค่าสำหรับทุกคนในฐานะพื้นฐานที่สำคัญของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและพัฒนาการทางสังคม มาตรการในการปกป้องและอนุรักษ์ ในระยะยาวของตัวโบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณีที่สืบทอดต่อมา และความผสมกลมกลืนทางกายภาพกับสภาพแวดล้อมจะต้องถือเป็นส่วนสำคัญของนโยบายในการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมและการท่องเที่ยวของท้องถิ่น

๒.๒ โครงการและกิจกรรมการพัฒนาทางการท่องเที่ยว จะต้องนำมาซึ่งผลลัพธ์ในทางบวก และก่อให้เกิดผลกระทบให้น้อยที่สุดต่อมรดกทางวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นในขณะที่พยายามสนองต่อความต้องการและความปรารถนาของผู้มาเยือน

๒.๓ การอนุรักษ์ การสื่อความหมาย และการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในคุณค่าความสำคัญเฉพาะของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม พร้อมด้วย

การศึกษาวิจัย ค้นคว้าข้อมูลใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ถือเป็นส่วนสำคัญของความเข้าใจและซาบซึ้งในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม

๒.๔ การอนุรักษ์ไว้ซึ่งความเป็นของแท้ดั้งเดิมของโบราณสถาน ถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นข้อแม้สำคัญที่ทำให้เกิดคุณค่าทางวัฒนธรรม

๒.๕ โครงการพัฒนาการท่องเที่ยว และการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ต้องมีการคำนึงถึงมิติทางด้านสุนทรียภาพ ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ และทางวัฒนธรรม ลักษณะเฉพาะแห่งความหลากหลายทางชีวภาพ รวมทั้งสิ่งแวดล้อมทางสายตา ในภาพรวมที่กว้างที่สุดของมรดกทางวัฒนธรรม ควรคิดถึงการใช้อย่างยั่งยืนในท้องถิ่นเป็นอันดับแรก และคำนึงถึงลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมในท้องถิ่น

๒.๖ การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ต้องผ่านกระบวนการการวางแผนการจัดการ ซึ่งคำนึงถึงคุณค่าของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม โดยจำกัดให้มีการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีคุณค่าให้น้อยที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้คำนึงถึงผลกระทบของจำนวนของผู้มาเยือนที่ยังแหล่ง ความผาสุกกลมกลืน ความสมดุลของระบบนิเวศ การเข้าถึงและการคมนาคมขนส่ง สภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น หากระดับของการเปลี่ยนแปลงนั้นส่งผลให้เกิดผลกระทบจนไม่อาจจะยอมรับได้ ข้อเสนอในการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้นจะต้องได้รับการปรับแก้ไข

๒.๗ จะต้องมีการประเมินผล เพื่อให้ทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวและการพัฒนา

๓) การอนุรักษ์และการวางแผนการท่องเที่ยว จะต้องเป็นหลักประกันแห่งประสบการณ์ที่คุ้มค่าเป็นที่พึงพอใจ และสร้างความสุขแก่ผู้มาเยือน

๓.๑ การอนุรักษ์และการท่องเที่ยว ควรนำเสนอข้อมูลที่มีคุณภาพที่จะสร้างความเข้าใจในลักษณะที่สำคัญของแหล่ง และความจำเป็นในการปกป้องคุ้มครองสงวนรักษาไว้ เพื่อให้ผู้มาเยี่ยมชมได้รับอรรถรสจากการท่องเที่ยวในแนวคิดและวิธีการที่เหมาะสม

๓.๒ ผู้มาเยือนควรได้รับอิสระในการเข้าชมตามที่ต้องการ แต่การกำหนดเส้นทาง การเข้าชมก็อาจมีความจำเป็น เพื่อลดผลกระทบจากการเข้าชมนี้

๓.๓ การเคารพต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และขนบธรรมเนียมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือธรรมชาติในแหล่งจะต้องถูกพิจารณาก่อนเป็นอันดับแรก ควรมีการกระตุ้นเตือนให้ผู้มาเยือนทำตัวให้เจ้าบ้านยินดีต้อนรับ โดยให้ความเคารพต่อคุณค่าและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ถอยห่างจากการค้าโบราณวัตถุที่ผิดกฎหมาย ทำตัวให้เจ้าบ้านรอคอยที่จะให้การต้อนรับอีกในครั้งต่อไป

๓.๔ การวางแผนกิจกรรมการท่องเที่ยว ควรจัดเตรียมความสะดวกสบาย ความปลอดภัยและสวัสดิการที่เหมาะสมแก่ผู้มาเยือน แต่จะต้องไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อลักษณะที่สำคัญตลอดจนต่อสภาพแวดล้อมของแหล่ง

๔) ชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ควรมีส่วนร่วมในการวางแผนการอนุรักษ์และจัดการการท่องเที่ยว

๔.๑ ต้องเคารพในสิทธิและความสนใจของชุมชนท้องถิ่น สำหรับแหล่งที่มีคุณค่าในระดับภูมิภาคหรือท้องถิ่น โดยเจ้าของสถานที่และประชาชนในท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ด้วย

การเปิดโอกาสให้เข้าร่วมในการกำหนดเป้าหมาย วิธีการนโยบาย และขอบเขตของการดำเนินการ ร่วมวางแผนอนุรักษ์ การจัดการการนำเสนอ และการสื่อความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมของตน ในบริษัทของการท่องเที่ยว

๔.๒ ในขณะที่สำหรับมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าความสำคัญในระดับสูง เกินกว่าท้องถิ่น เราควรให้ความเคารพในความต้องการและความปรารถนาของชุมชนท้องถิ่น ในการ จำกัดหรือจัดการการนำเข้าไปสู่กิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ

๕) กิจกรรมการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ต้องสร้างผลตอบแทนแก่ชุมชนท้องถิ่น

๕.๑ นโยบายการอนุรักษ์และการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องส่งเสริม มาตรการใน การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวให้ทั่วถึง สมดุลทั้งในระดับประเทศและท้องถิ่นให้ ช่วยยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อบรรเทาปัญหาความยากจน

๕.๒ การจัดการมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ควรจะสร้าง ผลประโยชน์ ทางเศรษฐกิจสังคม และวัฒนธรรม ที่มีการจัดสรรแบ่งปันอย่างเท่าเทียมไม่ว่าจะเป็น ชายหรือหญิงภายในชุมชนท้องถิ่นในทุกระดับ ผ่านทางการศึกษาอบรมและการสร้างงานให้ประชาชน ในพื้นที่มีอาชีพที่มั่นคง

๕.๓ ส่วนสำคัญของรายได้ที่มาจากการเก็บเกี่ยวผลประโยชน์ของการ ท่องเที่ยว จะต้องถูกนำกลับมาใช้ในการปกป้องคุ้มครองในการอนุรักษ์ และการเผยแพร่นำเสนอ ข้อมูลของแหล่งให้ผู้มาเยือนได้รับรู้ถึงการนำเอารายได้จากการเข้าชมมาใช้ให้เป็นประโยชน์กับมรดก ทางวัฒนธรรมนั้นๆ ด้วย

๕.๔ จะต้องสนับสนุนให้มีการฝึกอบรมและสร้างงานมัคคุเทศก์นำชม โบราณสถานให้กับชุมชนท้องถิ่น เพื่อพัฒนาความรู้ของประชาชนในท้องถิ่นที่จะนำเสนอ และ สื่อความหมายถึงสิ่งที่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมของตน

๕.๕ โครงการการศึกษา และการสื่อความหมายคุณค่าของมรดกทาง วัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนท้องถิ่นนั้นจะต้องเอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของข้อมูลทางวิชาการ ของแหล่ง ที่มุ่งให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รู้จักและเคารพในมรดกทางวัฒนธรรมของตน เพื่อที่จะให้มี ความสนใจในการอนุรักษ์มรดกเหล่านั้นไว้ด้วยตนเอง

๕.๖ แผนการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องให้ ความสำคัญกับการให้ความรู้และการฝึกอบรมของนักการเมือง นักวางแผน นักวิจัย นักออกแบบ สถาปนิก ผู้ตีความมรดกทางวัฒนธรรม นักอนุรักษ์ และผู้บริหารที่รับผิดชอบด้านอุตสาหกรรม ท่องเที่ยว ผู้ให้การสนับสนุนในแต่ละฝ่ายควรจะร่วมมือกันทำความเข้าใจกับปัญหาที่อาจเกิดขึ้น และ ช่วยกันคิดหาหนทางแก้ไข

๖) การส่งเสริมการท่องเที่ยว ต้องปกป้อง และรักษาคุณค่าลักษณะเฉพาะของมรดก ทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม

๖.๑ โครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว ควรสร้างเป้าหมายที่เป็นจริง และให้ ข้อมูล แก่นักท่องเที่ยว ที่มีศักยภาพด้วยความรับผิดชอบเกี่ยวกับลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่ง และของ ชุมชนท้องถิ่นเจ้าของพื้นที่ เพื่อให้ผู้มาเยือนเหล่านี้ได้มีการวางตัวที่เหมาะสม

๖.๒ องค์กรของมรดกทางวัฒนธรรม จะต้องได้รับการคุ้มครองความเป็นของแท้ดั้งเดิมและได้รับการอำนวยความสะดวกในการเข้าชมที่ดีขึ้น ในขณะที่จำกัดปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่ควบคุมไม่ได้ให้เหลือน้อยที่สุด และหลีกเลี่ยงการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในสถานที่หนึ่งในจำนวนที่มากจนเกินไปในช่วงเวลาเดียวกัน

๖.๓ โปรแกรมส่งเสริมการท่องเที่ยว ควรมุ่งให้เกิดการกระจายผลตอบแทนและบรรเทาปัญหาจากสถานที่ที่มีชื่อเสียงที่มีนักท่องเที่ยวมากเป็นจำนวนมาก โดยส่งเสริมให้ผู้มาเยือนได้ไปสัมผัสกับลักษณะเฉพาะของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติที่หลากหลาย และกว้างขวางขึ้นในภูมิภาคหรือท้องถิ่น

๖.๔ การส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายผลผลิตศิลปหัตถกรรมพื้นถิ่น หรือผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่อาจช่วยก่อให้เกิดรายได้แก่ท้องถิ่น จะต้องอยู่บนพื้นฐานของความมีเหตุผลทางเศรษฐกิจชุมชน และรับประกันว่า บุคลากรทางวัฒนธรรม ความผสมผสานกลมกลืนของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมจะไม่ถูกลดระดับลงไป

จากการศึกษาเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมสอดคล้องในการพัฒนาแบบองค์รวม คือ ต้องครอบคลุมถึงมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม และประเพณีวัฒนธรรม และต้องคำนึงถึงพร้อมและความสามารถในการรองรับของแต่ละท้องถิ่น และในการส่งเสริมหรือการพัฒนาใดๆ ต้องเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับทุกฝ่ายและการเคารพในสิทธิ์ของผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ โดยเฉพาะเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนะและแสดงความคิดเห็นในการวางแผน การบริหารจัดการ และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ที่สำคัญที่สุดก็คือการให้คนเป็นศูนย์กลางของการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทั้งในด้านการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรม เพื่อให้ได้รูปแบบการท่องเที่ยววัฒนธรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น และชุมชนเองก็จะเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความรักและหวงแหนในคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของตนที่มีอยู่ในท้องถิ่น

สิ่งที่สำคัญ คือ การเสริมสร้างให้เกิดความเข้าใจระหว่างคนในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว ในเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรม เพราะเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญยิ่งในทางประวัติศาสตร์ทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และที่สำคัญคือมีคุณค่าทางจิตวิญญาณของมนุษยชาติตั้งแต่อดีตกาลมา และยังคงมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ควรร่วมกันอนุรักษ์และปกป้องมรดกที่สำคัญต่างๆ ไว้ จัดการรูปแบบให้มีเหมาะสมสอดคล้องกับความเชื่อ ค่านิยม และวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นและความต้องการของตัวนักท่องเที่ยวเอง เพราะจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจทางวัฒนธรรมระหว่างกัน

ดังนั้น การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุทั้ง ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย ก็คือ การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมนั่นเอง กล่าวคือ การท่องเที่ยวโดยวัดและพุทธศาสนิกชนในพื้นที่เป็นผู้บริหารจัดการหลัก ซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคี เช่น หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานการท่องเที่ยว เป็นต้น เข้ามาช่วยคิดในการวางแผนและจัดการการพัฒนาทรัพยากรให้เหมาะสมในรองรับ

ประชาชนที่เดินทางเข้ามาสักการะกราบไหว้ขอพรเสริมสิริมงคล และเข้ามาศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ตลอดถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม และเกิดตระหนักรู้อนุรักษ์หวงแหน ทรัพยากรอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง โดยมีพื้นที่วัดเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมทาง พระพุทธศาสนาและศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ตลอดถึงนักท่องเที่ยว

บทที่ ๔

วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

๔.๑ พัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมภาคบริการที่มีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย เพราะนอกจากจะสร้างรายได้โดยมีมูลค่าเป็นอันดับหนึ่งของการค้าบริการรวมของประเทศไทยแล้ว ยังเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย อาทิ โรงแรมและที่พัก ภัตตาคาร ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึก การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น ซึ่งก่อให้เกิดการลงทุน การจ้างงาน และการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยในแต่ละปีสามารถสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศในรูปเงินตราต่างประเทศปีละหลายแสนล้านบาท รวมทั้งสร้างกระแสเงินทุนเวียนภายในประเทศจากคนไทยเที่ยวไทยนับแสนล้านบาทเช่นเดียวกัน^๑ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ.๒๕๕๕-๒๕๕๙ ได้กำหนดวิสัยทัศน์ว่า “สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขด้วยความเสมอภาค เป็นธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” ประเด็นการฟื้นฟูและการพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การฟื้นฟูพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหลักที่เชื่อมโยงและบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน เป็นแนวทางการดำเนินงานที่สำคัญของการปรับโครงสร้างภาคบริการ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการพัฒนาด้านการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน^๒

แต่ด้วยปัจจุบันการท่องเที่ยวมีการแข่งขันที่รุนแรงมากขึ้นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงความต้องการจากการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหรือพบเห็นสิ่งแปลกใหม่ กลายเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการมีประสบการณ์โดยตรง โดยการเข้าไปเรียนรู้และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของสังคมที่ตนไปท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้งมากขึ้น ซึ่งประเทศไทยมีความได้เปรียบด้านวัตถุดิบทางทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวมากมาย มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเกิดวิถีชีวิตและศาสนาของคนไทย ทั้งนี้คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตผูกพันกับศาสนาพุทธ จึงมีการสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ เพื่อปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ประเพณีประจำท้องถิ่นตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนศิลปกรรมจำนวนมาก^๓

^๑ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

<http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER3/DRAWER065/GENERAL> [๒๙ มกราคม ๒๕๖๐].

^๒ กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, แผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพของประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://newdot2.samartmultimedia.com> [๒๙ มกราคม ๒๕๖๐].

^๓ มณีวรรณ ผิวคุ้ม, ๒๕๕๖, อ้างใน กรณีย์ วัฒนกุล, พฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสกลนคร, รายงานการศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๗), หน้า ๔๙.

จังหวัด เชียงรายเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในระดับสูง เพราะมีความหลากหลายทางด้าน แหล่งท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวทางมนุษย์สร้าง เป็นต้น สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายได้มีแนวโน้มการขยายตัวเพิ่มขึ้น นักท่องเที่ยวหลักที่เดินทางมาจังหวัดเชียงราย คือ นักท่องเที่ยวคนไทยที่เดินทางมาในลักษณะกลุ่มเพื่อนและครอบครัว ส่วนนักท่องเที่ยวต่างประเทศนิยมเดินทางมาเองในลักษณะกลุ่มเพื่อนและครอบครัว แหล่งท่องเที่ยวที่นิยมเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรม^๔

เชียงรายเป็นเมืองที่เก่าแก่มากมีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยโยนกนครชัยบุรี ศรีเชียงใหม่เนื่องมาในยุคของพญามังราย ซึ่งพระองค์เป็นผู้ก่อตั้งเมืองเชียงรายและก่อตั้งอาณาจักรล้านนา ยุคสมัยต่อมาทั้งความเจริญรุ่งเรืองและความเสื่อม แต่สิ่งที่บรรพบุรุษเหลือไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดมาถึงปัจจุบันคือ มรดกทางวัฒนธรรม และทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์และหลากหลาย เหตุนี้จึงทำให้เป็นเมืองที่เต็มไปด้วยมนต์เสน่ห์สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้เดินทางมาเยือนได้ตลอดเวลา ด้วยความเป็นเมืองเก่าที่มีร่องรอยอารยธรรมที่ชัดเจน โดยเฉพาะร่องรอยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ที่มีโบราณสถานและโบราณวัตถุวัดวาอารามเก่าแก่มากมาย

พระธาตุนับเป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธ เพราะเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเปรียบเสมือนหนึ่งว่าเป็นตัวแทนพระองค์ ซึ่งประดิษฐานไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไว้บูชา ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ทรงบำเพ็ญเพียรเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อการหลุดพ้นจากบ่วงกรรมความทุกข์ทั้งปวง อันจะเป็นบ่อเกิดนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลของผู้ได้กราบไว้สักการบูชา ซึ่งความเชื่อของชาวล้านนาแต่โบราณกาลมาถือว่า “พระธาตุ” เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงค่าควรแก่การสักการบูชา ชาวล้านนาจึงยึดถือเอาพระธาตุเป็นที่พึ่งและคุ้มครองตนเอง จึงมีประเพณีการสักการะพระธาตุหรือการไหว้พระธาตุเกิดขึ้นเพื่อเป็นการรำลึกถึงพระศาสดาและขออำนาจบุญบารมีแห่งองค์พระธาตุมาคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข^๕ นับเป็นคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาอย่างเข้มข้นในกลุ่มของชาวล้านนา ความเชื่อเหล่านี้แพร่หลายไปสู่พื้นที่ต่างๆ ของประเทศ จากหลักฐานจะเห็นว่ามีการสร้างศาสนสถานที่เป็นถาวรวัตถุชัดเจน มีการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ที่เป็นหลักของบ้านเมืองและท้องถิ่น ตลอดจนถึงการสร้างเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุคคลที่เคารพขึ้นในดินแดนแถบถิ่นลุ่มน้ำโขง^๖ ดังนั้น เราจะทราบได้ว่าตั้งแต่อดีตจวบถึงปัจจุบันพระธาตุเจดีย์จะมีความสำคัญต่อจิตวิญญาณและวิถีชีวิตของชาวพุทธเป็นอย่างสูง และ

^๔ ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดเชียงราย (Profile of Chiang Rai), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.crsez-oss.com/chiangrai> [๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๙].

^๕ ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูอดุลสีหวัตร (เมือง ปกสุโร/จันทะมา) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมแจ้ง อดีตเจ้าคณะอำเภอแม่สรวย, เชียงรายไพศาลกรพิมพ์, ๒๕๕๘, หน้า ๗๖.

^๖ วัชรพร วงศ์กัณหา, พระธาตูล้านช้าง : สังเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมของท้องถิ่นอีสาน, ๒๕๕๘ ในวารสารวิถีสังคมมนุษย์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน, หน้า ๑๓๓.

พระธาตุเจดีย์ต่างๆ ยังถือเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาที่มีความมั่นคงถาวรที่สุดอย่างหนึ่ง เช่นนี้จึงทำให้เกิดประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมที่ดงามของชาวพุทธสืบต่อกันมาอย่างเช่น การสร้างพระธาตุเจดีย์ประจำบ้านเมือง การบูชาพระธาตุเจดีย์ การเดินทางสักการะพระธาตุเจดีย์ เป็นต้น ซึ่งเปรียบประดังประเพณีของพระราชผู้ทรงธรรมที่สืบทอดกันมาไม่ขาดสาย

พระธาตุ ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอานุภาพปาฏิหาริย์ จากคำบอกเล่าของบรรพชนมักได้ยินได้ฟังอยู่เสมอว่า ทุกวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ ของบางเดือนจะเกิดปรากฏการณ์พิเศษเกิดขึ้นอยู่เสมอๆ เช่น การปรากฏลำแสงพวยพุ่งสูงสว่างสดใสเป็นรัศมีสีแดง สีเหลือง สีขาว ขึ้นรอบองค์พระธาตุหรือพาดผ่านชั้นสู่ท้องฟ้าบ้าง ชาวบ้านมีความร่มเย็นเป็นสุข ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล หรือปรากฏกลิ่นหอม รวยรื่นอบวนชวนให้จิตสดชื่นแจ่มใสบ้าง ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นโดยอัศจรรย์ด้วยพุทธานุภาพ เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้ได้ประสบพบเห็นเป็นอันมาก และจากคติความเชื่อความเลื่อมใสของชาวล้านนาตั้งแต่โบราณกาลมาว่า การได้ทำบุญวัดที่เป็นมงคลนามทั้งเก้า รวมถึงการได้ไปนมัสการสักการะพระธาตุ ๙ จอม จะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคล “อยู่เย็นเป็นสุข” “อยู่ดีกินหวาน” ประสบความสำเร็จทั้งการงาน การเงิน การดำเนินชีวิตได้สมดังปรารถนา ^๗ ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนควรให้ความสำคัญและตระหนักคุณค่าข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมตามความเป็นจริงที่ปรากฏตามหลักฐานต่างๆ เพื่อจะได้เกิดความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติบูชาได้อย่างถูกต้องดีงามตามความเหมาะสมแห่งขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีนิยมในแต่ละท้องถิ่นนั้นๆ ด้วยอันจะเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อองค์พระธาตุซึ่งนั่นก็หมายถึงการแสดงความเคารพพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยตรง

เมืองเชียงรายเป็นราชธานีแห่งแรกของอาณาจักรล้านนา พญามังรายเป็นผู้สร้างเมืองขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๘๐๕ โดยทรงเสด็จตามหาช้างที่เติลดินนี้ขึ้นมาบนดอยจอมทอง จนได้ขึ้นไปสู่บนยอดดอย ทรงทอดพระเนตรเห็นภูมิประเทศโดยรอบดอยจอมทองเป็นชัยภูมิที่ดีเหมาะสมแก่การตั้งเป็นราชธานี จึงทรงให้สร้างกำแพงเมืองล้อมรอบดอยจอมทองไว้ แล้วขนานนามเมืองว่า เมืองเชียงราย แปลว่า เมืองของพญามังราย และทรงบูรณะพระธาตุเจดีย์เก่าแก่บนยอดดอยจอมทอง แล้วเรียกขนานนามให้เป็นมงคลนามแห่งเมืองว่า เจดีย์พระธาตุจอมทอง อันเป็นต้นกำเนิดของการสักการบูชาองค์พระธาตุ โดยความเชื่อของชาวล้านนาตามพงศาวดารเหนือว่า เมื่อมีพระธาตุเจดีย์หลักอันเป็นมงคลแห่งราชธานี ต้องมีพระธาตุเจดีย์บริวารล้อมรอบพระธาตุเจดีย์หลัก ซึ่งกษัตริย์องค์ก่อนราชวงศ์มังรายได้สร้างเจดีย์จอมพระธาตุขึ้นมาเป็นลำดับ ได้แก่ พระธาตุจอมกิตติ พระธาตุจอมสัก และพระธาตุที่เจ้าเมืองและศรัทธาชาวบ้านสร้างขึ้นจากซากพระธาตุเจดีย์เก่าเดิม ได้แก่ พระธาตุจอมหมอกแก้ว พระธาตุจอมผ่อ พระธาตุจอมแจ้ง พระธาตุจอมแ่ว พระธาตุจอมจ้อ และพระธาตุจอมจันทร์ รวมเป็นพระธาตุ ๙ จอม รายล้อมรอบเมืองเชียงราย^๘

จุดเริ่มต้นในการเดินทางท่องเที่ยวแสวงบุญสักการะพระธาตุ ๙ จอมนี้ได้แบบอย่างมาจากประเทศพม่า เรียกว่า “ส่วยต่อเลอ” ซึ่งมีพระธาตุทั้งหมด ๙ องค์ เริ่มต้นที่พระธาตุเจดีย์ อานันทะ และจบที่พระธาตุเจดีย์ ขเวชิกอง ในพื้นที่ของเมืองพุกามที่ได้ชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งเจดีย์สี่หมื่นองค์

^๗ อ้างแล้ว, *ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย*, หน้า ๗๖.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๗.

ทั้งนี้เพื่อให้คนได้มีโอกาสไปสักการะหมู่พระธาตุเจดีย์ที่สำคัญๆ ทางกรมป่า จึงเรียกว่า "ส่วยต่อเลื้อย" ด้วยเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีที่พุทธศาสนิกชนจะได้รับความรู้ด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เป็นต้น^๙ จึงมาเป็นปฐมเหตุเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา “อิมบุญสักการะพระธาตุ ๙ จอม น้อมรับสิริมงคลสูงสุด” เกิดขึ้นมาเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๗ และในช่วงระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๔๙ จึงได้มีการจัดทัวร์ไหว้พระธาตุเก้าจอมติดต่อกันเป็นประจำทุกเดือนตลอดระยะเวลา ๒ ปีแรกจึงเป็นเหตุทำให้พระธาตุทั้งเก้าจอมของจังหวัดเชียงรายเป็นที่สนใจแก่นักท่องเที่ยวและนักแสวงบุญทั้งชาวไทยและต่างชาติ จึงมีการเดินทางท่องเที่ยวสักการบูชาพระธาตุเก้าจอมจังหวัดเชียงรายมาตลอดจนถึงปัจจุบันนี้^{๑๐} ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เดินทางมาสักการะพระธาตุทั้ง ๙ จอม เพราะมีความเชื่อว่าเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ตนและครอบครัวและจะทำให้ มีความสุขความเจริญ ในการดำรงชีวิตทั้งการทำงาน การเงิน และ ประสบกับ สิ่งที่ดีบน อธิฐาน ปราบปราม อนึ่งพฤติกรรมการเดินทางท่องเที่ยวไปสู่แหล่งวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะลักษณะการเดินทางไปเพื่อเคารพสักการบูชาพระธาตุนับว่าเป็นธรรมเนียมแห่งอารยธรรมของชาวพุทธที่มีมาตั้งแต่ครั้งบรรพชนในอดีต

พระธรรมราชาวัตร^{๑๑} กล่าวว่า การเดินทางสักการะพระธาตุ ๙ จอม เป็นการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมควบคู่กัน แต่ก่อนที่จะมาเป็นแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอมนั้น แท้ที่จริงพระธาตุต่างๆ เป็นเหมือนกับสมบัติที่บรรพชนได้สร้างไว้ในสถานที่ต่างๆ คือ ในชุมชนนั้นๆ บ้านนั้นๆ เมืองนั้นๆ ซึ่งคนที่เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ เช่น พระสงฆ์ หรือผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบบ้านเมืองก็จะสร้างพระธาตุเจดีย์ไว้เพื่อให้เป็นสถานที่สำคัญของบ้านเมืองนั้นหรือของวัดวาอารามต่างๆ เหล่านั้น และที่สร้างขึ้นมาส่วนใหญ่สร้างขึ้นบนยอดดอย ยอดนั้นก็คือ “จอม” ซึ่งสมัยก่อนการสร้างไว้บนยอดนั้น ก็เพื่อให้คนมีวิริยะอุตสาหะที่จะเดินไปถึง การเดินไปก็เหมือนกับว่าก่อให้เกิดศรัทธา ปสาทะที่ได้ท่วมเทพลั่งทั้งกำลังกายกำลังใจ พอไปถึงความเคารพนับถือต่างๆ ที่มีก็เพิ่มมากขึ้นเป็นทวีคูณและจะเกิดความภาคภูมิใจ เป็นที่ศรัทธาปสาทะเลื่อมใส เพราะเป็นสถานที่สูง และเป็นสถานที่ที่ให้เราเกิดความรักและหวงแหน เช่นอย่างพระธาตุดอยตุง เป็นต้น สร้างไว้ตรงนั้นปีหนึ่งจัดให้มีประเพณีขึ้น นอกจากนั้นยังมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงความเป็นเจ้าเข้าเจ้าของเสมือนว่าสถานที่นี้เป็นของเรา เราได้ปกป้องเอาไว้ เป็นเสมือนสถานที่ที่ก่อให้เกิดความภูมิใจว่านี่เป็นแผ่นดินของเรา นี่เป็นพระธาตุของเรา เป็นสถานที่ที่พวกเราทั้งหลายจะต้องช่วยกันรักและหวงแหน

พอสร้างขึ้นมาแล้วก็ชักชวนคนในชุมชนนั้นๆ ขึ้นไป อาจจะเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๕ เเพ็ง^{๑๒} บ้าง ๖ เเพ็งบ้าง ๘ เเพ็งบ้าง ๙ เเพ็งบ้าง ไปรวมกันสร้างน้ำพระธาตุเพื่อแสดงความเคารพบูชากราบไว้ ซึ่งพระธาตุที่อยู่ในท้องที่นั้นๆ ก็เรียกว่า พระธาตุจอมต่างๆ เช่น พระธาตุจอมกิติ พระธาตุจอมทอง พระธาตุจอมจันทร์ เป็นต้น และบางสถานที่ที่สร้างพระธาตุเจดีย์ก็ดี สร้างบ้านเมืองก็ดี ใน

^๙ พิสนต์ จัทรศิลป์, สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, บันทึกการเดินทาง "อิมบุญ สักการะพระธาตุ ๙ จอม เชียงราย", ๒๗ กันยายน ๒๕๔๗, อ้างใน ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๑๐๕.

^{๑๐} อ้างแล้ว, ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย, หน้า ๗๘.

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระธรรมราชาวัตร เจ้าคณะภาค ๖, เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย, ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

^{๑๒} คำว่า "เเพ็ง" เป็นภาษาพูดแบบล้านนา "เป็ง" ก็ว่า หมายถึง วันเพ็ญ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เช่น ๕ เเพ็ง คือ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๕ เป็นต้น

สมัยก่อนจะมีความเกี่ยวพันกับพระพุทธเจ้า เช่น เมืองโยนกนาคนาคพันธ์สิงหลวัตรหรือเชียงแสนในปัจจุบัน ตามตำนานพระเจ้าสิงหลวัตรได้พาผู้คนมาจากเมืองราชคฤห์ไทยเทศในพุทธภูมิซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์เป็นพระญาติวงศ์ของพระพุทธเจ้ามาสร้าง จากนั้นมาพระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุต่างๆ ก็ได้รับมาจากพระธรรมทูตบ้าง พระเถระบ้าง และอีกประการหนึ่ง เช่น พระธาตุจอมแก้ว อำเภอพาน ตามตำนาน พระพุทธเจ้าของเราได้เลียบโลกมาถึงพระธาตุจอมแก้ว ก็ได้แวะที่นั่น พระธาตุจอมแจ้งก็มาแจ้งที่นั่น พระพุทธบาทตากผ้าเป็นสถานที่ตากผ้าจีวร พระธาตุแจ้งหมึกก็เหมือนกับว่าเอาผ้าหมึกมาแช่น้ำที่จะซัก เป็นต้น เพื่อทำให้ผู้คนเกิดความผูกพันกับพระพุทธศาสนา ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะมีจริงหรือไม่ แต่ก็เป็นหลักทำให้รู้ว่าสิ่งนี้มีความเกี่ยวพันกับพระพุทธเจ้า เป็นที่ตั้งแห่งศรัทธาปสาทะ เหมือนกับว่าพระพุทธเจ้าได้เคยเสด็จไปบ้านนั้นเมืองนั้น เช่น เมืองเชียงรุ่ง พระพุทธเจ้าเคยเสด็จมาตอนรุ่งอรุณตำนานอย่างนี้ก็สร้างให้เกิดศรัทธาปสาทะ เพราะพลังความเชื่อความศรัทธาไม่สามารถที่จะคำนวณกันได้ ถ้าเกิดเป็นศรัทธาในการที่จะสร้างบ้านแปงเมืองในการจะช่วยกันพิทักษ์ปกป้องรักษา หลักความเชื่อนี้เป็นหลักสำคัญ ถ้ามีความเชื่อแล้วสามารถบุกน้ำลุยไฟได้หมด เพราะฉะนั้นต้องสร้างหลักความเชื่อขึ้นมา เช่นนี้ในท้องที่ต่างๆ ก็มีจอมต่างๆ เกิดขึ้นมาหลายๆ จอม ทั้งที่เป็นของโบราณและเป็นของที่สร้างขึ้นใหม่

ก็ในปี พ.ศ.๒๕๓๖ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ขณะนั้นพระองค์ประทับอยู่ ณ พระตำหนักดอยตุงกับสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้เสด็จเยี่ยมสถานที่สำคัญๆ ของจังหวัดเชียงราย เช่น อนุสาวรีย์พญามังรายมหาราช แล้วได้เสด็จมาพระธาตุดอยทอง ซึ่งขณะนั้นมี นายคำรณ บุญเชิด เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย และมีพระราชรัตนากร (พระธรรมราชานุวัตร) เป็นเจ้าคณะจังหวัดเชียงราย ได้มีโอกาสไปถวายการต้อนรับพระองค์ได้ตรัสถามว่า วัดนี้ชื่อว่าอะไร จึงได้เจริญพรว่า ชื่อวัดพระธาตุดอยจอมทอง ตามประวัติกล่าวว่า พระเถระจากชมพูทวีปได้มาประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้นำพระบรมสารีริกธาตุมาถวายเจ้าเมืองเชียงแสน ส่วนหนึ่งบรรจุที่พระธาตุจอมกิตติ อีกส่วนหนึ่งได้มอบให้แก่พระยาเรือนแก้ว เจ้าเมืองไชยนาทรายณ์นำมาบรรจุที่พระธาตุดอยจอมทอง ใน พ.ศ.๑๔๘๓ สถานที่นี้จึงมีชื่อว่า พระธาตุดอยจอมทอง สมเด็จพระพี่นางเธอฯ จึงขอให้รวบรวมประวัติพระธาตุที่มีชื่อว่า "จอม" มาเป็นหมวดหมู่ เพื่อให้ชาวพุทธได้ศึกษาและเดินทางไปสักการบูชา และจะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกด้วย

ภายหลังเมื่อมีการพัฒนาเมืองเชียงรายจึงทำการค้นคว้าหาสถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนา และวัฒนธรรมใหม่ๆ ซึ่งสมัยก่อนมีพระธาตุดอยตุง พระธาตุจอมกิตติ จึงมีการเสนอเรื่องพระธาตุ ๙ จอมขึ้นมา โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ ๑. เพื่อเป็นการประกาศสถานที่ที่บรรพชนได้สร้างขึ้นมาจากกลายมาเป็นมรดกตกทอด ๒. เพื่อเป็นการเปิดแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆ ๓. เพื่อเป็นการพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ หากว่าได้มีการแนะนำพื้นที่พุทธสถานที่ดี พระธาตุเจดีย์ที่ดี สถานที่สำคัญต่างๆ ก็ดี การดูแลพุทธสถาน การคมนาคม ก็จะดีขึ้น ๔. เมื่อมีการท่องเที่ยวขึ้นมาก็จะก่อให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณพระธาตุนั้นๆ แล้วก็จะป็นรายได้แก่ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวด้วย ๕. ทำให้เกิดศรัทธาปสาทะกับผู้ที่เดินทางมานมัสการสักการบูชา นอกจากนี้ยังได้เห็นพื้นที่ต่างๆ ที่เป็นเจดีย์สถาน ก็จะทำให้เกิดศรัทธาตั้งสัจจาธิฐานในจิตใจ ทำให้เกิดกำลังใจมุ่งมั่นในการทำงานและเกิดสัมฤทธิ์ผล แต่ในการอธิฐานก็ไม่ใช่ว่าอธิฐานแล้วจะสำเร็จโดยเร็วพลัน ต้องมีความวิริยะอุตสาหพยายามและมี

ความมุ่งมั่นถึงจะประสบความสำเร็จ เสมือนการเดินทางไหว้พระธาตุทั้ง ๙ แห่ง เพราะเมื่ออธิษฐานแล้วต้องทำตามความมุ่งมั่นด้วย

หัตตินิธีธร สองสมุทร^{๓๓} กล่าวว่า การท่องเที่ยวในลักษณะการเดินทางแสวงบุญสักการะพระธาตุ ๙ จอม เริ่มเป็นรูปธรรม ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๘ ซึ่งเป็นปีที่สมาคมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงรายโดยมี นายยกสมเกีย รติ ขึ้นธีระวงศ์ มีความคิดว่าจะจัดโครงการสักการะพระธาตุ ๙ จอม เพื่อที่จะน้อมรับมงคลอันสูงสุดของชีวิต ซึ่งเกิดจากคำริของ พระเดชพระคุณ หลวงพ่อพระธรรมราชานุวัตรได้มีการพูดคุยกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย และวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย ท่านเห็นว่าในจังหวัดเชียงรายนั้นมีปูชนียสถานที่หลากหลายและมีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่ควรเคารพบูชาและสืบเนื่องมาจาก พระราชเสาวนีย์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เมื่อครั้ง ที่ท่านได้เสด็จมาเมืองเชียงรายและ ตรัสว่าเชียงรายนี้ดี มีของดีมากมาย โดยเฉพาะทรง เห็นว่าเมืองเชียงรายนั้นมีปูชนียสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา มากมาย เช่น พระธาตุ วัดวาอาราม

หลังจากนั้นพระธรรมราชานุวัตรได้มีการประชุมกับผู้สูงอายุปราชญ์ชาวบ้าน และสภาวัฒนธรรม จนได้ข้อสรุปว่า เมืองเชียงรายในสมัยโบราณนั้นจะมีเมืองหน้าด่านอยู่ ๔ ทิศ จะมีลักษณะเฉกเช่นเดียวกับการสร้างพุทธสถาน เพื่อเป็นสิ่งเคารพบูชาและเป็นสิริมงคลของเมือง ก็จะมีพระพุทธรูปทั้ง ๔ ทิศเหมือนกัน ตรงกลางก็จะเป็นพุทธสถานหลัก และ ย้อนไปในปี พ.ศ.๑๘๐๕ พญามังรายมหาราชนั้นได้เสด็จมาบนดอยจอมทอง โดยที่เห็นว่าพระธาตุดอยจอมทองเป็นพระธาตุที่มีความเก่าแก่และสถานที่บนดอยจอมทองนั้นเมื่อมองลงมาด้านล่างก็ทรงเห็นว่าเป็นไชยภูมิที่ดีพระองค์จึงได้สร้างเมืองเชียงรายขึ้น และก่อกำแพงแก้วรอบเมืองไว้แล้วมีการสมโภช ๗ วัน ซึ่งการสมโภชวันแรกตามประวัติกล่าวว่าตรงกับวันมาฆบูชา แล้วก็ประกาศให้เมืองนี้เป็นเมืองของพญามังราย โดยให้ชื่อว่าเมืองเชียงรายความหมายคือเป็นเมืองของพญามังราย ส่วนพระธาตุดอยจอมทอง สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชื่อเดิมมาแต่ต้น และเจดีย์พระธาตุจอมทองก็มีการบูรณะและก็เป็นประวัติศาสตร์และก็เป็นแนวความคิดที่พระธรรมราชานุวัตร ทั้งวัฒนธรรม ทั้งปราชญ์ชาวบ้านก็มีแนวความคิดว่า เมื่อมีเมืองหน้าด่านของจังหวัดในโบราณทั้ง ๔ ทิศ จึงต้องมีพระธาตุทั้ง ๔ ทิศ และมีพระธาตุอีกองค์ตรงกลาง คือพระธาตุดอยจอมทองเข้าใจว่าในสมัยพญามังรายมิได้คิดเรื่องเหล่านี้ เลยมีการคิดอีกว่าในจังหวัดเชียงรายนั้นยังมีพระธาตุอื่นอีกใหม่ที่มีคำว่า "จอม" นำหน้า

คำว่า “ จอม ” หมายถึงพระธาตุที่อยู่ในที่สูง คืออยู่บนดอย และประการที่สอง คือ เป็นพระธาตุที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุจึงเรียกว่า "จอม" และประการที่สามเป็นพระธาตุที่มีความเก่าแก่คือชาวบ้านเคารพนับถือมาเป็นเวลายาวนานซึ่ง ได้ค้นหา รวบรวมจากทั้งหมดแล้วมาคัดเลือกจากทั้งหมดเหลือเพียง ๙ จอม แล้วมาคิดหาวิธีหรือทำอย่างไรถึงจะให้ผู้คน ได้รู้จัก พระธาตุ ๙ จอมแห่งเมืองเชียงราย ทางสำนักงานการท่องเที่ยวเลยได้เสนอเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสตร์ ชื่อว่าเส้นทางท่องเที่ยวสักการะพระธาตุ ๙ จอม น้อมรับสิ่งมงคลสูงสุดแห่งชีวิต

ครั้งแรกที่เดินทัวร์ท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม เริ่มเมื่อเดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้มีการเชิญหน่วยงานองค์กรต่างๆ มีหัวหน้าส่วนราชการต่างๆ สถาบันการศึกษา สมาคมท่องเที่ยว

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายหัตตินิธีธร สองสมุทร, สำนักพิมพ์เชียงรายทูเดย์, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

ภาคเอกชน เป็นต้น โดยครั้งแรกนั้นมีผู้สนใจร่วมเดินทางประมาณ ๒๕๐ คน ซึ่งจะมีค่าใช้จ่ายคนละ ๙๙๙ บาท โดยจัดเป็นคาราวานทั้งรถตู้และรถยนต์ส่วนตัว ซึ่งในปีนั้นภาคส่วนราชการให้ความสนใจมาก และทาง ททท. ก็ให้การสนับสนุนและได้ทำเป็นตารางการท่องเที่ยว ซึ่งในปีแรกนี้ถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี การเดินทางแสวงบุญพระธาตุ ๙ จอมครั้งนี้เป็นที่อัศจรรย์ใจแก่ผู้เข้าร่วมเป็นอย่างมากเพราะตลอดการเดินทางจะมีความร่มเย็น คือ ไม่มีแดด บางที่มีฝนโปรยปรายลงมาเล็กน้อย พอชุ่มเย็นแต่ไม่หนัก จึงเป็นที่อัศจรรย์ใจว่าพระธาตุ ๙ จอมศักดิ์สิทธิ์

หลังจากการท่องเที่ยวครั้งแรกสิ้นสุดลงและมีการสรุปรายงาน ต่อมา ทางสมาคมการท่องเที่ยวโดย คุณสมเกียรติ ชื่นธีระวงศ์ นายกสมาคมการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ขณะนั้น เสนอความคิดให้เส้นทางท่องเที่ยว แสวงบุญพระธาตุ ๙ จอมมีความ ยั่งยืน จึงได้มีการประกาศหาเจ้าภาพในแต่ละเดือน คือ เดินทางสักการะทุกเดือน ๑ ปี ๑๒ ครั้ง ซึ่งจะมีผู้รับเป็นเจ้าภาพ เช่น วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย, ททท., หรือภาคเอกชน เป็นต้น และได้เคยมีการแบบสอบถาม ความพึงพอใจของผู้คนที่มาสักการะเป็นระยะเวลา ๒ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๔๙ โดย ผศ.ดร. สมพล ชื่นธีระวงศ์ เป็นผู้วิเคราะห์ผลความพึงพอใจ ปรากฏว่าพระธาตุ ๙ จอมมีศรัทธาประชาชนอยากมาร่วมโครงการเป็นอย่างดี และเมื่อได้ไปร่วมแล้วจะมีการบอกต่อๆ กันจึงมีนักท่องเที่ยวใหม่ๆ เสมอ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวบ่อย บางครั้งมาเกินแบบครอบครัว และสามารถมาได้ทุกวัน ทุกเวลา คือ ไม่จำกัดฤดูกาล

ระยะเวลา ๒ ปีแรก จะได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างดี ซึ่งเคยมีสายการบินแอร์เอเชียร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดเหมาลำบินมาไหว้พระธาตุ ๙ จอมโดยเฉพาะ ทริปนั้นมีดาราดาราและประชาชนเดินทางมาด้วยกัน ต่อมาจึงได้มาเป็นปฏิทินท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย หัสตินันท์ธร สองสมุทร และคุณสมเกียรติ ชื่นธีระวงศ์ ได้ติดต่อหนังสือพิมพ์คมชัดลึก และหนังสือพิมพ์ในเครือเนชั่นมาลงช่วยประชาสัมพันธ์ในแต่ละจอม อีกทั้งมีรายการทีวีมาถ่ายทำช่วยทำการโปรโมทโครงการด้วย เมื่อโครงการไหว้พระธาตุ ๙ จอม ๒ ปีแรก ได้สิ้นสุดลง เหมือนกับว่ามีการส่งคืนโครงการให้กับสังคม จึงไม่มีคนหรือองค์กรใดรับไปทำต่อ แต่ยังมีคนเดินทางมาท่องเที่ยวแบบกรุ๊ปทัวร์บ้าง แบบครอบครัวบ้าง หลังจากนั้นกระแสก็เริ่มเงียบหายไปอาจเป็นเพราะการประชาสัมพันธ์ไม่ค่อยต่อเนื่อง จนมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๓- ๒๕๕๔ จึงมีการ กระตุ้นการท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม อีกรอบ ซึ่งในวันที่ ๙ เดือน ๙ (กันยายน) มีคนร่วมเดินทาง ไปจำนวนทั้งหมด ๑๒๐ คน และในปี ๒๕๕๖ ก็มีคนร่วมเดินทางจำนวน ๒๘๐ คน คือ ตั้งแต่ปี ๒๕๕๔-๒๕๕๖ ได้โรงแรมดุสิต เชียงรายเป็นผู้ จัดในการเดินทางแสวงบุญเส้นทางพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย ซึ่งการจัดตั้ง โครงการการเดินทางท่องเที่ยวแสวงบุญ พระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย นั้น คือ ๑. เพื่อเป็นการรณรงค์เส้นทางพระธาตุ ๙ จอม ให้เป็นที่รู้จัก ๒ เป็นการสร้างจิตสำนึกให้กับคนเชียงรายว่าเป็นจังหวัดที่มีความรุ่งเรืองในทางพระพุทธศาสนาayaanและมีพระธาตุที่มีชื่อเสียง แต่อย่างไรก็ตามช่วงที่ผ่านมากะแสการการเดินทางท่องเที่ยวแสวงบุญพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงรายได้ซบเซาลงอย่างมาก อาจเป็นเพราะช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นต้นมา ประเทศไทยยังไม่ค่อยสงบจากสถานการณ์ทางการเมือง ต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองการปกครอง และในปีเดียวกันนี้เองพื้นที่จังหวัดเชียงรายได้เกิดภัยพิบัติจากเหตุแผ่นดินไหวอย่างรุนแรงทำให้พื้นที่จังหวัดเชียงรายได้รับผลกระทบโดยตรงทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว โดยเฉพาะ

พระธาตุบางองค์ที่อยู่ในแพ็คเกจการท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอมได้รับความนิยมเสียหายอย่างหนัก คือ พระธาตุบางองค์ช่วงคอร์เซ้งปลัยยอดได้หักโค่นลงมา บางองค์เกิดการแตกร้าว ซึ่งบางแห่งยังอยู่ระหว่างการบูรณะซ่อมแซมให้กลับมาเป็นที่พึ่งทางจิตใจของคนในชุมชนท้องถิ่นและนักแสวงบุญชาวพุทธดั้งเดิม และจากการสังเกตช่วงหลังมานี้ไม่ได้มีการทำประชาสัมพันธ์เท่าที่ควร อีกประการสมัยปัจจุบันการท่องเที่ยวมีความหลากหลายขึ้น ทำให้พฤติกรรมนักท่องเที่ยวเปลี่ยนไปยังสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ๆ

จากช่วงระยะเวลา ๑๐ กว่าปีที่ผ่านมาทำให้ได้เห็นภาพทั้งการส่งเสริม การพัฒนา ความหยุดนิ่ง และความเสื่อมโทรมของวัดที่ประดิษฐานพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง เพราะจากการสังเกตและสัมภาษณ์ บางวัดยังมีปัญหาและอุปสรรคในเรื่องของการบริหารจัดการอย่างเป็นรูปธรรม และไม่มีรูปแบบและแผนการพัฒนาเพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน จากเหตุดังกล่าวผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตจากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลทั้งจากพระภิกษุที่เป็นเจ้าอาวาส ผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนในการบริหารจัดการโดยตรง และได้สัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เจ้าหน้าที่สำนักงานท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย ตลอดจนนักท่องเที่ยว แม้จะไม่ได้เป็นผู้บริหารจัดการโดยตรงในพื้นที่ แต่ก็เป็นส่วนสำคัญที่จะช่วยทำให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน การวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยได้กระทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยได้นำเอาข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ ทั้งนี้เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อสรุปตามประเด็นปัญหา และนำข้อมูลมาสังเคราะห์เป็นภาพรวมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้นำมาแยกส่วนเพื่อให้เห็นประเด็นการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจะให้เห็นประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการในแต่ละด้านได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เนื่องจากพระธาตุทั้ง ๙ จอมที่ประดิษฐานอยู่ใน ๙ วัด ซึ่งมีประวัติความเป็นมาและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของล้านนาไทย มีปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุที่สวยงาม และมีลักษณะทางภูมิศาสตร์และลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่โดดเด่นต่างกันไป ฉะนั้น พระธาตุทั้ง ๙ จอม ถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่สำคัญ จึงควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้และการท่องเที่ยวให้เหมาะสมสอดคล้องกับคติความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาและท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนทางด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความมั่นคง ทางเศรษฐกิจ สังคม เสริมสร้างความสามัคคีระหว่างวัดและคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชนและนักท่องเที่ยวด้วย ทั้งนี้การจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง จึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

สรุป พระธาตุเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งพุทธศาสนิกชนให้ความเคารพกราบไหว้บูชาอันมีผลถึงพระมหากรุณาธิคุณอันจะนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลต่อตนเองและครอบครัว “พระธาตุ” นับเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงค่าควรแก่การสักการบูชาดังกล่าวนั้น โดยเฉพาะชาวพุทธล้านนาจะยึดถือเอาพระธาตุเป็นที่พึ่งทางจิตใจ จึงมีประเพณีการสักการะพระธาตุและการเดินทางไหว้พระธาตุอยู่เป็นประจำ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระพุทธรูปองค์ และขออำนาจบุญบารมีแห่งพระธาตุมาคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นสิริมงคลชีวิต นอกจากนี้ยังเชื่อว่าการเดินทางไหว้พระธาตุต่างๆ เป็นการขอพรให้ประสบผลสำเร็จ

ตั้งใจปรารถนานับ เป็นคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาอย่างเข้มข้นในกลุ่มของชาวล้านนา และความเชื่อเหล่านี้ได้แพร่หลายไปสู่พื้นที่ต่างๆ จึงมีการสร้างพระธาตุไว้เป็นหลักของ วัดและบ้านเมืองในแต่ละท้องถิ่น จากคำบอกเล่าสมัยก่อนนั้น ผู้คนมักจะเห็นแสงสีเขียวใสมีแสงเหมือนลูกแก้วลอยขึ้นจากสถานที่ประดิษฐานพระธาตุเป็นประจำ พระสงฆ์และชาวบ้านผู้ที่พบเห็นก็เกิดความศรัทธา

พระธาตุทั้ง ๙ จอมในจังหวัดเชียงรายนอกจากจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแล้วยังเป็นปูชนียสถานและปูชนียวัตถุที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธอีกด้วย

ความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์แห่งการสักการะพระธาตุแต่ละจอมนั้น ผู้ที่เดินทางมาสักการะส่วนมากแล้วจะขอพรให้ได้ประสบกับความสำเร็จในชีวิต มีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ธุรกิจการค้าเจริญรุ่งเรืองผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาหนานาประการไปได้ด้วยดี คิดสิ่งใดก็สมความปรารถนา จากการสังเกต ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร สอบถามจากผู้ทรงคุณวุฒิ และพระเถระเจ้าอาวาสกล่าวว่าลักษณะสถาปัตยกรรมและรูปแบบศิลปกรรมขององค์พระธาตุนั้นส่วนมากเป็นแบบล้านนาผสมกับพุกาม ซึ่งองค์พระธาตุนับเป็นปัจจัยหลักที่สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยว และส่งผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวพุทธ ซึ่งในแต่ละสถานที่ก็จะมีงานประเพณีสงกรานต์ประจำปีเป็นประจำทุกปี

๔.๑.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุและพิธีกรรมเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี

วัฒนธรรม

จากการศึกษา พบว่า พระธาตุเป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธ เป็นสถานที่ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเปรียบเสมือนตัวแทนพระองค์ที่พุทธศาสนิกชนกราบไว้บูชา การสร้างพระธาตุ นับเป็นการสืบสานพระพุทธศาสนาตามคติความเชื่อที่มีมาแต่โบราณกาล สำหรับใช้เป็นเครื่องยึดโยงจิตใจของพุทธศาสนิกชนที่มีความเคารพนับถือพระพุทธรูป ดังนั้น เพื่อให้เกิดศรัทธาบรรพชนยุคต่อๆ มา จึงได้ยึดโยงเรื่องราวไปถึงพระพุทธรูปเจ้าโดยอาศัยตามตำนานต่างๆ ซึ่งบรมสารีริกธาตุก็ดี การสร้างพระธาตุเจดีย์ก็ดี ก็ได้รับวัฒนธรรมมาจากพระเถระที่มาจากชมพูทวีป และจากตามตำนานนั้นๆ เมืองสำคัญๆ ส่วนใหญ่ พระพุทธรูปเจ้าเคยเสด็จมาแล้ว เช่น จากตำนานพระพุทธรูปเจ้าสิบโลก เป็นต้น และขณะที่พระพุทธรูปองค์เสด็จไปสู่อำเภอเมืองน้อยใหญ่จะปรากฏการณ์เรื่องราวต่างๆ ที่ทำให้คนในท้องถิ่นเกิดความเคารพศรัทธา จากนั้นพระองค์ทรงมอบพระเศียรธาตุให้บ้าง ประทับรอยพระบาทไว้บ้าง แล้วทรงพยากรณ์ว่าสถานที่ที่ตรงนี้จะเป็นที่ประดิษฐานพระธาตุและเมืองตามทรงพยากรณ์ มาถึงยุคหลังปรากฏการณ์ที่น่าอัศจรรย์มักจะพบได้จากคำบอกเล่าต่อๆ กันมาทั้งจากพระภิกษุสงฆ์บ้าง จากคนเฒ่าคนแก่บ้าง ที่กล่าวว่า ในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำบั้ง หรือแรม ๑๕ ค่ำบั้ง จะพบเห็นดวงแก้วสุกใสสว่างลอยขึ้นจากองค์ พระธาตุลอยพุ่งทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้าไปหาพระธาตุดวงอื่นบ้างหรือลอยไปทางทิศพายัพอันเป็นแดนแห่งพุทธภูมิบ้าง และจากความเชื่อความเคารพศรัทธาในพระพุทธรูปเจ้า พระธรรมเจ้า พระอริยสงฆ์เจ้า และปรากฏการณ์ความอัศจรรย์ดังกล่าว จึงได้มีการบูชาพระธาตุและต่อมาจึงเกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมต่างๆ ของพุทธศาสนิกชนขึ้นมา เช่น ประเพณีสงกรานต์พระธาตุประจำปี การเดินทางสักการบูชาพระธาตุประจำปีเกิด กิจกรรมอิมบุญสักการะพระธาตุ ๙ จอม

เชียงราย การไหว้พระ ๙ วัด เป็นต้น และเหตุนี้ทำให้เราเห็น ความสำคัญ ทางด้านศาสนา ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้ง ทางด้านกายภาพและทางด้านจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชนอย่างสูง โดยคุณค่าและความสำคัญ เหล่านั้นถูกสะท้อนผ่านสังคมมาหลายชั่วอายุคน

๔.๑.๒ อิทธิพลพระธาตุที่มีผลต่อจิตใจและการดำเนินชีวิต

จากการศึกษา พบว่า พระธาตุเป็นปูชนียวัตถุที่ได้รับอิทธิพลมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลมาจวบ ถึงสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะชาวพุทธมีความคิดเห็นว่าพระธาตุมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพศรัทธา และมีความสำคัญเพราะมีอิทธิพลทั้งทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและศิลปวัฒนธรรมมา ตั้งแต่ครั้งอดีตกาล ซึ่งบรรพบุรุษได้ทำการสร้างพระธาตุขึ้นมาก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรือง ทั้งด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมควบคู่กันไป อีกประการคือทำให้ประชาชนชาว พุทธมีขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักพุทธาณูสสติ ธัมมานูสสติ และสังฆานูสสติ ทำ เกิดความรักและหวงแหนมรดกทางธรรมและทางจิตวิญญาณที่สืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น จึงมีประเพณีการไหว้พระธาตุ การสร้างพระธาตุ บางครั้งใช้เป็นสถานที่ตั้งสัตยาธิฐาน เป็นสถานที่ ปลุกจิตปลอบใจให้เกิดความกล้าหาญ เป็นศูนย์รวมจิตใจให้เกิดความรักสามัคคีของคนในพื้นที่ เป็นที่ เคารพยำเกรงให้เกิดความอายชั่วกลัวบาป ดังนั้น แถบดินแดนล้านนาเรื่อยขึ้นไปเข้าสู่ดินแดน สปป. ลาว พม่า สิบสองปันนา จะนิยมสร้างพระธาตุกันมากแทบทุกวัดหรือเกือบทุกม่อนดอย จังหวัด เชียงรายก็เป็นหนึ่งในแดนดินถิ่นล้านนาที่มีประวัติศาสตร์มายาวนานและมีการสร้างพระธาตุ คู่บ้านคู่เมืองอยู่มาก มาภายหลัง ได้มีการพัฒนาเมืองและมีนักท่องเที่ยวมาสู่จังหวัดเชียงรายได้มากขึ้น จึงได้ทำการศึกษาสถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมขึ้นมาแล้วได้เสนอ การท่องเที่ยวเชิงบุญ เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยคัดเลือกจากวัดที่เป็นโบราณสถาน และมีประวัติความเป็นมาที่สำคัญควร แก่การสักการะและศึกษาเรียนรู้ จึงได้มีการเสนอพระ ธาตุ ๙ จอม ซึ่งความจริงพระธาตุ ในจังหวัด เชียงรายที่มีชื่อว่าจอมมีอยู่มาก ความจริงสัญลักษณ์ของพระธาตุคือสิ่งที่สูงส่งเป็นจอมเมือง จะเห็นว่า แต่โบราณมาเมื่อจะสร้างพระธาตุ จะเลือกสถานที่เหมาะสมเป็นสง่า อยู่ใจกลางเมือง หรือบนเนินเขา ที่สามารถจะเห็นได้แต่ไกล วัตถุประสงค์ เมื่อมองเห็นแต่ไกลก็สามารถ ยกมือไหว้ได้ ทำให้เกิดสิริมงคล ในการเดินทาง เป็นมงคลแก่ชีวิตตนและครอบครัว การประกอบสัมมาชีพ และแม้การออกรบกับศัตรู

๔.๑.๓ รูปแบบลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

จากการศึกษา พบว่า ตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบันการสร้างพระธาตุหรือพระเจดีย์ มีรูปแบบ ทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยและความนิยมในท้องถิ่น เช่น แบบ เชียงแสน แบบสุโขทัย แบบอยุธยา แบบศรีวิชัย แบบพม่า แบบศรีลังกา แบบศรีโคตรบูรณ ส่วน พระธาตุทั้ง ๙ จอมนั้น มีรูปแบบลักษณะทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่แตกต่างกันไปไม่ซ้ำ แบบ ทั้งนี้อาจจะขึ้นอยู่กับรูปแบบลักษณะแห่งศิลปะที่ได้รับความนิยมในยุคสมัยนั้นๆ หรือในพื้นที่ นั้นๆ แต่พอสรุปได้ว่า เป็นศิลปะแบบล้านนาผสมพุกามย่อมุมไม้สิบสอง นอกจากนี้แล้วยังมี

คุณลักษณะโดดเด่นแตกต่างจากพระธาตุทั่วไป คือ พระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ประดิษฐานอยู่บนเนินเขาที่มีมงคลนามนำหน้าเรียกว่า “จอม” อันหมายถึงพระธาตุที่อยู่ในที่สูง หรือเป็นพระธาตุที่อยู่ในความเคารพบูชาของประชาชนเหนือกว่าพระธาตุองค์อื่นๆ เป็นพระธาตุที่สร้างครอบทับของเดิมที่มีอยู่เดิมซึ่งมีอายุเก่าแก่มากกว่า ๕๐๐ ปีขึ้นไป, เป็นพระธาตุที่มีตำนานหรือประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ค่อนข้างพิสดาร, จากตำนานกล่าวว่า เป็นพระธาตุที่นับเนื่องเข้าใน “พระธาตุเจดีย์” ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือส่วนต่างๆ พระวรกายโดยแท้, เป็นปูชนียวัตถุที่ศรัทธาประชาชนส่วนใหญ่ให้ความเคารพนับถือและมีพุทธศาสนิกชนเดินทางมาการสักการบูชาเป็นประจำ, และเป็นพระธาตุเจดีย์ที่อยู่คู่กับวัด คือ ไม่ได้เป็นพระธาตุที่อยู่องค์เดียวโดดๆ

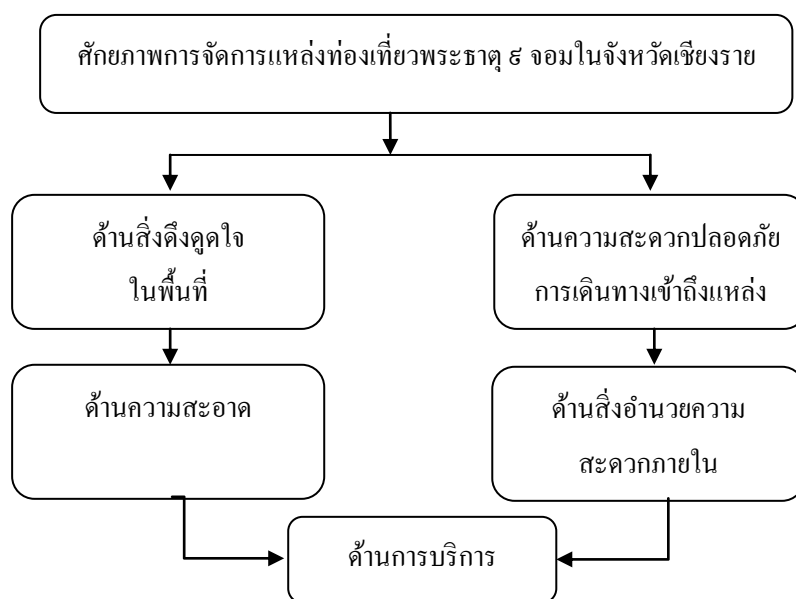
๔.๑.๔ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

จากการศึกษา พบว่า พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปสู่แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมีหลายประเภท เช่น ๑. มาเพื่อเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นผ่านงานสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม ๒. มาศึกษาความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนา ๓. มาเพื่อกราบไหว้สักการบูชา ขอพร หรือตั้งสัตยาธิษฐานในใจตามความเชื่อ ๔. มาเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศการท่องเที่ยว แต่ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวแบบใดก็ตาม ก็เป็นเหตุทำให้เจ้าถิ่นเกิดความภาคภูมิใจและเกิดความรักหวงแหนว่าพื้นที่ที่ตนอยู่อาศัยมีสถานที่ควรเคารพบูชาที่บรรพชนได้สร้างไว้เป็นมรดก ยังเป็นโอกาสได้สื่อให้เห็นความงดงามทางด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น และสร้างรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งก่อนหน้านี้ทางคณะสงฆ์จังหวัดเชียงรายและการท่องเที่ยวจะประกาศเป็นวัด ๙ จอม ก็ได้นำเอาเลข ๙ อันเป็นเลขมงคลมาเป็นปัจจัยส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงบุญตามคติความเชื่อที่ว่า จะนำความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้ามาสู่ชีวิต และพระธาตุก็เป็น ปูชนียวัตถุที่มีอิทธิพลทางความเชื่อที่มีมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล เพราะเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเปรียบเสมือนตัวแทนพระพุทธองค์ที่ชาวพุทธเคารพบูชา ซึ่งชาวพุทธเชื่อว่าพระธาตุมีความศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นที่เคารพศรัทธา และมีความสำคัญต่อจิตใจตลอดถึงการดำเนินชีวิต จะเห็นได้ว่าวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่งนั้นมีต้นทุนทั้งทางด้านศาสนา ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่ดีอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตาม ยังต้องพัฒนาให้ดีกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อให้สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้ ถึงกระนั้นต้องคำนึงถึงความเหมาะสมสอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมอันจะนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าในทางที่ดี ซึ่งการพัฒนานั้นก็มีไม่เรื่องง่าย เพราะวัดพระธาตุที่เป็นแหล่งโบราณสถาน การจะปรับปรุงพัฒนาจะต้องคำนึงถึงเรื่องการอนุรักษ์รูปแบบด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมตลอดถึงสภาพแวดล้อมและความเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ ชุมชน สังคม ตลอดจนถึงประเพณีวัฒนธรรมของชาติและท้องถิ่นด้วย เมื่อวัดเป็นแหล่งรวมทรัพยากรทางวัฒนธรรม จึงต้องมีการบริหารจัดการที่ดีอย่างเป็นระบบ บูรณาการให้สอดคล้องกับความเจริญในปัจจุบัน ซึ่งเจ้าอาวาสหรือผู้รับผิดชอบวัด ตลอดจนบุคลากรของวัดจะต้องเป็นผู้สนใจในกิจการกิจกรรมของวัดและมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการที่ดี

๔.๒ วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัด เชียงราย

แหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบครอบคลุมทั้งในเชิงศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม หากมีการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมอย่างชาญฉลาดโดยไม่ทำให้สูญเสียคุณค่าเอกลักษณ์ทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ก็จะทำให้เกิดประโยชน์ เป็นผลดีต่อเศรษฐกิจ สังคม และชุมชนได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ ๖ กลุ่ม ซึ่งจำแนกการวิเคราะห์การจัดการออกเป็น ๒ กลุ่มหลัก โดยสะท้อนมิติทั้งภายในและภายนอก คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ๑) เจ้าอาวาสหรือผู้รับผิดชอบวัด ๒) ปัจจัยภายนอก ได้แก่ ผู้นำชุมชน, ผู้ทรงคุณวุฒิ, เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว, นักท่องเที่ยว, และร้านค้าบริการภายใน เพื่อเสนอข้อมูลอย่างรอบด้าน โดยยึด องค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ตามที่กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้กำหนดไว้ ๓ ด้าน^{๓๔} ได้แก่ ๑) ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ๒) ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว และ ๓) ศักยภาพการบริหารจัดการ ผู้วิจัยได้จำลององค์ประกอบของ กรมการท่องเที่ยว แยกย่อยออกเป็น ๕ ด้าน คือ

แผนภาพที่ ๓ องค์ประกอบการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม

ภาพที่ ๓ องค์ประกอบในการประเมินการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม

^{๓๔} สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์ ๒๕๕๗), หน้า ๔-๗.

๔.๒.๑ แผนนโยบายการบริหารจัดการ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการ แหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

๑. แผนงานและแนวทางการบริหารจัดการในการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นที่ดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว

วิเคราะห์ปัจจัยภายใน พบว่า แผนงานและแนวทางการบริหารจัดการในการพัฒนาพื้นที่เจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้บริหารจัดการวัดโดยตรง ส่วนใหญ่ จะให้ความสำคัญกับการบูรณะองค์พระธาตุให้มีความสวยงามมั่นคงขึ้น เช่น การปิดทอง ทาสีใหม่ สร้างครอบองค์เดิมเพื่อให้ใหญ่และโดดเด่นขึ้นมา แต่ยังคงอนุรักษ์แบบเดิมไว้ และต้องการปฏิรูปทัศนสภาพแวดล้อมบริเวณวัดให้มีความสวยงาม สะอาด ร่มรื่น สร้างศาลารับรอง และสร้างห้องสุขาเพิ่มเติมให้เพียงพอต่อความต้องการเมื่อวัดมีกิจกรรมงานบุญประเพณีหรือมีนักท่องเที่ยวมาเป็นคณะใหญ่

วิเคราะห์ปัจจัยภายนอก พบว่า การที่จะพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอมให้สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้ เจ้าอาวาสต้องมีแผนนโยบายการจัดการพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น ๑. มีวิสัยทัศน์ของวัดที่ชัดเจน ๒. มีพันธกิจที่วางไว้อย่างเหมาะสมเป็นระบบ ๓. มีการวางแผนการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาของแต่ละที่หรืออาจมีแผนระยะ ๓ ปี เป็นต้น ๔. มีการประชุมคณะกรรมการบริหารร่วมกันทุกเดือน หรือ ๒ เดือนครั้ง ๕. มีการคัดเลือกคณะกรรมการเข้ามาดูแลวัด โดยมีการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการ ๖.การบริหารจัดการการเงินควรมีส่วนร่วมทั้ง ๒ ฝ่าย คือ พระสงฆ์และฆราวาส และมีการทำบัญชีรายรับ/รายจ่าย ชี้แจงให้ทุกฝ่ายได้ทราบ เป็นต้น และ ๗. ทุกฝ่ายต้องช่วยกันมองหาส่วนที่ขาดตกบกพร่องให้เจอ เพื่อช่วยกันวางแผนแก้ไขปัญหา เช่น การระดมความคิด การวางแผนร่วมกัน การลงมือปฏิบัติ การสร้างความรู้สึกรักหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน และมีการประเมินหรือสรุปแนวทางการพัฒนา

ที่สำคัญ คือ การจัดการทรัพยากรบุคคลที่เป็นหัวใจหลักในการขับเคลื่อนงานด้านต่างๆ ผู้บริหารหลัก ควรใช้รูปแบบ การจัดการ เชิงบูรณาการ แบบมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้คนชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรต่างๆ เข้ามาช่วยคิด ช่วยจัดทำแผนการพัฒนา มีการร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมที่ทำกันมาแต่โบราณ และมีการบริหารจัดการที่เชื่อมโยง เครือข่ายกันระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานองค์กรต่างๆ โดยหลัก พึ่งพาอาศัยและเกื้อกูลแบ่งปันผลประโยชน์กันและกัน และในการสร้างศาสนวัตถุใดๆ เพิ่ม ควรสร้างให้มีประโยชน์ อย่าสร้างทัศนคติที่ดูแล้วไม่เหมาะสม เช่น นำเชือกบั้ง สายไฟบ้างไปผูกชิงหรือตากผ้าบริเวณสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนเคารพกราบไหว้ นอกจากนี้ต้อง ปรับปรุงภูมิทัศน์ และสภาพแวดล้อมให้มีความสวยงาม สะอาด ร่มรื่น เป็นระเบียบเรียบร้อย ปรับปรุงถนนทางเข้าให้สะดวก มีลานจอดรถ มีห้องสุขาที่สะอาด อย่างไรก็ตามวัดต้องมีความสงบอย่าให้มีเสียงหรือสิ่งรบกวนใดๆ มากเกินไป เพื่อความเหมาะสมกับความเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรม และคนในพื้นที่นั้นๆ ต้องมีปฏิสัมพันธ์ในการต้อนรับดูแลนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี โดยเฉพาะในเรื่องของความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

นอกจากนี้ควร ส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่และ เด็กเยาวชนได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุอื่นๆ เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ซึมซับสำนึกถึงคุณค่าและเห็นความสำคัญมรดก

ทางวัฒนธรรม เกิดความรักหวงแหนในทรัพยากรเหล่านั้น อย่างไรก็ตามการจะทำให้เป็นพระธาตุ ทั้ง ๙ แห่ง สามารถดึงดูดของนักท่องเที่ยวได้ นอกจากจะต้องมีแผนและการบริหารจัดการที่ดีแล้ว อาจจะต้องมีการสร้าง story อิงเรื่องราวจากประวัติศาสตร์หรือตำนานตามข้อเท็จจริงผนวกเข้ากับ ความเชื่อ เพื่อสร้างมิติใหม่ๆ สร้างแรงจูงใจแก่นักท่องเที่ยว เช่น มีการระบุให้ชัดเจนว่า พระธาตุแห่ง นี้ๆ เป็นพระธาตุประจำปีของคนที่เกิดปีนี้ๆ ของคนที่เกิดเดือนนี้ๆ หรือของคนที่เกิดวันนี้ๆ โดย ประชาสัมพันธ์ว่า นักท่องเที่ยวแสวงบุญสามารถมาที่จังหวัดเชียงรายแห่งเดียวก็ได้ ไม่ต้องเดินทางไป ถึงต่างประเทศหรือต่างจังหวัดอื่นไกลๆ แต่หากหวังจะให้เป็นที่แหล่งท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน จะต้องมีการรวบรวมเรื่องราวทั้งจากตำนานและประวัติต่างๆ ที่สามารถอ้างอิงได้และน่าเชื่อถือ รวมถึงเรื่อง เล่าต่างๆ มาจัดทำเป็นหลักสูตรประวัติศาสตร์ท้องถิ่นให้นักเรียนในพื้นที่ได้ศึกษาในอนาคต

หลัก การจัดการ นั้นมีอยู่หลายอย่าง แต่การจัดการร่วมกันโดยใช้หลักการทาง พระพุทธศาสนาที่ผู้บริหารจัดการวัดแต่ละพื้นที่ควรคำนึง ๓ ส่วน คือ ๑) วัด ได้แก่ เจ้าอาวาสและ คณะกรรมการวัด ๒) ชุมชน ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน ๓) องค์กรต่างๆ เช่น เทศบาล อบต. ใน พื้นที่ ทั้งสามส่วนนี้ต้องใช้หลักสามารณียธรรม มาเป็นหนทางบริหารจัดการร่วมกัน

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา^{๑๕} กล่าวว่า สารณียธรรม แปลว่า ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน คือ คุณธรรมที่ทำให้คนเราไม่เห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เข้าใจคนอื่นมากขึ้น มี ๖ ประการ

๑. เมตตาการุณยธรรม คือ ทำต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง ทำสิ่งใดก็ทำด้วยความปรารถนาดี ต่อกัน เช่น แสดงไมตรีและหวังดีต่อเพื่อนร่วมงานร่วมกิจการร่วมชุมชนโดย ช่วยเหลืออุระต่างๆ ด้วย ความเต็มใจ แสดงออกปฏิกิริยาสุภาพ เคารพนับถือทั้งต่อหน้าและลับหลัง

๒. เมตตาวิจิตรธรรม คือ พุดกันด้วยเมตตา หมายถึง จะพูดอะไรก็พูดด้วยความปรารถนาดี ต่อกันเช่น แนะนำสั่งสอนตักเตือนกันด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ พูดจริงไม่ พูดเพ้อ ๑ ผลประโยชน์ ที่จะเกิดขึ้นแก่ตนเองฝ่ายเดียว

๓. เมตตาโมหกรรม คือ คิดต่อกันด้วยเมตตา หมายถึง จะคิดอะไรก็คิดด้วยความ ปรารถนาดีต่อกัน เช่น ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี

๔. สาธารณโภคี คือ แบ่งปันสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม หมายถึง แบ่งปันลาภที่ร่วมกันหา ร่วมกันทำโดยยุติธรรม แม้สิ่งของที่ได้มาจะน้อย แต่ก็แจกจ่ายให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั้งถึงกัน นั่นคือ การร่วมสุข ร่วมทุกข์กัน

๕. สีสสามัญญตา คือ มีความประพฤติเสมอภาคกัน หมายถึง ประพฤติสุจริตดีงาม เหมือนๆ กัน มีระเบียบวินัยเป็นแบบเดียวกัน ไม่ประพฤติให้เป็นที่ยังเกียจ หรือเสื่อมเสียแก่หมู่คณะ

^{๑๕} ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ปรัชญา ๒๐๑๑ พุทธศาสตร์, อ้างถึงใน กาญจนา พิมพ์สุข, "การประยุกต์ใช้ หลักสารณียธรรม ๖ ในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑, "วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๓๕.

๖. ทิฐีสัมมัญญตา คือมีความเสมอภาคกัน ทางความคิด หมายถึง ปรับความคิด
ความเห็นให้มีเหตุผลถูกต้องเหมือนกัน นั่นคือ การเคารพเหตุผล ยึดหลักความดีงามเป็น อุดมคติ
อย่างเดียวกัน

ธรรม ๖ ประการนี้ มีคุณ คือ เป็นสารถีเยาะ ทำให้เป็นที่ระลึกถึง, เป็นปิยกรณ ทำให้เป็นที่
รัก, เป็นครุกรณ์ ทำให้เป็นที่เคารพ, เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความ
ไม่วิวาท เพื่อความสามัคคี, และเอกภาพ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๑๖}

**๒. การส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่ หน่วยงาน องค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการ
จัดทำแผนการจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม ให้เป็นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว**
วิเคราะห์ปัจจัยภายใน พบว่า การส่งเสริมให้ชุมชน หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ได้เข้ามามี
ส่วนร่วมสนับสนุนจัดทำแผนการจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว นั้น ภาพรวมในแต่ละสถานที่ได้มีการ
ส่งเสริมให้ประชาชน หน่วยงาน องค์กร ชุมชนในพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วมเสมอๆ เมื่อทางวัดมี
กิจกรรมงานบุญหรืองานประเพณีต่างๆ ในวันสำคัญทางศาสนา จะมีการจัดประชุมวางแผนเตรียม
งาน ขอความร่วมมือและขอรับการสนับสนุนงบประมาณรวมถึงแรงงานในการจัดเตรียมความพร้อม
ภายในสถานที่ มีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในการช่วยเหลือกิจกรรม รวมถึงช่วยกันประชาสัมพันธ์
เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี นอกนั้นมีบางวัด เช่น วัดพระธาตุดอยจอมทอง จะมีประชุม
คณะกรรมการวัดประจำทุกเดือน วัดพระธาตุจอมจ้อ เคยมีการประชุมวางแผนระยะยาวในการ
พัฒนาพื้นที่และรูปแบบการจัดกิจกรรมงานประเพณีให้มีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น วัดพระธาตุจอม
จันทร์ มีการจัดการส่งเสริมในลักษณะช่วยกันคิดหาแนวทางพัฒนา รวมถึงหาช่างฝีมือที่มีอยู่ในชุมชน
มาช่วยจัดสร้างและบูรณะถาวรวัตถุที่ชำรุดเสียหาย

วิเคราะห์ปัจจัยภายนอก พบว่า การส่งเสริมให้ชุมชน หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ได้เข้ามามี
ส่วนร่วมสนับสนุนจัดทำแผนการจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว นั้น ที่ผ่านมามีส่วนน้อย คนใน ชุมชน
หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ในพื้นที่ จะมี ส่วนร่วมใน ลักษณะช่วยเหลือ การจัดกิจกรรม หรืองานบุญ
ประเพณี ของวัด เป็นบาง เช่น ประเพณีสงกรานต์วันสำคัญทางศาสนา งานกฐินผ้าป่า งาน
เทศกาล เป็นต้น และช่วยปรับปรุงสภาพแวดล้อม ทำความสะอาดในช่วงที่มีกิจกรรมงานบุญต่างๆ แต่
การร่วมคิดหรือร่วมกำหนดแผนงานการจัดการและการพัฒนาภายในวัดนั้นจะมีน้อย โดยมากแล้วจะ
ทำตามความต้องการที่ผู้นำภายในวัดเสนอแนะ

ดังนั้น หากทางวัดต้องการพัฒนาพื้นที่ให้สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้ เจ้า
อาวาสหรือผู้รับผิดชอบภายในวัด ต้องเปิดใจกว้าง พร้อมทั้งจะให้ประชาชน ในชุมชนนั้นเข้ามามีส่วน
ร่วมในการช่วยคิด ช่วยทำ และช่วย จัดการงานต่างๆ มีการปรึกษาหารือกันหรือประชุมกันอยู่เสมอๆ
เพื่อร่วมกันหาแนวทางการพัฒนาพื้นที่ของตนให้สอดคล้องกับพฤติกรรมความต้องการนักท่องเที่ยว
เพื่อสร้างสิ่งดึงดูดใจดึงดูดนักท่องเที่ยว การจัดการนั้นๆ จะต้องเกิด ความอบอุ่นใจ รักใคร่สามัคคีกันของ

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, [ออนไลน์],
แหล่งที่มา : http://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=273 [๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

คนในชุมชน ไม่เกิดความขัดแย้ง ได้ประโยชน์ร่วมกัน และการทำงานจะต้องมีหลักในการบริหารจัดการร่วมกัน คือ ๑) ใช้หลักสังคหวัตถุ ๔ เป็นแกนนำ ๒) การทำงานต่างๆ จะต้องมีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ๓) ไม่เห็นแก่ตัว (เจ้าอาวาส) ๔) เว้นชั่ว กลัวบาป

๓. การมีส่วนร่วมของหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ในการช่วยกำหนดทิศทางการพัฒนาหรือแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

วิเคราะห์ปัจจัยภายใน พบว่า ในภาพรวมพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง จะเปิดโอกาสให้ทั้งหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานเอกชนและองค์กรต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ได้เข้ามาช่วยพัฒนาเป็นระยะ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล รวมถึงคณะศรัทธาทั่วไป แต่โดยมากแล้วทางวัดจะค่อยๆ ปรับปรุงพัฒนาทำไปตามกำลังที่พอจะทำได้ เพราะบริบทของพื้นที่และต้นทุนทรัพยากรแต่ละแห่งแตกต่างกันทั้งในเรื่องของบุคลากร ชุมชน เงิน วัสดุอุปกรณ์ และรูปแบบในการจัดการ

วิเคราะห์ปัจจัยภายนอก พบว่า ที่ผ่านมแต่ละวัดจะมีหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เข้ามาช่วยพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยว เช่น ททท.สำนักงานประจำจังหวัด เชียงราย ได้ร่วมกับวัฒนธรรมจังหวัดเชียงรายและภาคเอกชนร่วมกันจัดทำคู่มือเส้นทางพระธาตุ ๙ จอม เพื่อเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้ศึกษาและเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์เส้นทางแสวงบุญ ซึ่งภายในคู่มือนอกจากจะมีข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของแต่ละพระธาตุตามจุดต่างๆ แล้ว ยังมีการสอดแทรกข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่บริเวณใกล้เคียงไว้ด้วย นอกจากนี้ยังมีแผ่นพับประชาสัมพันธ์ รวมถึงประชาสัมพันธ์ทางอินเทอร์เน็ต เพื่อเป็นการเพิ่มความหลากหลายและช่วยกระตุ้นการท่องเที่ยว อีกทั้งยังเป็นการให้คนในพื้นที่ได้มีโอกาสสร้างรายได้เสริมไปอีกทางจากการจำหน่ายสินค้าให้นักท่องเที่ยว องค์การบริหารส่วนจังหวัด ได้ช่วยปรับปรุงภูมิทัศน์ ปลูกต้นไม้ระหว่างทางเข้าวัด สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงรายปรับปรุงอาคารสถานที่ ลานจอดรถ สร้างห้องสุขา เป็นต้น และช่วงปี พ.ศ.๒๕๖๐ ก็ได้มีโครงการจัดมัคคุเทศก์ไว้ตามสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อคอยบริการข้อมูลและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว กรมทางหลวงชนบทช่วยปรับปรุงซ่อมแซมถนนทางเข้าวัดรวมถึงป้ายสัญลักษณ์จราจรต่างๆ เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล ช่วยส่งเสริมสนับสนุนด้านการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมรวมถึงกิจกรรมงานบุญประเพณีต่างๆ ดูแลเรื่องความสะดวกเรียบร้อยบริเวณสถานที่วัด สำนักพุทธพระพุทธศาสนาได้ช่วยสร้างศาลาและหอฉันในบางแห่งและให้งบประมาณในการบูรณะซ่อมแซม มีพระธาตุจอมกิติได้ขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากร ทางกรมศิลปากรจะเข้ามาบูรณะเป็นบางโอกาสตามความเหมาะสม อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญในการจัดการและการพัฒนา คือ เจ้าอาวาสต้องเปิดวัดให้เป็นพื้นที่สาธารณะ และจะต้องมีความเอื้ออาทร เอาใจใส่ต่อองค์กรหรือว่าหน่วยงาน ต่างๆ ที่พร้อมจะ เข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุน ในการพัฒนาพื้นที่ นอกจากนี้ควรมีการประสานความร่วมมือกับผู้นำหรือหัวหน้าหน่วยงานองค์กรนั้น เสมอๆ อาจมีการทำ MOU ร่วมกัน จัดทำแผนการพัฒนาและบูรณปฏิสังขรณ์พุทธสถานของวัดให้อยู่ในแผนของหมู่บ้าน

และตำบลอย่างเป็นรูปธรรม มีการ จัดสรรผลประโยชน์ที่จะพึงมี พึงเกิดให้ลงตัว รู้จักให้เกียรติซึ่งกัน และกัน และไม่หวั่นไหวต่อคำกล่าวร้ายนินทา

๔. การเตรียมความพร้อมด้านบริการ เช่น การคมนาคมขนส่งในการเดินทางเข้าถึง แหล่ง การทำข้อมูลสื่อสารเรื่องราวประวัติศาสตร์ การประชาสัมพันธ์

วิเคราะห์ปัจจัยภายใน พบว่า ความพร้อมในด้านการคมนาคมขนส่งที่จะนำนักท่องเที่ยว เข้ามาถึงแหล่งท่องเที่ยว ในภาพรวมปัจจุบันถนนทางเข้าวัดมีความสะดวกสบาย เพราะทางภาครัฐ รวมถึงองค์กรในท้องถิ่นมีการพัฒนาเส้นทางคมนาคมเพื่อรองรับความเจริญและการขยายตัวของ ชุมชน ซึ่งทางวัดได้อำนวยความสะดวกด้วยทำป้ายบอกทางเข้า-ออก ทางขึ้น-ลง ให้นักท่องเที่ยวได้ สังเกตเห็น อย่างไรก็ตามทางวัดอยากให้มีการปรับปรุงป้ายบอกกระหว่างทางหรือทำให้ชัดเจนขึ้น ส่วน ป้ายอื่นๆ เช่น ป้ายวัด ป้ายประวัติวัดและพระธาตุ การทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ เป็นต้น ส่วนมาก ทางวัดมีอยู่แล้ว แต่บางสถานที่เจ้าอาวาสมีความรู้ความสามารถในการใช้สื่อช่วยประชาสัมพันธ์ผ่าน ระบบอินเทอร์เน็ตเว็บไซต์ เฟสบุ๊ค เป็นต้น

วิเคราะห์ปัจจัยภายนอก พบว่า ความพร้อมในด้านการคมนาคมขนส่งที่จะนำ นักท่องเที่ยวเข้ามาถึงแหล่งท่องเที่ยว ส่วนใหญ่ได้มีการให้ความช่วยเหลือกันมาโดยตลอด เช่น เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ นอกจากจะเข้ามามีส่วนช่วยทำนุบำรุงงานประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ แล้ว ยังเข้ามาช่วยการปรับปรุงซ่อมแซมถนนทางเข้าวัดและทำป้ายติดไว้ตามถนน หรือทางแยก เพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางให้แก่นักท่องเที่ยว มีการจัดทำสื่อข้อมูลช่วย ประชาสัมพันธ์ จัดทำป้ายข้อมูลประวัติ วัดและพระธาตุ รวมถึงแผ่นพับและทำสื่อประชาสัมพันธ์ผ่าน โซเชียลเน็ตเวิร์ค จัดทำแผนที่เส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยง กัน ที่พิเศษคือเทศบาลนครเชียงรายมี บริการรถรางพานักท่องเที่ยวขึ้นไปกราบสักการะองค์พระธาตุคดยจอมทองและเสาสะดือเมือง (เสาหลักเมืองเชียงราย) เป็นประจำ ซึ่งเป็นเส้นทางเรียนรู้ประวัติศาสตร์ในตัวเมืองเชียงราย รวมถึง จัดทำหนังสือวัดเก่าแก่ในเขตเทศบาลนครเชียงรายและจัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์ประกอบการ ท่องเที่ยวเมืองเชียงราย และ วัดพระธาตุจอมแจ้ง ผู้นำชุมชนและคณะศรัทธาจะช่วยบริการคณะ นักท่องเที่ยวที่มาโดยสารรถบัสใหญ่ซึ่งไม่อาจขึ้นถึงบนวัดได้ จะมีรถบริการขนส่งนักท่องเที่ยวขึ้นวัด ผู้นำวัดบางแห่งได้มีการจัดทำข้อมูลข่าวสารประชาสัมพันธ์ไว้ในแผนการพัฒนาหมู่บ้านและ แผนพัฒนาตำบลเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่งด้วย ถึงอย่างไรเรื่องการเตรียมความพร้อมด้าน บริการสำหรับสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นการอำนวยความสะดวกสบายให้แก่ นักท่องเที่ยว เช่น มีป้ายบอกทางที่สังเกตเห็นได้ง่าย มี ป้ายบอกประวัติความเป็นมาของพระธาตุหรือ ว่าวัด และปัจจุบันเข้าสู่ยุคไอทีแทบทุกคนมีมือถือสมาร์ทโฟน อาจทำ QR code ติดไว้ มีสถานที่จอดรถยนต์และยานพาหนะต่างๆ เพียงพอ มีข้อมูลส่งเสริมการท่องเที่ยวต่างๆ โดยเพิ่มรูปแบบช่องทาง การ ประชาสัมพันธ์ให้หลากหลายขึ้น คือ นำ แผ่นพับไปขอร้องตามห้างสรรพสินค้าหรือสถานี่ขนส่งต่างๆ เพื่อให้คนที่เดินทางสัญจรไปมาและนักท่องเที่ยวได้เห็นและศึกษาข้อมูล นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้ คน ในพื้นที่ได้เรียนรู้ประวัติ ความเป็นมาและสถานที่สำคัญที่มีอยู่ในพื้นที่ ของตนเอง เพื่อที่จะ ได้เป็น กระบอกเสียงอีกทางหนึ่งในการประชาสัมพันธ์ด้วย การปรับภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมให้สวยงาม ร่มรื่น ดูแลความสะอาดห้องน้ำ ชะยะ และบริเวณวัด ก็เป็นการประชาสัมพันธ์เมื่อนักท่องเที่ยวได้มาพบเห็น

๔.๒.๒ ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัด เชียงราย

๑) ด้านสิ่งดึงดูดใจในพื้นที่

จากการศึกษา พบว่า สิ่งสำคัญที่สามารถดึงดูดความสนใจทั้งชาวพุทธและท่องเที่ยวทั่วไปได้ หลักๆ คือ มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยเฉพาะองค์พระธาตุในแต่ละแห่ง ซึ่งตามประวัติและตำนานกล่าวว่ามีความเก่าแก่ประดิษฐานอยู่คู่บ้านคูเมืองมาอย่างยาวนาน เป็นที่ความเคารพศรัทธา เป็นที่พึ่งทางจิตใจของคนในชุมชนและชาวพุทธทั่วไป ด้วยเชื่อว่าพระธาตุเป็นปูชนียวัตถุที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ จึงมีการเดินทางมาสักการบูชาขอพรอย่างต่อเนื่องทั้งคนในพื้นที่ตลอดถึงนักท่องเที่ยวชาวพุทธ มีเอกลักษณ์ ความงดงามทางด้าน พุทธศิลปกรรมที่แตกต่างไม่ซ้ำแบบกัน และพระธาตุแต่ละแห่งแม้จะมีการบูรณะมาแล้วหลายครั้ง แต่จะคงอนุรักษ์รูปแบบเดิมไว้ และด้วยพระธาตุแต่ละแห่งตั้งอยู่บนยอดดอย จึง มีภูมิทัศน์ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยรอบสวยงามสามารถมองเห็นทัศนียภาพ รอบๆ ได้ นอกจากนี้แล้วในแต่ละแห่ง มี ประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมายาวนาน เช่น งานสรงน้ำพระธาตุ งานประเพณียี่เป็ง^{๑๗} งานปฏิบัติธรรม เป็นต้น

ปัจจุบัน โบราณสถานโบราณวัตถุ ภายในพื้นที่ส่วนใหญ่ มีการปรับปรุงได้เหมาะสมกับยุคสมัยพอสมควร เพียงแต่ยังขาดการพัฒนาอยู่ในบางส่วน เช่น การปรับปรุงภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมให้มีความสะอาด สะดวก ร่มรื่น สวยงาม เหมาะสมกับการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม จากการลงศึกษาสำรวจพื้นที่ พบว่า พื้นที่ภายในบริเวณวัดแต่ละแห่งยังมี สถานที่และสิ่งสำคัญที่สามารถนำมาดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้อีก เช่น

วัดพระธาตุดอยจอมทอง มีพระพุทธรูปสำริดปางมารวิชัยที่ประดิษฐานอยู่คู่วัดมาอย่างยาวนาน มีเสาสะตือเมือง (เสาลักเมือง) มีศาลเจ้าพ่อดอยทอง (ศาลเจ้าจัน) ที่ชาวจีนในจังหวัด เชียงรายให้ความเคารพศรัทธานิยมมาประกอบพิธีกรรมสำคัญเป็นประจำ มีศาลาชมวิวที่ประชาชนนิยมมาชมวิวเพราะอากาศดีภูมิทัศน์สวยงาม

วัดพระธาตุจอมฝ่อ มีอุโมงค์วิถีชีวิตและวัฒนธรรมอยู่ใต้วิหารที่เขียนภาพเล่าเรื่องวิถีชีวิตคนอำเภอเวียงป่าเป้า มีหลวงพ่อทันใจศักดิ์สิทธิ์ มีสวนสมุนไพรและยาสมุนไพรท้องถิ่นจำหน่าย

วัดพระธาตุจอมแจ้ง ยังมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เรียกว่า "พระเจ้าทองทิพย์" เป็นพระพุทธรูปที่ชาวบ้านในท้องถิ่นให้ความเคารพศรัทธา และมีจุดชมวิวบริเวณลานด้านหน้าวิหารที่สวยงามแห่งหนึ่ง

วัดพระธาตุจอมแห่ มีพระพุทธรูปเก่าแก่ที่ศักดิ์สิทธิ์นามว่า "หลวงพ่เพชร" มีพุทธลักษณะสวยงามประดิษฐานอยู่ภายในวิหาร มีพระพุทธรูปประทับยืนปางประทานพรองค์สูงใหญ่อยู่บนลานชมวิวน้ำพระวิหาร มีนามว่า "พระพุทธรูปจอมเกษมคามังคลานุสรณ์ ร.๙" ตรงจุดนี้สามารถมองเห็นวิวทิวทัศน์ของตัวอำเภอพานได้ และมีพระพุทธรูปปางสี่ไสยาสน์ (พระนอน) อยู่ตรงจุดชมวิวก่อนถึง

^{๑๗} งานประเพณียี่เป็ง คือ วันเพ็ญ เดือน ๒ เหนือ, ตรงกับเดือน ๑๒ ตามปฏิทินไทย (วันลอยกระทง)

วัดพระธาตุจอมกิตติ อยู่บริเวณแหล่งท่องเที่ยวเมืองเก่าเชียงใหม่ มีสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม และมีอุโบสถที่สวยงาม หน้าอุโบสถทำเป็นลานกว้างสามารถชมวิทัศน์ความสวยงามของแม่น้ำโขง และสปป.ลาว ได้อย่างชัดเจนอีกด้วย นอกจากนี้บริเวณใกล้เคียงยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น พระธาตุจอมสัก วัดพระธาตุเจดีย์หลวง สามเหลี่ยมทองคำ เป็นต้น

วัดพระธาตุจอมจ้อ มีลานกว้างสามารถเดินชมวิทัศน์ได้รอบทิศทาง เมื่อมองออกไปจะเห็นวิทัศน์ที่สวยงาม เห็นภูเขา เห็นตัวอำเภอเทิง ด้านล่างเห็นแม่น้ำลาวไหลมาบรรจบกับแม่น้ำอิง และเห็นท้องทุ่งนาสวยงาม

วัดพระธาตุจอมจันทร์ เป็นวัดที่มีความสวยงามแห่งหนึ่งในบรรดา ๙ จอม เพราะมีการจัดระเบียบสิ่งก่อสร้างและวางแผนการก่อสร้างได้อย่างลงตัวสวยงามตามพื้นที่ซึ่งตั้งอยู่บนดอย นอกจากนี้งานพุทธศิลป์กรรมของวัดนี้ก็มีรูปแบบที่มีความคล้ายคลึงกับวัดร่องขุน เพียงแต่เน้นสีเหลืองทองเป็นหลัก และเป็นวัดที่มีความสงบ สะอาด บริเวณวัดมีต้นไม้อุดมสมบูรณ์ร่มรื่น

พระธาตุจอมสัก ตั้งอยู่บนพื้นที่ชัยภูมิที่สวยงาม มีจุดชมวิวด้านหน้า มีสถานที่กว้างขวางแวดล้อมไปด้วยต้นไม้อุดมสมบูรณ์ มีความร่มรื่น และเป็นสถานที่จัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำ ในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑ ของทุกปี

พระธาตุจอมหมอกแก้ว ภายในบริเวณวัดกว้างขวางแวดล้อมไปด้วยต้นไม้ เหมาะแก่การปฏิบัติธรรม มีความเงียบสงบ เพราะห่างจากหมู่บ้าน และเป็นวัดแห่งเดียวในบรรดา ๙ จอมที่ไม่มีอุโบสถหรือวิหาร พื้นที่ส่วนหนึ่งด้านหน้าจัดไว้สำหรับเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติธรรม ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ทราบ

๒) ด้านความสะดวกปลอดภัยในการเดินทางเข้าถึงแหล่ง

จากการศึกษา พบว่า ด้านความสะดวกปลอดภัยในการเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุทั้ง ๙ แห่งนั้น ปัจจุบันการคมนาคมมีความสะดวกปลอดภัยในการเดินทางมากขึ้น ด้วยทางภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีการพัฒนาและปรับปรุงถนนเส้นทางในจังหวัดเชียงราย รวมถึงเส้นทางถนนเข้าวัดแต่ละแห่ง เพื่อรองรับการขยายตัวทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ มีการติดป้ายบอกทางและป้ายเตือนระวังอันตรายระหว่างการเดินทาง สำหรับทางวัดจะติดป้ายบอกทางขึ้น-ลง ซึ่งจะมีเพียงบางแห่งที่ทางเข้าวัดค่อนข้างแคบ และบางแห่งติดป้ายบอกทางเข้า-ออก ทางขึ้น-ลง ไม่ค่อยชัดเจน บางแห่งกำลังดำเนินการปรับปรุงป้ายสัญลักษณ์บอกทางเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางให้นักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

๓) ด้านความสะดวก

จากการศึกษา พบว่า ด้านความสะดวกในแต่ละสถานที่ เป็นประเด็นสำคัญที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจมากที่สุด โดยเฉพาะห้องสุขา แต่ในภาพรวมนักท่องเที่ยวยังมีความพอใจอยู่ในระดับหนึ่ง เพราะบางแห่งมีการจัดการที่ดีพร้อม ที่จะใช้งานได้ตลอด มีการมอบหมายผู้รับผิดชอบดูแลความสะดวกชัดเจน มีการแยกประเภทชายหญิง แต่บางแห่งต้องปรับปรุงความสะดวกและความสะดวกในการเข้าใช้สำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ จากการณสังเกต ห้องสุขาสำหรับผู้พิการจะมีเพียงบางแห่ง

เท่านั้น อาจต้องสร้างห้องสุขาเพิ่มเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและกิจกรรมงานบุญประเพณีที่สำคัญของวัดซึ่งมักจะไม่ใช่เพียงพอ เรื่องถึงขยะส่วนใหญ่ทางวัดและเทศบาลตำบลได้ตั้งไว้ให้เพียงพอ แต่ส่วนมากยังไม่มีแยกประเภทของขยะ นอกจากนี้ยังต้องปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้ดูสะอาด ระเบียบ ร่มรื่น จัดระเบียบสิ่งของร้านค้าให้เป็นสัดส่วน ต้องปรับปรุงดูแลเรื่องความสะอาด บริเวณวัดให้มากขึ้น หรืออาจขอความร่วมมือจาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมอบ หมายงานให้เจ้าหน้าที่ เข้ามาช่วยแนะนำดูแล

๔) ด้านสิ่งแวดล้อมความสะดวกภายใน

จากการศึกษา พบว่า ส่วนใหญ่ป้ายแสดงสัญลักษณ์อำนวยความสะดวกพื้นฐานต่างๆ ภายในบริเวณวัดจะมีความพร้อมพอสมควร เช่น ป้ายประวัติความเป็นมาของวัดและของพระธาตุ ป้ายบอกทางขึ้น-ทางลง ป้ายบอกห้องสุขาได้มีการแยกประเภท ชาย-หญิง และผู้พิการ ป้ายถึงขยะ ป้ายลานจอดรถ ป้ายถอดรองเท้าก่อนเข้าเวียนเทียนรอบองค์พระธาตุ เป็นต้น ซึ่งบางแห่งกำลังเพิ่มป้ายเตือนการแต่งกายของสุภาพสตรีและซ่อมบำรุงป้ายอื่นๆ ที่เกิดชำรุดเสียหาย โดยรวมแล้วในการอำนวยความสะดวกตั้งแต่ทางเข้าวัดมาถึงบริเวณวัดนั้น ป้ายสัญลักษณ์บอกสถานที่ภายในค่อนข้างจะครบ แม้บางจุดจะดูเก่าคร่ำคร่าเพราะใช้มานานบ้าง ไม่ค่อยชัดเจนบ้าง บางแห่งป้ายเล็กตัวหนังสือเล็กอ่านยากสำหรับผู้มีปัญหาทางสายตา และผู้สูงอายุ จากการสังเกตวัดทั้ง ๙ แห่งเป็นวัดกำลังพัฒนาซึ่งภายในบริเวณวัดหลายๆ แห่งยังมีสถานที่ท่องเที่ยวอื่นอีก และยังมีป้ายบอกนำทางไปยังสถานที่เหล่านั้น เช่น ป้ายบอกไปเสาสะตือเมือง ไปลานจอดรถ ไปจุดชมวิว เป็นต้น

นอกจากนี้ทาง วัดควรทำป้ายประชาสัมพันธ์เป็นปฏิทินเทศกาลงานประเพณี หรือกิจกรรมสำคัญๆ ที่จัดเป็นประจำ เพื่อให้ผู้ที่เดินทาง มาเที่ยวได้รับทราบ เช่น สรงน้ำพระธาตุ ประเพณียี่เป็ง ปฏิบัติธรรม สลากภัตต์ เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่ศึกษาป้ายสัญลักษณ์ต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นป้ายที่ติดไว้เฉพาะจุด ผู้ศึกษาเห็นว่าควรมีป้ายชี้้นำทางไปสู่สถานที่สำคัญๆ ภายใน เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวเพิ่มเติม

๕) ด้านการให้บริการนักท่องเที่ยว

จากการศึกษา พบว่า ด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ในแต่ละสถานที่นั้น ปัจจุบัน ยังไม่มีมีคณะกรรมาธิการความรู้หรืออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว ส่วนมากอาศัยเจ้าอาวาสหรืออาศัยพระภายในวัดช่วยให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวที่ต้องการทราบประวัติหรือข้อมูลต่างๆ บางแห่งอาศัยผู้ดูแลร้านค้าช่วยแนะนำข้อมูลวัดและสิ่งสำคัญที่มีอยู่ภายในวัด แต่วัดทุกแห่งจะมีป้ายประวัติวัดและพระธาตุ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๐ การท่องเที่ยวและกีฬา มีโครงการจัดเจ้าหน้าที่อาสา (โดยมากเป็นผู้เกษียณอายุราชการ) ไว้คอยบริการนักท่องเที่ยวประจำจุดท่องเที่ยวสำคัญรวมถึงพระธาตุทั้ง ๙ จอมด้วย โดยทำหน้าที่แนะนำข้อมูลต่างๆ ในสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งโครงการนี้เป็นการทดลองในระยะสั้นๆ เท่านั้น และการแนะนำข้อมูลควรให้ผู้มีความรู้แนะนำข้อมูลที่ถูกต้อง มีการจัดทำสื่อชุดข้อมูลประวัติ ลักษณะและความสำคัญของพระธาตุและ ของวัด รวมถึงแนะนำสถานที่สำคัญๆ ภายใน บริเวณวัดทั้ง ๙ แห่ง โดย อาจทำเป็นหนังสือหรือแผ่นพับทั้งภาษาไทยและอังกฤษไว้อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวได้ศึกษา เพราะบางครั้งการสื่อสารกับชาวต่างชาติจะพูดคุยกันลำบาก บางวัดเจ้าอาวาส

ได้เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่ออินเทอร์เน็ต เว็บไซต์ โซเชียลเฟสบุ๊ค โดยมีเป้าหมายเข้าถึงได้ทุกกลุ่ม ทุกเพศ ทุกวัย สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ โดยรวมการประชาสัมพันธ์ยังขาดความต่อเนื่องและอยู่ในรูปแบบเดิมๆ บางแห่งมีร้านค้าบริการหลายร้าน ดูแล้วยังไม่ค่อยเป็นระเบียบเรียบร้อย แต่ละแห่งไม่มีการนำสินค้า OTOP หรือผลิตภัณฑ์ชุมชนมาวางให้บริการนักท่องเที่ยว ส่วนวัดที่ไม่มีร้านค้า ทางวัดจะเตรียมเครื่องสักการบูชาดอกไม้ธูปเทียนวางใส่พานไว้ให้นักท่องเที่ยวได้บูชาตามกำลังศรัทธา แต่จะไม่มีร้านบริการสินค้าใดๆ ทั้งสิ้น บางวัดเตรียมน้ำดื่ม กาแฟ น้ำร้อนไว้บริการดื่มฟรี แต่บางวัดไม่มี การบริการจุดน้ำดื่ม ฟรีนั้นสำหรับ นักท่องเที่ยว เห็นว่ามีความสำคัญนอกจากนี้ควรมีจุดพักผ่อนสำหรับให้นักท่องเที่ยวได้ผ่อนคลายอิริยาบถหรือหลบแดดฝน

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล พบว่า ร้านค้าบริการภายในแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม นั้น ปัจจุบันมีอยู่เพียง ๕ แห่งเท่านั้น มีทั้งร้านค้าของวัดและของคนในชุมชน ได้แก่ วัดพระธาตุจอมทอง วัดพระธาตุจอมผ่อ วัดพระธาตุจอมแจ้ง วัดพระธาตุจอมแ่ว และวัดพระธาตุจอมกิติติ จากการสอบถามจากนักท่องเที่ยวและลงพื้นที่สังเกตการณ์ พบว่า ผู้ให้บริการเครื่องสักการบูชา วัตถุมงคล ขนมขบเคี้ยว ตลอดจนเครื่องดื่มต่างๆ โดยรวมจะมีอัตราค่าที่ดี พุดจาปราศรัยไพเราะ ให้ความเป็นกันเอง ยิ้มแย้มแจ่มใส มีหัวใจบริการ ส่วนเรื่องราคาสินค้านั้นก็อยู่ในระดับมาตรฐานทั่วไป มีการติดป้ายบอกราคาชัดเจน ดอกไม้ธูปเทียนมีการเปลี่ยนใหม่ ไม่นำดอกไม้เหี่ยวแห้งมาบริการ ไม่เอาเปรียบนักท่องเที่ยว สำหรับเครื่องสักการบูชาดอกไม้ธูปเทียนของทางวัด โดยมากจะจัดเตรียมไว้ให้นักท่องเที่ยวได้เลือกหยิบตามสะดวก และสามารถทำบุญได้ตามกำลังศรัทธา ซึ่งบางครั้งนักท่องเที่ยวอยากทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มเติม ยังทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัด รวมถึงแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ที่มีอยู่บริเวณใกล้เคียงให้แก่นักท่องเที่ยวด้วย

สรุป ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ทั้ง ๙ จอม พบว่า สิ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเยี่ยมชมหรือมากราบสักการะ หลักๆ จะเป็นองค์พระธาตุอันเป็นปูชนียวัตถุที่มีความสำคัญต่อจิตใจและวิถีการดำเนินชีวิตของชาวพุทธตามคติความเชื่อทางศาสนา และมีคุณค่าในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรม และทุกแห่งจะมีประเพณีสงกรานต์พระธาตุประจำปี ส่วนการปรับภูมิทัศน์ภายในบริเวณสถานที่ยังจะต้องทำแบบค่อยเป็นค่อยไปตามเหตุปัจจัยทางทรัพยากร เพราะในแต่ละสถานที่มีความแตกต่างกันทั้งกำลังคน เงิน ศาสนวัตถุ สภาพแวดล้อม และการบริหารจัดการ ด้านการเดินทางเข้าถึงแหล่งปัจจุบันมีความสะดวกสบายมากขึ้น มีการปรับปรุงถนนสำหรับรองรับการขยายตัวทางด้านสังคมและเศรษฐกิจ มีป้ายบอกสัญญาณจราจร ป้ายเตือน ต่างๆ ติดข้างทางตลอดการเดินทาง รวมถึงถนนและป้ายทางขึ้น-ลงวัดด้วย ด้านความสะอาดสำคัญที่สุดคือห้องสุขา ส่วนใหญ่ไม่มีผู้ดูแลรับผิดชอบเรื่องความสะอาดหรือซ่อมแซมเมื่อเกิดชำรุด ป้ายประวัติวัดและพระธาตุมีอยู่ทุกแห่ง รวมถึงป้ายพื้นฐานอื่นๆ เช่น ห้องสุขา ถังขยะ เป็นต้น ด้านการให้บริการนักท่องเที่ยวในแต่ละสถานที่ยังไม่มีมัคคุเทศก์ประจำ การประชาสัมพันธ์ส่วนมากจะทำแผ่นพับไว้บริการนักท่องเที่ยวได้หยิบไปอ่าน ร้านค้าเครื่องสักการบูชา เครื่องดื่ม น้ำชา กาแฟ มีเพียงบางแห่งเท่านั้น บางวัดมีการเตรียมน้ำดื่มเครื่องดื่มไว้บริการฟรี มีสถานที่นั่งพักผ่อน จุดชมวิว

อย่างไรก็ตาม จากการลงพื้นที่ของผู้วิจัย พบว่า ร้านสินค้าของฝากผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือของฝากที่ระลึกยังไม่มีให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เพราะตรงนี้ถือว่ามีความสำคัญตรงต่อวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มุ่งการกระจายรายได้ไปสู่คนในแต่ละท้องถิ่น

๔.๒.๓ จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และอุปสรรคปัญหา

จากการศึกษา พบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุทั้ง ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย มีความแตกต่างกันทั้งสภาพแวดล้อมพื้นที่และเหตุปัจจัยสนับสนุน เช่น เรื่องของบุคลากร งบประมาณ ทรัพยากรท่องเที่ยว และการจัดการ เหตุนี้จึงมีจุดเด่น จุดด้อย โอกาส อุปสรรคปัญหาที่แตกต่างกันไปในแต่ละแห่ง ซึ่งในภาพรวมพอสรุปได้ ดังนี้

ตารางภาพที่ ๒ จุดเด่น และจุดด้อย แหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุ ๙ จอม

จุดเด่น Strengths	จุดด้อย Weaknesses
-เป็นพระธาตุที่มีประวัติความเป็นมายาวนานและมีตำนานค่อนข้างพิสดาร ซึ่งมีอายุเก่าแก่มากกว่า ๕๐๐ ปีขึ้นไป และเชื่อว่าเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนต่างๆ แห่งพระวรกายของพระพุทธองค์ -เป็นพระธาตุที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรม และพุทธศิลปกรรมที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นแบบล้านนาผสมพุกามและเชียงแสน ไม่ซ้ำแบบกัน -เป็นโบราณสถานและปูชนียสถานที่อยู่คู่วัด คู่บ้าน คู่เมืองที่ศรัทธาประชาชนให้ความเคารพนับถือ และเชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์ ครั้นได้สักการบูชาแล้วจะเกิดสิริมงคลแก่ชีวิตและครอบครัว -เป็นพระธาตุที่มีอิทธิพลต่อจิตใจ วิถีดำเนินชีวิต และเป็นบ่อเกิดแห่งคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมท้องถิ่นที่ควรค่าแก่การศึกษา และมีประเพณีสงฆ์ประจำปีตามเอกลักษณ์วัฒนธรรมแบบล้านนา	-ภาพรวมยังไม่มีแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว -ขาดการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ -การบริหารจัดการส่วนใหญ่เป็นลักษณะปัจเจกโดยผู้นำภายในวัด ทำให้ขาดการบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงาน องค์กร และประชาชนในพื้นที่ บางแห่งมีความขัดแย้งกันระหว่างผู้นำ -ขาดบุคลากร งบประมาณ ที่สนับสนุนการขับเคลื่อนงานปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ -ไม่มีมีคชุเทศก์ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ นักท่องเที่ยว -ขาดการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ที่ช่วยสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวหลากหลาย -ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรท่องเที่ยว รวมถึง ภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม

ตารางภาพที่ ๒ จุดเด่น และจุดด้อย แหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุ ๙ จอม (ต่อ)

จุดเด่น Strengths	จุดด้อย Weaknesses
-เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนา วัฒนธรรมการดำเนินชีวิต รวมถึงการปกครองในแต่ละยุคสมัย -เป็นพระธาตุประธาน ประจำวัด คือไม่มีพระธาตุอื่นๆ รายรอบ -พระธาตุทั้ง ๙ แห่งตั้งอยู่บนเนินเขาหรือยอดดอยทั้งสิ้น มีจุดชมวิวยุคโบราณที่สลับซับซ้อนรอบๆ ที่สวยงามแตกต่างกันไปแต่ละสถานที่ -เป็นพระธาตุที่มีเชื่อกันมานานหน้าเรียกว่า "จอม" อันหมายถึงพระธาตุที่อยู่ในที่สูง หรือเป็นที่เคารพบูชาเหนือกว่าพระธาตุองค์อื่นๆ -พระธาตุทั้ง ๙ แห่งตั้งอยู่ภายในวัดทั้งสิ้น ซึ่งยังมีปูชนียวัตถุและสถานที่ท่องเที่ยวอื่นอยู่ภายในบริเวณวัดและบริเวณใกล้เคียงที่สามารถนำมาดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว	-ความสะอาดห้องสุขาขาดผู้รับผิดชอบดูแล ร้านค้าบริการบางสถานที่ยังคงไม่ค่อยเป็นระเบียบเรียบร้อย -ป้ายอำนวยความสะดวกบางจุดไม่ค่อยชัดเจน -บางแห่งไม่มีที่พักผ่อนคลายอิริยาบถ หลบแดดฝน -ไม่มีปฏิทินงานบุญประเพณีในแต่ละเดือน/ปี การประชาสัมพันธ์ไม่ต่อเนื่อง และแบบเดิมๆ ขาดการใช้สื่อเทคโนโลยีใหม่ๆ มาช่วยประชาสัมพันธ์ -ร้านค้าบริการเครื่องสักการบูชา เครื่องดื่ม ของขบเคี้ยวมีเพียงบางแห่งเท่านั้น -ไม่มีร้านบริการสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน สินค้าโอท็อป ของฝากที่ระลึก ไม่มีร้านค้าอาหาร ผลไม้ประจำถิ่นประจำฤดู -ยังไม่มีรวบรวมเรื่องราวประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ชัดเจน

ตารางภาพที่ ๓ โอกาส และอุปสรรคปัญหา แหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุ ๙ จอม

โอกาส Opportunities	อุปสรรค/ปัญหา Threats
-ภายในบริเวณวัดทั้ง ๙ แห่งนอกจากจะมีพระธาตุแล้วยังมีโบราณสถานโบราณวัตถุ และสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ อีกหลายประการ ที่นักท่องเที่ยวไม่รู้จักร สามารถพัฒนาต่อยอดได้อีก -ทางรัฐบาลประกาศให้เชียงรายเป็นเมืองแห่งศิลปะและวัฒนธรรม -การท่องเที่ยวระดับภูมิภาคมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง -หากมีการบริหารจัดการที่ดี ประสานงานร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ระดมความคิด ร่วมกันจัดทำแผนนโยบายการพัฒนา ประสานประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย ก็เป็นโอกาสสร้างงาน สร้างเงิน และสร้างอาชีพกระจายรายได้สู่คนในชุมชนพื้นที่	-ระยะการเดินทางที่ค่อนข้างไกล แต่ใช้เวลาเพียงวันเดียว ซึ่งการเดินทางไกลต่อเนื่องหลายชั่วโมงจะเหนื่อยล้า และเสี่ยงอันตรายต่อชีวิต ทรัพย์สิน -นักท่องเที่ยวมีเวลาในการศึกษาเที่ยวชมแต่ละสถานที่น้อย เพราะต้องรีบเดินทางต่อไปเพื่อให้ครบ ๙ จอม -ไม่มีรถบริการสาธารณะประจำทาง ต้องใช้รถยนต์ส่วนตัว หรือเหมารถตู้ -แต่ละสถานที่มีสภาพพื้นที่แตกต่างกัน บางแห่งอยู่ในเมือง บางแห่งอยู่ไกลออกไปไกล ต้นทุนทางทรัพยากรจึงต่างกัน -รถบัสใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงได้ในหลายแห่ง ถนนทางเข้าแคบ และบางแห่งป้ายบอกทางไม่ชัดเจน

ตารางภาพที่ ๓ โอกาส และอุปสรรคปัญหา แหล่งท่องเที่ยววัดพระธาตุ ๙ จอม (ต่อ)

โอกาส Opportunities	อุปสรรค/ปัญหา Threats
- ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆที่อยู่บริเวณใกล้เคียง หรือกำลังเป็นที่นิยมเพื่อเพิ่มประสบการณ์ท่องเที่ยว - จังหวัดเชียงรายมีดินดี น้ำดี อากาศดี โอกาสดี โดยเฉพาะช่วงฤดูหนาวที่มีนักท่องเที่ยวเยอะ มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต ชนเผ่า เป็นต้น สามารถเชื่อมโยงสร้างความหลากหลายในการท่องเที่ยวได้ - ปัจจุบันการคมนาคมจังหวัดเชียงรายทั้งทางบก ทางอากาศ และทางน้ำ มีความสะดวกมากขึ้น มีการพัฒนาเพื่อรองรับการขยายตัวของสังคมและเศรษฐกิจ - หลายแห่งเหมาะแก่การปฏิบัติธรรม มีโอกาสในการจัดกิจกรรมลักษณะพักผ่อนกาย พักผ่อนใจควบคู่กับการส่งเสริมการปฏิบัติธรรม การศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง	- บางวัดอยู่ในแหล่งความเจริญ มีต้นทุนทรัพยากรที่มากกว่าทั้งเรื่องคน เงิน เครื่องมือ วัสดุ และโอกาส - งบประมาณจากหน่วยงาน องค์กรต่างๆ สนับสนุนด้านการพัฒนาปรับปรุงพื้นที่มีน้อย - สถานการณ์การท่องเที่ยวและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงตลอด - การประชาสัมพันธ์จากภาคส่วนต่างๆ ขาดความต่อเนื่อง ไม่มีการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบใหม่ๆ ให้หลากหลายช่องทาง - ติดข้อกฎหมายกรมศิลปากร เช่น พระธาตุจอมกิตติ จะบูรณะซ่อมแซมปรับปรุงเองไม่ได้ - ขาดความต่อเนื่องของการสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และสานต่อกิจกรรมที่เคยทำมาช่วงก่อน - บางแห่งการพัฒนาปรับปรุงยังไม่สอดคล้องกับแผนนโยบายภาครัฐและไม่เท่าทันกับสถานการณ์การท่องเที่ยวยุคปัจจุบัน

แต่อย่างไรก็ตามแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พระธาตุ ๙ จอม ก็ยังมีจุดเด่นและโอกาสที่อยู่มาก เพราะจังหวัดเชียงรายเป็นแดนดินถิ่นล้านนาที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนาน และเป็นแหล่งรวมศิลปวัฒนธรรมล้านนาที่เก่าแก่และงดงามแห่งหนึ่ง อันเกิดจากอิทธิพลหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาถ่ายทอดผ่านผลงานทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม วิจิตรกรรม ประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรม ฯลฯ เหล่านี้ได้รับการถ่ายทอดมาจากยุคสู่ยุค รุ่นสู่รุ่น และยังคงซึมซับอยู่ในจิตวิญญาณของคนล้านนาส่วนใหญ่ ขอเพียงแต่มีการบริหารจัดการที่ดี มีแผนงานการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน สอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวภาครัฐ มีการประสานความสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งวัด ประชาชนในพื้นที่รวมถึงหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเอกชน ช่วยกันขับเคลื่อนพัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้

๔.๒.๔ แนวทางการอนุรักษ์ฟื้นฟูและทิศทางการพัฒนาในอนาคต

วิเคราะห์ปัจจัยภายใน พบว่า ส่วนใหญ่มีความคิดและแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่คล้ายคลึงกัน คือ เมื่อต้องมีการบูรณะซ่อมแซมองค์พระธาตุหรือโบราณวัตถุอื่นๆ ภายในวัด ต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเดิมไว้ให้ได้มากที่สุด เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังตลอดถึงนักท่องเที่ยวได้ศึกษาและได้เห็นรูปแบบเดิมขององค์พระธาตุ และทิศทางการพัฒนาใน

อนาคตนั่น คือ บุรณะองค์พระธาตุให้มีความสง่างามและคงทนถาวร เช่น ปิดทอง สร้างครอบองค์เดิมให้ใหญ่ดูสง่างามขึ้น บำรุงรักษาให้ดีขึ้นกว่าเดิม ปรับปรุงบริเวณองค์พระธาตุเจดีย์ให้สวยงามและกว้างขวางเพียงพอสำหรับกิจกรรมงานบุญประเพณี รวมถึงการปรับปรุงภูมิทัศน์และจัดระเบียบสภาพแวดล้อมต่างๆ ภายในวัดให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม สร้างสถานที่พักสำหรับญาติโยมผู้มาปฏิบัติธรรม จัดให้มีห้องศิลป์ในท้องถิ่นหรือจัดพื้นที่ให้ศิลปินในอำเภอมาร่วมกันทำการแสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชม บุรณะซ่อมแซมกุฏิเก่า สร้างที่อยู่อาศัยพระภิกษุสามเณร นอกจากนี้ต้องมีแนวทางการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คนได้รู้จักพระธาตุ ๙ จอม มีการส่งเสริมให้คนในชุมชนรวมถึงนักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน และประเพณีวัฒนธรรม ที่สำคัญควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูรวมถึงดูแลรักษาศาสนสถานภายในวัด

วิเคราะห์ปัจจัยภายนอก พบว่า การอนุรักษ์ แหล่งทรัพยากร ไม่ควรที่จะไปขัดกับการพัฒนา และการพัฒนาที่ไม่ควรจะไปขัดแย้งกับการอนุรักษ์เช่นกัน ในการพัฒนานั้นก็ต้องพัฒนาให้ถูกทิศทาง คือ การบูรณะ หรือการพัฒนาโบราณสถานในอนาคตนั้น จะต้องรักษาสถาปัตยกรรมดั้งเดิมไว้เป็นเอกลักษณ์ของวัด ไม่เอาเอกลักษณ์อื่นมาผสมผสาน ควรมีการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้เข้ามามีส่วนร่วมอนุรักษ์และพัฒนา เจ้าอาวาสและกรรมการวัดจะต้องมี อุปนิสัยที่มีการอนุรักษ์ฟื้นฟู และดูแลรักษา และก่อนที่จะทำบูรณะปรับปรุงองค์พระธาตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ควรถอดแบบเดิมก่อนว่า แต่ละยุคแรกเริ่มเดิมทีเป็นอย่างไร ปรับเปลี่ยนอย่างไร แบบไหน เพื่ออะไร และโครงการในอนาคตจะมีอะไรเพิ่มเติม เมื่อพระธาตุ ๙ จอมเกิดจากมุมมองของพระสงฆ์ผู้ปกครองระดับสูงในจังหวัดเชียงรายรวมถึงผู้เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ดังนั้น ควรมีการประชุมโดยรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง หากผู้มีความรู้ทางประวัติศาสตร์มาช่วยจัดทำข้อมูลประวัติของวัดและพระธาตุให้มีความสมบูรณ์เป็นที่อ้างอิงได้ จากนั้นบูรณะให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ควร มีการฝึกอบรมมัคคุเทศก์ที่จะคอยถ่ายทอดองค์ความรู้หรือแนะนำสถานที่สำคัญๆ ภายในวัดให้กับผู้ที่มาท่องเที่ยว

๔.๒.๕ ข้อเสนอแนะ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย

จากการศึกษา ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พระธาตุ ๙ จอมให้เกิดความยั่งยืนและดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยว

ด้านสิ่งดึงดูดในพื้นที่ ควรมีแผนในการจัดการและ พัฒนา พื้นที่ชัดเจนสอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวของทางภาครัฐ ปรับปรุงภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมบริเวณวัดให้ดูสะอาด เรียบร้อย สวยงาม ร่มรื่น การจัดการพื้นที่และการก่อสร้างควรมีการคิดออกแบบยึดเอกลักษณ์แบบล้านนา และควรเพิ่มความหลากหลายในกิจกรรมท่องเที่ยว เพราะจากปัจจุบันเมื่อเดินทางไปเที่ยวแล้วก็จะพบแต่รูปแบบเดิม ซึ่งผู้บริหารจัดการในแต่ละสถานที่ จะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ ศึกษาเรื่องสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของพื้นที่ให้รู้และเข้าใจ มีการศึกษาดูงานในพุทธ โบราณสถานในที่ต่างๆ ว่าเขามีรูปแบบในการบริหารจัดการอย่างไร เพื่อที่จะนำมาพัฒนาปรับปรุงในส่วนของตน แต่ต้องไม่ขัดกับศิลปะเอกลักษณ์ในท้องถิ่น หรือการสร้างสิ่งใดเพิ่มขึ้นมา ควรคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและสอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น

ด้านความสะดวกปลอดภัยในการเข้าถึงแหล่ง ด้วยหนทางค่อนข้างไกลกัน แต่ต้องไปให้ครบตามแพคเกจไหว้พระธาตุ ๙ จอมในวันเดียว อาจมีการปรับเปลี่ยนเรื่องระยะเวลาและวันในการเดินทางใหม่ อาจเป็น ๒ วัน หรือ ๓ วัน แล้วเชื่อมโยงกับสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ควรเพิ่มป้ายบอกทางระหว่างการเดินทางในแต่ละจุด และทำป้ายทางเข้าออก-ขึ้นลงวัดให้ชัดเจน

ด้านความสะอาด วัดควรมีการดูแลห้องสุขา ถังขยะ ลานจอดรถ โดยเฉพาะเรื่องความสะอาดห้องน้ำห้องสุขา อาจมีผู้รับผิดชอบดูแลความสะอาดและซ่อมแซมปรับปรุงเป็นประจำ นอกจากความสะอาดแล้ว ควรเพิ่มความสะดวกปลอดภัยด้วย เช่น การแยกประเภทห้องน้ำให้ชัดเจน เป็นชาย หญิง ผู้สูงอายุ ผู้พิการ ห้องส้วมควรจะเป็นชนิดชักโครกนั่งง่ายและมีราวจับเพื่อพยุงลุกขึ้นง่ายๆ สำหรับคนสูงอายุและผู้พิการ และพระสงฆ์สามเณร นอกจากนี้ควรให้ความสำคัญด้านความสะอาดสุขอนามัยภายในบริเวณวัด ไม่ปล่อยให้สิ่งสกปรกที่ทำให้รู้สึกไม่ปลอดภัย ดูแลสัตว์เลี้ยงให้อยู่ในที่เหมาะสม ไม่ควรปล่อยให้สัตว์เลี้ยงขึ้นมาเล่นพาดภายในวิหารหรือบริเวณที่ทำกิจกรรมทางศาสนา ถ่ายสิ่งสกปรก เช่น อุจจาระ สุนัข แมว นก หรือมีกลิ่นไม่พึงประสงค์ ซึ่งปัจจุบันในบางสถานที่เรื่องการจัดการความสะอาดห้องน้ำห้องสุขา การกำจัดขยะ รวมถึงบริเวณวัดยังไม่เป็นระบบเท่าที่ควร อาจขอความร่วมมือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่เข้ามาช่วยปรับปรุงและดูแลพื้นที่ของวัดให้ดูสะอาดอยู่เป็นระยะๆ

ด้านอำนวยความสะดวกภายใน การมีป้ายบอกสัญลักษณ์ต่างๆ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกแห่งต้องมีและอย่างน้อยต้องมี ๒ ภาษา คือ ไทยกับสากล เพราะบางครั้งการสื่อสารหากเป็นชาวต่างชาติก็จะพูดคุยกันลำบาก การมีเอกสารเป็นภาษาสากลแทรกอยู่ก็จะง่ายขึ้นและช่วยการท่องเที่ยวได้มาก มีการบูรณะซ่อมแซมป้ายประวัติที่ดูเก่า ถังขยะควรเป็นแบบมาตรฐานและติดป้ายให้ชัดเจน เพิ่มป้ายสัญลักษณ์เตือนพื้นต่างระดับ ระวางลิ้น มีทางเดินสำหรับผู้พิการสายตาให้สามารถใช้ไม้เท้าไปได้ง่ายๆ มีการทำทางพิเศษสำหรับผู้นั่งรถเข็น แต่อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่ศึกษาป้ายสัญลักษณ์ต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นป้ายที่ติดไว้เฉพาะจุด ผู้ศึกษาเห็นว่าควรมีป้ายชี้บอกนำทางสถานที่ต่างๆ ภายในบริเวณวัดเพิ่มเติม เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น และเพื่อให้มีความสอดคล้องกับสถานที่ท่องเที่ยวปัจจุบัน เช่น

แผนภาพที่ ๔ ตัวอย่างป้ายบอกนำทาง

ขอบคุณภาพจาก <http://www.flickrriver.com>, และ <https://www.thailandoo.com>

[๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๐]

ด้านการบริการ ควรมีมีคฤหบดีถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่นักท่องเที่ยว อาจเป็นพระสงฆ์ หรือผู้ที่แต่งตั้งไว้เฉพาะ ควรให้ผู้มีความรู้แนะนำข้อมูลที่ถูกต้อง มีการจัดทำสื่อชุดข้อมูลประวัติ ลักษณะและความสำคัญของพระธาตุและวัด รวมถึงสถานที่สำคัญๆ ที่มีอยู่ภายในบริเวณวัดทั้ง ๙ แห่ง โดยทำเป็นหนังสือหรือแผ่นพับทั้งภาษาไทยและอังกฤษไว้อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว มีการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องเพื่อให้คนรู้จักมากยิ่งขึ้น มีประวัติที่สามารถติดตามได้ในระบบ IT เพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่หลากหลาย เช่น ป้ายติดคิวอาร์โค้ด สื่ออินเทอร์เน็ต เฟสบุ๊ก เว็บไซต์ เป็นต้น มีป้ายเทศกาลงานประเพณีหรือกิจกรรมต่างๆ อาจทำเป็นปฏิทินประจำปี เช่น งานสงกรานต์ประจำปี งานปฏิบัติธรรมประจำปี เป็นต้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบ อย่างไรก็ตามจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยเห็นว่า บางวัดมีการจัดทำบอร์ดปฏิทินกิจกรรมประจำปี บางวัดทำปฏิทินแจกช่วงเทศกาลสงกรานต์ปีเก่าต้อนรับปีใหม่แล้วสอดแทรกกิจกรรมประจำปีของวัดไว้ นอกจากนี้ในแต่ละสถานที่นั้น ควรทำแลนมาร์กของตัวเองไว้ เมื่อนักท่องเที่ยวมาถึงจะต้องมาซื้อคิน ที่สถานที่แห่งนั้น เพราะในยุคปัจจุบันเป็นยุคที่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย โดยเฉพาะโทรศัพท์มือถือ สมาร์ทโฟน เมื่อนักท่องเที่ยวแชร์ออกไปก็เท่ากับช่วยประชาสัมพันธ์ด้วย แต่อย่างไรก็ตามควรมี หน่วยงานประชาสัมพันธ์เทศกที่ชัดเจน

ควรมีที่นั่งพักเพื่อผ่อนคลายอิริยาบถหรือศาลาที่พักหลบแดดฝน สำหรับวัดที่มีร้านค้าอยู่ ภายในหลายๆ ร้าน ควรจัดการให้เป็นระเบียบเรียบร้อย อยู่ภายในโซนเดียวกัน และการจัดการต้อง ทำอย่างรอบคอบ ขอความเห็นชอบจากคนชุมชน ทำแล้วต้องได้ประโยชน์ร่วมกัน มุ่งการกระจาย รายได้สู่คนในชุมชน และไม่เกิดการทะเลาะกันขึ้นภายหลัง สำหรับทางวัดอาจมีร้านค้าตามความ เหมาะสม คือ เน้นสิ่งจำเป็นในการสักการะตามประเพณีวัฒนธรรม ไม่เน้นธุรกิจภายในวัด มีการ ควบคุมราคาสินค้าให้ถูกต้องเป็นธรรม บุคลากรสำหรับบริการต้อนรับแขกหรือบริการสินค้า ควรมี ยิ้มแย้มแจ่มใส พูดจาอ่อนหวาน ให้ความเป็นมิตรต่อผู้มาใช้บริการ นอกจากนี้ควรมีสินค้าประเภท ผลิตภัณฑ์ชุมชนมาวางให้บริการนักท่องเที่ยว เช่น ผ้าทอ สินค้า OTOP ผลิตภัณฑ์ชุมชน ร้านอาหาร ผลไม้ประจำฤดู เป็นต้น

สรุปข้อเสนอแนะ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พระธาตุ ๙ จอม

๑. ควรมีโครงสร้างคณะกรรมการ มีแผนนโยบายในการจัดการและพัฒนาพื้นที่ชัดเจน และสอดคล้องกับแผนนโยบายเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวของทางภาครัฐ
๒. เจ้าอาวาสหรือผู้รับผิดชอบพื้นที่ ต้องมีวิสัยทัศน์ที่ดีด้านการจัดการและการบริการ ปรับตัวเข้ากับยุคสมัยและทันต่อสถานการณ์
๓. ควรเปิดพื้นที่วัด เปิดใจ เปิดโอกาส ให้คนในชุมชน องค์กรในพื้นที่ หน่วยงานภาครัฐ รวมถึงเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและพัฒนา

๔. ควรมีการปรับปรุงทัศนียภาพภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อมให้ดูสะอาด ร่มรื่น สวยงาม

๕. การทำงานร่วมกันจะต้องมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบ ได้

๖. ควรมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับคนในชุมชนแต่ละพื้นที่ เพื่อให้เกิดความรักและ ห่วงแหนในโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ร่วมกันการอนุรักษ์ฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เป็น แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม

๗. ควรมีการสร้างสื่อต่างๆ ในการประชาสัมพันธ์ให้มีความหลากหลายยิ่งขึ้น เช่น อินเทอร์เน็ตเว็บไซต์ เฟสบุ๊ก ทวิตเตอร์ คู่มือเกี่ยวกับการท่องเที่ยว หรือวิดีโอข้อมูลประวัติ เป็นต้น
๘. ควรมีมีคฤหาสน์ในการพหุสถานที่จะถ่ายทอดข้อมูลองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าทางศาสนา ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม และประโยชน์ที่ได้จากการเดินทางท่องเที่ยว
๙. ควรมีร้านบริการสินค้าชุมชน ของฝากที่ระลึก เครื่องดื่ม ของขบเคี้ยว เป็นต้น และควรจัดให้เป็นระเบียบ
๑๐. ควรมีป้ายบอกทางที่ชัดเจนและมีแผนที่แสดงเส้นทางในการเดินทาง
๑๑. การพัฒนาจะต้องไม่ขัดแย้งกับการอนุรักษ์ การอนุรักษ์ก็ไม่ควรขัดกับการพัฒนา ซึ่งผู้จัดการวัดหรือคณะกรรมการที่เกี่ยวข้องควรศึกษาประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมของแต่ละพื้นที่ให้รู้และเข้าใจ
๑๒. ควรมีการจัดหาสิ่งของพื้นบ้านที่มีอยู่ในชุมชนมาจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ทางศาสนา และวัฒนธรรม
๑๓. ควรออกไปศึกษาดูงานในแหล่งโบราณสถานอื่นๆ ที่มีการจัดการที่ดี เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงสถานที่ของตนให้เกิดความสวยงามโดยไม่ขัดกับศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
๑๔. ควรมีการสืบสานอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรมที่สำคัญต่างๆ ไว้
๑๕. ควรมีการจัดทำประวัติให้ชัดเจนน่าเชื่อถือ ไม่ใช่อาศัยเฉพาะคำบอกเล่า เพราะปัจจุบันต้องมีหลักฐานชัดเจนแม้จะเป็นตำนานก็ตาม เพราะถ้าขาดหลักฐานอ้างอิงแล้วนักประวัติศาสตร์สมัยใหม่จะไม่ยอมรับ ซึ่งการสืบสานจะใช้เวลาเฉพาะบางครั้งเท่านั้น ต้องมีข้อมูลที่ชัดเจน พระธาตุ ๙ จอมจึงจะมีคุณค่าทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม
๑๖. ควรมีการส่งเสริมพัฒนาเป็นหลักสูตรการเรียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในอนาคต

สรุป การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเอาทรัพยากรอันเป็นมรดกทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่มาสร้างมูลค่าในรูปแบบการท่องเที่ยวเส้นทางบุญ และเป็นการประกาศให้คนเชียงรายตลอดถึงนักท่องเที่ยวได้ทราบว่า จังหวัดเชียงรายมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานมากกว่า ๗๐๐ ปี และมีความเจริญรุ่งเรืองในทางพระพุทธศาสนา มีพระธาตุที่มีความศักดิ์สิทธิ์และมีชื่อเสียง มีโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สวยงามทรงคุณค่าทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และมีประเพณีวัฒนธรรมที่ยังคงเอกลักษณ์อัตลักษณ์วิถีแห่งล้านนาอยู่มาก

ดังนั้น การจัดการเป็นเรื่องสำคัญในการที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนด้านการท่องเที่ยว หากมีการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์และวัตถุที่มีอยู่อย่างเหมาะสม ประสานงานร่วมมือทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องระดมความคิดจัดทำแผนการพัฒนอย่างเป็นระบบ มีกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล สอดคล้องกับสถานการณ์และนโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวของชาติ ก็จะทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่ายทั้ง วัด บ้าน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงรายมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ประวัติความเป็นมา คุณลักษณะ และความสำคัญของ พระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงรายเพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย เพื่อวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีลักษณะการวิจัยเพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และเสนอแนะ แนวทางการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของ จังหวัดเชียงราย โดยประเด็นหลักในการวิจัยครั้งนี้คือ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวในด้านต่างๆ คือ ด้านสิ่งดึงดูดในพื้นที่ ด้านความสะดวกปลอดภัยในการเข้าถึงแหล่งด้านความสะดวก ด้านการอำนวยความสะดวก และด้านการบริการนักท่องเที่ยว โดยมุ่งเน้นในการจัดการด้านต่างๆ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวเคราะห์ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๕.๑.๑ ผลการศึกษาประวัติ คุณลักษณะ และความสำคัญของ พระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย พบว่า

พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุที่ถูกบรรจุไว้ในองค์พระธาตุในแต่ละสถานที่นั้นเป็นส่วนแห่งวรกายที่ประเสริฐของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอริยสงฆ์สาวก ที่ปฏิบัติตนจนสามารถบรรลุมรรคผล นิพพานได้ พระธาตุจึงมีคุณลักษณะพิเศษและมีความสำคัญในฐานะเป็นมรดกทางศาสนธรรมและศาสนสมบัติที่บรรพชนชาวพุทธได้สร้างขึ้นไว้ตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอันเกิดจากความเคารพศรัทธาเลื่อมใส ประกอบกับความเชื่อในเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์ของพระธาตุที่มีผู้ประสบพบเจอด้วยตนเองหรือฟังจากคำบอกเล่าสืบต่อกันมาอีกทีจากประชาชนในแดนดินถิ่นเมืองนั้นๆ ฉะนั้น ชาวพุทธส่วนใหญ่จึงถือว่าพระธาตุเป็นปูชนียวัตถุและศาสนวัตถุที่สำคัญยิ่งเพราะเป็นเครื่องช่วยเสริมกำลังใจในการดำรงชีวิต และเป็นอุบายธรรมในการเข้าถึงพระรัตนตรัย

ตั้งแต่อดีตกาลมาทั้งผู้นำทางด้านจิตวิญญาณหรือผู้นำชุมชน เช่น พระสงฆ์ พระราชา เจ้าเมือง คหบดี เป็นต้น ต่างก็ได้ตั้งใจสร้างองค์พระธาตุถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา และสังฆบูชา

จึงมีทั้งพระธาตุประจำวัด ประจำเมือง และประจำตระกูล เพราะต่างเชื่อว่าได้สร้างสิ่งที่มีค่าและสิ่งที่เป็นสิริมงคลแก่ชีวิตตน ครอบครัว และวงศ์ตระกูล ซึ่งจากความเคารพศรัทธาเลื่อมใส และความเชื่อที่มีทำให้เกิดอารยธรรมเป็นวิถีหลักเกณฑ์การปฏิบัติในรูปแบบต่างๆ เพื่อไปสู่เป้าหมายแห่งความดีงามของชีวิตผ่านบริบทแห่งสังคมในแต่ละยุคสมัยที่แตกต่างกันไป จนเกิดเป็นเรื่องราวประวัติที่มีอยู่ทั้งในคัมภีร์ ตำนานทางศาสนา และวรรณกรรมทางศาสนา

พระธาตุทั้ง ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีประวัติความเป็นมาและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของล้านนาในฐานะเป็นปูชนียสถานปูชนียวัตถุที่เคารพสักการบูชาตามคติความเชื่อนิยม และมีลักษณะทางภูมิศาสตร์และลักษณะทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมที่โดดเด่นสวยงามแตกต่างกันไป ดังนั้น พระธาตุทั้ง ๙ จอม จึงนับได้ว่ามีบทบาทและความสำคัญต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าทั้งทางด้านกายภาพและด้านจิตวิญญาณของพุทธศาสนิกชน โดยคุณค่าและความสำคัญเหล่านั้นยังถูกสะท้อนผ่านระบบการเมืองการปกครอง สังคม เศรษฐกิจ และศิลปวัฒนธรรม ต่อเนื่องมาหลายชั่วอายุคน บางครั้งใช้เป็นสถานที่ตั้งสัตยาธิฐาน เป็นสถานที่ปลูกจิตปลอบใจให้เกิดความกล้าหาญ เป็นศูนย์รวมจิตใจให้เกิดความรักสามัคคีของคนในพื้นที่ เป็นที่เคารพยำเกรงให้เกิดความอายชั่วกลัวบาป

เมื่อวิถีแห่งอารยธรรมได้ผายแผ่มาสู่ประชาชนในแถบสุวรรณภูมิและแดนดินถิ่นล้านนา ซึ่งประกอบไปด้วย ๘ จังหวัดภาคเหนือ คือ เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ลำปาง ลำพูน แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน ชาวล้านนาจึงได้รับเอาคำสอนและคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักที่พึงทางจิตใจในการดำเนินชีวิต และจากคติความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระธาตุที่มีปรากฏในคัมภีร์และตำนานทางล้านนา เช่น ตำนานพระเจ้าเลียบโลก ตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลีปกรณ์ จะพบว่าพระธาตุมีคุณลักษณะและมีความสำคัญต่อการวางรากฐานทางพระพุทธศาสนาและการสร้างบ้านแปงเมืองต่างๆ ในดินแดนล้านนารวมถึงดินแดนใกล้เคียง เหตุนี้ พระธาตุจึงเป็นศาสนวัตถุที่มีความสำคัญในฐานะเป็นปูชนียวัตถุที่ทรงคุณค่าและมีอิทธิพลต่อจิตใจชาวพุทธล้านนาเป็นอย่างสูง จะสังเกตเห็นได้ว่า ชาวล้านนาจะนิยมสร้างองค์พระธาตุไว้บนยอดดอยสูง (จอม) อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นที่แตกต่างจากภาคอื่นๆ อย่างเช่น พระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุดอยตุง พระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย เป็นต้น หลักฐานเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องยืนยันว่า ชาวล้านนานั้นมีความเคารพศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างสูงสุด และผู้ที่สามารถสร้างได้จะต้องมีทั้งบารมี ความศรัทธา ความเพียร และความอดทน และผู้ที่สามารถเดินทางขึ้นไปกราบไหว้บูชาได้นั้น ก็ต้องมีความศรัทธา ความเพียร และความอดทนเช่นเดียวกัน เพราะเมื่อเดินทางขึ้นไปถึงและได้กราบพระธาตุแล้ว ก็จะมีความภาคภูมิใจและเกิดความเคารพนับถือพระรัตนตรัยมากยิ่งขึ้น

พระธาตุ นอกจากจะมีคุณค่าและความสำคัญทางด้านจิตใจมวลมนุษย์แล้ว ยังมีคุณค่าและความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม เพราะบ่งบอกถึงเอกลักษณ์ของศาสนาและของชาติด้วย

จากการศึกษา คำว่า พระธาตุ เป็นคำสามัญที่ชาวล้านนาจะเรียกรวมๆ ไม่ได้แยกเฉพาะว่าเป็นส่วนแห่งกายประเสริฐของผู้หมกเกลสแล้ว ซึ่งคนถิ่นอื่นมักเรียกกันว่า พระบรมสารีริกธาตุบ้าง พระบรมธาตุบ้าง หรือพระอรหันตธาตุบ้าง แม้กระทั่งคำว่า เจดีย์ หรือ สตุป ชาวล้านนาก็ยังเรียกว่า พระธาตุ เช่นเดียวกัน ฉะนั้น ชาวล้านนาส่วนใหญ่จะเรียกว่า "พระธาตุ" ทั้งสตุปเจดีย์ที่บรรจุ และพระบรมสารีริกธาตุ พระบรมธาตุ หรือพระอรหันตธาตุ ด้วย

พระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในพระธาตุทั้ง ๙ จอมในจังหวัดเชียงรายนั้น จากตำนานหรือประวัติ โดยมากจะรับมาจากพระมหาเถระธรรมทูตแล้วนำมาบรรจุไว้ภายในองค์พระธาตุอีกที ซึ่งแต่ละองค์จะมีรูปแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรมและพุทธศิลปกรรมที่แตกต่างกันไปทั้งแบบล้านนา หรือแบบเชียงแสนโบราณ ผสมผสานศิลปะแบบพุกาม ซึ่งสอดคล้องกับบท สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์บุญญาคม ที่กล่าวว่า อาจเป็นเพราะนายช่างที่ทำการก่อสร้างพระธาตุได้มีการพลิกแพลงงานศิลป์เพื่อให้เกิดความโดดเด่นตามเอกลักษณ์ของตนเอง อีกอย่างอาจเป็นเพราะความเคลื่อนไหวทางศาสตร์งานศิลปะที่มีการเปลี่ยนแปลงความนิยมไปตามยุคสมัย รูปทรงแบบลวดลายทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม มักเกิดจากแนวคิดเชิงสร้างสรรค์และจินตนาการของแต่ละศิลปินสกุลช่างซึ่งล้วนไม่ให้ซ้ำแบบกัน และลักษณะสถาปัตยกรรมโดยมากจะเป็นแบบย่อมุมไม้สิบสอง^๑ แม้พระธาตุแต่ละองค์จะมีการบูรณะกันมาหลายครั้ง แต่โดยรวมแล้วรูปแบบของพระธาตุทั้ง ๙ จอม จะมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่ผสมผสานกันอยู่ คือ จะมีลักษณะศิลปะแบบล้านนาผสมผสานกับศิลปะแบบพุกามเป็นส่วนใหญ่

ปัจจุบันรัฐบาลไทยได้มีกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวหลากหลายประเภทให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้รับทราบ ซึ่งอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีการเติบโตอย่างต่อเนื่องและมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ เพราะสามารถสร้างรายได้เข้าประเทศและชุมชนได้เป็นอย่างดี และแหล่งท่องเที่ยวประเภทหนึ่งที่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจเดินทางเข้าไปสัมผัสเรียนรู้ก็คือ แหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เช่น แหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ วัดวาอาราม พระพุทธรูป พระธาตุเจดีย์ อุโบสถ วิหาร เป็นต้น ซึ่งสถานที่เหล่านี้มีอยู่ทั่วเมืองไทย และแหล่งท่องเที่ยวลักษณะนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับร่องรอยทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นซึ่งเป็นมรดกตกทอดที่สืบทอดกันมา

๕.๑.๒ ผลการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ในจังหวัดเชียงราย พบว่า

คนไทยส่วนใหญ่ เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนา จึงมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคน ไทยตั้งแต่เกิดถึงตาย เราจึงเห็น วัดวาอารามต่างๆ ที่มีทั้ง อุโบสถ วิหาร พระธาตุ

^๑ สัมภาษณ์ พระครูประสิทธิ์บุญญาคม เจ้าอาวาสวัดกิ้วพ้าว เจ้าคณะตำบลจันจว้าใต้ เขต ๑ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.

เจติย กุฎี เป็นต้น แม้การจัดกิจกรรมงานบุญประเพณี เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันออกพรรษา ประเพณีงานสงกรานต์พระธาตุ เป็นต้น ล้วนได้รับการอุปถัมภ์ดูแลช่วยเหลือจากพุทธศาสนิกชน เมื่อวัดมีศาสนวัตถุมากขึ้นทั้งเก่าและใหม่ และจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยให้ความสำคัญกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่น หนึ่งในนั้น คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและทรัพยากรที่ทรงคุณค่าทางจิตใจ วิธีการดำเนินชีวิต และประเพณีวัฒนธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีอยู่ในวัดแทบทั้งสิ้น ฉะนั้น วัดต่างๆ โดยเฉพาะวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จำเป็นต้องมีแผนกลยุทธ์ ในการจัดการและการพัฒนา รวมถึงการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ให้มีความสอดคล้องกับ ลักษณะของพื้นที่ในแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะการกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวและการสร้างกิจกรรมเพื่อดึงดูดใจ ความสนใจ และเกิดความรู้สึกดีในกิจกรรมการ ท่องเที่ยว รวมถึงเกิดความ เข้าใจในคุณค่า และเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดการ พัฒนาวัด ของพระธรรมราชานูวัตร (สุทนต์ สุทนต์โน)^๒ กล่าวว่า วัด เป็นพุทธสถาน เป็นเสมือนหลักชัยในการ “ลงหลักปักฐาน” พระพุทธศาสนาในท้องถิ่นนั้น บรรพชนได้ช่วยกันเสียสละหยาดเหงื่อแรงงาน และทรัพย์สินช่วยกันสร้างขึ้น เพื่อจุดศูนย์รวมทางจิตใจของลูกหลาน สมควรที่พวกเราทั้งหลาย ที่ได้รับ “มรดก” นี้จากบรรพชนได้ช่วยกันสร้างและจรรโลงวัดให้เป็นปูชนียสถาน เป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นที่ภาคภูมิใจ เป็นสถานที่ที่น่ายินดี สมกับคำว่า “อาราม” การบริหารจัดการวัดจะว่ายากก็ยาก จะว่าง่ายก็ง่าย เพราะการบริหารจัดการต้องมี “ศาสตร์” และ “ศิลป์” คือมีระเบียบแบบแผน มีภูมิทัศน์ และแนวทางสำหรับการปฏิบัติ การบริหารจัดการวัดผู้บริหารต้องใช้หลัก “คุณธรรม” หรืออีกวิธีหนึ่งที่กำลังนิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ก็คือ “หลักธรรมมาภิบาล” การกระทำงานทุกอย่างที่มาของความสำเร็จจะต้องมีองค์ประกอบ คือ ๑) มีเจ้าอาวาสดี มีศีลธรรม และขยัน ๒) ใช้หลักคุณธรรมในการบริหาร ๓) มีพระภิกษุสามเณรที่ดี ๔) มีการบริหารจัดการที่ดี

ดังนั้น แหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงราย หากต้องการจะพัฒนาพื้นที่ของตนให้สามารถดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวได้ต่อไป รวมถึงให้เกิดความยั่งยืน จำเป็น ต้องมีระบบการ บริหารจัดการที่เหมาะสม สอดคล้องในการพัฒนาแบบองค์รวม คือ ต้อง ครอบคลุมทุกมิติทั้งด้านสิ่งแวดล้อม ศาสนา เศรษฐกิจ สังคม ประเพณี และวัฒนธรรม และต้อง คำนึงถึงพร้อมและ ความสามารถในการรองรับของ แต่ละท้องถิ่น ซึ่งการส่งเสริมหรือการพัฒนาใดๆ ต้องเน้น การมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องกับทุกฝ่ายและการเคารพในสิทธิ์ของผู้ที่อยู่อาศัยในพื้นที่ และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอแนะและแสดงความคิดเห็นในการวางแผนการ จัดการและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ที่สำคัญที่สุดก็คือการให้คนเป็นศูนย์กลางของการอนุรักษ์ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ทั้งในด้านการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรม เพื่อให้ได้รูปแบบ การท่องเที่ยววัฒนธรรม ที่เหมาะสม สอดคล้องกับวิธีการ

^๒ พระธรรมราชานูวัตร (สุทนต์ สุทนต์โน), เจ้าคณะภาค ๖ เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย, คู่มือการบริหารและจัดการวัด, (เชียงราย : เชียงรายไพศาลการพิมพ์ ๒๕๕๒), คำนำ.

ดำรงชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเห็นคุณค่าของศิลปะ วัฒนธรรมท้องถิ่น และ ส่งเสริมให้คนในชุมชนเองเกิดความภาคภูมิใจ เกิดความรักและหวงแหนในคุณค่ามรดกทางวัฒนธรรมของตนที่มีอยู่ในท้องถิ่น

สิ่งที่สำคัญ คือ การเสริมสร้างให้เกิดความเข้าใจระหว่างคนในท้องถิ่น กับนักท่องเที่ยว ในเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรม เพราะเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญยิ่งใน ทางประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณ วัตถุ และมีคุณค่าทางจิตวิญญาณต่อมวลมนุษยชาติ ดังนั้น ควรร่วมกัน อนุรักษ์ และปกป้องมรดกที่สำคัญต่างๆ ไว้ จัดการรูปแบบให้มีเหมาะสมสอดคล้องกับความเชื่อ ค่านิยม วิธีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น และความต้องการของ นักท่องเที่ยว เพราะจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจทางวัฒนธรรมระหว่างกัน

สรุป การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พระธาตุทั้ง ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย ก็คือ การบริหารจัดการแหล่ง ท่องเที่ยวทางด้าน พระพุทธศาสนา กล่าวคือ การท่องเที่ยวโดยวัด และ พุทธศาสนิกชนในพื้นที่ เป็นผู้บริหารจัดการ หลัก และมีส่วนภาคี เช่น หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามาช่วยในการวางแผนจัดรูปแบบการ พัฒนาศาสนสถาน และศาสนวัตถุ ให้ประชาชนทั่วไปได้เข้ามาสักการะกราบไหว้ขอพร เสริมสิริมงคล โดยยึดวัดเป็นศูนย์กลางในการจัด กิจกรรม ทางพระพุทธศาสนา ดึงดูดให้ประชาชน ในพื้นที่และนักท่องเที่ยว เข้ามาสัมผัสเรียนรู้ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ตลอดถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิม และให้เกิดตระหนักรู้อนุรักษ์ หวงแหนทรัพยากรอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ใน จังหวัดเชียงราย พบว่า

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรม ที่สามารถสร้างรายได้เข้าประเทศเป็นลำดับต้นๆ ดังนั้น การท่องเที่ยว จึงบทบาทสำคัญใน การพัฒนา ระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย มากมาย เช่น ธุรกิจ โรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึก รวมไปถึงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน ต่างๆ เป็นต้น

ด้วยปัจจุบันการท่องเที่ยวมีการแข่งขันสูงมากทั้งในประเทศรวมถึงต่างประเทศ เพราะ ปัจจุบันมีการพัฒนาเศรษฐกิจท่องเที่ยวหลากหลายรูปแบบเพื่อให้สามารถดึงดูดความสนใจ นักท่องเที่ยวได้ อีกประการพฤติกรรมนักท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามความนิยมของยุคสมัย เช่น มีการท่องเที่ยวในลักษณะโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมเรียนรู้ในกิจกรรมต่างๆ ที่ตนสนใจโดยตรง เพื่อเน้นประสบการณ์ที่ได้จากการท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้ง แต่ด้วยประเทศไทยประชากร ส่วนใหญ่เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนา จึงยังมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต วิถีชีวิตของคนไทยจึงมีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา เราจึงมีโบราณสถาน โบราณวัตถุ วัดวาอารามมากมาย จึงมีความได้เปรียบทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ประเพณี และวัฒนธรรม

จังหวัดเชียงรายนับว่าเป็นเมืองเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานตั้งแต่สมัยโยนก นครชัยบุรีศรีเชียงแสนสืบเนื่องมาในยุคของพญามังรายผู้ก่อตั้งเมืองเชียงรายและก่อตั้งอาณาจักร

ล้านนา ดังนั้น เชียงรายจึงเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพ ทางด้านการท่องเที่ยว อยู่ในระดับสูง เพราะความหลากหลายทางด้าน แหล่งท่องเที่ยว เช่น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวทางมนุษย์สร้างขึ้น เหตุนี้จึงทำให้จังหวัดเชียงรายเป็นเมืองที่เต็มไปด้วยมนต์เสน่ห์สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้เดินทางมายลได้ตลอดเวลา ด้วยความเป็นเมืองเก่าที่มีอารยธรรมที่ชัดเจน โดยเฉพาะร่องรอยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา จึงมีโบราณสถานและโบราณวัตถุวัดวาอารามเก่าแก่มากมาย และพระธาตุเจดีย์ก็นับเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอายุยาวนานและมีความมั่นคงยั่งยืนที่สุดในบรรดาโบราณวัตถุอย่างอื่นๆ ที่มีอยู่ แสดงให้เห็นว่าบรรพบุรุษมีจิตใจเลื่อมใสมั่นคงในคุณพระรัตนตรัยอย่างสูงสุด เวลาคิดสร้างพระธาตุจึงได้ให้ความสำคัญอย่างสูงสุดเช่นกัน เพื่อให้มีความมั่นคง ประหนึ่งเป็นอนุสาวรีย์แห่งชีวิตตนที่ได้มีโอกาสสร้างพระธาตุอันเป็นที่เคารพยิ่งในชีวิตถวายเป็นพุทธบูชา

พระธาตุนับเป็นปูชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวพุทธ เพราะเป็นสถานที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอันเปรียบเสมือนหนึ่งว่าเป็นตัวแทนพระองค์ ซึ่งประดิษฐานไว้ให้พุทธศาสนิกชนได้กราบไว้บูชา ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ทรงบำเพ็ญเพียรเผยแผ่หลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนา เพื่อการหลุดพ้นจากบ่วงกรรมความทุกข์ทั้งปวง อันจะเป็นบ่อเกิดนำมาซึ่งความเป็นสิริมงคลของผู้ได้กราบไว้สักการบูชา ซึ่งความเชื่อของชาวล้านนาแต่โบราณกาลมาถือว่า “พระธาตุ” เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงค่าควรแก่การสักการบูชา ชาวล้านนาจึงยึดถือเอาพระธาตุเป็นที่พึ่งและคุ้มครองตนเอง จึงมีประเพณีการสักการะพระธาตุหรือการไหว้พระธาตุเกิดขึ้นเพื่อเป็นการรำลึกถึงพระศาสดาและขออำนาจบุญบารมีแห่งองค์พระธาตุมาคุ้มครองให้อยู่เย็นเป็นสุข^{๙๑} ดังนั้น เราจะทราบได้ว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพระธาตุเจดีย์จะมีความสำคัญต่อจิตวิญญาณและวิถีชีวิตของชาวพุทธเป็นอย่างสูง และพระธาตุเจดีย์ต่างๆ ยังถือเป็นสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนาที่มีความมั่นคงถาวรที่สุดอย่างหนึ่ง เช่นนี้จึงทำให้เกิดประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมที่ตึงตังของชาวพุทธสืบต่อกันมาอย่างเช่น การสร้างพระธาตุเจดีย์ประจำบ้านเมือง การบูชาพระธาตุเจดีย์ การเดินทางสักการะพระธาตุเจดีย์ เป็นต้น ซึ่งเปรียบประดังประเพณีของพระราชผู้ทรงธรรมที่สืบทอดกันมาไม่ขาดสาย

เนื่องจากพระธาตุทั้ง ๙ แห่งที่ประดิษฐานอยู่ใน ๙ วัดในจังหวัดเชียงราย มีประวัติความเป็นมาและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของล้านนาไทย เป็นปูชนียสถานปูชนียวัตถุที่สวยงาม และมีลักษณะทางภูมิศาสตร์และลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่โดดเด่นแตกต่างกันไป ฉะนั้นพระธาตุทั้ง ๙ จอม จึงถือเป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญ จึงควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้และส่งเสริมการท่องเที่ยวตามคติความเชื่อและประเพณีวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่ความยั่งยืนทางด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

^{๙๑} **ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย**, อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูอดุลสีหวัตร (เมือง ปกสโร/จันตะมา) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมแจ้ง อดีตเจ้าคณะอำเภอแม่สรวย, เชียงรายไพศาลกรพิมพ์, ๒๕๕๘, หน้า ๗๖.

ก่อให้เกิดความมั่นคง ทางเศรษฐกิจ สังคม เสริมสร้างความสามัคคีระหว่างวัดและคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว ทั้งนี้การจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง จึงเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

การท่องเที่ยวสักการะพระธาตุ ๙ จอม ที่ผ่านมามีผู้มารับผิดชอบสถานที่สืบเนื่องกันมา พอมาถึงยุคที่มีการยกให้วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาเรื่อยมา ผู้นำมีการจัดการบริหารงานด้านต่างๆ เพื่อเตรียมความพร้อมในการรองรับด้านการท่องเที่ยว ซึ่งจากการวิเคราะห์ศักยภาพในด้านการจัดการของผู้นำของวัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง ในภาพรวมยังไม่ค่อยมีความพร้อมเท่าที่ควร ส่วนใหญ่ไม่ มีแผนยุทธศาสตร์ในเรื่องการบริหารจัดการและพัฒนาทรัพยากร บุคคล พื้นที่ศาสนสถาน/ศาสนวัตถุ และงบประมาณ รวมถึงการเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ ให้มีความสอดคล้องกับนโยบายทางภาครัฐที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และสอดคล้องกับ ลักษณะของพื้นที่ ประเพณี วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่น เพื่อทำให้เกิดคุณค่า เกิดความรัก ความสามัคคี สร้างวิถีชุมชนให้มีความเข้มแข็งมั่นคงทั้งในเรื่องจิตใจ ศาสนา สังคม เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว

ทางวัดโดยผู้จัดการหรือรับผิดชอบสถานที่จึงจำเป็นต้องมีแผนงานในการบริหารจัดการเตรียมความพร้อมในการอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุงภูมิทัศน์สภาพแวดล้อม การจัดสร้างห้องน้ำให้เพียงพอต่อการใช้บริการและดูแลความสะอาด มีป้ายบอกประวัติพระธาตุและวัด หรือมีมัคคุเทศก์ประจำ ปรับปรุงถนนหนทางให้สามารถเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกสบายและมีป้ายบอกทางเข้าวัด ทางขึ้น-ลง ชัดเจน มีร้านค้าบริการ เป็นต้น มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรม และเปิดโอกาสให้หน่วยงานองค์กร เอกชน รวมถึงภาคประชาชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยจัดการ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนา รวมถึงส่งเสริมให้เด็กเยาวชนและคนในชุมชนได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์ตลอดถึงสิ่งสำคัญต่างๆ ที่มีอยู่ภายในวัด เพื่อมาสานต่อองค์ความรู้และได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดความรักหวงแหนและเข้าใจความเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ตนเองมากยิ่งขึ้น

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัย เรื่อง วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัด
เชียงราย

จากการศึกษากลุ่มนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวที่มาไหว้พระธาตุ ๙ จอม นั้น ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ซึ่งมีอายุตั้งแต่ ๒๐ ปีขึ้นไป ซึ่งผู้ที่มาไหว้พระธาตุนั้นมี ๒ กลุ่มหลักๆ คือ มา กันแบบครอบครัวและเพื่อนๆ และมา กันเป็นคณะทัวร์เหมารถตู้ ส่วนตำแหน่ง งาน/อาชีพของผู้ที่มานั้น โดยมากจะเป็นผู้ที่ทำอาชีพค้าขายหรือทำธุรกิจส่วนตัว และผู้ที่นิยมเดินทางมาไหวนั้น จะเป็นคนในพื้นที่จังหวัดเชียงรายเป็นส่วนใหญ่

จากประเด็นการสัมภาษณ์ในการเดินทางมาที่พระธาตุ ๙ จอม พบว่า โดยมากจะรู้จักพระธาตุ ๙ จอม อยู่ก่อนแล้วทั้งจากคำบอกเล่าของพ่อ แม่ ญาติๆ หรือเพื่อนๆ ส่วนผู้ที่รู้จักจากข่าวสาร

ประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยววันนั้นจะเป็นผู้ที่อยู่ต่างจังหวัด นักท่องเที่ยวที่เดินทางมา แหล่งท่องเที่ยว พระธาตุ ๙ จอม โดยมากมีวัตถุประสงค์ เพื่อบูชาสักการะ ขอพรตามความเชื่อ เพื่อทำบุญ และเพื่อ ศึกษาเรียนรู้เยี่ยมชม แหล่งประวัติศาสตร์ / โบราณสถาน / โบราณวัตถุ บางท่านยังกล่าวว่า การได้ เดินทางไปไหว้พระธาตุทั้ง ๙ จอมนั้น บางแห่งยังมีสิ่งที่สำคัญอื่นๆ อยู่ภายในวัดอีก เช่น มาไหว้ พระธาตุดอยจอมทอง ยังได้ไหว้เสาสะตือเมือง เป็นต้น นอกจากนี้ บางท่านแสดงความเห็นว่า การได้ เดินทางท่องเที่ยวไปต่างสถานที่ต่างอำเภอนั้น จะทำให้ได้เห็นสภาพแวดล้อมที่หลากหลาย ได้เปลี่ยน บรรยากาศการท่องเที่ยว ได้เปิดหู เปิดตา เกือบเกี่ยวประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยว

จากการศึกษาแผน นโยบายและแนวทางการบริหารจัดการ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม นั้น พบว่า ส่วนใหญ่เจ้าอาวาสต้องการปรับปรุงองค์ พระธาตุและพื้นที่บริเวณโดยรอบองค์พระธาตุ รวมถึงปรับปรุงทัศนสภาพแวดล้อมภายในบริเวณวัดให้ มีความสวยงาม สะอาด สงบ และร่มรื่น เพื่อให้เหมาะสมสอดคล้องกับการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม ว่าจะต้องมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เข้ามาศึกษาเรียนรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์ ตลอดถึงสิ่งสำคัญต่างๆ ที่มีอยู่ภายในวัดนั้น ด้วย เพื่อสืบสานองค์ความรู้และเห็นคุณค่ามรดกทาง วัฒนธรรมซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดความรักหวงแหนและเข้าใจความเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ตนเอง มากขึ้น มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรที่เสื่อมโทรม มีการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกัน

ประเด็นสำคัญ คือ ผู้บริหารจัดการภายในวัด จะต้องเปิดใจให้กว้างรับฟังเสียงสะท้อนจาก ภายนอก และเปิดโอกาสให้ประชาชนที่อยู่บริเวณชุมชนนั้น รวมถึงหน่วยงานองค์กรอื่นๆ ได้ เข้ามา มี ส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมพัฒนาและดูแล ทรัพยากรที่ทรงคุณค่าทางด้านจิตใจ ประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ ปรัชญาพร พัฒนาผล “ที่ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาเส้นทาง การท่องเที่ยววัฒนธรรมแม่น้ำเพชรบุรี พบว่า หลักการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นแบ่งเป็น ๑. การ ท่องเที่ยวที่มีการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า าศาสตร์ ความเป็นมาของ ทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ข้อมูลที่ได้เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้ประกอบการเที่ยวชม เพื่อเพิ่มประสบการณ์การเรียนรู้และเข้าใจในทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งชุมชนยังภาคภูมิใจใน มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน ๒. การท่องเที่ยวที่ปลูกฝังคนในชุมชนท้องถิ่นให้เกิดความรัก หวง แห่น รักษาทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่น นอกจากนี้คนในชุมชนท้องถิ่นยังมีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการทรัพยากรท่องเที่ยว และได้รับประโยชน์ตอบแทนที่ยุติธรรมจากการท่องเที่ยว อาทิ การจ้าง งาน การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น ๓.การ ท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรมและจิตสำนึกในการอนุรักษ์

“ปรัชญาพร พัฒนาผล, “การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมแม่น้ำเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารงานวัฒนธรรม, (วิทยาลัยนวัตกรรม : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๕.

ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และ ๔. การท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของตนเอง

อย่างไรก็ตามแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย ที่ผ่านมามีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เช่น อบจ. เทศบาล อบต. การท่องเที่ยวและกีฬา กรมการท่องเที่ยวกรมทางหลวงชนบท เอกชน รวมถึงศรัทธาประชาชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงสถานที่ เพื่อเตรียมความพร้อมในการบริการการท่องเที่ยวอยู่บ้างเป็นครั้งคราว เช่น เมื่อครั้งสมโภช ๗๕๐ ปี เมืองเชียงรายใน พ.ศ.๒๕๕๕ เป็นต้น ได้มีการปรับปรุงถนนทางเข้าและป้ายบอกทาง ปลุกต้นไม้ ปรับภูมิทัศน์และสภาพแวดล้อม ปรับปรุงห้องสุขาและอาคารสถานที่ จัดทำข้อมูลประวัติและความสำคัญ ตลอดจนการช่วยจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์

๕.๒.๑ การศึกษาศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม ที่มีผลต่อ

พฤติกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบัน พบว่า

๑. ด้านสิ่งดึงดูดในแต่ละสถานที่ คือ องค์พระธาตุอันเป็นปูชนียวัตถุที่มีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งที่พึ่งทางจิตใจและเป็นที่เคารพศรัทธา รวมถึงเป็นโบราณ โบราณวัตถุที่ทรงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่แสดงถึงร่องรอยทางประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรม สังคม และวิถีการดำเนินชีวิต นอกจากนี้พระธาตุ ๙ จอมนั้นยังมีลักษณะที่โดดเด่นคือ ทุกองค์ตั้งอยู่บนดอยสูงที่ชาวล้านนาเรียกว่า “จอม” ซึ่งมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่โดดเด่นไม่ซ้ำแบบกัน เช่นนี้ พระธาตุ ๙ จอมจึงเป็นแหล่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติได้เป็นอย่างดี

แต่อย่างไรก็ตาม การจัดการทรัพยากรในแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ภายในวัด หากจะมีการบูรณะซ่อมแซมควรคำนึงถึงการอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพดีและคงของเดิมเอาไว้ให้ได้มากที่สุด เพราะบางแห่งมีการสร้างอย่างอื่นขึ้นมามากเกินไปอาจทำให้องค์พระธาตุดูไม่โดดเด่นและสภาพแวดล้อมดูไม่เรียบร้อยสวยงามเท่าที่ควร และการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมที่ดึงดูดเอาไว้ก็มีความสำคัญ เช่น การสรงน้ำพระธาตุประจำปี เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีการทำป้ายกิจกรรมเป็นปฏิทินประจำปีไว้ให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ และควรมีการปรับปรุงภูมิทัศน์สภาพแวดล้อมอื่นๆ ให้ดูสวยงาม สะอาด สงบ ร่มรื่น บุคลากรภายในวัดก็ต้องมีการพัฒนาให้มีความรู้และมีความพร้อมกับการท่องเที่ยวสมัยใหม่ โดยอาจมีการขอให้ผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการเข้ามาช่วยทำงานและพัฒนาวัด หรือประสานงานกับหน่วยงานราชการ องค์กรท้องถิ่น และเอกชน เพื่อเข้ามาช่วยการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวปัจจุบัน

๒. ด้านความสะดวกปลอดภัยในการคมนาคมขนส่งที่มีผลต่อการเดินทางเข้าถึงแหล่ง ปัจจุบันมีการปรับปรุงซ่อมแซมถนนดีขึ้นมากแล้ว มีการติดป้ายบอกทางและป้ายเตือนอันตรายระหว่างทางสามารถช่วยอำนวยความสะดวกในการเดินทางได้มากพอสมควร แต่ยังมีในบางแห่งทางเข้าและทางขึ้นไปไหว้พระธาตุค่อนข้างแคบและหาทางเข้าลำบาก เพราะป้ายบอกทางขึ้นและลง

ไม่ชัดเจน โดยเฉพาะผู้ที่เดินทางมาด้วยรถยนต์ส่วนตัวและมาเป็นครั้งแรกไม่คุ้นชินกับเส้นทางเพราะระยะทางค่อนข้างไกล

๓. การดูแลรักษาความสะอาดห้องน้ำห้องสุขาควรให้ถูกต้องตามสุขอนามัย ควรมีป้ายบอกแยกประเภทชาย-หญิงไว้ให้ชัดเจนและเพิ่มให้เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว มีถังขยะตั้งไว้เป็นจุด รวมถึงปรับปรุงสภาพแวดล้อมและจัดระเบียบภายในบริเวณวัดให้เป็นที่น่าทัศนียารัณรมใจแก่ผู้มาท่องเที่ยว

๔. ด้านการอำนวยความสะดวกสบายในแต่ละสถานที่ เช่น ป้ายประวัติ วัดและพระธาตุจากการลงพื้นที่สังเกตเห็นว่ามียูทูบๆ แห่ง แต่บางแห่งควรมีการปรับปรุงเพราะเก่าและตัวหนังสือเล็ก และจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวเห็นว่า ควรมีระบบมัลติมีเดียเพื่อให้สะดวกต่อการสืบค้นข้อมูลประวัติง่ายขึ้น เช่น คิวอาร์โค้ด สื่อมัลติมีเดีย ฯลฯ ควรทำ ป้ายบอกทางเข้า-ออก-ขึ้น-ลง ป้ายห้องสุขา ป้ายเตือนสำหรับสตรี ป้ายถังขยะ ป้ายถอดรองเท้า ป้ายบอกลานจอดรถ ควรทำให้ชัดเจน แต่โดยภาพรวมป้ายบอกสัญลักษณ์พื้นฐานต่างๆ ในแต่ละสถานที่จะมีเกือบครบและสังเกตเห็นได้

๕. ด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเช่น มัคคุเทศก์ในแต่ละสถานที่นั้นยังไม่มี บางครั้งเจ้าอาวาสหรือพระในวัดจะเป็นผู้ให้ข้อมูล แต่ก็ไม่ได้สะดวกแก่พระสงฆ์และนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร สำหรับสถานที่พักผ่อนและจุดชมวิว ชุมบริการน้ำดื่ม น้ำร้อน น้ำชา กาแฟฟรี และร้านค้าบริการภายในบริเวณวัดเช่น ดอกไม้ รูปเทียนเครื่องบูชา เครื่องดื่มต่างๆ มีอยู่เป็นบางแห่งเท่านั้น บางแห่งที่มีร้านค้าอยู่หลายร้าน อาจไม่มีการจัดระเบียบจึงดูระเกะระกะไม่เรียบร้อย ส่วนทางวัดที่ไม่มีร้านค้าบริการเครื่องบูชา ก็จะมีการเตรียมดอกไม้เครื่องบูชาวางไว้ให้แก่นักท่องเที่ยวได้หยิบและทำบุญตามกำลังศรัทธา และจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นว่า ควรจะมีร้านสินค้าของฝากผลิตภัณฑ์ชุมชนหรือของฝากที่ระลึกต่างๆ ด้วย นอกจากนี้ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้นและเพิ่มช่องทางให้หลากหลายขึ้น โดยเฉพาะสื่ออิเล็กทรอนิกส์สมัยใหม่ซึ่งสามารถเข้าถึงคนได้หลายกลุ่ม

ปัญหา และ อุปสรรค แหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาอุปสรรคหลักในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พระธาตุ ๙ จอม นั้น คือ โดยมากยังไม่มีแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการบริหารจัดการ บุคคล สถานที่ และงบประมาณ ขาดการประสานงานเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน องค์กร เอกชน และชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาในรูปแบบที่เหมาะสม ขาดการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง พระธาตุในแต่ละองค์นั้นอยู่ใกล้กัน ต้องรีบเดินทางจึงไม่มีเวลาพอที่จะศึกษาข้อมูลหรือเยี่ยมชมในแต่ละจุดมากนัก การเดินทางที่ค่อนข้างยาวไกลแข่งกับเวลา อาจเสี่ยงกับอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สิน อีกประการคือ ผู้นำหรือผู้รับผิดชอบในหลายๆ แห่งยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องการบริหารจัดการวัดให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน ประชาชนในชุมชนไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือกำหนดแนวทางการบริหารจัดการและการพัฒนา เพราะจากการศึกษาเก็บข้อมูล ส่วนมากจะเป็นการจัดการโดยเจ้า

อวาสหรือผู้รับผิดชอบวัดแทบทั้งหมด ภาคประชาชน องค์กรในพื้นที่ หรือภาครัฐ ภาคเอกชน เป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนเมื่อมีกิจกรรมหรือทำตามที่บอกเท่านั้นซึ่งมีความสอดคล้องกับ พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ^๕ ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงรายพบว่า ปัญหาอุปสรรคในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือเชิงพระพุทธศาสนาน่าจะมาจาก ๓ ฝ่าย ได้แก่ ฝ่ายของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ฝ่ายของผู้ประกอบการท่องเที่ยว และฝ่ายของนักท่องเที่ยว ฝ่ายแรกคือฝ่ายทางวัดอาจไม่ได้ทำการประชาสัมพันธ์ให้บุคคลทั่วไปได้รับรู้รับทราบ ว่า วัดบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้อะไรบ้าง ไม่ได้นำผลงานของวัดไปเผยแพร่แก่สาธารณชน ทำให้นักท่องเที่ยวไม่รู้จึงไม่ได้เข้าไปท่องเที่ยวในวัด หรือมีฉะนั้นก็บริหารจัดการวัดไม่เป็นระบบ ไม่มีสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยว หรืออาจจะมึงบประมาณในการจัดทำไม่เพียงพอที่จะดำเนินการ และอาจจะไม่ได้รับการสนับสนุนจาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งทำให้การประชาสัมพันธ์ไม่ทั่วถึง ฝ่ายที่สองคือ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวไม่ได้แนะนำหรือจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือเชิงพระพุทธศาสนาไว้ในรายการการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการ และผู้ประกอบการส่วนใหญ่จะเน้นการท่องเที่ยวที่เป็นสถานที่สนุกสนาน รื่นเริงบันเทิงใจในด้านตรงกันข้ามกับวัฒนธรรมหรือทางพระพุทธศาสนา ฝ่ายที่สาม คือ ตัวของนักท่องเที่ยวเองที่เดินทางไปเที่ยวและศึกษาเรียนรู้ในวัดส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ได้รับการอบรมจากผู้ปกครองหรือติดตามผู้ปกครองไปวัดตั้งแต่เล็กๆ ส่วนนักท่องเที่ยวที่ตรงข้ามกันจะเข้าไปท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือเชิงพระพุทธศาสนาน้อย และสอดคล้องกับ มาโนช พรหมปัญโญ และคณะ^๖ ได้ศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนผลการวิจัยพบว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธถูกดำเนินตามภายใต้นโยบายระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับองค์กร โดยได้ระบุปัญหาของการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนนั้นยังขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน แหล่งท่องเที่ยวขาดเสน่ห์ทั้งยังขาดการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาโดยมัคคุเทศก์ การสนองความต้องการในการส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้นจำเป็นต้องพัฒนาระบบการสื่อสาร แหล่งท่องเที่ยวความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับสูงแต่การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยวถูกเรียกครองอยู่ในระดับกลางศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีนั้น ไม่ว่าจะเป็นด้านอัตลักษณ์ เอกลักษณ์ที่

^๕ พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) และคณะ, การศึกษารูปแบบและสภาพแหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย, **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ห้องเรียนวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

^๖ มาโนช พรหมปัญโญ และคณะ, แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน มหาวิทยาลัยสยาม, **วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย**, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๖), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.tourismtaat.siam.edu/>, [๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๐].

โดดเด่น และภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบริการที่พัก และอื่น ๆ ส่วนหน่วยงานต่าง ๆ ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนนั้น ควรส่งเสริมให้มีส่วนร่วม ในการวางแผนยุทธศาสตร์และกำหนดนโยบายต่าง ๆ โดยเน้นถึงสาระสำคัญของพุทธศาสนา มากกว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ส่วนการดำเนินนโยบายนั้นควรดำเนินตามตัวชี้วัดมาตรฐาน แหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรม สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

ปัจจุบันวัดนับเป็นพุทธสถานลานบุญ เป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตวิญญาณ เป็นที่ตั้งแห่ง ความศรัทธาสำหรับชาวพุทธ เป็นบ่อเกิดแห่งคุณค่าทางขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมทางศาสนา และศิลปวัฒนธรรมแทบทุกแขนง จนกลายมาเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของท้องถิ่นและชาติไทย ยิ่งโดยเฉพาะวัดที่มีพระธาตุหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุอยู่ภายในด้วยแล้ว ถือเป็น จุดสำคัญที่ได้เปรียบ เพราะสามารถดึงดูดความสนใจให้นักท่องเที่ยวอยากเดินทางเข้ามาศึกษาเรียนรู้ เที่ยวชม และกราบไหว้บูชาหรือประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ และจากความเชื่อจึงเกิดวัฒนธรรม การเดินทางแสวงบุญของชาวพุทธ ด้วยคติที่ว่า จะเกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตตน ครอบครัว มีความสำเร็จด้านการทำงาน และการดำเนินชีวิต เมื่อวัดยังมีความสำคัญต่อจิตใจและความเชื่อดังกล่าว จึงเป็นโอกาสที่วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่งในจังหวัดเชียงราย สามารถที่จะพัฒนาปรับปรุงและบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องกับแผนงานหรือนโยบายของรัฐที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการประสานประโยชน์ ร่วมกัน

แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม พระธาตุ ๙ จอม ในอนาคต ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์ก็ต้องไม่ขัดแย้งกับการพัฒนา และการ พัฒนาก็ต้องไม่ขัดแย้งกับการอนุรักษ์เช่นกัน แต่เมื่อจะทำการบูรณปฏิสังขรณ์ในแต่ละครั้งควรรักษา รูปแบบของเดิมไว้ให้ได้มากที่สุด และไม่ขัดแย้งกับแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ซึ่งสอดคล้องกับ รองศาสตราจารย์ นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ และคณะ^๗ ทำการ วิจัยเรื่อง “ศึกษา ศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ” พบว่า การบริหาร การอนุรักษ์ศาสนสถานและการท่องเที่ยว มีความสำคัญอย่างน้อย ๒ ประการ คือ การให้ศาสนสถาน ดำรงอยู่ได้อย่างยาวนานขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการของผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ จากการศึกษาผู้มีหน้าที่ รับผิดชอบโดยตรง ส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าอาวาสและผู้ช่วยเจ้าอาวาส ซึ่งการบริหารจัดการของ ผู้รับผิดชอบจะแตกต่างกันตามลักษณะความสำคัญของวัด และจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าไปทัศนศึกษา จำนวนมากที่สุดคือ วัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จะมีการบริหารการ จัดการสมัยใหม่ กล่าวคือ มีจำนวนผู้ดูแลที่เป็นฆราวาสจำนวนมาก โดยแบ่งหน้าที่กันทำในด้านกา ร

^๗ นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์ รศ. และคณะ, “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดใน กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), บทคัดย่อ.

รักษาความสะอาด ความปลอดภัยในทรัพย์สิน และวัดยังเกี่ยวข้องกับหน่วยงานรัฐเข้ามาดูแลบูรณะร่วมกัน ส่วนวัดที่มีนักท่องเที่ยวค่อนข้างน้อยยังมีการบริหารจัดการโดยเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และมอบหมายให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งดูแล อย่างไรก็ตาม ในภาพรวมของการศึกษาชุมชนมีส่วนเข้ามาดูแลค่อนข้างน้อย

สำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม ควรมีการประสานงานขอความร่วมมือกับหน่วยงานอื่นหรือหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน และส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ตลอดถึงนักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาาร่วมกัน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยการพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย โดยสายชล ปัญญชิต^๔ อาจารย์คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวว่า ปัจจุบันการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาได้รับความสนใจมากขึ้น ทั้งการเข้าร่วมปฏิบัติธรรม ศึกษาประวัติศาสตร์และพุทธศิลป์ แต่ยังมีบริหารจัดการแบบบูรณาการระหว่างวัด ชุมชน สังคม ภาคธุรกิจค่อนข้างน้อย เพราะเป็นเรื่องละเอียดอ่อน การทำนุบำรุงศาสนากับธุรกิจควรจะดำเนินไปด้วยกันอย่างสมดุลและไม่เสียภาพลักษณ์ เช่น ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง อบต. และ อบจ. เข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงใส่ใจส ภาพแวดล้อม มีการจัดการขยะ ทำความสะอาดบริเวณวัด และดำเนินการอยู่ในขอบเขตธุรกิจที่เหมาะสม ทั้งนี้นักท่องเที่ยวได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรม การเที่ยวชมบริเวณวัดในเชิงพุทธศิลป์ เพื่อชื่นชมความสวยงามวิจิตรตระการตา โดยชาวไทยจะท่องเที่ยวตามเทศกาลและวัฒนธรรมประเพณี

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของประเทศไทยในปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลทางพระพุทธศาสนาหรือว่าวัดเป็นพื้นฐาน ดังนั้น การจะทำให้ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ เป็นต้น ที่มีอยู่ในวัดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม และจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าดึงดูดความสนใจแก่นักท่องเที่ยวทั้งภายในประเทศและนอกประเทศจึงเป็นสิ่งจำเป็นในยุคสมัยปัจจุบัน เพราะ “พระพุทธศาสนา” ทั้งศาสนธรรม ศาสนวัตถุ ศาสนาบุคคล และศาสนพิธีล้วนแล้วแต่เป็นเอกลักษณ์ เป็นอัตลักษณ์ของประเทศมาตั้งแต่ยุคสมัยประวัติศาสตร์ชาติไทยและวัดในพระพุทธศาสนาเป็นเสมือนศูนย์กลางกิจกรรมต่างๆ ทางสังคมและชุมชน ซึ่งถูกใช้เป็นพื้นที่สาธารณะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในสังคม และในการพบปะสังสรรค์ อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมจิตใจหรือเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจเป็นศาสนสถานในการส่งเสริมศีลธรรมและจริยธรรม ตลอดถึงเป็นแหล่งศึกษาวิชาความรู้ให้แก่ชาวพุทธและชาวไทยมาอย่างยาวนาน

จากการศึกษาการจัดการวัดและศาสนวัตถุภายในวัดที่ประดิษฐานพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น จะเป็นไปในลักษณะการจัดการเฉพาะวัดนั้นๆ เอง ซึ่ง

^๔ สายชล ปัญญชิต, (๘ ส.ค. ๒๕๕๖) "สกว.หนุน 'มจร' ชงวิจัยจัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ", **คมชัดลึก**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/news/lifesty>, [๒๓ ตุลาคม ๒๕๖๐].

ยังขาดการบูรณาการการจัดการแบบองค์รวมแบบภาคีทั้ง ๙ แห่ง อีกทั้งภาคประชาชน หน่วยงาน องค์กรภาครัฐ และภาคเอกชน ยังมีบทบาทน้อยในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง วางแผนรูปแบบการจัดการและพัฒนาร่วมกันอย่างจริงจัง หากภาคส่วนดังกล่าวได้เข้าไปมีบทบาท หรือมีส่วนร่วมในการจัดการและพัฒนา ก็อาจจะทำให้วัดพระธาตุทั้ง ๙ แห่งในจังหวัดเชียงรายเป็น สถานที่ท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้ ดังนั้นจึงเห็นว่า วัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวควรได้รับการส่งเสริมสนับสนุน จากทางภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่อย่างจริงจัง และร่วมกันอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรที่ ทรงคุณค่าและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมของ ชาติไว้ตราบนานชั่วลูกชั่วหลานสืบต่อไป

แต่ด้วยยุคปัจจุบันบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว พัฒนาเข้าสู่ยุคเทคโนโลยี มัลติมีเดีย จึงทำให้ความเป็นศูนย์กลางของวัดแทบทุกแห่ง ถูกลดบทบาท ความสำคัญลง ไปมากกว่าแต่ก่อน และ จำกัดอยู่เพียงการเดินทาง ไปไหว้พระ ทำบุญเท่านั้น การ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัดและชุมชน จึงลดน้อยลง ไปด้วย ปัจจุบันวัดไม่ค่อยได้ ถูกใช้เป็นพื้นที่ ทางจิต วิญญาณ หรือ เป็นแหล่งเรียนรู้ ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรม อย่างเก่าก่อน ซึ่ง สอดคล้องกับ มณีวรรณ ผิวนิม, ๒๕๔๖, (อ้างในกรณีฯ ฌโนมกุล)^๙ ได้ศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยว เชียงพุทธของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสกลนคร พบว่า ปัจจุบันการท่องเที่ยวมีการแข่งขันที่ รุนแรงมากขึ้นทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เนื่องจากนักท่องเที่ยวเปลี่ยนแปลงความต้องการ จากการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหรือพบเห็นสิ่งแปลกใหม่ กลายเป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการมี ประสบการณ์โดยตรง โดยการเข้าไปเรียนรู้และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของสังคมที่ตนไป ท่องเที่ยวอย่างลึกซึ้งมากขึ้น ซึ่งประเทศไทยมีความได้เปรียบด้านวัตถุดิบทางทรัพยากรแหล่ง ท่องเที่ยวมากมาย มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมประเพณี ซึ่งเกิดวิถีชีวิตและศาสนาของคนไทย ทั้งนี้คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตผูกพันกับศาสนาพุทธ จึงมีการสร้างสิ่งก่อสร้างต่างๆ เพื่อปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา ประเพณีประจำท้องถิ่นตามวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ตลอดจน ศิลปกรรมจำนวนมาก

แต่อย่างไรก็ตามการจัดการ การท่องเที่ยวภายในวัด ก็ต้องมีการปรับความเหมาะสมเพื่อให้ สอดคล้องกับแผนนโยบายการท่องเที่ยวของทางภาครัฐและ สังคมยุคปัจจุบัน คือ เจ้าอาวาส หรือ ผู้รับผิดชอบวัดต้องเปิดใจให้กว้างรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะจากส่วนอื่นๆ เพื่อสร้างเครือข่ายใน การพัฒนาร่วมกันแบบบูรณาการทั้งวัด บ้าน ราชการ และโรงเรียน มีการสร้างองค์ความรู้และสร้าง เครือข่ายเชื่อมสัมพันธ์ภาพระหว่างประชาชนสืบทอดสู่คนรุ่นใหม่ โดยส่งเสริมการปลูกจิตสำนึกให้กับ คนในสังคมให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และ

^๙ มณีวรรณ ผิวนิม, ๒๕๔๖, อ้างใน กรณีฯ ฌโนมกุล, พฤติกรรมนักท่องเที่ยวเชียงพุทธของ นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสกลนคร, รายงานการศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชา การตลาด (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗), หน้า ๔๙.

วัฒนธรรม ร่วมกันอนุรักษ์พลิกฟื้นพื้นที่ให้กลับมามีชีวิตและเป็นที่พักทางจิตวิญญาณของชาวพุทธ
สืบไป

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย/การนำไปใช้ประโยชน์

รัฐบาล หน่วยงาน องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงผู้ที่มีส่วนรับผิดชอบ ควรนำ
ผลการวิจัยนี้ไปประกอบการวางแผนงานยุทธศาสตร์ด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
สนับสนุนด้านการศึกษาวิชาการ/องค์ความรู้ เพื่อให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของมรดกทาง
วัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกภาคีเครือข่ายตั้งแต่ระดับท้องถิ่น และจัดสรร
งบประมาณอุดหนุนบูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นมรดกของจังหวัดเชียงรายและของชาติต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย และสำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัด
เชียงราย ซึ่งเป็นส่วนงานที่รับผิดชอบ ควรนำผลการวิจัยนี้ไปประกอบการวางแผนงานในการจัดสร
งบประมาณอุดหนุนบูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นมรดกของจังหวัดเชียงรายและของชาติต่อไป และส่งเสริม
ให้พระธาตุ ๙ จอมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงรายอย่างจริงจัง โดยการเดินทาง
สักการะพระธาตุ ควร เน้นให้นักท่องเที่ยวได้รับองค์ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ เห็นคุณค่าและ
ความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงคตินิยมที่แฝงอยู่มากกว่าการเดินทางกราบไหว้เพื่อขอพร
หรือเพื่อความเป็นสิริมงคล

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

๑. ศึกษาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาบูรณาการสู่การท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและ
ชุมชนในจังหวัดเชียงราย
๒. ศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และประชาชนในการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมสำหรับชาวพุทธยุคไทยแลนด์ ๔.๐
๓. ศึกษาแนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดเชียงรายเพื่อ
รองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน
๔. ศึกษารูปแบบและแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาของจังหวัดเชียงรายใน
อนาคต

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย .
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย .พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย.
(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : โครงการวิถีทรรศน์,
๒๕๔๐.

ชูสิทธิ์ ชูชาติ. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์, ๒๕๔๒.

ตำนานพระธาตุ ๙ จอม จังหวัดเชียงราย . อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พระครูอดุลสีหวัตร
(เมือง ปกสุโข/จันทะมา) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมแจ้ง อดีตเจ้าคณะอำเภอแม่
สรวย. เชียงรายไพศาลการพิมพ์, ๒๕๕๘.

ทศพล จังพานิชกุล. พระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันตธาตุ : ปุชนียธาตุอันเป็นที่สุดแห่งการ
สักการบูชา. กรุงเทพมหานคร : คอมม่า ดีไซน์แอนด์พริ้นท์, ๒๕๔๘.

_____. พระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันตธาตุ : ปุชนียธาตุอันเป็นที่สุดแห่งการสักการบูชา,
กรุงเทพมหานคร : คอมม่า ดีไซน์แอนด์พริ้นท์, ๒๕๕๓

ทองสืบ ศุภมาร์ค. ตำนานพระธาตุของพระพุทธเจ้าและพระสาวก . กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

ธงชัย สันติวงศ์, องค์การและการบริหาร . พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช ,
๒๕๔๓.

ธนิต อยู่โพธิ์. ตำนานพระบรมสารีริกธาตุ. กรุงเทพมหานคร : มิตรสยาม, ๒๕๒๔.

นิคม จารุมณี . การท่องเที่ยวและการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว . กรมการฝึกหัดครู .
กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๕.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน . กรุงเทพมหานคร : บริษัท เพรส แอนด์
ดีไซน์ จำกัด, ๒๕๔๘.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ประวิทย์ ตันตลานุกุล. **ตำนานวัดพระธาตุจอมกิตติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๗. เชียงราย : สำนักพิมพ์ล้อล้านนา, ๒๕๖๐.

ปัญญา เทพสิงห์. **ศิลปะเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทแอคทีฟ พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พระคัมภีร์อุปวงค์. ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์ . กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด นนทชัย, ๒๕๑๑.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ คำวัด** . พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๕๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **จาริกบุญจาริกธรรม** . กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด , ๒๕๓๙.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสถาน, ๒๕๔๐.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. ประมวลโดย สุขเขาว์ พลอยชุม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** . พิมพ์ครั้งที่ ๒๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

พระธรรมราชานุวัตร (สุทัศน์ สุทสโน). **คู่มือการบริหารและการจัดการวัด** . เชียงราย : เชียงรายไพศาล การพิมพ์, ๒๕๕๒.

พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ วันจันทร์). **พระพุทธศาสนา ปรัชญา-สังคม** . กรุงเทพมหานคร : อาทร การพิมพ์, ๒๕๕๑.

_____. **พุทธปรัชญา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พวงผกา คุโรวาท. **ศิลปะและวัฒนธรรมไทย** . พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์ , ๒๕๓๙.

พะยอม วงศ์สารศรี. **องค์กรและการจัดการ** . พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : มูนิอิโกลคิมทอง , ๒๕๓๘.

พินยนาทรนาถ เชาฐรี. **พุทธสถานในอินเดียโบราณ**. พระนคร : โรงพิมพ์ประชาชน จำกัด, ๒๕๔๑.

พิสันต์ จันทรศิลป์. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย. **บันทึกการเดินทาง "อัมบุญ สักการะ พระธาตุ ๙ จอม เชียงราย"**, ๒๕๕๗.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน** . กรุงเทพมหานคร : ศิริวัฒนาอินเตอร์ , ๒๕๔๒.

วีระ อำพันสุข. **การประยุกต์พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ B.E.C, ๒๕๕๑.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร. ๒๕๔๕.

สภาวัฒนธรรมอำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย. **๑๐๐ ปีเมืองเทิงรำลึก** . เชียงราย : แม่สายการพิมพ์, ๒๕๕๘.

สร้อยดี อ่องสกุล. **ประวัติศาสตร์ล้านนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, ๒๕๕๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สิงฆะ วรรณสัย. **พุทธตำนานพระเจ้าเลียบโลก**. เนื่องในงานพิธีสมโภชสุพรรณบัฏที่พระวิสุทธาธิบดี (วีระ ภาทจาโร ป.ธ.๙) เจ้าอาวาสวัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร ได้รับพระราชทานสถาปนาเลื่อนสมณศักดิ์เป็นสมเด็จพระราชาคณะ ที่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. เชียงใหม่ : โรงพิมพ์นันทพันธ์, ๒๕๕๔.

สำนักพัฒนาบริการท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **คู่มือการตรวจประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์ ๒๕๕๗.

สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **คู่มือการพัฒนาและประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว, ๒๕๕๐.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **ประวัติศาสตร์ศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย , ๒๕๔๐.

สุธี แก้วเขียว ดร. **พระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุพุทธสาวก และสารัตถธรรมสำหรับชีวิต**.

สมุทรสาคร : โรงพิมพ์บริษัท ยูไนเต็ด โปรดักชั่น เพลส จำกัด, ๒๕๕๕.

เสฐียร พันธงชัย. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

เสนาะ ตีเยาว์. **หลักการบริหาร**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๒.

หม่อมหลวงดุษฎี ชุมสาย และญิบพันธ์ พรหมโยธี. **ปฐมบทแห่งวิชาการท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.

(๒) งานวิจัยและวิทยานิพนธ์ :

กาญจนา พิมพ์สุข. "การประยุกต์ใช้หลักสารณียธรรม ๖ ในการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต ๑.

" **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนคหะบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

จุฑาธิปต์ จันทร์เอียด. การวางแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนแบบบูรณาการ ในจังหวัดสมุทรปราการ. **วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.** สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒.

จุฑาภรณ์ ทองเพ็ง. ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของวัดโสธรวรารามวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา. **ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๕๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- จุฑามาศ ไชยศร. การศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ในจังหวัด
แม่ฮ่องสอน. **ปริญญานิพนธ์มหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
, ๒๕๓๖.
- ชัยสิทธิ์ ดำรงวงศ์เจริญ. การจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
กรณีศึกษาภูผายนต์ อำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**
. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐.
- เชษฐา ธิรัตน์. “พระบรมสารีริกธาตุมหาสถาน ”. **วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์**
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.
- ณัฐ เชาวนพูนผล . พฤติกรรมผู้บริโภคในการเข้าบูชาพระธาตุจำลอง ๑๒ ปีนักษัตรในเขตอำเภอ
เมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑).
- ตรีชฎา รักษ์บางแหลม. “ความเชื่อและประเพณีที่เกี่ยวกับวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารจังหวัด
นครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย
ทักษิณ, ๒๕๔๐.
- ธนพร แดงขาว. “การศึกษาวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวล้านนาจากจารึกล้านนา ”. **วิทยานิพนธ์**
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.
- ธฤชวรรณ มาตกุล. แรงจูงใจของนักท่องเที่ยวชาวไทยสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอีสาน กรณีศึกษา
วัดศิลาอาสน์ (ภูพระ) จังหวัดชัยภูมิ. **ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต** , สาขาวิชาการ
จัดการการท่องเที่ยว. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๖).
- ประเสริฐ จันทน์หอม. วิวัฒนาการเจดีย์ประธานสมัยสุโขทัย. **วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์**
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- ปิยวรรณ คงประเสริฐ. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบบูรณาการเพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว
อย่างยั่งยืนที่เกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการ
วางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑.
- ปรัชญาพร พัฒนผล. “การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววัฒนธรรมแม่น้ำเพชรบุรี”. **วิทยานิพนธ์**
ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต. วิทยาลัยนวัตกรรม : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.
- พรรณนิภา ปินทวนิช. “การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมวัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัด
ลำปาง”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร ,
๒๕๔๖.
- พระกัณหา กนต์ลีโล (อนุอัน). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์คติความเชื่อเรื่องบุญ –บาป ที่มีต่อวิถีชีวิตของ
คนอีสาน : ศึกษากรณีอำเภอแคว้น จังหวัดมหาสารคาม ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์**
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระครูภาวนาวิชิตคุณ (วัชรินทร์ วชิรธมฺโม). “รูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.
- พระครูสมุทรวิทย์ ฝาสุโก (ดุษฎีพัฒน์พันธ์). ความเชื่อและวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับพระธาตุประจำปีเกิดของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดแพร่. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระชุตีพันธ์ อานนโท (นามสมุทฺธ). “อิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระปลัดวิทยา สิริภทโท (เที่ยงธรรม). “ศึกษาความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาพระธาตุของชาวพุทธ : กรณีศึกษาพระธาตุหล้าหนองของประชาชน จังหวัดหนองคาย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระมหาคำสิงห์ สีหนนโท (ทองเกิด). เจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. “พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๗.
- พระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พิบูลย์ ลี้พานิชย์. “อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการสร้างเจดีย์ในสมัยสุโขทัย ” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย , ๒๕๔๙.
- รัฐธา ฤทธิศรี. “การศึกษาพัฒนาการของเจดีย์ล้านนา ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑.
- วิทยา จันทรแดง. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน ”. **รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต** , คณะรัฐประศาสนศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมประสงค์ อ่อนแสง. แนวทางการพัฒนาศักยภาพของวัดจังหวัดมุกดาหารเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.
- สมหมาย เปรมจิตต์ ; กมล ศรีวิชัยนันท์ ; และสุรสิงห์สำรวม ฉิมพะเนาว์ . พระเจดีย์ในลานนาไทย : วิเคราะห์และอนุรักษ์ศิลปะและสถาปัตยกรรมลานนาไทย. **โครงการศึกษาวิจัยศิลปะสถาปัตยกรรมลานนา**. สถาบันวิจัยสังคม : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๔.
- สุพจน์ ทองเนื้อขาว. ความเชื่อเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๑.
- สุวิภา พงษ์ปวน. “การศึกษาเจดีย์ในจังหวัดลำพูน”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑.
- อภาวดี ทับสิริรักษ์. การพัฒนาศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาวญ้อกร อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดชัยภูมิ, **ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕.
- อุตร จันทวัน. “ศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องอรัญญิกนิทาน : ภาษาทางศาสนาและอิทธิพลต่อสังคม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- อุทัย ภัทรสุข. “การศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- อุทัย ภัทรสุข. “การศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนลุ่มแม่น้ำโขง”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

(๓) รายงานการวิจัย/รายงานการศึกษา :

กรณีฯ ถนนอมกุล. พฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสกลนคร.

รายงานการศึกษาอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการตลาด. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๗.

ตติยาพร จารุมณีรัตน์. “การบูรณาการการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านหลักสูตรการท่องเที่ยวในกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจ ”. **รายงานการวิจัย**. คณะการบริการและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นิลรัตน์ กลิ่นจันทร์. รศ. และคณะ. “ศึกษาศาสนสถานที่สำคัญต่อการอนุรักษ์การท่องเที่ยวของวัดใน กรุงเทพมหานคร”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระครูวิมลศิลปกิจ (เรืองฤทธิ์ ธนปญโญ) และ นายฤทธิ์ชัย แกมนาค. การศึกษารูปแบบและสภาพ แหล่งเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงราย. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ห้องเรียนวัดพระแก้ว จังหวัดเชียงราย, ๒๕๕๕.

วันชัย พลเมืองดี รศ.ดร. และอุมาพร องค์กรสิงห์. พระธาตุประจำปีเกิด : แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๕๗.

วันชัย พลเมืองดี ผศ.ดร. คติความเชื่อชุดของชาวล้านนา. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต**.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : บริษัท ทรัพย์สิน จำกัด, ๒๕๕๖.

มานพ ชุ่มอ่อน. “การพัฒนาการตลาดและการท่องเที่ยวของธุรกิจชุมชนเพื่อการยกระดับสู่วิสาหกิจ ชุมชน กรณีศึกษา : ชุมชนเทศบาลเมืองแกนพัฒนา อ. แม่แตง จ. เชียงใหม่ ”, **รายงานการวิจัย**. สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๔.

วันชัย พลเมืองดี, รศ.ดร. และคณะ. “พระธาตุประจำปีเกิด : แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม”. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

(๔) วารสาร / จุลสาร / เอกสารอัดสำเนา :

กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล. กระบวนการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในตลาดเก่าและตลาดน้ำ เพื่อการท่องเที่ยว. **วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ**. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒/ ๒๕๕๗.

รสิกา อังกูร. “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ”. **วารสารการวิจัย**. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๙.

วัชรพร วงศ์กัณหา. พระธาตุล้านช้าง : สันเคราะห์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปกรรมของท้องถิ่นอีสาน . **วารสาร วิถีสังคมมนุษย์**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๕๘.

สุวิภา จำปาวัลย์. พระธาตุล้านนา: การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ในสังคมโลกาภิวัตน์ **วารสาร วิจิตรศิลป์**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๕๘.

กุลธิดา สามะพุทธิ . “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : ทางเลือกใหม่ของการเดินทาง ”. **จุลสารการท่องเที่ยว**. กรกฎาคม – กันยายน, ๒๕๔๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

ประเวศ วะสี. “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”. **จุลสารการท่องเที่ยว**. กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๔.

ทัศนจักรภาคเหนือ. นักศึกษาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร จัดภายใต้การนำของศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล ๒๕๒๗. (อัสสัมชัญ)

มธุรส ปราปไพรี. แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงมรดกทางวัฒนธรรม “เมืองสร้างสรรค์กับ ศิลปะสร้างสรรค์...งานปูนปั้นสกุลช่างเมืองเพชร ” **รายงานวิชาการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม**, ๒๕๕๓. (อัสสัมชัญ)

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

กรมการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. **แผนปฏิบัติการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มี**

ศักยภาพของประเทศ พ.ศ. ๒๕๕๘-๒๕๖๐. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://newdot2.samartmultimedia.com/getfile> [๒๙ มกราคม ๒๕๖๐].

กรมการท่องเที่ยว สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มวิชาการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว. **แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว เชนินเวศ ทางประวัติศาสตร์ ทางวัฒนธรรม**. ๒๕๕๗.

[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://newdot2.samartmultimedia.com/home> [๒๙ มกราคม ๒๕๖๐].

กาญจนา แสงลัสมสุวรรณ และศรินยา แสงลัสมสุวรรณ, "การท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน", **วารสารนักบริหาร**, ปีที่ : ๓๒ ฉบับที่ ๔ (๒๕๕๕) : ๑๓๙-๑๔๖. [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

<http://www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive> [๒๒ มกราคม ๒๕๖๐].

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, **รายงานประจำปี ๒๕๕๒**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://thai.tourismthailand.org> [๒๐ ตุลาคม ๒๕๕๗].

การท่องเที่ยว : ความหมายและความสำคัญของการท่องเที่ยว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

<http://52011011275g5.blogspot.com/2012/03/blog> [๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๐].

ไกรฤกษ์ ปิ่นแก้ว. **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://tourism-dan1.blogspot.com/2013/06/blog-post.html> [๓๐ มกราคม ๒๕๖๐].

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยว, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

<http://www.senate.go.th/w3c/senate/pictures/comm> ม.ป.ป., หน้า ๒.[๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙].

ข้อมูลทั่วไปจังหวัดเชียงราย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.chiangrai.net/cpwp/?page> [๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๙].

ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดเชียงราย (Profile of Chiang Rai). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.crsez-oss.com/chiangrai> [๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๙].

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ชาณุณรงค์ ศรีสุวรรณ ผศ., ศิลปกรรม | องค์ประกอบของสถาปัตยกรรม เจดีย์ - ศูนย์
สถาปัตยกรรมล้านนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://www.lanna-arch.net/art/sculpture_habitat/ [๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐].
- ประกาศสำนักทะเบียนกลาง. จำนวนราษฎรทั่วราชอาณาจักร. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
http://stat.bora.dopa.go.th/stat/y_stat58.htm [๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๙].
- ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://thai.tourismthailand.org/%E0>
[๒๐ มกราคม ๒๕๖๐].
- ปวีณา ไชยนอก. สถานที่ท่องเที่ยวในประเทศไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
http://52011010545g13.blogspot.com/2012_03_01_archive.html [๒๐
มกราคม ๒๕๖๐].
- แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER3/DRAWER065/GENERAL> [๒๙
มกราคม ๒๕๖๐].
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุกับคนไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา
: http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php [๑๕ ธันวาคม ๒๕๕๙].
- พูนทรัพย์ สวนเมือง ตูลาพันธ์ และคณะ. รูปแบบในการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในพื้นที่จังหวัด
สุรินทร์และร้อยเอ็ด, รายงานวิจัย (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัย
เพื่อท้องถิ่น, ๒๕๕๖), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://elibrary.trf.or.th/project_
[๓๐ มกราคม ๒๕๖๐].
- มาฆะ ชิตตะสังคะ และคณะ. การศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และ
แม่ฮ่องสอน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://icmr.crru.ac.th/.pdf> [๓๐ มกราคม
๒๕๖๐].
- มานิช พรหมปัญญา และคณะ. แนวทางการเตรียมความพร้อมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของจังหวัด
อุบลราชธานีเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน มหาวิทยาลัยสยาม. วารสารการ
บริการและการท่องเที่ยวไทย. ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๖).
[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.tourismtaat.siam.edu/> [๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๐].
- รูปแบบการท่องเที่ยว | Tourism Of World, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :
<https://tourismatbuu.wordpress.com/%E> [๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐].
- วิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีเชียงราย. ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดเชียงราย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<http://www.crcat.ac.th/crcat/index.php/about> [๒๙ ธันวาคม ๒๕๕๙].

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สายชล ปัญญชิต (๘ ส.ค. ๒๕๕๖). "สกว.หนุน 'มจร' ชงวิจัย'จัดการท่องเที่ยวเชิงพุทธ", **คมชัดลึก**.
[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.komchadluek.net/news/lifesty> [๒๗ ตุลาคม ๒๕๖๐].
- สำนักพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมการท่องเที่ยว, **แนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว**, หน้า ๔.
[ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.tourism.go.th/assets/portals> [๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐].
- สำนักบริหารยุทธศาสตร์ กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน ๒. **แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดฯ พ.ศ.๒๕๕๘-๒๕๖๑ (ทบทวนแผนปี ๒๕๕๘)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<http://osm.chiangrai.net/index.php> [๓๐ มกราคม ๒๕๖๐].
- เสฐียร พันธงชัย. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ
บริษัท ตถตา พับลิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๖.หน้า๑๒. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<http://www.ebooks.in.th/9054/%E0> [๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐].
- หลักการบริหาร คือ (Management principles)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :
<https://www.im2market.com/2016/05/21/3263> [๒๘ มกราคม ๒๕๖๐].

(๖) เอกสารอื่นๆ :

- พะยอม ธรรมบุตร. **หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ . เอกสารประกอบการเรียนการสอน** .
กรุงเทพมหานคร : สถาบันการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.
- ราณี อธิชัยกุล. **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม . เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพการ
จัดการการท่องเที่ยว = Professional experience in tourism management**.
นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖.

(๗) สัมภาษณ์ :

กลุ่ม (เจ้าอาวาส)

- พระครูวิกรมสมาธิคุณ, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมกิตติ, บ้านเลขที่ ๒๕๖ หมู่ ๖ ตำบลเวียง อำเภอ
เชียงแสน จังหวัดเชียงราย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- พระครูสถาพรเจติยาภิบาล, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุตอจอมทอง, บ้านเลขที่ ๑๑๐๙ หมู่ ๑ ตำบลเวียง
อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- พระครูปฏิภาณธรรมทิน, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมพ้อ, หมู่ ๗ ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัด
เชียงราย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- พระครูสิริวิธารัง, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมจันทร์, บ้านเลขที่ ๑๑๙ หมู่ ๒ ตำบลสันทราย อำเภอ
แม่จัน จังหวัดเชียงราย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระครูพิมลพัฒนคุณ, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมแก้ว, บ้านเลขที่ ๑ หมู่ ๑๑ ตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- พระครูสังฆรักษ์สุรเชษฐ์ ปญญาวุฑโฒ, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมแจ้ง, บ้านเลขที่ ๑ หมู่ ๑๒ ตำบลแม่สรวย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- พระอธิการนิพนธ์ โกวิท, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมจ้อ, หมู่ ๒๐ ตำบลเวียง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- พระอธิการอภิเดช ชยธมโม, เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมสัก, บ้านเลขที่ ๔๖๓ ตำบลบ้านตู่ อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, ๒๕ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- พระมหาชัยทัต กวิสโร, วัดพระธาตุจอมหมอกแก้ว, บ้านเลขที่ ๒๑๙ หมู่ ๙ ตำบลจอมหมอกแก้ว อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย, ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๐

กลุ่ม (ผู้ทรงคุณวุฒิ)

- พระธรรมราชานุวัตร, เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว , เจ้าคณะภาค ๖, ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, ๒๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
- พระเทพสิทธินายก , เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ , เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย, ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- พระครูวิมลศิลปะกิจ, อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, ๗ กันยายน ๒๕๖๐.
- พระครูประสิทธิ์บุญญาคม , เจ้าอาวาสวัดกั้วพร้าว เจ้าคณะตำบลจันจว้าใต้ เขต ๑ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐.
- นายอมร กิตติกวาทอง, ผู้อำนวยการ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย จังหวัดเชียงราย , ๖ กันยายน ๒๕๖๐.
- นายชินทร์ แจ่มจิตต์, ประชาญ์ท้องถิ่นล้านนา บ้านเลขที่ ๑๗๓/๒ หมู่ ๑๖ ตำบลรอบเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, ๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.
- นายหัสตินทร์ธร สองสมุทร , บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ เชียงรายทูเดย์ บ้านเลขที่ ๓๓๓ หมู่ ๑๓ ซอยสายลม ตำบลรอบเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

กลุ่ม (เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย)

- นายเลิศชาย หวังตระกูลดี , ผู้อำนวยการการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดเชียงราย, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐
- นางสาวยุริพรรณ แสนใจยา , รองผู้อำนวยการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานจังหวัดเชียงราย, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐
- นางบุญทณิการ์ มาบุตร, เจ้าหน้าที่อาสาสมัครดูแลนักท่องเที่ยว หน่วยงานการท่องเที่ยวและกีฬา จังหวัดเชียงราย, ๒๐ กันยายน ๒๕๖๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

กลุ่ม (ผู้นำชุมชนในพื้นที่)

นายกิจวัตร บัวไข, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๑๒ ชุมชนวัดพระธาตุจอมแจ้ง ตำบลแม่สรวย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นายณรงค์ศักดิ์ ต้อยชัยตา, ผู้ใหญ่บ้าน ชุมชนวัดพระธาตุจอมแก้ว หมู่ ๑๑ ตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นายวันชัย ดอนลาว, ผู้ช่วยสหนาการ เทศบาลตำบลบ้านดู่ พื้นที่วัดพระธาตุจอมสัก อำเภอเมือง เชียงราย จังหวัดเชียงราย, ๓ มีนาคม ๒๕๖๐

นายสาคร อินทร์จักร, กำนันตำบลจอมหมอกแก้ว /คณะกรรมการวัดพระธาตุจอมหมอกแก้ว อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย, ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๐.

นางทิพย์วรรณ โตแดง, นักพัฒนาชุมชน เทศบาลเวียงเชียงแสน พื้นที่วัดพระธาตุจอมกิตติ อำเภอ เชียงแสน จังหวัดเชียงราย, ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๖๐.

นายธนวัฒน์ สุทธิจันโย, นักวิชาการตรวจสอบภายในชำนาญ องค์กรบริหารส่วนตำบลสันทราย พื้นที่วัดพระธาตุจอมจันทร์ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย, ๑๙ กันยายน ๒๕๖๐

นายธีระวัฒน์ สงวนพงษ์, ผู้อำนวยการสำนักงานการศึกษาเทศบาลนครเชียงราย พื้นที่วัดพระธาตุ ดอยจอมทอง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

นายธัญญ์ณัฐ ช่างเหนือ, ศึกษานิเทศก์ สำนักงานการศึกษาเทศบาลนครเชียงราย พื้นที่วัดพระธาตุ ดอยจอมทอง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๐.

นายบุญธรรม สุวันดี, ผู้นำชมรมน้อยหนาน /มรรคนายก หมู่ ๓ ตำบลเวียง อำเภอ เวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย, ๑๘ ตุลาคม ๒๕๖๐.

นางสาวไพรซ์ พันธวิไล, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ ๒๐ ชุมชนวัดพระธาตุจอมจ้อ ตำบลเวียง อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๐.

กลุ่ม (ร้านค้าบริการภายในวัด)

นางฟองจันทร์ แสนอ่อนเรือน, ประธานกลุ่มพัฒนาสตรีแม่บ้าน ร้านค้า บริการ วัดพระธาตุจอมผ่อ อยู่บ้านเลขที่ ๒๒๔ หมู่ ๗ ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นางรัตนา สุจริต, ผู้ดูแลร้านค้า บริการ วัดพระธาตุจอมผ่อ บ้านดง-หล่ายหน้า ตำบลเวียง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นายแก้ว ชัดเมืองกล, ผู้ดูแลร้านค้า บริการ วัดพระธาตุจอมแจ้ง อยู่บ้านเลขที่ ๔๙ หมู่ ๕ ตำบลแม่สรวย อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย, ๒๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นางสาวดรชนี อินทสุข, ผู้ดูแลร้านค้า บริการ วัดพระธาตุจอมกิตติ อยู่บ้านเลขที่ ๓๒ หมู่ ๖ ตำบลเวียง อำเภอเวียงแสน จังหวัดเชียงราย, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

นายบุญปัน โพธิวงศ์, ผู้ดูแลร้านค้า บริการ วัดพระธาตุจอมแก้ว อยู่บ้านเลขที่ ๒๕๒ หมู่ ๑๑ ตำบลเมืองพาน อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

นางเพ็ญศรี วงศ์แก้ว, ผู้ดูแลร้านค้า บริการ วัดพระธาตุจอมทอง ชุมชนดอยจอมทอง ตำบลเวียง
อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.

กลุ่ม (นักท่องเที่ยว)

- พระสมชาย ปุณฺณตฺติโก, จังหวัดลพบุรี, ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๐.
 คุณศรัณยา ปัญญาติล, นครสวรรค์, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๐.
 คุณเพชร ทองสวัสดิ์, จังหวัดกรุงเทพมหานคร, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๐.
 คุณนครินทร์ เชิงโชติ, จังหวัดนนทบุรี, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๐.
 คุณนันทพร สุวงศ์เครือ, จังหวัดกรุงเทพมหานคร, ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๖๐.
 คุณสุนิสา ไสภาสี, จังหวัดเชียงราย, ๓ มีนาคม ๒๕๖๐.
 คุณสุนีย์ ก้างอ่อนตา, จังหวัดเชียงราย, ๓ มีนาคม ๒๕๖๐.
 คุณชายแดน มาเยอะ, จังหวัดเชียงราย, ๔ มีนาคม ๒๕๖๐.
 คุณอารีย์ จาอู๊ด, จังหวัดเชียงราย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณอภิสิทธิ์ ดอนเลย, จังหวัดเชียงราย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณสมพงษ์ พัทธมโน, จังหวัดเชียงราย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณรจนา กันศรีเวียง, จังหวัดเชียงราย, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณทองหลั่น ทองกันทา, จังหวัดเชียงราย, ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๐.
 คุณเจนจิรา ศรีวิชัย, จังหวัดเชียงราย, ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณกรณิการ์ เกิดมณีกุล, จังหวัดตาก, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณกรุณา กงพลนันท์, จังหวัดเชียงราย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณพงศ์พันธ์ กรรณิกา, บุรีรัมย์, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณวิไลพร ยาวีระ, จังหวัดบึงกาฬ, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณพิมพ์ภา นาเมืองรักษ์, จังหวัดเชียงใหม่, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณทินกรณ คำเงิน, จังหวัดเชียงราย, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณอุ้นเรือน มะลิคำ, จังหวัดเชียงราย, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณวิมลมาศ ศีลาวงษ์, จังหวัดเชียงราย, ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณนภาพร ชูมนตรี, จังหวัดเชียงราย, ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณระวีฉัตร สดุดุโนทร, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.
 คุณธาริกา จันทร์แก้ว, ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๐.
 คุณสันติ สมบัติ, จังหวัดเชียงราย, ๓ มีนาคม ๒๕๖๐.
 คุณบัญชา กลิ่นจันทร์, จังหวัดเชียงราย, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐.
 คุณเสถียร มาเยอะ, จังหวัดเชียงราย, ๓ มีนาคม ๒๕๖๐.

ภาคผนวก

ภาคผนวก (ก)
ว่าด้วยแบบสัมภาษณ์

ที่ ศธ ๖๑๕๑/๖๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุคอกยอจอมทอง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิสิตจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

ยื่นสำเนาแจ้งอุมุค

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

พร. ครูสภาพร เกตียาภิบาล

เจ้าอาวาส วัดคอกยอ

28 ก.พ 2560

ที่ ศธ ๖๑๕๑/๑๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมกิตติ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาณรงค์ วิจิตตมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาณรงค์ วิจิตตมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิสิตจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวรารณวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

อ.ดร.ธีระศักดิ์
พระครูวิกรมวิธาน

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๒๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิสิตจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวรวรณวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

อนึ่งให้ข้อมูล

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

พระครูวรวรณวิฑูรย์ ๒๕๖๐

15/๐๓/๖๐ วัดพระธาตุจอมสัก

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๑๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมผ่อ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิสิตจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวรารณวิสุรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

ศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ (จอมล) สนิดี ใจอ่อน

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

(ศาสตราจารย์ ดร.วิมลรัตน์ (จอมล) สนิดี ใจอ่อน)
 อธิการบดี

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๒๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑/ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมจันทร์ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิตจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/๐๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมจ้อ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิตินิสิตจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๒๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมแจ้ง อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิตินี้จะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/๑๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน ^{คุณ}เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมหมอกแก้ว อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิสิตจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวรารณวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

พระมหาชัยศักดิ์ ลวีสกุล

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐ ๑ ๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร **ศาสตราจารย์ ดร. วิจิตรจิ๋ว**

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตรธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตรธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุมัติขอพบคุณมา ณ โอกาสนี้

นิตินันท์ ๕๖๐๕๐๐

ขอเจริญพร

นิตินันท์ ๕๖๐๕๐๐

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

ก กุมภาพันธุ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร พ.ต.ท. สุรินทร์ ธรรมานะ .

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุมัติมาขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

นิตินิพนธ์

พระครูสุวรรณมอญแก้ว.อ. ๒๕๖๐

(สุรินทร์ ธรรมานะ)

ศาสตราจารย์ ดร. ๒๕๖๐

(กรรมการอธิการบดีมหาวิทยาลัยพะเยา)

(พระครูสุวรรณมอญแก้ว,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

คู่มือ

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐ ๑ ๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เจริญพร *นาย/ศาสตราจารย์ ดร. กัมมวัชร์*

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพราเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

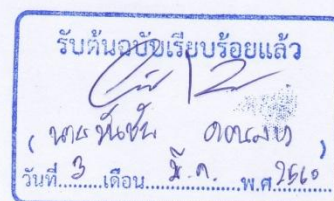
จึงเจริญพราเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร พิภพธรรม โส/ผอ. นวัตกรรม, มจร เขตภาคใต้/เชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย"

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรณวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

วิมลทิพย์ วิจิตร
(ทศพรธรรม โส/ผอ.)
ผอ.กองการศึกษา ศีลธรรม
1/กองการศึกษา ศีลธรรม
๑.๒๒/๒๕๖๐
๑.๒๒/๒๕๖๐
๑.๒๒/๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *พระพรหมญาณวิมล* *คุณสมิต*

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรารณวิสุทย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

ยีนต์ ใจอสม
นายสมพงษ์ ใจอสม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ใจอสม

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *นางสาวจิราพร น้อยใจ ผู้ทรงคุณวุฒิ*

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๔๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุมัติขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

นางสาวจิราพร น้อยใจ
ผู้ทรงคุณวุฒิ
(นางสาวจิราพร น้อยใจ)
๒๕๖.๖.๑๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐ ๑ ๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร คุณชนวิวัฒน์ สุทธิจันทร์ อมต.สงขลานครินทร์ @.12/4/16

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๕๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุมัตินาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

ยินดีตอบเสมอมา

(พระครูวรรัตนวิสุตย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

(นายชนวิวัฒน์ สุทธิจันทร์)
นักวิชาการตรวจสอบภายในชำนาญการ

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

ร.ร.
พ.ร.ร. ๑๕๗

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร สิริวัฒน์ สังขมพรม ผู้เรียนอมรวิทย์ล้านนา
พัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาดรณรงค์ วิจิตตมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาดรณรงค์ วิจิตตมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

— สนิดีน้อม และขอขอบคุณในประเด็นต่างๆ ครับ

(นายธีระวัฒน์ สงวนพงษ์)
ผู้อำนวยการสำนักการศึกษา
31 ส.ก. 2560

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

ก/ กุมภาพันธุ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *คุณธรรม (อ.อ.อ.) พระมหาสมณ อ. ๑๕๖๖๒๒๒ - พระมหาสมณ (อ.อ.)*

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

ส. ๑๕๖๖๒๒๒
๑๕๖๖๒๒๒
๑๕๖๖๒๒๒

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๘ - ๐๑๔๒

นางสาวเจษฎา ใจดี ๐๖๖๖ ๕๖๖๖

นอ. ๕๖๖๖ ๕๖๖๖

วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

๐. ๕๖๖๖ ๕๖๖๖

ที่ ศธ ๖๑๕๑/๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

กราบเรียน พระเดชพระคุณพระธรรมราชาโนวัตร เจ้าคณะภาค ๖

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิตจะกำหนด

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระครูวรวรรณวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

อนาถ
พ.ศ. ๒๕๖๐
๒๕ ก.ค. ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๕๑/๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

✓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

กราบเรียน พระเดชพระคุณ พระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิตจะกำหนด

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนันต์ ใจบุญธรรม กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

พ.ศ. ๒๕๖๐

๑๕ ธ.ค. ๖๐

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๒๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน พระครูวิมลศิลป์กิจ อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิตจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

6 มีนาคม ๖๐

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *คุณ สอน พงษ์ แก้วจิตต์*

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุมัติขอโทษขอคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

อ.ส.โพธิ์มงคล
Center for Buddhist Studies
8 ม.ค. 2560

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐ ๑ ๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร อ.พรพรรณ จันทะรังษิณี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง "วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย"

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุมัติมาขอคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรารณวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

- รณศิริ ๕๖๖
- สม/จก. ๖๖๖ น.ค. ๖๖
๕ ๖๖๖

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นายบัณฑิตพงษ์ รอดงาม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุมัติขอคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา
(นายบัณฑิตพงษ์ รอดงาม)

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐๑๔

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

ททท.สำนักงานเชียงราย

รับที่ ๐๘๗

วันที่ ๓๕ ก.พ. ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เรียน ผู้อำนวยการ ททท.สำนักงานเชียงราย

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงกราบเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม
(เพิ่มกลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่
พระคุณท่านและนิสิตจะกำหนด

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวรรัตนวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๘๗ - ๐๑๔๒

นางเลียดงาม นวัชรพงศ์

พ.อ. ททท. เชียงราย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นางสาวสุวิมลพร แสนโคกมา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุมัติขอคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

นางสาวสุวิมลพร แสนโคกมา
ผู้อำนวยการ ททท. สาขา เชียงราย

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิตินิเทศจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

วิจิตร วิจิตรธรรม

วิจิตรธรรม

(คุณชทธิมา (สมาน)

ภท.๐๐. กองการศึกษา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

ราชภัฏ ๑๐๑๑๖ พน

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นาม นุชสิน ใสใจ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุมัติขอคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/๐๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร ๗๗/๑๖ ๕๑/๕๖๖

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตรธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตรธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุมัตินาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรารณวิสุทธ,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

สมศักดิ์ ใจดี

๑๖ ก.พ. ๒๕๖๐

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

๒๑ . ก.พ. ๒๕๖๐

วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๐

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นพ.ดร.ดร.ดร. อิศรา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๔๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตให้สัมภาษณ์

น.ส. ดารณี อิศรา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

ราชภัฏ จันทบุรี

ราชภัฏ จันทบุรี

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐ ๑ ๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหานรงค์ วิจิตรธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหานรงค์ วิจิตรธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรรัตนวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๗ - ๐๑๔๒

ณ ๑๖/๒/๖๐
เพื่อผู้รับ
๒๕ ก.พ ๖๐

วันที่ ๒๐ มี.ค. ๖๐

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๒ ๑๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร *วิมล สุทธิรักษ์*

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จึงเจริญพรมมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาดรณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุมัติขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

*วิมล สุทธิรักษ์**วิมล สุทธิรักษ์**วิมล สุทธิรักษ์**วัดพระธาตุ ๑๐๐
๑๐๐ ม. ๒*

ขอเจริญพร

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา

โทรศัพท์. ๐ - ๕๕๘๘๗ - ๐๑๔๒

ที่ ศธ ๖๑๕๑/ ๐ ๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา ๕๖๖ หมู่ ๒ ตำบลแม่กา
อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐

๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐

เรื่อง ขออนุญาตให้นิสิตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง) เลขประจำตัวนิสิต ๕๘๑๐๔๐๕๐๐๓ นิสิต
หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิง
วัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย”

ในการนี้ บัณฑิตศึกษา จิงเจริญพรมาเพื่อขออนุญาตให้ พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่ม
กลาง) ได้สัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ส่วนวัน เวลา และสถานที่ให้สัมภาษณ์ แล้วแต่ท่านและ
นิสิตจะกำหนด

จิงเจริญพรมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขออนุโมทนาขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูวรธรรมวิฑูรย์,ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์พะเยา
โทรศัพท์. ๐ - ๕๔๘๗ - ๐๑๔๒

๑. มีแผนงานหรือแนวทางในการจัดการและพัฒนาให้เป็นที่ตั้งดูตของนักท่องเที่ยวอย่างไร

๒. มีการส่งเสริมให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม สนับสนุน และจัดทำแผน หรือไม่ อย่างไร

๓. ที่ผ่านมามีหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมหรือเป็นเครือข่ายในการช่วยกำหนดแผนพัฒนา อย่างไรบ้าง

๔. มีการเตรียมความพร้อมด้านบริการ เช่น การคมนาคมขนส่ง การจัดทำข้อมูลสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ อย่างไรบ้าง

๒.๓ การจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุแห่งนี้ มีอย่างไรบ้าง

๑. ด้านสิ่งดึงดูดในพื้นที่ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อมอื่นๆ

๒. ด้านความสะดวกปลอดภัยในการเดินทางเข้าถึงแหล่ง

๓. ด้านความสะดวก เช่น ห้องสุขา ชะยะ ความเป็นระเบียบของสถานที่

๔. ด้านการอำนวยความสะดวก เช่น ป้าย ประวัติ ทางเข้า-ออก-ขึ้น-ลง ห้องสุขา

๕. ด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ในพื้นที่ การสื่อสารข้อมูล น้ำดื่ม สถานที่พักผ่อน ร้านค้าบริการ การประชาสัมพันธ์

๒.๔ ท่านเห็นว่า จุดเด่น จุดด้อย โอกาส ปัญหาอุปสรรค แหล่งท่องเที่ยว คืออะไรบ้าง

๒.๕ แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาในอนาคต มีอย่างไรบ้าง

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

๓.๑ ท่านมีข้อเสนอแนะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมให้มีความยั่งยืนอย่างไร

* ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย กลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิท้องถิ่น

เรื่อง วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

ตำแหน่งข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว พระธาตุ.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัดเชียงราย
ผู้บันทึกข้อมูล.....ผู้ช่วยบันทึกข้อมูล.....
วัน/เดือน/ปี.....

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล/ฉายา (ผู้ให้สัมภาษณ์).....
เพศ.....อายุ.....ปี ตำแหน่ง/อาชีพ.....การศึกษา.....
หน่วยงาน/ที่อยู่.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์

๒.๑ ประวัติความเป็นมา และอิทธิพลของพระธาตุเจดีย์ ทั้ง ๙ จอม

๑. ด้านประวัติศาสตร์ ความเป็นมา

.....
.....

๒. ด้านความเชื่อ เรื่องราวปรากฏการณ์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม

.....
.....

๓. ด้านจิตใจ และอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต

.....
.....

๔. ด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

.....
.....

๕. ด้านปัจจัยที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

.....
.....

๒.๒ นโยบายหรือแผนบริหารจัดการ และการที่จะส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม

๑. ท่านคิดว่าควรมีการจัดทำแผนงานพัฒนาให้มีความดึงดูดนักท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง

.....

.....

๒. การส่งเสริมให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมจัดทำแผนการท่องเที่ยวในพื้นที่ตน ควรทำอย่างไร

.....

.....

๓. การที่หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมหรือเป็นเครือข่ายในการช่วยกำหนดแผนพัฒนามากขึ้น ควรดำเนินการอย่างไรบ้าง

.....

.....

๔. ควรมีการเตรียมความพร้อมด้านบริการ เช่น การคมนาคมขนส่ง การจัดทำข้อมูลสื่อสาร การประชาสัมพันธ์ อย่างไรบ้าง

.....

.....

๒.๓ ท่านคิดว่าการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม ปัจจุบันเป็นอย่างไร

๑. ด้านสิ่งดึงดูดในพื้นที่ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์ สภาพแวดล้อมอื่นๆ

.....

.....

๒. ด้านความสะดวกปลอดภัยในการเดินทางเข้าถึงแหล่ง

.....

.....

๓. ด้านความสะอาด เช่น ห้องสุขา ขยะ ความเป็นระเบียบของสถานที่

.....

.....

๔. ด้านการอำนวยความสะดวก เช่น ป้าย ประวัติ ทางเข้า-ออก-ขึ้น-ลง ห้องสุขา

.....

.....

๕. ด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ในพื้นที่ การสื่อสารข้อมูล น้ำดื่ม สถานที่พักผ่อน ร้านค้าบริการ การประชาสัมพันธ์

.....

.....

๒.๔ ท่านเห็นว่า จุดเด่น จุดด้อย โอกาส ปัญหาอุปสรรค แหล่งท่องเที่ยว คืออะไรบ้าง

.....

.....

๒.๕ แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาในอนาคต ควรดำเนินการอย่างไรบ้าง

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

๓.๑ ท่านมีข้อเสนอแนะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมให้มีความยั่งยืนอย่างไรบ้าง

.....

.....

* ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย กลุ่ม เจ้าหน้าที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

เรื่อง วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

ตำแหน่งข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว พระธาตุ.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัดเชียงราย
ผู้บันทึกข้อมูล.....ผู้ช่วยบันทึกข้อมูล.....
วัน/เดือน/ปี.....

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล (ผู้ให้สัมภาษณ์).....
เพศ.....อายุ.....ปี ตำแหน่ง/หน้าที่.....การศึกษา.....
หน่วยงาน/ที่อยู่.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์

๒.๑ การจัดกิจกรรมส่งเสริมรูปแบบการท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย มี
จุดประสงค์อย่างไร และเริ่มมีการท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอมตั้งแต่เมื่อใด

.....
.....

๒.๒ ท่านมีนโยบายหรือแผนบริหารจัดการ และการที่จะส่งเสริมให้ชุมชนในพื้นที่และองค์กรอื่นๆ
ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการจัดการและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม
อย่างไรบ้าง

.....
.....

๒.๓ ท่านคิดว่าในปัจจุบัน ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม ในแต่ละด้าน
เป็นอย่างไร และคิดว่ามีเพียงพอแล้วหรือยัง

๑. ด้านสิ่งดึงดูดในพื้นที่ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์
สภาพแวดล้อมอื่นๆ

.....
.....

๒. ด้านความสะดวกปลอดภัยในการเดินทางเข้าถึงแหล่ง ป้ายเตือนระวังอันตราย

.....
.....

๓. ด้านความสะอาด เช่น ห้องสุขา ชยะ ความเป็นระเบียบของสถานที่

๔. ด้านการอำนวยความสะดวก เช่น ป้ายประวัติ ทางเข้า-ออก-ขึ้น-ลง ห้องสุขา

๕. ด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ในพื้นที่ การสื่อสารข้อมูล น้ำดื่ม สถานที่พักผ่อน ร้านค้าบริการ การประชาสัมพันธ์

๒.๔ ท่านคิดว่า จุดเด่น จุดด้อย แหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม คืออะไร

๒.๕ ท่านคิดว่า โอกาส ปัญหาอุปสรรคแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม มีอะไรบ้าง

๒.๖ แนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม พระธาตุ ๙ จอม ในอนาคต ควรมีอย่างไรบ้าง

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

๓.๑ ท่านมีข้อเสนอแนะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอม ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยั่งยืน และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติได้มากขึ้นอย่างไรบ้าง

* ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
กลุ่ม ร้านค้าบริการภายในวัด

เรื่อง วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

ตำแหน่งข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว พระธาตุ.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัดเชียงราย
ผู้บันทึกข้อมูล.....ผู้ช่วยบันทึกข้อมูล.....
วัน/เดือน/ปี.....

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล/ฉายา (ผู้ให้สัมภาษณ์).....
เพศ.....อายุ.....ปี ตำแหน่ง/อาชีพ.....
ที่อยู่.....

ตอนที่ ๒ ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุแห่งนี้

๒.๑ ท่านได้เคยเข้าร่วมประชุม หรือร่วมเสนอความคิดเห็นในการวางแผนการกำหนด
แนวทางการพัฒนากับทางวัดหรือองค์กรอื่นๆ หรือไม่ อย่างไร

.....
.....

๒.๒ ปัจจุบันท่านมีส่วนร่วมในการช่วยดำเนินงาน สนับสนุนงานประเพณีวัฒนธรรม
และประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ที่ทางวัดจัดขึ้นเป็นประจำ หรือไม่ อย่างไร

.....
.....

๒.๓ ท่านคิดว่า จุดเด่น จุดด้อย ในการบริการร้านค้าบริเวณสถานที่แห่งนี้ มีอะไรบ้าง

.....
.....

๒.๔ ท่านคิดว่า โอกาส อุปสรรคปัญหาในการบริการร้านค้าบริเวณสถานที่แห่งนี้มี
อะไรบ้าง

.....
.....

๒.๕ ท่านบริการสินค้าด้วยความมีน้ำใจ ยิ้มแย้มทักทาย ติดป้ายแจ้งราคาและราคา
เป็นธรรม สื่อสัจจริงใจ อย่างไร

.....

.....

๒.๖ ท่านคิดว่า การบริการร้านค้าบริเวณสถานที่แห่งนี้ ในอนาคตควรมีการจัดการ
อย่างไรให้เหมาะสม และเป็นประโยชน์แก่ทุกคนในชุมชนท้องถิ่น

.....

.....

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

๓.๑ ท่านมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดการร้านค้าบริการต่างๆ บริเวณแหล่ง
ท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม อย่างไรบ้าง

.....

.....

* ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์ครั้งนี้

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย กลุ่ม นักท่องเที่ยว

เรื่อง วิเคราะห์การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

ตำแหน่งข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว พระธาตุ.....ตำบล.....
อำเภอ.....จังหวัดเชียงราย
ผู้บันทึกข้อมูล.....ผู้ช่วยบันทึกข้อมูล.....
วัน/เดือน/ปี.....

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล/ฉายา (ผู้ให้สัมภาษณ์).....
เพศ.....อายุ.....ปี ตำแหน่ง/อาชีพ.....
ที่อยู่.....

ตอนที่ ๒ ประเด็นการสัมภาษณ์

๒.๑ การมาสู่สถานที่ประดิษฐานพระธาตุ ๙ จอม

๑. ท่านรู้จักพระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงรายมาก่อนหรือไม่.....
๒. ท่านรู้จักโดยช่องทางไหน.....
๓. วัตถุประสงค์การมาเยือนพระธาตุ ๙ จอม (สามารถตอบได้หลายข้อ)
เพื่อศึกษาด้านประวัติศาสตร์ / โบราณสถาน / โบราณวัตถุ.....
เพื่อสักการบูชาตามวัฒนธรรมชาวพุทธ.....
เพื่อขอพรตามความเชื่อ.....
เพื่อทำบุญ - อื่นๆ.....
๔. เดินทางมาท่องเที่ยวเกี่ยวกับใคร และอย่างไร.....

๒.๒ ท่านเห็นว่าการจัดการสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุทั้ง ๙ แห่ง เป็นอย่างไรบ้าง

๑. ด้านสิ่งดึงดูดในพื้นที่ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประวัติศาสตร์ ภูมิทัศน์
สภาพแวดล้อมอื่นๆ

.....
.....
๒. ด้านความสะดวกปลอดภัยในการเดินทางเข้าถึงแหล่ง
.....
.....

๓. ด้านความสะอาด เช่น ห้องสุขา ชยะ ความเป็นระเบียบของสถานที่

๔. ด้านการอำนวยความสะดวก เช่น ป้ายประวัติ ทางเข้า-ออก-ขึ้น-ลง ห้องสุขา

๕. ด้านการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ในพื้นที่ การสื่อสารข้อมูล น้ำดื่ม สถานที่พักผ่อน ร้านค้าบริการ การประชาสัมพันธ์

๒.๓ ท่านเห็นว่า จุดเด่น จุดด้อย แหล่งท่องเที่ยว คืออะไรบ้าง

๒.๔ ท่านคิดว่า ปัญหา อุปสรรค ในการเดินทางสักการะพระธาตุ ๙ จอม มีอะไรบ้าง

๒.๕ ท่านคิดว่าการมาไหว้พระธาตุ ๙ จอม มีความสำคัญต่อจิตใจ และการดำเนินชีวิตอย่างไรบ้าง

๒.๖ ท่านคิดว่า การเดินทางสักการะพระธาตุ ๙ จอมภายในระยะเวลาหนึ่งวันเหมาะสมหรือไม่ หรือควรปรับเปลี่ยนอย่างไร

ตอนที่ ๓ ข้อเสนอแนะ

๓.๑ ท่านมีข้อเสนอแนะในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวพระธาตุ ๙ จอม ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ และสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น หรือเห็นว่าควรปรับปรุงแก้ไขในด้านใดบ้าง

* ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านได้ให้ความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์

ภาคผนวก (ข)

ว่าด้วยภาพประกอบการเก็บข้อมูล

สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ

พระธรรมราชานุวัตร เจ้าอาวาสวัดพระแก้ว เจ้าคณะภาค ๖

พระเทพสิทธิยานก เจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ เจ้าคณะจังหวัดเชียงราย

พระครูวิมลศิลปกิจ ผศ. อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย

สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ (ต่อ)

พระครูประสิทธิ์บุญญาคม เจ้าคณะตำบลจันจว้าใต้ เขต ๑ อ.แม่จัน

นายอมร กิตติกวาทอง ผอ.วัฒนธรรมจังหวัดเชียงราย

นายชินทร์ แจ่มจิตต์ ปราชญ์ท้องถิ่นเชียงราย

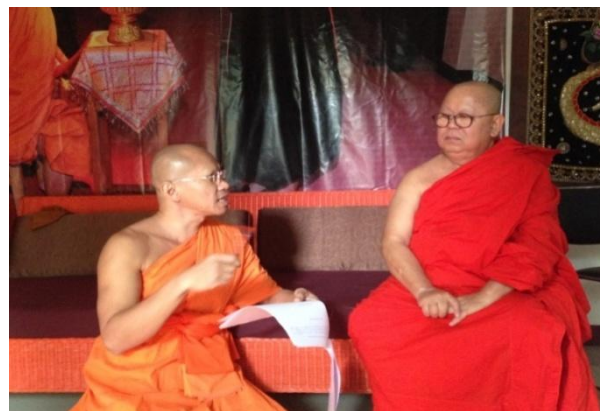

นายหัสตินทร์ธร สองสมุทร คณะผู้ริเริ่มกิจกรรมท่องเที่ยว ๙ จอม

สัมภาษณ์เจ้าอาวาสพระธาตุ ๙ จอม

พระครูวิกรมสมาธิคุณ, เจ้าอาวาส
วัดพระธาตุจอมกิตติ

พระครูสุภาพรเจติยาภิบาล, เจ้าอาวาส
วัดพระธาตุตอยจอมทอง

พระครูปฐิภาณธรรมทิน, เจ้าอาวาส
วัดพระธาตุจอมฝ่อ

พระครูพิมลพัฒนคุณ, เจ้าอาวาส
วัดพระธาตุจอมแ่ว

พระอธิการนิพนธ์ โกวิท, เจ้าอาวาส
วัดพระธาตุจอมจ้อ

พระอธิการอภิเดช ชยธมโม, เจ้าอาวาส
วัดพระธาตุจอมสั๊ก,

สัมภาษณ์เจ้าอาวาสพระธาตุ ๙ จอม (ต่อ)

พระครูสังฆรักษ์สุรเชษฐ์, เจ้าอาวาส
วัดพระธาตุจอมแจ้ง

พระครูสิริวีรธำรง, เจ้าอาวาส
วัดพระธาตุจอมจันทร์

สนทนากลุ่มย่อย พระมหาชัยทัต กวิสสโร
พร้อมคณะกรรมการและคณะศรัทธา ณ วัดพระธาตุจอมหมอกแก้ว

สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน

ธีระวัฒน์ สงวนพงษ์, เทศบาลนครเชียงราย
พื้นที่ วัดพระธาตุดอยจอมทอง

ทิพย์วรรณ โตแดง, เทศบาลเวียงเชียงแสน
พื้นที่ วัดพระธาตุดอยกิตติ

กิจวัตร บัวไข, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๑๒
ชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแจ้ง

ณรงค์ศักดิ์ ต๋วยชัยตา, ผู้ใหญ่บ้าน
ชุมชนวัดพระธาตุดอยจอมแ่ว

ไพรัช พันธวิไล, ผู้ใหญ่บ้าน
บ้านเวียงจอมจ้อ หมู่ ๒๐ วัดพระธาตุดอย

สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน (ต่อ)

ธนวัฒน์ สุทธิจันโย, อบต. สันทราย อำเภอแม่จัน

วันชัย ดอนลาว, เทศบาลตำบลบ้านดู่

บุญธรรม สุวันดี, ผู้นำชมรมน้อยหนาน อ.เวียงป่าเป้า

สาคร อินทร์จักร กำนัน ต.จอมหมอกแก้ว

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่การท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย

นายเลิศชาย หวังตระกูลดี ผู้อำนวยการการ
นางสาวยุริพรรณ แสนใจยา รองผู้อำนวยการ
(ททท. สำนักงานจังหวัดเชียงราย)

นางบุญทณิการ์ มาบุตร
เจ้าหน้าที่อาสาสมัครดูแลนักท่องเที่ยว
หน่วยงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดเชียงราย

สัมภาษณ์กลุ่มร้านค้าบริการ

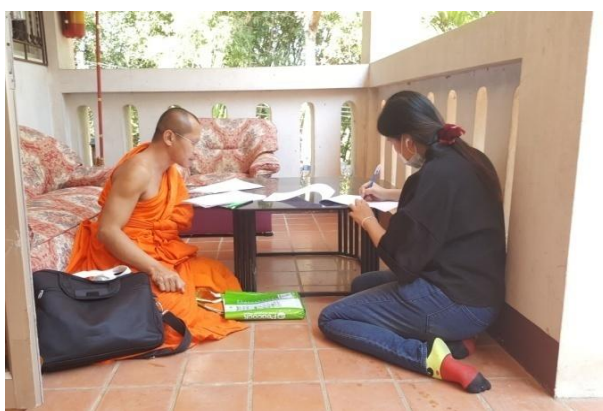

นางรัตนา สุจริต, และนางพองจันทร์ แสนอ่อนเรือน ร้านค้าสวัสดิการวัดพระธาตุจอมผ่อ

นายแก้ว ชัดเมืองกล, ร้านค้าวัดพระธาตุจอมแจ้ง

นายบุญปั้น โพธิวงศ์, ร้านค้าวัดพระธาตุจอมแ่ว

นางสาวดรชนี อินทสุข, วัดพระธาตุจอมกิตติ

นางเพ็ญศรี วงศ์แก้ว, ร้านค้าวัดพระธาตุจอมทอง

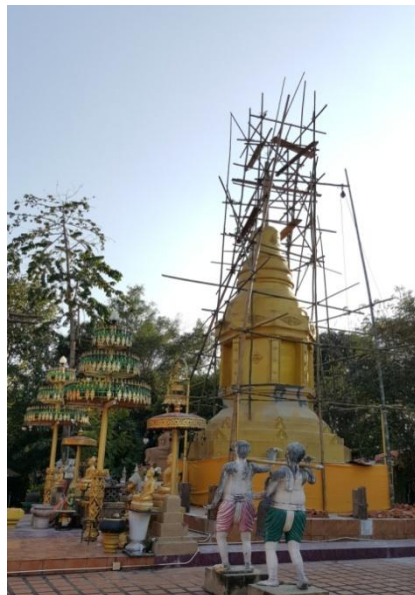
สัมภาษณ์กลุ่มนักท่องเที่ยว

พระธาตุ ๙ จอมในจังหวัดเชียงราย

๑) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองเชียงราย

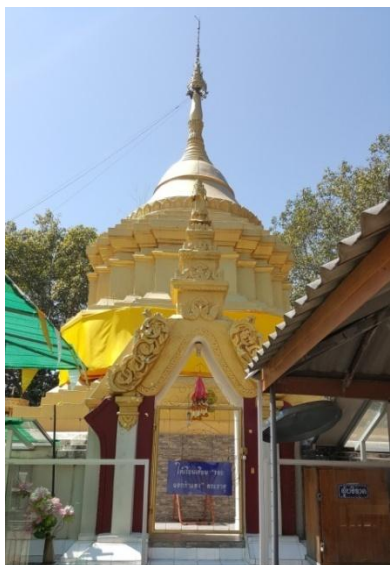
๒) พระธาตุจอมหมอกแก้ว อำเภอแม่ลาว

๓) พระธาตุจอมฝ่อ อำเภอเวียงป่าเป้า

๔) พระธาตุจอมแจ้ง อำเภอแม่สรวย

๕) พระธาตุจอมแก้ว อำเภอพาน

๖) พระธาตุจอมจ้อ อำเภอเทิง

๗) พระธาตุจอมกิตติ อำเภอเชียงแสน

๘) พระธาตุจอมจันทร์ อำเภอแม่จัน

อำเภอเมืองเชียงราย

๙) พระธาตุจอมสั๊ก

ภาพมุมสูง วัดพระธาตุจอมจ้อ อำเภอเทิง
ขอบคุณภาพจากพระอธิการนิพนธ์ โกวิท เจ้าอาวาสวัดพระธาตุจอมจ้อ

ภาพมุมสูง วัดพระธาตุจอมสัก อำเภอเมืองเชียงราย
ขอบคุณเว็บเชียงรายโฟกัส <http://www.chiangraifocus.com> [๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐].

ภาพมุมสูง วัดพระธาตุจอมจันทร์ อำเภอแม่จัน
ขอบคุณเว็บเชียงรายโฟกัส <http://www.chiangraifocus.com> [๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๐].

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาณรงค์ วิจิตตธมโม (เพิ่มกลาง)
- ว/ด/ป เกิด : วันพุธที่ ๑๔ เดือน มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๒๑
- สถานที่เกิด : เลขที่ ๓๓๐ หมู่ ๑๗ ตำบลพังเทียม อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๒๒๐
- การศึกษา : นักธรรมเอก สำนักศาสนศึกษาวัดบ้านทองหลาง
ตำบลพังเทียม อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา
:เปรียญธรรม ๖ ประโยค สำนักศาสนศึกษาวัดพระสิงห์
ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย จังหวัดเชียงราย
: พธ.บ. (คณะสังคมศาสตร์ สาขาวิชารัฐศาสตร์) รุ่นที่ ๖๑
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เชียงราย
- ประสบการณ์การทำงาน : ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี, ศพอ.วัดพระสิงห์, เจ้าหน้าที่
ประจำสถานีวิทยุพระพุทธศาสนาจังหวัดเชียงราย fm ๙๙.๕๐ mhz
- อุปสมบท : วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๔๕ ณ วัดบ้านทองหลาง ตำบลพังเทียม
อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา
- ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ.๒๕๕๘
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : พ.ศ.๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : เลขที่ ๔๘๖/๒ วัดพระสิงห์ ตำบลเวียง อำเภอเมืองเชียงราย
จังหวัดเชียงราย ๕๗๐๐๐